GORKI

Foma Gordeev

171

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

MAXIM GORKI

Foma Gordeev

Traducere de Eusebiu Camilar

Prefaţă şi Tabel cronologic de Gh. Barbă

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI
EDITURA PENTRU LITERATURĂ
1963

CUPRINS

Prefață
Tabel cronologic
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII

Prefaţă

Marele scriitor rus, creator al metodei realismului socialist şi fondator al literaturii sovietice, ne oferă în opera sa o admirabilă sinteză a trecutului şi viitorului artei universale. Fiind un continuator legitim al marilor tradiţii progresiste ale literaturii universale, între care bogata moştenire a realismului critic rus ocupa un loc de frunte, Gorki s-a impus în acelaşi timp ca un purtător de cuvânt al unei epoci revoluţionare, de crucială importanţă pentru istoria omenirii: el s-a format în atmosfera generată de mişcarea de eliberare din Rusia, de asaltul revoluţionar asupra lumii capitaliste, declanşat de proletariatul rus condus de Partidul Comunist întemeiat de V. I. Lenin.

Numele lui Gorki e indisolubil legat de ultima fază a mişcării de eliberare din Rusia, faza proletară, devenind un simbol artistic al înaltelor idei umaniste proclamate şi transformate, apoi, după Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, într-o măreaţă realitate. Purtător de cuvânt al revoluţiei proletare, Maxim Gorki a devenit cunoscut în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii ca un prieten şi un aliat al popoarelor în lupta lor pentru un viitor mai bun.

Scriitorul – adevăratul lui nume este Alexei Maximovici Peşkov – s-a născut în anul 1868, în oraşul Nijni-Novgorod de pe Volga. După moartea timpurie a tatălui, el a crescut în familia mamei sale, măcinată de veşnice certuri şi terorizată de despotismul bunicului, în care i-a fost dat să cunoască întregul cortegiu de suferinţe şi umilinţe ale vieţii în Rusia ţaristă. Acestea s-au accentuat

mai ales după moartea mamei, când viitorul scriitor a început viaţa sa independentă, muncind pe la diferiţi „stăpâni”, învăţând din experienţa amară a celor mai severe „universităţi” ale vieţii. Din casa bunicului său Gorki a dus totuşi cu sine o amintire scumpă: aceea a bunicii sale, „fiinţa cea mai apropiată de inima mea”, după cum mărturiseşte scriitorul, a cărei imagine luminoasă o va imortaliza mai târziu în prima parte a trilogiei autobiografice *Copilăria.* Între 1879 şi 1892, pentru a-şi câştiga existenţa, Gorki e nevoit să încerce cele mai neaşteptate ocupaţii. În acest timp, luând hotărârea să colinde prin ţară cu scopul de a vedea „cum trăiesc oamenii”, după cum el însuşi declară, Gorki întreprinde o călătorie pe jos, unică în felul ei, ajungând în Caucaz, la Tiflisr capitala Gruziei. În povestirile sale de mai târziu, scriitorul a zugrăvit numeroase momente din această pribegie, a schiţat portretul a numeroşi oameni cu care şi-a încrucişat drumurile. Dar la formarea viitorului scriitor au contribuit, pe lângă legătura directă cu realitatea, încă doi factori: pasiunea pentru cărţi şi contactul cu mişcarea revoluţionară.

Cărţile deschideau în faţa tânărului avid de cunoştinţe o lume nouă, care nu avea nimic comun cu ceea ce vedea el în jur. În trilogia sa autobiografică scriitorul îşi va aminti cu recunoştinţă de bucătarul de vas Smurîi, care i-a întreţinut vie şi i-a alimentat pasiunea pentru lectură. Cărţile, mai ales operele clasicilor ruşi, i-au ajutat să-şi învingă sentimentul singurătăţii şi i-au insuflat încrederea în propriile forţe. Cu mişcarea revoluţionară a luat mai întâi contact la adunările de la băcănia lui Derenkov din Kazan, în 1884, unde se adunau studenţii narodnici. Participanţii la aceste adunări, care se pierdeau în discuţii înfierbântate dar sterile, nu-şi dădeau seama că narodnicismul îşi pierduse la acea dată

caracterul revoluţionar, că pe arena istoriei îşi făcuse apariţia adevărata avangardă a revoluţiei – proletariatul. Experienţa de viaţă a lui Gorki îl apropia tocmai de acesta din urmă şi-l făcea să respingă concepţiile livreşti ale narodnicilor. Pe lângă aceştia, Gorki a avut însă ocazia să se întâlnească cu adevăraţi revoluţionari, muncitori, cum a fost N. Fedoseev, organizatorul primului cerc marxist din Kazan. O mare influenţă a avut-o asupra lui activitatea propagandistică desfăşurată în satul Krasnovidovo, alături de revoluţionarul narodnic Romas. Contactul cu mişcarea revoluţionară, pe lângă faptul că l-a pus în curent cu literatura marxistă şi i-a înlesnit ulterior apropierea de partidul revoluţionar al clasei muncitoare din Rusia, n-a trecut fără urmări în biografia lui Gorki şi în alt sens: el a constituit cauza nenumăratelor persecuţii pe care le-a avut de îndurat scriitorul din partea poliţiei ţariste până în pragul Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie.

La Tiflis, în 1892, Gorki întâlneşte un revoluţionar căruia poliţia ţaristă îi fixase domiciliu forţat, A. M. Kaliujnîi. Întâlnirea aceasta a jucat un mare rol în destinul viitorului scriitor: Kaliujnîi a fost primul care a presimţit în Gorki un talent neobişnuit şi l-a sfătuit să se apuce de scris. E drept, încă până la întâlnirea cu acesta, Gorki scrisese un poem intitulat *Cântecul bătrânului stejar,* rămas pierdut, şi pe care Korolenko, căruia autorul i-i citise, îl criticase aspru, făcându-l pe autorul lui să renunţe pentru un timp la ideea de a deveni scriitor. Adevăratul debut al lui Gorki are loc însă în 1892. La îndemnul lui Kaliujnîi, Gorki a scris povestirea *Makar Ciudra,* pe care tot acesta l-a ajutat s-o publice în ziarul local *Kavkaz.* Povestirea a apărut semnată cu un pseudonim pe care autorul şi l-a ales atunci în redacţie: „Maxim Gorki” – şi care a devenit apoi cunoscut lumii întregi.

În articolul *Cum am învăţat să scriu,* Gorki menţionează că opera sa timpurie s-a dezvoltat în două direcţii: romantică şi realistă. Drept exemple pentru ilustrarea primei direcţii, el citează *Cântecul şoimului, Cântecul vestitorului furtunii* şi *Bătrâna Izerghil.* Direcţia realistă o ilustrează cu *Soţii Orlov, Poznaşul, Douăzeci şi şase şi una.*

În opera lui Gorki nu se poate însă stabili o graniţă precisă între aceste două direcţii: ele coexistă, se interferează în timp. Filonul realist în opera de început a lui Gorki, reflectând bogata lui experienţă, de viaţă, e strâns legat de tradiţiile literaturii ruse revoluţionare democratice a lui Saltîkov-Şcedrin, N.A. Nekraisov, G. Uspenski, N. Pomealovski etc. Filonul romantic revoluţionar, la rândul său, dovedeşte că concepţiile sociale şi politice ale scriitorului se cristalizau treptat, sub influenţa mişcării revoluţionare din ţară. E semnificativ în acest sens, de pildă, saltul efectuat de la poemul *Fata şi moartea* (1892), la *Cântecul vestitorului furtunii* (1901). Romantismul gorkian îşi trăgea seva din realitatea socială a vremii sale. *Cântecul şoimului* şi *Cântecul vestitorului furtunii* se înscriu printre cele mai realizate opere eroico-romantice ale lui Gorki: ele au avut o mare importanţă revoluţionară, jucând rolul unor adevărate proclamaţii. În articolele sale din perioada primei revoluţii ruse, V. I. Lenin a utilizat imagini din aceste inspirate creaţii gorkiene. Printre operele realiste ale lui Gorki, scrise în ultimul deceniu al secolului trecut, un loc de frunte îl deţin povestirile despre vagabonzi. Fără a-i idealiza câtuşi de puţin şi fără a se lăsa pradă unui anumit pitoresc al existenţei lor, Gorki sublinia în eroii săi mai ales ceea ce îi ridica deasupra ipocritei morale burgheze, deasupra convenţionalismului societăţii burgheze. Celkaş din povestirea cu acelaşi titlu, ca să citǎm un exemplu, posedă o anume nobleţe sufletească, o anumită demnitate care îl înalţă în ochii cititorului

în comparaţie cu celălalt personaj, Gavrila, orbit de dorinţa de îmbogăţire şi gata să meargă până la crimă pentru a şi-o satisface. La o analiză mai atentă, însă, Celkaş se dovedeşte a fi lipsit de idealuri, dezorientat sufleteşte, lipsit de un pivot lăuntric, incapabil de un efort constructiv. Gorki nu scăpă din vedere faptul că toţi aceşti „foşti oameni" erau în fond un produs al descompunerii societăţii burgheze. Printre aceşti renegaţi ai societăţii, unii mai visează încă la fericire şi libertate şi se mândresc cu un protest anarhic, alţii însă nu mai sunt capabili de niciun gest de împotrivire şi-şi trăiesc din plin degradarea fizică şi morală.

Aprofundând critica realităţii ruseşti din acel timp, Gorki creează la sfârşitul secolului trecut primele sale opere de mai mare amploare epică: nuvela *Foma Gordeev* (1899) şi romanul *Cei trei* (1900).

Consacrate zugrăvirii capitalismului rus, aceste opere, apropiate prin problematică, încheie prima mare perioadă de creaţie a lui Gorki, perioadă de căutări, de tatonări ale propriilor posibilităţi, aureolată de certe succese.

Deşi lărgesc orizontul creaţiei gorkiene, aceste două romane nu dezvăluie încă perspectiva revoluţionară a transformării societăţii burgheze. Ele indică însă însuşirea conştientă a ideilor socialiste de către masele populare drept singura ieşire din robia capitalistă. Semnificativă în acest sens e calea apropierii de proletariat aleasă de Pavel Graciov, unul dintre „cei trei" eroi ai cărţii cu acelaşi titlu. Gorki începea, astfel, să se afirme ca un artist al proletariatului. Prin opera sa, după cum remarca criticul marxist V. Vorovski, unul dintre propagatorii activi ai ideilor leniniste în domeniul esteticii, proletariatul, care îşi dobândise conştiinţa politică prin marxism, începea să-şi elaboreze acum o conştiinţă estetică. În cadrul esteticii gorkiene romantismul revoluţionar deţinea

un rol însemnat, deşi căile reale care puteau să ducă spre înfăptuirea unui viitor luminos abia începeau sa fie întrezărite de scriitor. Un Danko real, fixat istoriceşte în timp, întârzia deocamdată să apară în creaţia lui Gorki. El se va ivi în etapa următoare a creaţiei gorkiene care coincide cu perioada de creştere a avântului revoluţionar în ajunul primei revoluţii ruse din 1905 şi cu această revoluţie însăşi. Este perioada în care scriitorul se alătură conştient mişcării revoluţionare, participând nemijlocit la ea şi suferind represiunile regimului ţarist. Acum Gorki se întâlneşte pentru prima oară cu marele Lenin şi intră oficial în rândurile partidului condus de el. Întâlnirea cu Lenin, în luna noiembrie a anului 1905, a constituit începutul unei mari prietenii, care s-a perpetuat, în timp, până la sfârşitul vieţii lui Lenin şi a avut o importanţă decisivă pentru creaţia scriitorului. Mult mai târziu, în 1928, amintindu-şi de însemnătatea care a avut-o pentru el contactul cu ideile leniniste, Gorki mărturisea: *„Adevăratul spirit revoluţionar l-am simţit tocmai la bolşevici, în articolele lui Lenin, în cuvântările şi lucrările intelectualilor care îl urmau”.*

Aceste idei au fertilizat creaţia gorkiană, i-au deschis perspective nebănuite, contribuind la situarea ei în fruntea dezvoltării literaturii mondiale. Tocmai în această perioadă realizează scriitorul celebra sa carte *Mama,* piesele *Micii burghezi* şi *Duşmanii,* care au vestit apariţia pe scena istoriei a unui nou erou: muncitorul revoluţionar. Este perioada în care Gorki pune bazele noii metode de creaţie, realist-socialiste. Etapa aceasta în creaţia lui Gorki e inaugurată de *Cântecul vestitorului furtunii,* perceput de către contemporani, pe drept cuvânt, ca o înflăcărată chemare la revoluţie.

Gorki, care vedea în teatru o tribună socială, a desfăşurat o activitate dramatică deosebit de fertilă, ea soldându-se, într-o perioadă relativ

redusă, cu un număr apreciabil de piese, dovadă a multilateralelor posibilităţi ale geniului lui creator. După *Micii burghezi,* scrisă în 1901, când debutează ca dramaturg, au urmat: *Azilul de noapte* (1902), *Vilegiaturiştii* (1904), *Copiii soarelui* (1905), *Barbarii* şi *Duşmanii* (1906), *Cei din urmă* (1907), *Vassa Jeleznova* şi *Oameni ciudaţi* (1910), *Familia Zîkov* şi *Moneda falsă* (1913), *Bătrânul* (1915). Activitatea aceasta va fi continuată şi în perioada sovietică.

Teatrul lui Gorki s-a impus ca un teatru de idei, ca o dezvoltare şi o depăşire a teatrului lui Cehov în direcţie revoluţionară, în condiţiile noi, generate de avântul mişcării muncitoreşti din Rusia la începutul veacului nostru. Anumite trăsături ale dramaturgiei cehoviene – realismul, umanismul, protestul împotriva realităţii burgheze ostile celor mai nobile speranţe ale omului, precum şi naturaleţea desfăşurării conflictului (sub raportul procedeelor artistice folosite) – găseau o mare afinitate în sufletul lui Gorki.

În centrul acţiunii pieselor sale, Gorki pune, însă, în cele mai multe cazuri, conflictul ideologic dintre reprezentanţii orânduirii burgheze şi ai lumii noi care abia se întrezărea la orizont, lupta de clasă dintre proletariat şi burghezie. Pe scenă îşi fac apariţia caractere eroice (Nil, Sinţov etc.), propagatoare ale unor idealuri revoluţionare precis conturate, ale unei atitudini active faţă de viaţă, care nu mai capitulează în faţa realităţilor burgheze, cum li se întâmpla eroilor lui Cehov. Dramaturgia lui Gorki efectua astfel o deplasare a accentului de pe latura psihologică pe cea ideologică a conflictului, fapt care imprima pieselor sale un anumit patos publicistic, un caracter ofensiv, care le deosebeşte radical de piesele înaintaşului său.

Simbolul artistic al întregii perioade a primei revoluţii ruse din 1905 avea să-l constituie romanul *Mama,* scris în 1906. Romanul s-a ridicat

la nivelul unor ample generalizări artistice, devenind o epopee a trezirii proletariatului la luptă hotărâtă împotriva burgheziei. Animat de nemuritoarele idei leniniste, Gorki militează deschis în această carte pentru înaltele idealuri socialiste, indicând lupta revoluţionară drept singura cale de realizare a lor. Punând problema fundamentală a epocii, lupta dintre proletariat şi burghezie, scriitorul demonstra cu o rară forţă artistică inevitabilitatea victoriei celui dintâi. Pavel Vlasov devine astfel corespondentul istoric real al eroilor romantici din operele de început ale lui Gorki, pentru care visele despre un viitor luminos se conturau încă destul de vag. În acelaşi timp, Vlasov este urmaşul legitim al eroilor pozitivi creaţi de literatura clasică rusă şi primul din galeria, mereu îmbogăţită, de eroi făuriţi de literatura sovietică. Legendarul Ceapaev sau neînfrântul Pavel Korceaghin, umanul Davâdov sau perseverentul Meresiev, fără îndoială, poartă cu ei mai departe experienţa gorkiană în crearea lui Pavel Vlasov, amplificând-o fiecare în modul său specific. Alături de Pavel, mama şa, Pelagheia Nilovna, ocupă locul principal în roman, simbolizând trezirea la o viaţă nouă, liberă, a celor mai largi mase populare, sub influenţa luptei revoluţionare. *Mama,* operă profund partinică, pătrunsă de optimism revoluţionar, de încredere neclintită în victoria clasei muncitoare, a jucat un rol uriaş în istoria mişcării muncitoreşti din Rusia. Ea a devenit, curând, o carte de căpătâi pentru proletariatul întregii lumi, fapt atestat şi de traducerea cărţii în nenumărate limbi. De aceea avea perfectă dreptate scriitorul, istoricul şi publicistul englez comunist, Ralph Fox, căzut în războiul civil din Spania, când declara la un miting închinat memoriei lui Gorki că *„în întreaga lume se află oameni care au fost pentru prima dată iniţiaţi în politică datorită Mamei”*.

Concomitent cu *Mama,* Gorki creează o serie de reportaje-pamflet inspirate din realitatea monstruoasă a civilizaţiei americane, demascând în ciclurile *În America* şi în *Interviurile mele,* faimosul mod de viaţă american, profundele contradicţii ale societăţii capitaliste. Această usturătoare diatribă la adresa lumii burgheze încheie cea de a doua mare perioadă de creaţie a scriitorului. Perioada care îi urmează, a reacţiunii şi a noului avânt revoluţionar, îl readuce pe scriitor la realităţile patriei sale terorizate de călăii lui Stolîpin, cu toate că, fizic, el continua să se afle departe de ea, pe insula Capri, în Italia. Căutând să contracareze ofensiva reacţiunii în domeniul literar, filosofic şi politic, Gorki duce o luptă susţinută împotriva decadentismului, a valului de pesimism şi scepticism, amoralism şi misticism, care cuprinsese intelectualitatea rusă după eşecul revoluţiei. În piesa *Cei din urmă* şi în nuvela *Viaţa unui om inutil* (1908) el a demascat profunda descompunere morală a apărătorilor ţarismului. Totodată, scriitorul, dovedindu-şi perspicacitatea, sesizează germenii noului avânt revoluţionar care începuse să încolţească în Rusia, în ciuda prigoanei stolîpiniste. Replicând unei anumite literaturi la modă, care vedea în ţărănime o masă amorfă, nediferenţiată social, sălbăticită, cufundată în ignoranţă, Gorki scrie acum nuvela *Vara* (1909), în care arată procesul de maturizare politică a maselor ţărăneşti sub influenţa evenimentelor revoluţionare. Ideile revoluţiei, în pofida tuturor opreliştilor, îşi croiau drum până şi în straturile cele mai refractare ale societăţii, în rândurile micii burghezii din târgurile uitate, în care, după plastica definiţie a scriitorului nostru Sadoveanu, „nu se întâmplă nimic”. Gorki, în nuvelele sale *Orăşelul Okurov* şi *Viaţa lui Matvei Kojemeakin,* demonstra că până şi aici, în imperiul acesta al stagnării, aflat parcă în afara circuitului istoriei, spiritele se pun în

mişcare, oamenii încep să protesteze împotriva condiţiilor existenţei lor, să tindă spre o altă viaţă.

Complexitatea epocii, a luptelor politice dintre leninişti şi tot felul de deviatori de la marxism, nu l-au scutit însă pe scriitor, în această perioadă, de anumite greşeli, care şi-au găsit, printre altele, reflectarea în nuvela *Spovedania* (1908). Lenin care urmărea îndeaproape activitatea lui Gorki, criticându-l aspru, l-a ajutat sa treacă peste acest impasr luându-i în mod hotărât apărarea în faţa atacurilor presei burgheze reacţionare, care începuse să răspândească zvonul că Gorki ar fi fost exclus din partid: *„Zadarnice sunt strădaniile ziarelor burgheze. Prin marea sa creaţie literară tovarăşul Gorki s-a legat prea strâns de mişcarea muncitorească din Rusia şi din întreaga lume ca să le răspundă altfel decât prin dispreţul său”* (V.I. Lenin, *Opere,* vol. 16, E.S.P.L.P., Buc., 1957, p. 97).

Profitând de amnistia politică acordată de guvernul ţarist, Gorki se întoarce, în anul 1913, în patrie. În acelaşi an publică prima parte a trilogiei sale autobiografice *Copilăria,* continuată, în 1916, cu *La stăpân* şi sfârşită, după Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, în 1923, cu *Universităţile mele.*

Trilogia, depăşind limitele genului autobiografic, devine în fond o largă frescă a realităţii ruse de la sfârşitul secolului trecut, la baza căreia stă ideea mişcării neîntrerupte, irezistibile, istoriceşte legiferată, a societăţii ruse către revoluţie. Înscriindu-se pe linia operelor autobiografice create de predecesorii săi, L. Tolstoi *(Copilăria, Adolescenţa* şi *Tinereţea)* şi S. T. Axakov, *(Cronica de familie* şi *Anii copilăriei lui Bagrov-nepotul),* N. Pomealovski *(Însemnări din seminar)* şi Saltâkov-Şcedrin *(Poşehonia de altădată),* trilogia lui Gorki ocupă un loc distinct: se diferenţiază de operele primilor doi prin evitarea idilismului în zugrăvirea copilăriei, iar de

operele ultimilor, de care îl apropie tonul demascator, printr-o mai profundă şi amplă evidenţiere a elementelor pozitive din realitatea rusă. Conducându-se după principii noi în redarea vieţii, Gorki arată astfel cum de sub stratul de „ticăloşii grele ca plumbul", de „murdărie animalică", generat de exploatarea omului de către om, îşi croiesc biruitoare drum „lumina, sănătatea şi puterea creatoare, creşte binele, creşte ceea ce e omenesc, deşteptând nestrămutata speranţă în renaşterea noastră, într-o viaţă luminoasă şi omenească".

Zugrăvind moravurile sălbatice care domneau în casa bunicului său, sau mediul descompus al lumii vagabonzilor, cu care va veni apoi în contact, Gorki evocă însă şi figura luminoasă a bunicii, a unui Ţîganok sau a meşterului Grigori, a bucătarului Smurîi său a revoluţionarului Romas. Alioşa Peşkov, departe de a capitula în faţa îngrozitoarei realităţi burgheze, ia atitudine împotriva ei, creşte şi se maturizează spiritualiceşte în lupta cu ea, purtând triumfător idealul unei lumi mai bune, încrederea nestrămutată în posibilitatea făuririi ei, în forţele creatoare ale poporului său. Ascensiunea lui grea, plină de chinuri şi contradicţii, spre lumina unei vieţi mai bune, devine simbolul trezirii la o viaţă nouă a celor mai largi mase populare din Rusia. Trilogia autobiografică şi-a găsit o originală continuare în ciclul de povestiri *Prin Rusia,* scrise între 1912–1917.

Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, deschizătoarea unei noi ere în istoria omenirii, a constituit începutul unei noi etape şi în activitatea literară a lui Gorki. Creaţia sa din perioada sovietică reflectă îmbogăţirea conştiinţei lui artistice cu experienţa inedită furnizată de procesul concret de construire a socialismului în Uniunea Sovietică. Atingând treapta superioară a maturizării talentului său, Gorki purcede acum la

sintetizarea multora din ideile care-l preocupaseră înainte de revoluţie, la cristalizarea lor definitivă într-o serie de opere remarcabile. În lumina noii perspective istorice, creaţia sa câştigă acum în profunzime. Noua epocă istorică nu duce la unilateralizarea viziunii sale scriitoriceşti, în sensul orientării ei exclusiv spre prezent. Din contră, în creaţia gorkiană operele despre prezent alternează în permanenţă cu cele despre trecutul mai mult sau mai puţin îndepărtat. Graţie acestei interferenţe de planuri, operele scrise în perioada sovietică capătă rezonanţe multiple. Sensul major al orientării scriitorului către trecut îl constituie tendinţa sa de a demonstra caracterul legic, inevitabil şi necesar al revoluţiei socialiste, al răsturnărilor radicale care s-au petrecut în patria sa. Tocmai de aceea, creând vastele tablouri sociale din romanele *Intreprinderile Artamonov* şi *Viaţa lui Klim Samghin,* sau din piesa *Egor Bulâciov şi alţii,* Gorki reliefează acele elemente sănătoase, acele forte sociale care au activat în trecut împotriva odioasei orânduiri capitaliste şi au dus, în cele din urmă, la lichidarea ei. În acelaşi timp, în creaţia scriitorului se face simţită o a treia dimensiune: viitorul. Cunoscând legile dezvoltării istorice, scriitorul îşi aruncă privirile înainte, căutând să desluşească imaginea zilei de mâine a patriei sale, biruinţele şi primejdiile care o aşteaptă.

În 1924, sub impresia morţii lui Lenin, Gorki începe să scrie cunoscutul său eseu intitulat *V.I. Lenin,* asupra căruia va reveni în 1930, completându-l şi dezvoltându-l. E foarte semnificativ titlul pe care îl purta eseul în manuscris: *Omul.* Într-adevăr, acest titlu iniţial dezvăluie sensul adânc al acestei creaţii gorkiene: pentru scriitorul care aspira din tinereţe spre un înalt ideal uman poemul filosofic *Omul,* scris în ajunul primei revoluţii ruse din 1905, e una dintre dovezi în acest sens), Lenin constituia întruchiparea reală a acestui ideal, a acelui „Om”

scris cu literă mare. Prezentând pe Lenin-conducătorul, şi pe Lenin-omul, prietenul, într-o unitate indestructibilă, Gorki descoperă sursa uriaşei influenţe a ideilor leniniste în identificarea acestuia cu interesele vitale ale poporului rus, ale întregului proletariat mondial, ale dezvoltării istorice.

Pornind de la eseul despre Lenin, scriitorul a trecut la realizarea unor vechi proiecte ale sale: în 1925 termină *Intreprinderile Artamonov,* în care, dovedind o rară forţă de sinteză, redă, într-un, număr relativ restrâns de pagini, istoria a trei generaţii, ascensiunea şi prăbuşirea lor sub loviturile necruţătoare ale proletariatului revoluţionar. Istoria familiei Artamonov devine astfel simbolul destinelor istorice ale întregii burghezii ruse, ea explică procesul complicat care a dus în ultimă instanţă la declanşarea şi victoria revoluţiei. Soarta lui Ilia Artamonov-junior, care, desprinzându-se de clasa sa, şi-a găsit locul în lagărul revoluţiei, constituie o replică la destinul tragic al lui Foma Gordeev, care nu-şi găsise odinioară acest loc şi fusese făcut inofensiv de către orânduirea împotriva căreia se ridicase. Tema destrămării capitalismului e reluată apoi în vasta epopee *Viaţa lui Klim Samghin,* rămasă neterminată, cu acea deosebire că în ipostaza eroului principal apare acum un reprezentant al intelectualităţii burgheze, întruchipare a egoismului burghez şi a renegării oricăror idealuri revoluţionare. Viaţa lui Samghin, produs tipic al falimentului ideologiei burgheze, este, în esenţă, istoria plictisitoare şi teribilă a destrămării omului ca personalitate, a dezagregării lui spirituale, având ca termen final transformarea lui într-un renegat, într-un trădător al celor mai nobile idealuri omeneşti.

Paralel cu operele închinate trecutului, scriitorul, mai ales după revenirea sa în patrie, în anul 1928, închină o serie de opere actualităţii

imediate. Ciclurile de povestiri şi reportaje: *Prin Uniunea Sovietelor* şi *Povestiri despre eroi,* piesa *Somov şi alţii* constituie dovezi elocvente în acest sens. Totodată, Gorki desfăşoară o uriaşă muncă de îndrumare a vieţii literare din ţara sa. Nu degeaba, vorbind despre influenţa şi rolul lui Gorki, Leonid Leonov, parafrazându-l pe Dostoievski, care se referise cândva la Gogol *(„Noi toţi am ieşit din* Mantaua *lui Gogol"),* avea să declare: *„Noi toţi am ieşit din mâneca largă a lui Gorki!"* Istoria literaturii sovietice nu poate fi concepută în afara rolului jucat de personalitatea şi opera lui Gorki.

Un capitol important al activităţii scriitorului îl constituie publicistica. Diapazonul ei tematic este extrem de larg: cuprinde probleme concrete ridicate de construcţia socialistă în U.R.S.S., de revoluţia culturală, probleme teoretice ale dezvoltării literaturii realist-socialiste şi ale relaţiilor ei cu literatura anterioară, probleme ale situaţiei politice internaţionale, ale luptei contra reacţiunii pe cele mai diverse planuri, contra fascismului şi a războiului îndeosebi. Publicistica gorkiană insuflă cititorului convingerea profundă în inevitabilitatea prăbuşirii întregului sistem capitalist, cu tot cortegiul lui de monstruozităţi.

Cititorul care răsfoieşte vasta operă gorkiană, indiferent că e vorba de beletristica, publicistica sau corespondenţa sa, are de fiecare dată satisfacţia de a descoperi noi comori. La baza fiecărei pagini scrise de Gorki stă principiul: literatura este şi trebuie să fie domeniul adevărului, să slujească vieţii, Omului. Pentru Om a bătut şi inima scriitorului până în ultima clipă, în 1936.

*

Foma Gordeev este prima operă de mai mare întindere a lui Gorki. Nuvela a fost publicată în cursul anului 1899, în revista *Jizni* (Viaţa) din Petersburg, în anul următor apărând în ediţie

separată şi fiind dedicată lui Cehov. Merită să fie reţinut faptul că ea apărea în acelaşi an cu cunoscuta lucrare a lui Lenin *Dezvoltarea capitalismului în Rusia,* ceea ce dovedeşte că problemele dezvoltării noii orânduiri capitaliste în Rusia şi ale destinelor ei istorice stăteau la ordinea zilei şi îl interesau îndeaproape şi pe marele scriitor proletar. Înaintea lui Gorki ele preocupaseră şi pe alţi scriitori ruşi, ca, de pildă, pe P. Boborîkin, în romanul *Vasili Tiorkin* (1892), şi D. Mamin-Sibiriak, în *Milioanele lui Privalov* (1883) şi *Pâinea* (1895). Aceştia nu putuseră însă aprecia liberalismul burghez la adevărata lui valoare, nu-i sesizaseră superficialitatea, nutrind încă anumite iluzii în privinţa activităţii reformatoare a burgheziei şi a caracterului acesteia. Nuvela lui Gorki oferă un tablou realist al societăţii capitaliste ruse din acea perioadă, înfăţişează ascensiunea pe scara socială a reprezentanţilor burgheziei, aspiraţiile lor de supremaţie nu numai economică, ci şi politică, tendinţele lor de acaparare cât mai deplină a puterii în stat. Drumul acesta spre putere a fost plin de contradicţii, de crime şi nelegiuiri comise împotriva maselor populare, în primul rând, a căror exploatare cunoştea forme din ce în ce mai grave şi mai variate. Ochiul ager de scriitor al lui Gorki a ştiut să surprindă laturile întunecate ale noii orânduiri chiar în perioada de plină înflorire a ei, şi, supunându-le unei necruţătoare analize, să evidenţieze caducitatea, netrăinicia acesteia, descompunerea ei inevitabilă. Folosind mijloacele specifice ale literaturii, opera lui Gorki constituia şi ea, într-un sens, un răspuns dat concepţiilor reacţionare ale narodnicilor şi ale aşanumiţilor „marxiştii legali", pe care le combătea Lenin în amintita lucrare. Aceştia, fie că negau dezvoltarea capitalismului în Rusia, sau încercau, să o oprească, fie că se străduiau să ridice în slăvi şi să absolutizeze anumite aspecte progresiste ale noii

orânduiri, ofereau, în ambele cazuri, o imagine deformată asupra ei.

În centrul cărţii, scriitorul aşază drama unui reprezentant netipic al burgheziei ruse, a tânărului negustor Foma Gordeev, un răzvrătit izolat împotriva clasei sale şi a ordinii pe care ea o întronează. Foma e un erou romantic, înzestrat cu calităţi şi idealuri general umane, care se înăbuşă în societatea în care îi este dat să trăiască, o condamnă, caută în mod chinuitor o ieşire, un răspuns la întrebările care îl copleşesc. Scriitorul însuşi, într-o scrisoare din luna februarie 1899, adresată editorului Dorovatovski, în care îi relata despre munca sa la nuvelă, o definea ca *„un tablou larg, plin de conţinut al contemporaneităţii”,* pe fondul căruia *„trebuie să se zbată cu turbare un om sănătos, energic care îşi caută o muncă după puteri, care îşi caută loc energiei sale. El se înăbuşă: Viaţa îl apasă, vede că eroii nu-şi au locul în ea, că-i doboară lucrurile mărunte, aşa precum pe Hercule, învingătorul hidrelor l-ar doborî un nor de ţânţari…” Î*n încercările lui zadarnice de a depăşi limitele impuse de societatea burgheză, Foma întâmpină rezistenţa îndârjită a clasei sale, şi, înainte die toate, rezistenţa naşului său Takov Maiakin, care apare în nuvelă drept principalul reprezentant al burgheziei, ideologul conştient al ei.

La baza subiectului stă tocmai conflictul dintre aspiraţiile lui Iakov Maiakin de a-l transforma pe finul său într-un negustor bogat, demn continuator al afacerilor şi moştenitor al averilor tatălui său şi ale lui Maiakin însuşi (prin căsătoria cu Liuba) şi între aversiunea, repulsia pe care o resimte Foma faţă de soarta pe care i-o pregăteşte naşul său, faţă de idealurile burgheze, de modul de viaţă al clasei sale. Maiakin se dovedeşte incapabil să-l convingă pe Foma de justeţea cauzei clasei sale, de superioritatea idealurilor ei de viaţă. De aceea, în momentul în care a găsit un înlocuitor al lui Foma,

în persoana propriului său fiu, renegatul Taras, Maiakin nu ezită să-şi declare finul nebun, să-l închidă într-un ospiciu şi să pună mâna pe averea lui. Iakov Maiakin obţine însă doar o victorie aparentă, incidentală, asupra lui Foma, în confruntarea cu acesta el suferind în fond un eşec moral. Eşecul acesta este ceea ce îl determină în ultimă instanţă să treacă la măsuri represive împotriva lui Foma. Sensul nuvelei constă tocmai în demonstrarea acestui eşec al lui Maiakin, a inconsistenţei ideologice a burgheziei, în totalitatea ei, şi totodată, în demonstrarea caracterului legic al apariţiei în sânul acestei clase a unor asemenea „fii rătăcitori", „corbi albi", ca Foma. Destinul lui tragic din finalul nuvelei apare ca o încoronare a întregului proces demascator intentat de Gorki orânduirii capitaliste bazate pe exploatare, pe mutilarea spirituală a oamenilor.

Dar nuvela, departe de a fi o simplă biografie a eroului principal, o simplă cronică de familie, capătă dimensiuni mult mai largi prin aducerea în centrul atenţiei cititorului a unei întregi galerii de reprezentanţi ai clasei burgheze care, deşi aproape coexistă în timp, simbolizează totuşi diferite stadii de dezvoltare ale orânduirii burgheze din Rusia, începând cu acumularea primitivă de capital şi terminând cu cele mai noi forme, „europenizate", ale capitalului industrial. Prin zugrăvirea acestor reprezentanţi, nuvela capătă o perspectivă istorică, devine un fel de tablou sinoptic al dezvoltării capitalismului rusesc la sfârşitul secolului trecut.

Pe prima treaptă a acestei dezvoltări se situează Anani Şciurov şi Ignat Gordeev, tatăl lui Foma, „cavaleri" ai acumulării primitive de capital. A doua treaptă e ocupată de reprezentanţii burgheziei contemporane (ultimul deceniu al secolului al XIX-lea). Din rândurile acestora se detaşează Iakov Maiakin. În sfârşit, ultimul stadiu al acestei dezvoltări îl reprezintă succesorii istorici ai cauzei lui Maiakin: fiul său, Taras, şi ginerele său,

Afrikan Smolin. La toţi aceştia se adaugă o serie de figuri mai mult sau mai puţin episodice. Deosebirea dintre reprezentanţii celor trei stadii ţine de metodele folosite de ei, de gradul de perfecţiune al acestor metode, esenţa rămânând aceeaşi: exploatarea maselor largi muncitoare.

În lucrarea *Dezvoltarea capitalismului în Rusia,* Lenin arăta că numeroşi mari capitalişti ruşi au pornit de jos, din simple ateliere meşteşugăreşti sau din sate feudale, şi nu au ezitat în faţa nici unei crime în drumul lor spre îmbogăţire. Acesta este şi drumul vieţii lui Anani Şciurov, mare negustor de cherestea şi proprietar al unei fabrici uriaşe, ucigaşul a două soţii, care a strâns avere graţie faptului că în tinereţe s-a îndeletnicit cu falsificarea de bani şi a săvârşit o crimă oribilă. *„Astfel de lucruri,* scrie Gorki în nuvelă, *se povesteau despre mulţi bogătaşi din târg, toţi cică şi-ar fi făcut milioanele prin prădăciuni, omoruri, şi mai ales punând în circulaţie bani falşi. Foma auzise încă din copilărie aceste povestiri, dar nu s-a gândit niciodată dacă sunt sau nu adevărate."*

Şciurov, reprezentant al capitalului „asiatic", după expresia lui Lenin, e un apologet al tradiţiilor patriarhale, înapoiate, ale negustorimii ruse. După opinia lui, progresul, civilizaţia constituie o primejdie pentru om: *„Maşina e pentru om o capcană a diavolului!"* declară Şciurov. El e duşmanul libertăţii: *„Omul va pieri din cauza libertăţii!"* proclamă dânsul ritos. Supremul scop al vieţii, după Şciurov, îl constituie banii: *„...Banii sunt totul, băiete! i se adresează el lui Foma. Înşiră-i înaintea ta şi gândeşte-te ce cuprind ei? Atunci ai să înţelegi că ei sunt totul, puterea şi mintea omului... Mii de oameni şi-au pus viaţa în banii tăi. Iar tu poţi să-i arunci în foc şi să te uiţi cum ard... Atunci te vei socoti stăpân..."*

Ignat Gordeev, tatăl lui Foma, proprietar a trei vapoare şi a vreo zece şlepuri, pornit şi el de jos, din popor, a moştenit o serie întreagă de calităţi: e

plin de energie, de iniţiativă, optimist, capabil să se bucure de viaţă şi să se entuziasmeze în faţa spectacolului grandios al naturii dezlănţuite (scena sfărâmării şlepului de către sloiurile de gheaţă ale Volgăi e edificatoare în acest sens), dar toate aceste însuşiri se canalizează, în condiţiile societăţii capitaliste în care trăieşte, în direcţia exploatării, sunt aservite unor scopuri meschine şi, în cele din urmă, se pierd. Spre deosebire de Şciurov, Ignat Gordeev are însă momente de ezitare, de îndoială în justeţea drumului ales, de răzvrătire împotriva condiţiei sale sociale.

El oscilează deseori între extreme, trece de la lăcomie şi pasiunea de a munci în scopul îmbogăţirii la momente de indiferenţă faţă de propria sa avere sau chiar o risipire sălbatică a ei, sfârşind totul în pocăinţă amară în faţa icoanelor. *„Parcă ar fi fost în el trei Gordeevi, parcă ar fi avut în trup trei suflete”,* scrie Gorki. Faptele acestea, puţin obişnuite pentru un om bogat, i-au atras din partea celorlalţi tovarăşi de afaceri porecla de „Zănaticul”. Cu toate acestea, Ignat Gordeev păşeşte cu destulă siguranţă pe drumul ales, e pătruns de preceptele morale ale clasei sale, bazate pe egoism, pe dreptul celui mai tare, pe principiul avantajului personal, şi caută să i le insufle şi fiului său.

Dar această morală a societăţii în care omul e considerat lup pentru semenul său capătă o formulare definitivă, se cristalizează în chip de aforisme în gura lui Iakov Maiakin, purtător de cuvânt recunoscut al clasei sale, faţă de care majoritatea celorlalţi reprezentanţi ai burgheziei, înfăţişaţi în nuvelă, nutresc un deosebit respect, o vădită admiraţie şi invidie. Maiakin, departe de a cunoaşte frământările interioare ale lui Ignat Gordeev, are conştiinţa lucidă a apartenenţei sale la clasa „stăpânilor”, se mândreşte cu ea. „Dar cine sunt oamenii cei mai puternici în zilele de astăzi?” se adresează el lui Foma. Şi tot el răspunde:

„Negustorul e puterea cea mai mare dintr-o ţară, fiindcă cu el sunt milioanele!”

Plecând de la această constatare, el emite, în numele clasei sale, pretenţii la un rol corespunzător în viaţa socială şi politică a statului, la un câmp larg de acţiune: *„Noi, negustorii, oamenii de afaceri, am dus secole de-a rândul Rusia pe umeri şi o ducem şi acum,* declară el cu emfază. *Petru cel Mare a fost un împărat de o înţelepciune dumnezeiască, ne cunoştea valoarea! Cum ne mai susţinea! Tipărea cărţi anume pentru ca să ne înveţe meseria… Acum noi stăm pe picioarele noastre… Daţi-ne drum liber. Noi am pus temelia vieţii, ne-am culcat în pământ în loc de cărămizi, acum trebuie să clădim etajele… Daţi-ne libertatea de acţiune! Iată încotro trebuie să-şi îndrepte paşii negustorimea!”*

Militând pentru privilegii în favoarea clasei sale, Maiakin nu se gândeşte însă să le obţină pe cale revoluţionară, ci aşteaptă ca însuşi guvernul, cei care deţin puterea în stat, să se adreseze burgheziei invitând-o să participe la conducerea treburilor. Forma de guvernământ pentru care optează Maiakin este o formă de compromis: monarhia constituţională.

În articolul său *Convorbiri despre măiestrie,* Gorki menţiona faptul că a atribuit lui Maiakin ceva din filosofia socială a filosofului reacţionar german, precursor al ideologiei fasciste, Friedrich Nietzsche. Într-adevăr, scriitorul pune în gura eroului său o serie de aforisme îmbibate de cinismul moralei de clasă a „stăpânilor” burghezi. Aservit banului cu trup şi suflet, Maiakin a pierdut orice respect pentru cele mai nobile, mai pure sentimente omeneşti. Acest fapt explică de ce în episodul înmormântării lui Ignat Gordeev, când Foma trăieşte cu toată fiinţa sa durerea pierderii tatălui, Maiakin nu găseşte nimic mai bun spre a-l consola decât să-i vorbească de afaceri: *„Tu n-ai drept să boceşti, tu eşti acum ca un comandant în*

luptă; trebuie să-ţi conduci soldaţii cu curaj. Soldaţii tăi sunt rublele şi ai o armată mare…"

Învăţându-l pe Foma legile sălbatice ale convieţuirii în lumea junglei capitaliste, în care domneşte inegalitatea socială şi veşnica concurenţă, Maiakin îi insuflă idee a că oamenii sunt duşmani între ei şi-l povăţuieşte să aibă pregătite în permanenţă „în mâna stângă mierea, iar în dreapta cuţitul". Prin astfel de sfaturi el caută să extirpe din sufletul finului său orice sentimente umane care ar putea constitui un obstacol în calea transformării acestuia într-un continuator al cauzei burgheze. Maiakin însă se dovedeşte incapabil să unească, după propria lui expresie, „înţelepciunea", experienţa sa, cu „puterea tinereţii" lui Foma, cu energia acestuia. Argumentele, cu care încearcă să-l câştige pe Foma sunt structural deficitare, nu reuşesc să înăbuşe protestul din ce în ce mai puternic al acestuia împotriva modului de viaţă al clasei căreia îi aparţine. O dovadă a slăbiciunii lui Maiakin o constituie şi faptul că, deşi simte în Foma un duşman, el e nevoit mult timp să-l suporte şi să-l accepte: *„Sentimentele contradictorii ale lui Foma faţă de Maiakin creşteau: ascultându-i cuvintele cu atenţie şi cu o curiozitate lacomă, simţea că de fiecare dată sentimentul de duşmănie faţă de naşul său creşte…* menţionează Gorki, şi adaugă: Foma nu-şi putea ascunde sentimentele, şi deseori şi le arăta cu brutalitate. Însă bătrânul părea că nu vede aceste mitocănii"… Slaba forţă de convingere a lui Maiakin denotă, în fond, slăbiciunea ideologică a întregii orânduiri, bazată pe exploatare, şubrezenia temeliilor ei morale. Dând faliment în încercarea sa de a-l transforma pe Foma într-un succesor, Maiakin îl va descoperi pe acesta în persoana propriului său fiu, Taras, şi a ginerelui său, Smolin. Lor li se alătură, de asemenea, Liuba, fiica lui Maiakin. În nuvelă îşi face astfel apariţia cunoscuta temă „părinţi şi copii", tema conflictului

aparent pe care îl îmbracă relaţiile dintre „părinţii” conservatori şi „copiii” liberali în societatea burgheză. În esenţă, în cazul „copiilor”, avem de-a face cu o comedie a părăsirii şi a revenirii la vechile poziţii de clasă, care demonstrează caracterul hibrid al liberalismului burghez.

Taras Maiakin este caracteristic pentru definirea unui asemenea tip de odraslă burgheză. În tinereţe el s-a apropiat de mişcarea revoluţionară, fapt pentru care a fost nevoit să execute aproape nouă luni de închisoare la Moscova şi şase ani de exil în Siberia, după cum singur ţine să precizeze, respingând indignat presupunerile tatălui său, care îl crezuse condamnat la ocnă. Între tată şi fiu a intervenit o ruptură care a durat şaptesprezece ani, Maiakin-senior renegându-şi fiul. Renunţând foarte uşor la idealurile revoluţionare, Taras a încheiat o alianţă trainică cu clasa sa, căsătorindu-se cu fiica unui mare fabricant din Siberia şi ajungând în fruntea unei solide întreprinderi a socrului său. „Sângele Maiakinilor e gros şi nicio femeie nu-l va subţia declară mândru Maiakin-tatăl, după ce a aflat toate acestea, definind astfel în mod plastic solidaritatea de clasă a burgheziei, unitatea deplină de interese şi vederi dintre „părinţi” şi „copii”.

Într-adevăr, Taras, care a ajuns să-şi considere idealurile din tinereţe nişte simple iluzii, bune doar „pentru fete şi băieţi”, discută acum cu multă seriozitate şi competenţa despre afaceri. Pe aceeaşi cale a renunţării la idealurile de justeţe socială, la visurile generoase privind fericirea, egalitatea şi libertatea tuturor oamenilor, păşeşte şi sora lui Taras, Liuba. Deosebirea constă doar în faptul că ea n-a întreprins nimic concret în această direcţie, rezumându-se la meditaţii sterile. Rezultatul e însă identic; renunţarea la idealurile progresiste, împăcarea cu realitatea burgheză. Simbolul acestei împăcări îl constituie căsătoria ei cu Smolin. Afrikan Smolin, întocmai ca şi Taras, e un

reprezentant al capitalului „europenizat”, partizan al marii industrii organizate după metodele moderne. Făcându-şi studiile în străinătate, unde a luat cunoştinţă de toate realizările tehnice în domeniul industriei, el intenţionează să construiască o uzină modernă de pielărie, ale cărei produse să poată concura pe piaţa internaţională. Smolin, spre deosebire de bătrânul Maiakin, frecventează teatrul, citeşte, pozează în om cult, intenţionează să cumpere un ziar pe care să-l transforme într-un organ pus în slujba industriei şi a comerţului. Lui Smolin îi place să cocheteze cu ideile de progres, să se considere liberal. În fond, însă, atât el cât şi Taras sunt nişte egoişti calculaţi, complet străini de orice avânturi romantice, de frământările lui Foma, care nu fac altceva decât să ridice pe o treaptă mai înaltă, să perfecţioneze exploatarea maselor populare, pe care o practică cu metode mai primitive părinţii lor. Adevărata esenţă a liberalismului lui Smolin o surprinde fostul său coleg de şcoală, Ejov: *„Afrikaşka e liberal… Negustor liberal, asta-i combinaţie dintre lup şi porc…”* Gorki smulge măştile de pe faţa tuturor acestor reprezentanţi ai orânduirii capitaliste, arătând esenţa reacţionară, antiumană, antipopulară, a acţiunilor lor.

Aceasta se realizează prin confruntarea lor cu Foma. În scrisoarea deja citată către Dorovatovski, Gorki ţinea să precizeze că: *„Foma nu e tipic ca negustor, ca reprezentant al clasei, ci e numai un om sănătos care doreşte o viată liberă, care se simte strâmtorat în limitele contemporaneităţii”.* În legătură cu aceasta, scriitorul îşi anunţă chiar intenţia de a crea altă carte: *Cariera lui Mişka Veaghin,* în centrul căreia să fie prezentat un negustor tipic. Cartea nu a fost însă scrisă.

Conceput ca un erou romantic, Foma, purtătorul unui înalt ideal uman, constituie antipodul celorlalţi reprezentanţi ai clasei sale, zugrăviţi realist în cadrul prozaicei vieţi burgheze. Gorki

înfăţişează întreaga evoluţie a eroului, începând cu copilăria aureolată de povestirile şi legendele populare ale mătuşii sale Anfisa, continuând cu anii de şcoală şi terminând cu intrarea în viaţă, sub supravegherea neadormită a naşului său, Maiakin, în grija căruia a fost lăsat la moartea tatălui. Istoria vieţii lui Foma este istoria destrămării treptate a iluziilor sale despre lume şi oameni în contact cu realitatea crudă a lumii burgheze. Destrămarea aceasta începe din copilărie, de la prima călătorie a lui Foma cu tatăl său pe Volga, când acesta începe să-i dea prima lecţie de comportament, insuflându-i ideea că el e stăpânul echipajului de pe vapor, şi că poate dispune de acesta după bunul plac. „Tu eşti stăpânul lor… Ţine-te mai departe de ei…” – iată primul aliniat din codexul moral burghez care s-a întipărit în sufletul de copil al lui Foma. În lupta care se va da tot timpul în sufletul lui între „om” şi „stăpân”, acest precept va constitui un obstacol permanent în dorinţa lui Foma de a se apropia de oameni, de a împărtăşi bucuriile lor simple, va fi o sursă de chinuitoare frământări. Contactul nemijlocit cu orânduirea burgheză îi va furniza un şir neîntrerupt de dezamăgiri, relevându-i de fiecare dată noi şi noi aspecte ale ipocritei morale burgheze. Educaţia pe care o primeşte în mediul burghez, deşi îşi va lăsa amprenta asupra lui, nu va reuşi însă să-i anihileze fondul sufletesc sănătos, „natural”. Foma se indignează în faţa modului parazitar de viaţă al clasei sale, a cinismului ei, în faţa inegalităţii sociale şi a exploatării. El îşi caută cu înfrigurare un loc în viaţă, un scop pe măsura posibilităţilor sale. Foma iubeşte oamenii simpli, îi place să muncească, şi, uneori, ca în remarcabila scenă a ridicării şlepului scufundat, îşi înfrânge prejudecăţile de „stăpân” şi trăieşte cu toată fiinţa sa bucuria muncii colective.

Foma e însetat după o dragoste mare, căreia să i se dăruie, crede la un moment dat că a descoperit-o

în persoana Sofiei Medînskaia şi nu ezită să-l pălmuiască pe cumnatul viceguvernatorului pentru că a insultat-o. Încercările lui de a-şi realiza idealul erotic eşuează însă pe rând. În lumea banului nu este loc pentru inima omului, pentru sentimentele lui pure!

Foma se simte instinctiv atras spre masele populare, spre munca lor constructivă, se întreabă care e sensul adevărat al vieţii, care e rostul omului, e chinuit de nonsensul orânduirii în care trăieşte. Acumulate treptat în conştiinţa lui, fără a-şi găsi vreo ieşire, întrebările acestea îi alimentează împotrivirea faţă de planurile lui Maiakin şi-i vor determina protestul din finalul cărţii. Protestul-invectivă al lui Foma la banchetul oferit de Kononov, constituind un răspuns la discursul ditirambic rostit puţin mai înainte de naşul său în cinstea capitaliştilor ruşi, se înscrie ca punct culminant al evoluţiei sale ideologice: mai departe de acest gest anarhic, condamnat inevitabil la eşec, Foma nu poate merge, el nu poate deveni un luptător autentic, nu cunoaşte căile care să-l conducă spre aceasta. Protestul lui de unul singur e incapabil să schimbe ordinea socială existentă. Forţa lui constă însă în faptul că e determinat de cauze sociale, constă în caracterul lui altruist, dezinteresat, în sinceritatea lui, în profunzimea durerii şi urii nobile contra nedreptăţii, contra înjosirii omului.

Fără îndoială, în această violentă apostrofare a orânduirii burgheze răzbate însuşi glasul indignat al lui Gorki. Scriitorul a pus ceva din gândurile lui intime, din visele sale despre libertate şi în gura altui personaj din nuvelă, a ziaristului Nikolai Ejov, fostul coleg de şcoală al lui Foma. Având o origine socială modestă (e fiul unui uşier de la tribunal), Ejov este o figură tipică de „raznocint” – reprezentanţii culţi ai burgheziei liberale şi democratice din Rusia celei de a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea.

Intelectual mic-burghez, Ejov şi-a croit un drum în viaţă datorită exclusiv muncii sale încordate, învăţăturii căpătate cu preţul unor nespus de grele sacrificii.

„Nimic nu-i mai preţios decât omul!... Omul e universul şi trebuie să trăiască în veci, căci el cuprinde în sine întreg universul”, declară patetic Ejov, anticipând parcă cunoscutul aforism gorkian pus mai târziu în gura lui Satin din piesa *Azilul de noapte: „O-mul!... Ce mândru sună acest cuvânt!”*

Aflat însă la răspântie, Ejov nu e în stare să treacă la acţiuni concrete. El joacă totuşi un rol pozitiv în desfăşurarea acţiunii, contribuind la procesul de clarificare interioară a lui Foma, prin punerea acestuia în contact cu muncitorii tipografi. Ejov pregăteşte astfel protestul public, curajos, din final, al lui Foma.

Adevăratul erou pozitiv al istoriei, proletariatul, rămâne deocamdată în umbră, cedând locul unui răzvrătit romantic. E drept, în nuvelă, apare, pentru prima oară în opera lui Gorki, un portret colectiv, al proletariatului, în persoana grupului de zeţari întruniţi la o serată muncitorească, cărora Ejov le adresează cuvintele: *„Prieteni, viitorul e al vostru!... Viitorul e al oamenilor care muncesc cinstit... O muncă gigantică vă aşteaptă! Voi trebuie să creaţi o nouă cultură!”* Însă aceşti eroi sunt prezentaţi static, nu schiţează nicio acţiune cu caracter revoluţionar.

În carte apare la un moment dat şi figura ajutorului de mecanic Krasnoşciokov, reprezentant al unei noi intelectualităţi, în curs de formare, provenită din rândurile muncitorimii, fenomen caracteristic pentru mişcarea muncitorească din Rusia la sfârşitul secolului trecut. Acesta rămâne însă o simplă apariţie efemeră. Krasnoşciokov nu a ajuns încă să-şi proclame dreptul său de a transforma viaţa, în sens revoluţionar, acest pas

urmând să-l facă, ceva mai târziu, alt erou gorkian, mecanicul Nil, din piesa *Micii burghezi.*

În acest mod, nuvela *Foma Gordeev* nu indică concret căile de lichidare a hidoasei realităţi burgheze, nu aduce în prim plan ciocnirea dintre cele două clase sociale perfect distincte: exploataţi şi exploatatori, lăsând un singur individ să se războiască cu o întreagă societate. Acest individ exprimă, însă, la o examinare mai atentă, interese mult mai largi, devine purtătorul de cuvânt al maselor de exploataţi în capitalism. Conflictul de clasă se deplasează, astfel, în sfera ideologica; în nuvelă se înfruntă două ideologii, două concepţii diferite asupra vieţii. Polemica de idei devine motorul care împinge înainte naraţiunea. Pe plan artistic aceasta conduce la utilizarea pe scară largă a dialogului şi a monologului interior (în cazul lui Foma, cu preponderenţă). Purtătorul concepţiei antiburgheze devine Foma, care ia atitudine împotriva propriei sale clase. Reprezentând o excepţie, cazul lui Foma semnifică totuşi un fenomen mult mai general: descompunerea moralei burgheze în atmosfera generată de pătrunderea în mase a ideilor revoluţionare, în ultimul deceniu al secolului trecut. Nuvela constituie astfel o mărturie a forţei de atracţie a acestor idei, a vitalităţii lor. În creaţia lui Gorki, *Foma Gordeev* ocupă un loc important, ca primă operă de amploare în care scriitorul atacă una dintre temele fundamentale ale întregii sale creaţii: demascarea societăţii burgheze, a moralei ei. Deşi protestul vehement al lui Foma se termină tragic pentru el, nuvela nu împinge la concluzii pesimiste. Frumuseţea morală a acestui protest e mai puternică decât unda de amărăciune pe care destinul lui Foma o lasă în sufletul cititorului. Cucerindu-i simpatia pentru eroul aflat în centrul cărţii sale, convingându-l de caracterul necesar al protestului lui Foma, inevitabilitatea schimbării orânduirilor sociale, Gorki îi insuflă totodată

cititorului ideea că acţiunile singulare ale unor răzvrătiţi împotriva propriei lor clase, oricât de temerare şi de încărcate de frumuseţe morală ar fi, nu sunt în stare să înfăptuiască această schimbare. Forţa capabilă să o realizeze trebuia să vină de undeva din afară, din partea tuturor acelora în numele cărora se ridica, în fond, Foma. Istoria a confirmat acest lucru şi Gorki l-a înregistrat în operele sale ulterioare.

Nuvela lui Gorki a avut un rol important în lupta revoluţionară din Rusia: în cercurile revoluţionare ilegale din acea perioadă frământată, lectura ei, şi mai ales a ultimului capitol, după mărturiile vechilor bolşevici ilegalişti, înflăcăra pe muncitori în lupta nu numai împotriva autocraţiei ţariste, ci şi a burgheziei.

Nuvela s-a bucurat de mult succes şi dincolo de graniţele Rusiei. Cunoscutul scriitor american Jack London o considera, în 1901, drept *„un mijloc eficace pentru trezirea conştiinţei adormite a oamenilor şi pentru atragerea lor în lupta pentru umanitate”*.

*

Într-una dintre povestirile gorkiene timpurii, *Ceasornicul,* scrisă în 1896, întâlnim următorul aforism: *„Sunt numai două forme de a trăi: putrezind sau arzând. Laşii şi hrăpăreţii vor alege prima, bravii şi mărinimoşii, pe a doua; fiecare om care iubeşte frumosul va vedea limpede de ce parte e măreţia.”*

Fără îndoială, Maxim Gorki a preferat-o pe a doua. În aceasta constă măreţia lui!

MIRCEA CROITORU

Tabel cronologic

1868 La 16 (28) martie, în oraşul Nijni-Novgorod, în familia tâmplarului Maxim Peşkov, se naşte viitorul scriitor. Mama sa, Varvara Kaşirina, provenea dintr-o familie înstărită, dar pe cale de ruinare.

1871 Familia Peşkov se mută la Astrahan. Moartea tatălui din cauza holerei. Întoarcerea la NijniNovgorod în familia mamei sale.

1877—1878 Urmează şcoala primară într-una dintre mahalalele cele mai sărace ale Nijni-Novgorodului.

1879 Moartea mamei sale.

1879—1884 Duce viaţă, grea „la stăpâni”.

1884 Pleacă la Kazan cu scopul de a intra la universitate. Aici ia contact cu tineretul revoluţionar.

1887 Într-un moment de disperare încearcă să se sinucidă, trăgându-şi un glonte de revolver în inimă, dar glontele nu-şi atinge ţinta.

1888 Pleacă în satul Krasnovidovo, în tovărăşia revoluţionarului narodnic M. Romas, cu scopul de a face propagandă revoluţionară.

1889 E pus sub supravegherea poliţiei. Suferă primul arest. Face cunoştinţă cu scriitorul V. G. Korolenko, căruia îi citeşte poemul *Cântecul bătrânului stejar.*

1891 Întreprinde călătoria sa pe jos prin sudul Rusiei, Ucrainei, litoralul Mării Negre, ajungând în Caucaz. Face cunoştinţă cu revoluţionarul narodnic A. M. Kaliujnîi, care-l sfătuieşte să scrie.

1892 La 12 septembrie în ziarul *Kavkaz* din Tiflis (actualul Tbilisi) îi apare prima operă, povestirea *Makar Ciudra,* semnată cu pseudonimul „Maxim Gorki". În acelaşi an scrie poemul *Fata şi Moartea,* tipărit abia în 1917. Se întoarce la Nijni-Novgorod.

1893—1894 Scrie o serie de povestiri, menţine un strâns contact cu Korolenko.

1895 Sfătuit de Korolenko, pleacă la Samara, devenind colaborator şi ziarist la *Gazeta din Samara.*

1896 Se căsătoreşte cu Ekaterina Pavlovna Voljina. Se îmbolnăveşte de tuberculoză pulmonară.

1898 Apare prima culegere de *Schiţe şi povestiri* (2 vol.) care se epuizează în întregime. Începe corespondenţa cu A. P. Cehov, căruia îi trimite cele două volume. Cehov le apreciază pozitiv: *„Sunteţi un artist…".* Gorki este arestat şi trimis din post în post la Tiflis, unde e închis. E eliberat şi pus sub supravegherea poliţiei.

1899 Apare nuvela *Foma Gordeev.* Vizitează pentru prima dată Petersburgul, unde cunoaşte pe I. Repin, care-i face un portret, şi pe scriitorul V. V. Veresaev. Face cunoştinţă cu scriitorul N. Teleşov, devenind membru al grupării literare organizate de acesta: *Sreda (Miercurea).* I se cere permisiunea să i se traducă o serie de opere în limbile germană şi franceză.

1900 În Editura *Znanie* începe să i se publice o culegere de opere în patru volume. Se întâlneşte cu L. N. Tolstoi, care notează: *„A fost la mine Gorki. Am discutat foarte bine. Mi-a plăcut şi el. Un adevărat om din popor."* Se întâlneşte cu L. Andreev şi cu cântăreţul F. Şaliapin.

1901 Împreună cu K. Piatniţki devine conducător al editurii *Znanie,* care îşi propunea să editeze o literatură democratică. În Petersburg apare prima lucrare biografică despre Gorki, semnată de V. Boţianovski. Ia parte la o serie de demonstraţii ale tineretului revoluţionar din Petersburg şi Nijni-Novgorod. Este arestat şi exilat din Nijni-Novgorod. Plecarea scriitorului se transformă într-o demonstraţie revoluţionară, remarcată de Lenin, care îl numeşte: *„un scriitor cu renume european a cărui singură armă este […] cuvântul liber"* (V. I. Lenin, Opere, vol. 5, E.P.L.P., 1953, p. 308). În *Revista modernă,* I (nr. 25) apare prima traducere românească din Gorki: povestirea *Boles,* urmată, în numărul 26 al aceleiaşi reviste, de *Cântecul şoimului.*

1902 Are loc „incidentul academic": Gorki este ales membru de onoare al Academiei de Ştiinţe; ţarul Nicolae al II-lea pune pe

procesul-verbal al şedinţei rezoluţia: *„Mai mult decât original!”* şi dă dispoziţie ca alegerea să fie anulată. Indignaţi, scriitorii Korolenko şi Cehov restituie Academiei diplomele lor de membri de onoare. I se reprezintă piesele *Micii burghezi* şi *Azilul de noapte* care înregistrează un uriaş succes. Face cunoştinţă cu scriitorul A. Serafimovici. Apare în traducere rusească prima carte străină despre Gorki: lucrarea criticului francez E. M. Vogüé, *Maxim Gorki.*

1903 Reprezentarea pieselor lui Gorki într-o serie de teatre se transformă în demonstraţii revoluţionare. La Berlin, la *Kleines Theater* i se reprezintă *Azilul de noapte.* Gorki se apropie de bolşevici, pe care îi ajută materialiceşte.

1904 E profund impresionat de moartea lui Cehov. Prin el, menţionează Gorki, literatura rusă a pierdut *„un artist de prima clasă şi un scriitor înclinat spre meditaţie”*. Face cunoştinţă cu V. Stasov. La Petersburg i se reprezintă piesa *Vilegiaturiştii.* Societatea scriitorilor dramatici şi a compozitorilor de operă ruşi îi acordă premiul „Griboedov” pentru piesa *Azilul de noapte.* Apare prima traducere romanească a acestei piese, realizată de Iosif Nădejde.

1905 Gorki ia parte activă la evenimentele revoluţionare, sprijină băneşte editarea ziarelor bolşevice şi devine membru al partidului bolşevic. La Petersburg face parte din delegaţia care merge la ministrul afacerilor interne spre a-l preveni asupra scopului paşnic al demonstraţiei muncitorilor din: ziua de 9 ianuarie. Devine martor ocular al „duminicii sângeroase” şi redactează un

manifest de protest. E arestat şi închis în fortăreaţa Petropavlovsk, unde scrie piesa *Copiii soarelui.* Este eliberat sub presiunea opiniei publice progresiste europene. Pe scena teatrului berlinez *Kleines Theater* are loc al 500-lea spectacol cu piesa *Azilul de noapte.* La Petersburg are loc premiera piesei *Copiii soarelui.* Scriitorul încheie un contract cu reprezentanţii C.C. al bolşevicilor în vederea editării de cărţi marxiste în editura *Znanie.* Colaborează, la primul ziar bolşevic legal *Novaia Jizni,* publicând *Note despre filistinism.* Se întâlneşte pentru prima dată cu Lenin. În zilele insurecţiei armate din decembrie se află la Moscova, locuinţa lui transformându-se în unul dintre punctele de sprijin ale insurecţiei.

1906 În luna februarie părăseşte Rusia, vizitând Germania, Elveţia, Franţa. În martie, la indicaţia partidului, pleacă, în America cu scopul de a aduna fonduri băneşti în folosul mişcării revoluţionare. La New York se întâlneşte cu scriitorii H. Wells şi Mark Twain. Începe să redacteze romanul Mama. În octombrie se întoarce în Europa şi se stabileşte pe insula Capri, în Italia, unde va rămâne pâna, la sfârşitul anului 1913. În luna decembrie începe publicarea primelor capitole din romanul *Mama,* în revista americană *Appleton magazine.* În 1907, romanul apare în limba engleză, apoi în rusă, germană, franceză, italiană, spaniolă, suedeză etc. În Rusia, cartea a apărut în *Culegerile Znanie,* fiind mutilată de cenzură.

1907 Cenzura ţaristă interzice reprezentarea piesei *Duşmanii.* La Petersburg are loc premiera piesei *Barbarii.* În calitate de delegat bolşevic cu vot consultativ, Gorki

asistă la al cincilea congres al partidului, ţinut la Londra, întâlnindu-se din nou cu Lenin. La Londra face cunoştinţă cu B. Shaw. Apare o nouă variantă a romanului *Mama.*

1908 Scriitorul publică povestirea *O spovedanie* şi piesa *Cei din urmă,* a cărei reprezentare este interzisă. Ia parte la gruparea fracţionistă creată pe insula Capri de către Bogdanov şi alţii ale căror poziţii sunt combătute de Lenin.

1909 Publică povestirea *Vara* şi romanul *Orăşelul Okurov.* Are o serie de divergenţe temporare cu Lenin din cauza participării la şcoala de pe insula Capri. Lenin îi ia apărarea în faţa presei burgheze.

1910 Face cunoştinţă cu F. Dzerjinski. Lenin îl numeşte pe Gorki *„incontestabil, cel mai proeminent reprezentant al artei proletare…”* (V. I. Lenin, Opere, vol. 16, E.S.P.L.P., 1957, p. 203). Apare prima traducere românească a romanului *Mama,* semnată de G. Călin şi I. Nour. Are loc premiera pieselor *Vassa Jeleznova* şi *Oameni ciudaţi.* La Berlin, M. Rheinhardt montează piesa *Cei din urmă.* Gorki e zguduit de moartea lui Tolstoi: *„Nu mă pot gândi la nimic, ci numai la el şi mereu mi-amintesc cum era, ce vorbea…”*

1911 Colaborează la ziarul bolşevic *Zvezda,* publicând o parte din *Povestirile despre Italia.* Se întâlneşte cu Lenin la Paris.

1912 Lenin întreţine o vie corespondenţă cu scriitorul în legătură cu apariţia ziarului *Pravda,* la care îl invită insistent să colaboreze şi al cărui sector beletristic i-l încredinţează.

1913 Lenin aprobă cu entuziasm ideea lui Gorki de a edita o revistă. În luna martie, Lenin îl anunţă pe scriitor despre proclamarea amnistiei în Rusia şi-l sfătuieşte să se întoarcă în ţară. În luna decembrie Gorki revine în Rusia.

1914 Scriitorul se stabileşte la Petersburg. Izbucnirea primului război mondial nu-l surprinde, deşi îl nelinişteşte pe Gorki. Societatea studenţilor ruşi din Berlin organizează prezentarea de către Lunacearski a unei lecţii despre Gorki. Pentru acest fapt Lunacearski este îndepărtat din Berlin.

1915 Gorki devine unul dintre întemeietorii editurii democratice *Parus (Pânza de corabie)* şi redactor al revistei antimilitariste *Letopis (Letopiseţ).* Se întâlneşte cu Maiakovski şi-i remarcă versurile: „Eu i-am citit cărticica de versuri. Ceva mi-a reţinut atenţia. E scrisă cu cuvinte adevărate."

1916 Gorki începe vasta corespondenţă cu scriitorul francez Romain Rolland, corespondenţă care se va prelungi până la sfârşitul vieţii.

1917 Între scriitor şi partid intervine o serie de divergenţe provizorii, cauzate de poziţia politică a ziarului de nuanţă menşevică *Novaia Jizn,* care apare din luna aprilie şi din a cărei redacţie scriitorul făcea parte. Gorki este repus în drepturile sale de membru de onoare al Academiei de Ştiinţe. Atât revoluţia din februarie cât şi Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie Gorki le întâmpină la Petrograd. Locuinţa lui devine un punct de

întâlnire al multor oameni politici, scriitori, artişti.

1918 Desfăşoară o intensă activitate organizatorică şi cultural-obştească în slujba revoluţiei. Atentatul săvârşit asupra lui Lenin de către terorista Kaplan îl face pe scriitor „să pornească definitiv pe drumul unei strânse colaborări cu Puterea sovietică" după propria mărturisire.

1919 Lenin îl sfătuieşte pe Gorki să se odihnească şi să schimbe aerul, să iasă din mediul intelectual îmbâcsit de nostalgia după trecut al Petrogradului. Scriitorul îşi citeşte în faţa publicului amintirile sale despre Tolstoi. Sub conducerea lui Gorki îşi începe activitatea Editura *Vsemirnaia literatura (Literatura universală)* al cărei scop îl constituia editarea celor mai cunoscuţi scriitori din Europa şi America. Gruparea progresistă *Clarté* îl invită pe Gorki să participe la Congresul internaţional de la Berna al intelectualilor. Scriitorul depune o intensă activitate în sprijinul organizării vieţii ştiinţifice a ţării. Se întâlneşte pentru prima oară cu K. Fedin. Are loc o nouă întâlnire cu H. Wells, sosit în Rusia. Are loc premiera piesei satirice *Raboteaga Slovotekov (Harnicul Vorbărilă).*

1921 Agravarea procesului de tuberculoză. Lenin insistă ca scriitorul să meargă în străinătate spre a se îngriji. Gorki se adresează opiniei publice europene cerându-i să vină în ajutorul populaţiei înfometate din Rusia. Pleacă în străinătate, de unde va reveni în 1928.

1922 Se întâlneşte la Berlin cu Serghei Esenin.

1923 Locuieşte în Germania şi Cehoslovacia. Întreţine o vie corespondenţă cu R. Rolland şi St. Zweig. În revista *Krasnaia Novi* începe să publice cartea *Universităţile mele.*

1924 În U.R.S.S. se începe publicarea primei culegeri de opere a lui Maxim Gorki. Scriitorul e profund zguduit de moartea lui Lenin: *„Plecarea lui Ilici e cea mai mare nenorocire a ei* (a Rusiei) *de o sută de ani încoace. Da, cea mai mare!”* Gorki începe redactarea amintirilor sale despre Lenin. Părăseşte Cehoslovacia, stabilindu-se în Italia.

1925 Apare romanul *Intreprinderile Artamonov.* Scriitorul începe munca la un nou roman, *Viaţa lui Klim Samghin.* Îşi intensifică corespondenţa cu diferiţi scriitori sovietici: F. Gladkov, D. Furmanov, L. Leonov, K. Fedin, A. Makarenko etc.

1926 Regizorul V. Pudovkin ecranizează romanul *Mama.*

1921 Scriitorul începe publicarea romanului *Viaţa lui Klim Samghin.*

1928 Gorki protestează, împotriva procesului intentat de autorităţile germane scriitorului Johannes Becher pentru romanul *Levizita.* Opinia publică sovietică sărbătoreşte 60 de ani de viaţă şi 35 de ani de activitate literară a lui Gorki. În luna mai scriitorul revine în U.R.S.S., după 6 ani petrecuţi în străinătate. Face o călătorie prin ţară. În luna octombrie

se întoarce în Italia din cauza reagravării procesului de tuberculoză.

1929 Sub redacţia lui Gorki încep să apară revistele *Naşi dostijenia (Succesele noastre)* şi *S.S.S.R. na stroike (U.R.S.S în construcţie).* În luna mai scriitorul revine în ţară, vizitând o serie întreagă de oraşe. Publică culegerea de reportaje intitulată *Prin Uniunea Sovietelor.* În luna octombrie pleacă, din nou în Italia din cauza agravării bolii.

1930 Sub redacţia lui Gorki apar revistele *Literaturnaia uceoba (Ucenicia literară)* şi *Za rubejom (În străinătate).*

1931 Scriitorul desfăşoară o intensă activitate organizatorică în legătură cu elaborarea unei *Istorii a războiului civil,* destinată maselor largi de cititori, în luna mai se întoarce din Italia, rămânând în U.R.S.S. până în luna octombrie.

1932 Soseşte în U.R.S.S., în luna aprilie. Redactează mai multe colecţii cu caracter de popularizare: *Istoria fabricilor şi a uzinelor, Istoria războiului civil, Istoria tânărului din secolul al XIX-lea.* La Berlin, în luna mai, este interzis spectacolul realizat de Bertolt Brecht după romanul Mama. Congresul internaţional antirăzboinic, ţinut la Amsterdam, în luna august; la care scriitorului i s-a refuzat viza de intrare în Olanda, îl alege membru în Comitetul internaţional permanent antirăzboinic. În luna septembrie se sărbătoresc patru decenii de activitate literara a lui Gorki. Cu această ocazie scriitorul este decorat cu Ordinul „Lenin". Se înfiinţează Institutul de literatură „Maxim Gorki". Teatrului Academic de Artă

din Moscova şi Teatrului Mare Dramatic din Leningrad li se atribuie numele lui Gorki. Oraşul natal al scriitorului, Nijni-Novgorod, primeşte numele de „Gorki”. Are loc premiera piesei *Egor Bullciov şi alţii.* În luna octombrie scriitorul pleacă, în Italia.

1933 În luna mai revine pentru totdeauna din Italia. Are loc premiera piesei *Dostigaev şi alţii.*

1934 Gorki iniţiază o discuţie în problemele limbii literare. Conduce pregătirile în vederea primului congres al scriitorilor sovietici, care are loc în luna august. În calitate de preşedinte, Gorki deschide congresul, susţine referatul principal şi pronunţă cuvântul de închidere. Scriitorul salută pe Gheorghi Dimitrov, sosit în U.R.S.S. după eşecul procesului intentat lui la Leipzig. Gorki scrie o proclamaţie în apărarea lui E. Thälmann. Se întâlneşte cu H. Wells, sosit în vizită în U.R.S.S.

1935 Este ales în fruntea delegaţiei scriitorilor sovietici la Congresul Mondial pentru Apărarea Păcii de la Paris. Din cauza bolii, Gorki nu poate însă participa la acest congres. Se întâlneşte cu R. Rolland, sosit în U.R.S.S., şi participă împreună la o serie de întâlniri cu oamenii de cultură şi muncitorii sovietici.

1936 Scriitorul continuă munca la romanul *Viaţa lui Klim Samghin.* Întreţine, ca şi mai înainte, o vastă, corespondenţă şi duce o intensă activitate redacţională. La 30 mai se îmbolnăveşte de gripă. Între 6—17 iunie boala se agravează.

La 18 iunie scriitorul încetează din viaţă.

Mitingul de doliu are loc în Piaţa Roşie

din Moscova. Urna cu cenuşa lui Gorki este îngropată în zidul Kremlinului.

Dedicat lui Anton Pavlovici Cehov

M. GORKI

I

Acum vreo şaizeci de ani, în vremea când pe Volga se adunau averi de milioane, cu o iuţeală ca-n basm, pe unul dintre şlepurile bogatului negustor Zaev lucra la pompe un oarecare Ignat Gordeev.

Era voinic şi frumos, nu era prost şi făcea parte dintre oamenii cărora norocul le surâde în toate, nu pentru că ar fi înzestraţi şi harnici ci mai curând pentru că, având rezerve uriaşe de energie, în realizarea scopului lor nu se pricep şi nici nu pot să se gândească la alegerea mijloacelor, necunoscând altă lege decât dorinţa. Uneori, oamenii aceştia vorbesc cu teamă despre conştiinţă, alteori se chinuiesc sincer în luptă cu ea, dar conştiinţa e de neînvins numai pentru cei slabi din fire; cei tari izbutesc s-o stăpânească, o robesc scopurilor lor, jertfindu-i doar câteva nopţi de insomnie. Iar dacă se întâmplă ca ea să le biruiască sufletul, atunci ei, cei învinşi, nu sunt niciodată zdrobiţi şi trăiesc tot atât de intens acum când sunt cârmuiţi de conştiinţă ca şi pe vremea când n-o aveau.

La vârsta de patruzeci de ani, Ignat Gordeev stăpânea trei vapoare şi vreo zece şlepuri. Pe Volga, toţi îl respectau ca pe un om bogat şi deştept, totuşi îl porecliseră „Zănaticul”, fiindcă viaţa nu i se scurgea ca apa unui râu liniştit, ca viaţa altor oameni de felul lui, ci clocotea mereu răzvrătită, se repezea afară din albie, departe de ţinta de căpetenie – îmbogăţirea. Parcă ar fi fost în el trei Gordeevi, parcă ar fi avut în trup trei suflete.

Unul dintre ele, şi cel mai puternic, era numai lăcomie, şi când Ignat asculta de poruncile acestuia, îl cuprindea o nestăvilită pasiune de a munci. Pasiunea asta ardea în el zile şi nopţi, îl stăpânea cu totul; apuca de pretutindeni sute şi mii de ruble şi se părea că niciodată nu se va sătura de foşnetul şi zornăitul banilor. Alerga ca un apucat în sus şi în jos pe Volga, întărea năvoadele cu care prindea aurul şi întindea altele noi. Cumpăra de prin sate cereale, le transporta cu şlepurile la Rîbinsk, înşela oamenii – uneori fără să-şi dea seama, alteori cu bună ştiinţă, râzând biruitor în obrazul celui înşelat, şi în lăcomia-i nebună după bani se înălţa până la o adevărată artă. Dar, punând atât de multă pasiune în goana asta după rublă, nu era lacom în sensul strict al cuvântului, ba uneori arăta chiar o adevărată nepăsare faţă de averea lui.

Astfel, odată, pe când pe Volga curgeau sloiurile, el sta pe mal şi privind cum gheaţa îi sfărâma un şlep nou, lung de treizeci şi cinci de stânjeni, împingându-l spre malul povârnit, spunea printre dinţi:

— Aşa!… Încă o dată… Strânge-l, striveşte-l!… Haide, încă o dată!…

— Ce zici, Ignat? l-a întrebat cumătrul său Maiakin. Îţi stoarce gheaţa vreo zece mii de ruble din pungă?

— Nu-i nimic! Fac o sută la loc… Uite de ce-i în stare Volga! Straşnic! Poate să răscolească tot pământul cum ai trece cu cuţitul prin brânză – uită-te! S-a dus „Boiarînea” mea! A fost pe apă numai o vară. Acum, ce zici, îi facem parastasul?

Şlepul a fost sfărâmat. Ignat şedea cu cumătrul său într-o cârciumă de pe malul apei, bea votcă şi se uita pe geam cum, odată cu gheaţa, se duc la vale sfărâmăturile „Boiarînei”.

— Îţi pare rău după vas, Ignat? l-a întrebat Maiakin.

— La ce mi-ar părea rău? Volga mi l-a dat, Volga mi l-a luat… Doar nu mi-a luat mâinile…

— Totuşi…

— Ce – totuşi? Bine că am văzut eu singur cum s-au petrecut lucrurile. O să-mi fie spre învăţătură de minte! Când mi-a ars „Volgarul”, mi-a părut rău că n-am văzut şi eu. Ce frumuseţe trebuie să fi fost, un foc mare arzând pe apă în întunecimea nopţii… Era vapor, nu glumă…

— Poate vrei să spui că nici atunci nu ţi-a părut rău?

— De vapor? De vapor, bineînţeles că mi-a părut rău… Ei, dar e o prostie să-ţi pară rău. Ce folos? N-ai decât să plângi… focul tot n-ai să-l stingi cu lacrimile. Lasă vapoarele să ardă, şi nu-mi pasă chiar de-ar arde toate! Numai chef de muncă să am… nu-i aşa?

— M-da, a răspuns Maiakin, zâmbind ironic. Ai spus o vorbă mare… Cine vorbeşte aşa, tot bogat este chiar de l-ai dezbrăca până la piele…

Privind cu filosofie pierderile miilor de ruble, Ignat ştia totuşi să preţuiască orice copeică; dădea foarte rar cerşetorilor de pomană şi numai acelora ce nu erau în stare să muncească. Dacă vedea cerşind un om teafăr cât de cât, îi spunea cu asprime:

— Cară-te! Mai poţi munci! Uite, du-te în curte şi ajută la strânsul gunoiului şi-ai să capeţi şapte copeici…

În răstimpurile când era prins de muncă se purta cu oamenii aspru şi nemilos. Dar nici sieşi nu-şi dădea răgaz în vânarea rublelor. Apoi, dintr-odată; simţea că nu mai e stăpân pe afacerile lui, ci robul lor supus. Asta se întâmpla de obicei primăvara, când totul pe pământ e atât de fermecător; când din cerul senin parcă se simte o adiere ce-ţi mângâie sufletul ca o dojană blândă… Atunci, Ignat Gordeev cădea pe gânduri: se uita în jur bănuitor pe sub sprâncenele dese şi încruntate umbla posac şi înrăit zile întregi, parcă punându-şi întrebări pe care nu îndrăznea să le rostească cu glas tare. Atunci se trezea în el un alt suflet, sufletul sălbatic

şi plin de pofte al unei fiare întărâtate de foame. Cinic şi obraznic cu toată lumea, bea, se cufunda în desfrâu, îi îndemna şi pe alţii să bea, era ca ieşit din minţi, părea un vulcan de noroiuri în erupţie. S-ar fi spus că în turbarea lui încearcă să rupă lanţurile cu care singur s-a ferecat şi pe care le poartă, le smuceşte şi nu se poate descătuşa. Cu părul zbârlit, murdar, cu faţa buhăită de beţie şi nesomn, cu ochii rătăciţi, mătăhălos, urla răguşit, umblând prin oraş din crâşmă-n crâşmă, arunca banii fără socoteală, plângea când auzea cântece de jale, juca sau bătea pe cineva, dar liniştea nu şi-o putea afla nicăieri şi în nimic.

Despre chefurile lui se născoceau în oraş legende; oamenii îl judecau aspru, dar niciunul nu-l refuza când era poftit la orgii. Aşa o ducea cu săptămânile. Se întorcea acasă pe neaşteptate, încă îmbibat de mirosul crâşmei, dar posomorât şi potolit. Se uita în pământ, cu ochii smeriţi, plini de ruşine, asculta în tăcere mustrările nevestei, apoi, supus şi prostit, se retrăgea în camera sa şi se închidea. Ceasuri întregi stătea îngenuncheat în faţa icoanelor, cu capul în piept, mâinile îi atârnau neputincioase, spinarea i se încovoia; tăcea ca şi cum n-ar fi îndrăznit să se roage. Nevasta se apropia în vârful picioarelor, de uşă, şi trăgea cu urechea. Oftaturi adânci se auzeau din cameră ca gemetele unui cal ostenit şi bolnav.

— Tu le vezi pe toate… Doamne! şoptea înăbuşit Ignat, apăsându-şi pieptul lat cu palmele.

În zilele de pocăinţă nu bea decât apă şi mânca pâine de secară. În fiecare dimineaţă, nevasta îi punea în prag o cană cu apă, o bucată de pâine de vreun funt şi jumătate şi sare. El deschidea uşa, lua mâncarea şi se închidea din nou. În tot acest timp, nimeni nu-l tulbura; mai mult chiar, oamenii i se fereau din cale… După câteva zile, apărea din nou la bursă, glumea, râdea, primea comenzi pentru transportul cerealelor, ager ca o fiară trecută prin

multe, cunoscând ca nimeni altul subtilităţile afacerilor.

Însă, în toate cele trei stări ale sale, nu-l părăsea dorinţa arzătoare de a avea un fiu şi, cu cât îmbătrânea, cu atât dorinţa era mai mare. Deseori aveau loc între el şi nevastă-sa discuţii. Dimineaţa, la ceai ori la amiază, la masă, se uita posomorât la femeia lui, grasă, îmbuibată, cu faţa rumenă şi cu ochii somnoroşi; o întreba:

— Nu simţi nimic?

Ea ştia despre ce-i vorba, dar răspundea totdeauna la fel.

— Cum să nu simt? Doar ai nişte pumni cât greutăţile de cântar…

— Te întreb de pântece, proasto…

— Parcă poţi duce o sarcină cu asemenea bătăi?

— Nu din pricina bătăilor nu naşti, ci pentru că te îndopi prea mult. Îţi încarci burta cu fel de fel de mâncări şi copilul n-are unde se zămisli…

— Parcă nu ţi-am mai născut?…

— Numai fete! spunea Ignat cu dojană. Eu am nevoie de un fecior! Înţelegi tu, un fecior, un moştenitor! Cui voi lăsa, după moarte, averea? Cine are să se roage pentru păcatele mele? Să dau totul la mânăstiri? Li s-a dat, ajunge!… Sau să ţi-o las ţie? Tu, bisericoaso, şi când stai în biserică te gândeşti la plăcinte. Dacă mor, ai să te măriţi, iar banii mei au să nimerească la cine ştie ce nătâng! Pentru asta muncesc? Eh, tu!…

Îl cuprindea o mâhnire plină de răutate, simţea că viaţa lui n-are niciun rost dacă nu va avea un fiu care să i-o ducă mai departe.

În nouă ani de căsnicie, nevasta îi născuse patru fete, însă muriseră toate patru; Ignat le aşteptase naşterea cu înfrigurare, dar nu suferi din pricina morţii lor, căci fete nu-i trebuiau. Încă din al doilea an de căsnicie începuse să-şi bată nevasta; la început, o bătea numai când era beat şi o bătea fără răutate, după zicala: „Femeia nebătută e ca moara neferecată”. Dar după fiecare naştere, văzându-se

înşelat în aşteptări, se aprindea în el ura şi se desfăta bătând-o din pricină că nu-i naşte un fecior.

Odată, pe când se afla în gubernia Samara cu nişte afaceri, a primit o telegramă de acasă care-l vestea de moartea nevestei. El şi-a făcut cruce, a chibzuit şi i-a scris lui Maiakin, cumătrului:

„Înmormântaţi-o fără mine; ai grijă de avere…”

După aceea s-a dus la biserică, a făcut un parastas, s-a rugat pentru odihna sufletului Akilinei şi a hotărât să se însoare cât mai repede.

Avea patruzeci şi trei de ani, era înalt, spătos, vorbea gros ca un protodiacon; ochii mari priveau îndrăzneţ şi inteligent de sub sprâncenele-i dese; din faţa arsă de soare, încadrată de o barbă neagră şi deasă, din toată făptura lui plină de forţă răzbea frumuseţea rusească aspră şi sănătoasă. Mersul, cu mişcări line şi încete, vădea că-şi dă seama de puterea lui. Era iubit de femei şi nu se ferea de ele.

La jumătate de an de la moartea nevestei, a şi peţit-o pe fata unui cunoscut din afaceri, un cazac de rit vechi, din Ural. Cazacul şi-a dat fata după dânsul, cu toate că Ignat era cunoscut şi în Ural ca zănatic. O chema Natalia; înaltă, zveltă, cu ochi mari, albaştri, cu părul împletit într-o coadă lungă, de un castaniu-închis, era demnă de frumosul Ignat; şi el se mândrea cu ea, o iubea cu dragostea unui mascul sănătos, dar curând a început s-o privească scrutător, dus pe gânduri.

Pe faţa ei ovală, cu trăsături regulate şi aspre, zâmbetul se ivea foarte rar; se gândea mereu la ceva şi în ochii albaştri, reci şi liniştiţi, sclipea câteodată ceva întunecat, sălbatic. În timpul liber, după ce sfârşea cu gospodăria, se aşeza la geamul din odaia cea mare şi sta acolo nemişcată şi tăcută câte două-trei ceasuri. Faţa-i era îndreptată către stradă, însă se uita atât de indiferentă la tot ce trăia şi se mişca dincolo de fereastră şi, în acelaşi timp, era concentrată atât de puternic, ca şi cum s-ar fi uitat adânc înăuntrul sufletului său. Şi mersul îi era

ciudat. Se mişca prin camerele vaste încet şi cu băgare de seamă, ca şi cum libertatea mişcărilor i-ar fi fost stingherită de ceva nevăzut. Casa era mobilată cu un lux greoi, grosolan, totul strălucea şi trâmbiţa bogăţia stăpânului, însă căzăciţa umbla cu frică, părea că se teme să n-o prindă şi s-o înăbuşe mobilele scumpe şi vitrinele încărcate cu argintărie. Viaţa zgomotoasă a marelui oraş comercial n-o interesa, iar când ieşea, în trăsură, la plimbam cu bărbatul ei, se uita ţintă la spatele vizitiului. Dacă Ignat o invita să facă vizite, se ducea, însă şi acolo era tot atât de tăcută ca şi acasă. Dacă primea musafiri, îi trata eu atenţie, dar nu arăta niciun interes faţă de vorba lor şi nicio preferinţă pentru nimeni. Numai Maiakin, inteligent şi glumeţ, o făcea câteodată să zâmbească, dar şi atunci avea, un zâmbet şters ca o umbră. Maiakin spunea despre ea:

— E, lemn, nu femeie. Totuşi viaţa, ca un foc nestins, va izbucni şi în această molocancă[1]; însă trebuie răbdare. Şi vom vedea atunci cum are să înflorească…

— Ei, porumbiţo, îi spunea Ignat în glumă, de ce-ai căzut pe gânduri? Nu cumva ţi-e dor de satul tău? Fii mai veselă!

Ea tăcea şi-l privea liniştită…

— Te duci prea des la biserică… Mai aşteaptă! Ai când te pocăi, mai întâi păcătuieşte. Cunoşti vorba ceea: „Dacă nu vei păcătui, nu te vei putea pocăi; dacă nu te vei pocăi, nu vei putea fi iertată!” Aşa că păcătuieşte cât eşti tânără… Mergem la plimbare?

— Nu prea am chef…

Şi Ignat se apropia de ea, o îmbrăţişa; ea însă răspundea la dezmierdări rece şi eu zgârcenie. El i se uita în ochi şi-i spunea:

— Natalio! De ce eşti aşa de tristă? Ţi-e urât cu mine?

— Nu! răspundea ea scurt.

— Atunci ce-i? Ţi-e dor de ai tăi?

— Ba… Nu… aşa…

— La ce te gândeşti?

— Nu mă gândesc…

— Atunci ce ai?

— Aşa…

Odată, Ignat a izbutit să capete un răspuns mai lung:

— Mi-e inima mâhnită. Tot ce văd… îmi pare o închipuire…

Şi a arătat cu mâna în jur, la pereţi, la mobilă, la tot. Ignat i-a răspuns râzând, neluându-i vorbele în seamă:

— Degeaba spui aşa! Aici, totul e adevărat… numai lucruri scumpe şi solide… Dar, dacă vrei, ard totul, vând, dăruiesc şi cumpăr altele. Vrei?

— La ce bun? a răspuns ea liniştită.

Şi Ignat se mira cum o femeie atât de tânără şi de sănătoasă trăieşte parcă dormind, fuge de oameni, n-are nicio dorinţă, nu vrea să se ducă nicăieri în afară de biserică. O liniştea:

— Aşteaptă, ai să-mi naşti un băiat şi atunci o să ai cu totul altă viaţă. Tânjeşti, fiindcă ai puţine griji şi băiatul îţi va da de lucru… Nu-i aşa c-ai să naşti un băiat?

— Cum o da Dumnezeu, a răspuns ea, plecându-şi capul.

Mai târziu, firea ei a început să-l supere.

— Ce stai cu nasul în pământ, molocanco? Parcă ai merge pe sticlă! Te uiţi, parcă ai fi omorât pe cineva! Eşti o muiere şi jumătate, dar de nimic nu te bucuri, prostuţo!

Odată, venind acasă beat, a început s-o dezmierde, însă ea se ferea… Atunci el a strigat înfuriat:

— Natalio! Bagă-ţi minţile în cap că altfel…

Ea s-a întors spre el şi l-a întrebat în linişte:

— Altfel ce?…

La auzul acestor vorbe şi la privirea ei fără de frică, Ignat s-a umplut de mânie.

— Ce face? a răcnit el, păşind spre ea ameninţător.

— Vrei să mă baţi? l-a întrebat Natalia fără să se mişte şi fără să clipească din ochi.

Ignat era deprins ca atunci când se înfuria toţi cei din jur să tremure, şi liniştea nevestei i se părea jignitoare şi de neînţeles.

— Uite!… a rostit el, ridicând mâna s-o lovească.

Ea s-a ferit de lovitura-i la timp, dar fără grabă, i-a apucat mâna, i-a ferit-o la o parte şi a rostit fără să ridice glasul:

— Dacă m-atingi, n-ai să te mai apropii de mine! N-am să-ţi îngădui să te apropii…

Şi-a îngustat ochii mari şi luciul lor ascuţit, tăios, l-a trezit deodată. A înţeles de pe faţa ei că şi ea e o fiară puternică şi că, dacă o să vrea, nu-i va lăsa să se apropie de ea chiar de-ar bate-o de moarte…

— U-u! porumbiţo, a mormăit el şi a ieşit.

De data asta, a cedat, dar a doua oară n-ar mai fi făcut-o. Nu putea admite ca o femeie, şi mai cu seamă, nevastă-sa, să nu i se supună; asta l-ar fi înjosit. A simţit însă că femeia lui nu-i va ceda niciodată în nimic şi că între ei avea să se încingă o luptă aprigă.

„Bine, vom vedea care pe care”, gândea el a doua zi şi se uita la ea cu o curiozitate ursuză, iar în suflet i s-aprindea dorinţa aprigă de a începe lupta pentru a se bucura de victorie mai repede.

Însă după vreo patru zile, Natalia Fominicina i-a adus la cunoştinţă că e însărcinată. Ignat a tresărit de bucurie, a strâns-o în braţe puternic, spunându-i încet:

— Nataşa, dacă-i băiat, dacă vei naşte un băiat, te-mbrac în aur! Ce mai încolo-ncoace! Uite, mărturisesc ca înaintea lui Dumnezeu că voi fi sluga ta! Mă voi aşterne la picioarele tale, poţi să mă calci, să faci ce vrei din mine.

— Asta nu-i după voinţa noastră, ci cum va vrea Dumnezeu, i-a răspuns ea încet şi cu înţelepciune.

— Da. Puterea dumnezeiască! a rostit Ignat cu amărăciune şi şi-a plecat fruntea mâhnit. Din clipa aceea a început să aibă grijă de ea ca de un copil mic.

— De ce te-ai aşezat la geam? Să nu te tragă, să te mai îmbolnăveşti cumva, îi spunea el cu asprime şi blândeţe. De ce sari pe scări?… Să nu te zdruncini… Mănâncă mai mult, ca pentru doi, să-i ajungă şi lui…

Dar sarcina o făcea şi mai tăcută, mai gânditoare, se închidea mai tare în sine, absorbită de viaţa nouă ce zvâcnea lângă inima ei. Zâmbetul îi era însă mai senin şi în priviri îi licărea ceva nou, slab şi timid, ca lumina primelor raze ale dimineţii.

Când i-a venit vremea să nască – asta era în zori, într-o dimineaţă de toamnă la primele ei strigăte de durere, Ignat s-a îngălbenit, a vrut să-i spună ceva, însă n-a făcut decât un semn cu mâna şi a ieşit din dormitor, unde ea se zbătea în chinuri. S-a dus jos, într-o cameră mică, unde se ruga răposata lui mamă, a poruncit să i se aducă votcă şi s-a pus ursuz pe băut, cu urechea la zarva din casă. În colţul camerei se profilau vag, luminate de candelă, chipurile sfinţilor de pe icoane, chipuri nepăsătoare şi întunecate. Sus, deasupra capului lui, se auzeau tropăituri şi târşâituri de picioare, parcă s-ar fi mutat din loc ceva greu; toţi alergau în sus şi în jos, cu zgomot; zăngăneau vase… Totul mergea repede, dar vremea se scurgea încet… Până la el ajungeau doar glasuri înăbuşite:

— N-o să poată ea naşte… Ar fi bine să se trimită la biserică, să deschidă uşile altarului…

În camera de alături a intrat Vassuşka, o femeie ţinută de milă la ei în casă, şi a început să se roage în şoaptă.

— Doamne, Dumnezeul nostru, carele ai pogorât din cer şi te-ai întrupat din sfânta fecioară… care cunoşti neputinţa firii omeneşti, ai

în pază pe roaba, ta supusă şi izbăveşte-o pre dânsa…

Şi dintr-odată s-a auzit un vaiet neomenesc, cutremurător; un geamăt prelung a acoperit toată larma, plutind prin casă şi strângându-se în ungherele întunecate de asfinţit. Ignat se uita la icoană mohorât şi gândea, oftând adânc: „Oare nu cumva e tot fată?”

Din când în când se ridica, îşi făcea semnul crucii în, tăcere, plecându-se către icoane; se aşeza din nou la masă, bea votcă, dar nu se îmbăta; aţipea. Aşa a petrecut toată seara toată noaptea şi dimineaţa până la vremea mesei…

Şi, în sfârşit, moaşa a coborât în fugă, strigând cu glas subţirel şi plin de bucurie:

— Ai un băiat Ignat: Matveevici! Să-ţi trăiască!

— E adevărat? Nu mă minţi cumva?

— Cum se poate una ca asta, taică?

Ignat s-a prăbuşit în genunchi; oftând adânc; bolborosea cu glasul plin de tremur şi cu mâinile strânse la piept.

— Slavă ţie, Doamne! N-ai voit să mi se stingă neamul! Nu-mi vor rămâne neiertate păcatele în faţa Ta… Mulţumescu-Ţi Ţie; Doamne. Apoi s-a ridicat şi a început a porunci cu glas tare: Să se ducă cineva la biserica Sf.. Nicolae după popa! Să spună, că-l cheamă Ignat Matveici ca să citească molifta pentru lehuză…

Însă a, venit fata din casă şi i-a spus îngrijorată.

— Ignat Matveici! Vă cheamă Natalia Fominicina… Nu i-e bine…

— De ce nu i-e bine? Are să-i treacă! a strigat Ignat şi ochii îi străluceau de bucurie. Spune-i că vin îndată! Spune-i că e o femeie de ispravă! Îndată; numai să-i fac rost de un dar! Stai, pregăteşte, o gustare pentru popă, trimite după cumătrul Maiakin!

Statura lui uriaşă părea că a mai crescut; se învârtea fără rost prin casă îmbătat de bucurie, îşi freca mâinile şi din când în când privea cu

smerenie icoanele, îşi făcea semnul crucii, dădea din mâini… S-a dus în sfârşit să-şi vadă nevasta.

Mai întâi de toate, a văzut un trup mic, roşu, pe care moaşa îl scălda în albie. El s-a apropiat în vârful picioarelor, cu mâinile la spate, călcând cu băgare de seamă, răsfrângându-şi caraghios buzele. Pruncul scâncea, se zbătea în apă, goluţ, neputincios; te înduioşa prin neajutorarea lui…

— Vezi, umblă mai cu băgare de seamă… oscioarele lui… sunt încă fără puteri… a spus Ignat către moaşă cu glas scăzut, parcă rugându-se.

Moaşa a râs dezvelindu-şi gingiile ştirbe; apoi, trecând copilul cu îndemânare dintr-o mână în alta, i-a răspuns:

— Du-te la nevastă…

El s-a îndreptat spre pat supus şi a întrebat din mers:

— Ei, ce-i, Natalio?

Apoi s-a apropiat, a dat la o parte pologul care ţinea patul în umbră.

— Eu n-am să trăiesc… s-a auzit glasul ei slab şi răguşit.

Ignat tăcea, privind ţintă faţa scufundată în perna albă şi şuviţele închise răsfirate ca nişte şerpi morţi. Faţa ei palidă, lipsită de viaţă, cu cearcăne negre în jurul ochilor mari, larg deschişi, îi era străină. Străine îi erau şi privirile ochilor îngroziţi şi nemişcaţi, ţintiţi undeva departe, parcă voind să străbată pereţii. Inima i s-a strâns de o presimţire rea, pornirile de bucurie i s-au stins.

— Nu-i nimic… Aşa-i întotdeauna… a rostit el încet şi s-a plecat s-o sărute. Ea i-a răspuns, privindu-l drept în faţă:

— N-am să scap…

Buzele îi erau reci şi pământii şi când Ignat s-a atins de ele şi-a dat seama că moartea se afla în ea.

— O, Doamne! a şoptit el speriat, simţind cum spaima îl strânge de gât şi-l înăbuşă. Nataşa! Cum se poate? El are nevoie de lapte. Ce faci?

Aproape că ţipa la ea. Lângă el se foia moaşa, legănând prin aer copilul care plângea. Şi moaşa îi tot spunea ceva, însă el nu auzea nimic şi nu-şi putea lua ochii de la faţa îngrozitoare a nevestei. Buzele ei se mişcau şi el abia îi auzea cuvintele şoptite, dar nu le înţelegea.. Sta pe marginea patului şi vorbea încet, fără curaj.

— Gândeşte-te că el nu poate trăi fără tine nu-i decât un prunc… Ai curaj, alungă-ţi gândul acesta! Alungă-l!…

Vorbea, cu toate că-şi dădea seama că în zadar vorbeşte. Lacrimile îl năpădeau, în piept îl apăsa ceva greu ca o piatră rece, ca o lespede de gheaţă.

— Iartă-mă, rămâi cu bine! Păzeşte-l, ai grijă… Nu bea… şoptea abia auzit Natalia.

A venit preotul şi i-a acoperit faţa; apoi a început să citească rugăciunea, oftând:

„Stăpâne, Doamne atotştiutorule, carele vindeci toată neputinţa, vindecă şi pre roaba ta aceasta care a născut astăzi şi o ridică din patul în care zace. Pentru că după cuvântul proorocului David: întru fărădelege suntem zămisliţi şi întinaţi toţi înaintea Ta.”

Apoi glasul bătrânului s-a întrerupt; faţa slabă îi era aspră, odăjdiile îi miroseau a tămâie.

„Şi pre pruncul care s-a născut dintr-însa fereşte de toată fermecătura, de toată răutatea şi de tot viforul protivnicului, de duhurile viclene cele de peste zi şi cele de peste noapte.”

Ignat plângea în tăcere. Lacrimi mari, fierbinţi cădeau pe mâna dezvelită a nevestei. Dar mâna ei nu mai simţea cum o ating lacrimile; sta nemişcată şi pielea nu tresărea la atingerea lor. După rugăciune, Natalia şi-a pierdut cunoştinţa şi a murit a doua zi, fără să mai spună vreun cuvânt, a murit tăcută, după cum trăise. După ce a înmormântat-o cu pompă, Ignat şi-a botezat copilul, i-a dat numele de Foma; cu strângere de inimă l-a dus la familia naşului Maiakin, a cărui soţie născuse cu puţin înainte. Moartea nevestei a presărat mulţi

peri albi în barba neagră şi deasă a lui Ignat, însă în strălucirea ochilor i s-a ivit ceva blajin şi dezmierdător.

II

Maiakin locuia într-o casă mare, cu etaj; avea o grădină largă unde înfloreau bogat teii puternici şi bătrâni. Crengile dese acopereau geamurile cu o dantelă groasă şi întunecată prin care razele soarelui pătrundeau cu greu, răsfirându-se în camerele mici, ticsite cu mobilă felurită şi cu cufere mari; domnea în aceste camere un semiîntuneric veşnic şi aspru. Familia era evlavioasă mirosul de ceară, de tămâie şi untdelemn umplea casa, suspine de pocăinţă şi cuvinte de rugăciune pluteau în aer. Slujbele religioase se făceau regulat, cu extaz, şi cei din casă îşi puneau în ele toată convingerea. În atmosfera asta înăbuşitoare şi grea, în semiîntunericul acestor camere se mişcau aproape fără zgomot femei cu adâncă întristare pe chipuri, purtând totdeauna haine închise şi pantofi cu talpa moale.

Familia o alcătuia Iakov Maiakin, soţia, fiica şi încă alte cinci rude, dintre care cea mai tânără avea treizeci şi patru de ani. Toate erau la fel de evlavioase, lipsite de personalitate şi supuse Antoninei Ivanavna, stăpâna casei, o femeie slabă, înaltă, cu faţa smeadă, cu nişte ochi cenuşii, aspri, a căror privire scânteia de autoritate şi inteligenţă. Maiakin mai avea şi un fiu, Taras, dar numele lui nu se pomenea în familie; în oraş se ştia că Taras; plecase la vârsta de nouăsprezece ani la Moscova, să înveţe. După trei ani s-a căsătorit acolo,

împotriva voinţei tatălui, şi de atunci acesta n-a vrut să mai ştie de el. Apoi, Taras a dispărut fără urmă. Se spunea că ar fi fost surghiunit în Siberia, nu se ştie din ce pricină.

Iakov Maiakin era mic de statură, slab, vioi, cu o bărbuţă ascuţită şi roşie ca focul; privirea ochilor lui verzi părea că spune tuturor:

— Nu-i nimic, domnul meu, n-ai nicio grijă. Te înţeleg, dacă nu mă atingi, nu te dau de gol nici eu!

Capul lui semăna cu un ou şi era hidos de mare. Fruntea înaltă, brăzdată de zbârcituri, se contopea cu chelia, încât se părea că omul acesta are de fapt două feţe: una, pătrunzătoare şi inteligentă, cu nasul lung zgârcios, văzută de toţi, iar cealaltă, fără ochi, numai zbârcituri, îndărătul căreia Maiakin părea că-şi ascunde ochii şi gura, numai vremelnic, până într-o zi, când va privi lumea cu alt ochi şi cu alt zâmbet.

Era proprietarul unei fabrici de frânghii şi avea o prăvălioară în port. Prăvălioara asta era ticsită până în pod cu frânghii, odgoane, piatră de spumă de mare şi cu cârlţi. Aici avea o cămăruţă cu o uşă scârţâitoare, cu geam. În ea se afla o masă mare, veche şi urâtă, în faţa căreia stătea un fotoliu adânc, în care Maiakin şedea zile întregi, bând ceai şi citind *Buletinul Moscovei.* Era stimat de negustori ca un om „cu cap", îi plăcea să vorbească despre originea veche a familiei lui, spunând cu glas răguşit:

— Noi, Maiakinii, suntem negustori încă de pe vremea măicuţei Ecaterina[2]. Deci sunt un negustor tată-n tată…

În familia asta a stat fiul lui Ignat Gordeev şase ani. Când a împlinit şapte ani Foma, un băiat cu capul mare, cu pieptul lat, părea mai în vârstă decât era, atât din. cauza staturii cât şi din cauza privirii serioase a ochilor lui migdalaţi şi întunecoşi. Tăcut şi stăruitor în dorinţele-i de copil, pierdea zile întregi cu jucăriile, în tovărăşia Liubei, fiica lui Maiakin, amândoi supravegheaţi

în tăcere de către o rudă, o fată bătrână, roşcată şi grasă, căreia îi ziceau, nu se ştie de ce, „Buzea”, o fiinţă parcă speriată, care grăia încet şi numai în monosilabe chiar şi cu copiii. Ştia o mulţime de rugăciuni şi nu-i spunea lui Foma nicio poveste.

Cu fetiţa, Foma era prieten, când însă îl supăra sau îl întărită cu ceva, se făcea palid, nările i se dilatau, holba caraghios ochii şi o bătea straşnic. Ea plângea, alerga la maică-sa şi i se jeluia, dar Antonina îl iubea pe Foma şi nu lua în seamă plângerea fiicei ei; aceasta a întărit şi mai mult prietenia dintre cei doi copii. Zilele treceau lungi şi monotone pentru Foma. Dimineaţa, se scula din pat, se spăla, se aşeza în faţa icoanelor şi spunea rugăciuni lungi sub şopotele „Buzei”. Pe urmă beau împreună ceai, mâncau multe chifle, lipii şi piroşti. Vara, după ceai, copiii se duceau într-o grădină mare şi deasă care cobora într-o râpă, în fundul căreia era totdeauna întuneric. Venea de-acolo o boare umedă şi ceva fioros. Copiilor nu le era îngăduit să meargă nici până la malul râpei şi se temeau de ea tocmai din cauza asta. Iarna, de la vremea ceaiului şi până la masă, se jucau în casă, dacă afară era ger, ori ieşeau de se dădeau cu sania de pe un dâmb mare de gheată.

La amiază, după vorba lui Maiakin, mâncau „ruseşte”. Se punea mai întâi pe masă un castron cu ciorbă grasă, amestecată cu pesmeţi din pâine de secară, dar fără carne; pe urmă se aducea tot ciorbă, dar cu bucăţi mici de carne, după aceea fripturi de purcel, de gâscă ori de viţel sau chişcă umplută cu caşă; după toate acestea se aducea un castron cu ciorbă de potroace sau tăieţei şi totul se sfârşea cu ceva dulce şi cu cozonac. Beau cvas, făcut din pâine, din merişori sau din ienupăr, căci Aritonina Ivanovna avea totdeauna câteva feluri de cvas. Mâncau în tăcere, răsuflând de oboseală. Numai copiilor li se punea o strachină pentru amândoi; toţi ceilalţi mâncau dintr-o singură strachină. Se culcau apoi moleşiţi de o asemenea

masă şi vreme de două-trei ore în casa lui Maiakin nu s-auzeau decât sforăituri şi oftări prin somn. După ce se sculau, beau iarăşi ceai şi vorbeau despre noutăţile din oraş, despre corişti, diaconi, nunţi sau despre purtarea ruşinoasă a vreunuia din negustorii cunoscuţi.

— Maică, adu Biblia… spunea Maiakin, după ceai, către soţia sa.

De cele mai multe ori, Iakov Tarasovici citea din cartea lui Iov. Întâi îşi punea ochelarii cu ramă grea, de argint, pe nasul mare, de pasăre răpitoare, după aceea îi număra din ochi pe cei ce-l ascultau, să vadă dacă sunt toţi…

Ei stăteau totdeauna la locurile obişnuite; pe feţe li se vedea aceeaşi evlavie tâmpă şi plină de teamă, cunoscută lui.

„Trăia un om în pământul Uţ…” începea Maiakin cu glas răguşit, iar Foma, stând alături de Liuba pe divanul din colţul încăperii, ştia că naşul se va opri şi-şi va netezi chelia cu mâna. Asculta şi îşi închipuia pe omul din pământul Uţ. Şi-l închipuia înalt şi gol, cu ochii mari ca ai unui sfânt şi cu glasul răsunându-i ca dintr-o trâmbiţă de aramă, din care cântă soldaţii la cazarmă. Clipă cu clipă, omul din pământul Uţ creştea, ajungea până-n înaltul cerului, băga mâinile negre în nouri, îi sfâşia strigând cu glas fioros:

„Pentru ce-i este dată omului lumina, al cărui drum e închis şi pe care Dumnezeu l-a înconjurat cu întuneric?”

Lui Foma i se făcea frică, tresărea, somnul îi pierea şi auzea glasul naşului spunând cu un zâmbet şiret şi fin în timp ce-şi ciupea bărbuţa:

— Uite-l cum mai îndrăzneşte…

Băiatul ştia că naşul vorbeşte despre omul din Uţ şi zâmbetul lui îl liniştea. Ştia că omul acela nu va sfărâma cerul şi nu-l va sfâşia cu mâinile lui groaznice. Foma şi-l închipuia din nou, stând pe pământ. *„Trupul lui era plin de viermi şi acoperit de bube, pielea îi era plină de puroi.”* Dar acum

era mic şi jalnic ca un cerşetor în pridvorul bisericii… Şi spunea: *„Cum poate omul, născut de femeie, să fie curat şi drept înaintea lui Dumnezeu?”*

— Asta i-o spune el lui Dumnezeu… lămurea apăsat Maiakin. *„Cum pot să fiu nevinovat, dacă sunt trup?”* Asta-i o întrebare tot către Dumnezeu…

Şi cititorul se uita la ascultătoare, biruitor şi întrebător.

— S-a învrednicit credinciosul… răspundeau ele oftând.

Iakov Maiakin zâmbea ironic:

— Proastelor!… Duceţi copiii la culcare…

Ignat venea în fiecare zi şi aducea băiatului jucării. Îl lua în braţe, îl strângea la piept, dar uneori îi spunea nemulţumit şi cu o nelinişte ascunsă:

— De ce eşti aşa de ursuz? De ce râzi atât de puţin?

Şi se plângea cumătrului:

— Mă tem că Foma seamănă cu maică-sa. Ochii nu-i sunt de fel veseli…

— Prea devreme te îngrijorezi, surâdea Maiakin.

Acesta îşi iubea fiul şi când Ignat i-a spus o dată că vrea să-l ia pe Foma acasă, s-a întristat cu adevărat.

— Lasă-l!… se rugă el. Uite, copilul s-a deprins cu noi. Uită-te cum plânge…

— Are să-i treacă! Nu pentru tine l-am făcut. Aici, la voi, e apăsător, urât, parcă ar fi într-o mânăstire. Asta-i rău pentru copil. Apoi mi-e şi mie urât fără el. Vii acasă – pustiu. Parcă nu m-aş uita la nimic. N-am să mă mut la voi de dragul lui, nu sunt eu pentru el, ci el pentru mine. Asta e! Şi, apoi, a venit soră-mea Anfisa; are cine să-l îngrijească…

Astfel l-au dus pe băiat în casa tatălui său.

Acolo l-a întâmpinat o bătrână caraghioasă, cu nas lung, coroiat şi cu o gură mare, fără dinţi.

Înaltă, adusă de spate, îmbrăcată cu o rochie cenuşie, cu părul cărunt acoperit cu o legătoare neagră de mătase, la început nu i-a plăcut băiatului, ba chiar l-a şi speriat. Dar când, i-a văzut mai aproape faţă zbârcită, ochii negri care zâmbeau dezmierdător, s-a dus deodată şi şi-a pus capul pe genunchii ei cu încredere.

— Orfanul meu, sărmanul meu, îi spunea ea moale şi cântător, netezindu-i încetişor obrazul. Uite cum s-a lipit de mine, copilaşul meu drag!

Era ceva deosebit de cald în dezmierdarea ei, ceva cu totul nou pentru Foma, şi el i se uita în ochi plin de curiozitate şi de aşteptare. Ea l-a dus într-o lume nouă, necunoscută lui până atunci. Chiar în prima zi, l-a culcat în pat, s-a aşezat alături şi, plecându-se asupra lui, l-a întrebat:

— Să-ţi spun o poveste?

De atunci, Foma adormea totdeauna în murmurul catifelat al glasului ei, ce-i depăna alene viaţa din basme. Sufletul lui sorbea cu lăcomie frumuseţile creaţiilor populare. Nesecate erau bogăţiile fanteziei şi memoriei acestei bătrâne. Deseori, când aţipea, i se părea că ea seamănă cu muma pădurii din poveste – o mumă a pădurii bună şi dragă – ori cu Vasilisa[3] cea frumoasă şi înţeleaptă. Cu ochii mari şi cu răsuflarea oprită, privea întunericul din încăpere şi îl vedea cum tremură uşurel în luminiţa candelei de sub icoană. Foma umplea acest întuneric cu tablourile minunate ale vieţii de basm. Umbrele pluteau pe pereţi şi pe podea, tăcute, dar vii; pe de o parte îi era frică, dar pe de altă parte îi plăcea să le urmărească mişcarea, să le dea forme şi culori şi, creând din ele viaţă, să le distrugă dintr-odată cu o singură mişcare a genelor. În ochii lui întunecaţi se înfiripa ceva nou, mai copilăresc, mai naiv şi mai puţin serios; singurătatea şi întunericul năşteau în el sentimentul înfiorător de aşteptare a ceva nedefinit, îl tulburau şi-i trezeau curiozitatea, silindu-l să se ducă să cerceteze colţurile

întunecoase, să vadă ce se ascunde în perdeaua întunericului. Nu găsea nimic, dar nu pierdea nădejdea că odată şi odată va găsi ceva.

Îi era frică de tatăl său, dar îl iubea. Statura lui impunătoare, glasul de trâmbiţă, faţa bărboasă, capul acoperit cu o căciulă de păr cărunt, braţele puternice, lungi, ochii strălucitori, toate acestea îl făceau să-l asemene cu tâlharii din basme.

Odată, cam pe la opt ani, l-a întrebat pe tatăl său care abia se înapoiase de la un drum lung:

— Unde ai fost?

— Pe Volga.

— Ai tâlhărit? a stăruit Foma în şoaptă.

— Cu-um? l-a întrebat Ignat tărăgănat şi sprâncenele i-au tresărit.

— Nu-i aşa, tată, că eşti tâlhar? Las' că ştiu eu… a stăruit Foma, mijindu-şi şiret ochii, mulţumit că a pătruns atât de uşor în viaţa tatălui, ascunsă lui.

— Eu sunt negustor! i-a răspuns Ignat aspru, dar a adăugat după o clipă de gândire, surâzând cu blândeţe: Prostuţule!… Eu vând cereale, lucrez cu vapoarele. L-ai văzut pe „Ermak"? Ăla e vaporul meu… şi al tău…

— Prea e mare… a răspuns Foma oftând.

— Am să-ţi cumpăr unul mic de tot, acum când şi tu eşti mic; bine?

— Bine! a încuviinţat Foma, dar după o clipă a adăugat cu părere de rău: Am crezut că şi tu eşti tâlhar…

— Ţi-am spus că sunt negustor! i-a răspuns Ignat apăsând cuvintele, şi în ochii lui, îndreptaţi spre faţa decepţionată a copilului, se vedea nemulţumire, aproape frică.

Foma s-a gândit ce s-a gândit şi a întrebat iar;

— Ca bunicul meu, Feodor brutarul?

— Da, ca numai că eu sunt mai bogat, am mai mulţi bani decât Feodor.

— Ai mulţi bani?

— Alţii au şi mai mulţi…

— Câte poloboace ai?

— Ce să am?

— Bani!

— Parcă banii se măsoară cu polobocul, prostuţule!

— Dar cu ce se măsoară? a strigat cu vioiciune Foma; şi, întorcându-şi faţa către tatăl său, a început repede: într-un oraş a venit odată un tâlhar, Maximka îl chema, şi a umplut de la un bogătaş douăsprezece poloboace cu bani… şi cu alte argintării; a prădat biserica; iar pe om l-a tăiat cu sabia şi l-a aruncat din clopotniţă… căci omul acela a început să tragă clopotele…

— Astea ţi le-a povestit mătuşă-ta? a întrebat Ignat, admirându-i vioiciunea.

— Ea, dar de ce?

Ignat a izbucnit ia râs:

— Nu-i nimic. De aceea l-ai trecut şi pe tatăl tău în rândul tâlharilor?

— Poate ai fost vreodată, demult? l-a întrebat din nou Foma şi i se citea pe faţă cât de mult ar fi vrut să i se răspundă că da.

— Nu, n-am fost… Lasă asta…

— N-ai fost?

— Ţi-am spus doar că n-am fost! Vezi cum eşti… Nu e bine să fii tâlhar! Toţi tâlharii sunt nişte păcătoşi. Nu cred în Dumnezeu… pradă bisericile… Îi blestemă prin biserici… Dar uite ce, dragul meu, trebuie să te apuci de învăţătură! A venit vremea… Trebuie să începi, cu ajutorul lui Dumnezeu. Iarna vei învăţa, primăvara o să te iau cu mine pe Volga…

— Am să merg la şcoală? l-a întrebat Foma şovăitor.

— Întâi vei învăţa acasă, cu mătuşa ta…

Curând după aceea, băiatul se aşeza dimineaţa la masă, urmărea cu degetul abecedarul slavon, spunând după mătuşa sa:

— Az… buche… vede…

Când a ajuns la bra, vra, gra, dra, multă vreme nu le putea citi fără să râdă. Şi-a însuşit însă uşor filosofia asta şi curând citea din Psaltire primul psalm: *„Fericit este bărbatul… care nu umblă în sfatul necredincioşilor…”*

— Aşa, drăguţule, aşa! Aşa-i, Fomuşka, bine, îi spunea mătuşa, înduioşată şi încântată de progresul lui.

— Bravo, Foma! îi spunea cu seriozitate Ignat, pus la curent cu progresele fiului. La primăvară mergem la Astrahan, iar la toamnă te dau la şcoală!

Viaţa băiatului se rostogolea înainte ca o minge la vale. Mătuşa îi era profesoară şi tovarăşă de joc. Când venea Liuba Maiakina, bătrâna se înveselea, devenea şi ea copil. Se jucau de-a v-aţi ascunselea, de-a baba oarba. Copiilor le venea să râdă şi le plăcea când o vedeau pe Anfisa, cu ochii legaţi, cum mergea cu mâinile întinse prin cameră, păşind cu băgare de seamă şi totuşi împiedicându-se de scaune, de masă sau când îi căuta cotrobăind prin toate colţurile şi spunea:

— Ah, şarlatanii! Ah, tâlharii… unde s-or fi ascuns?

Soarele îi dezmierda vesel trupul bătrân şi obosit; îşi păstrase însă sufletul tânăr şi făcea cât putea şi cât se pricepea pentru a înfrumuseţa viaţa copiilor.

Ignat pleca de dimineaţă la bursă şi uneori nu se întorcea decât seara târziu; se ducea la dumă, în vizită sau în alte părţi. Uneori venea acasă beat şi, la început, Foma fugea de el şi s-ascundea; mai pe urmă însă s-a deprins, găsind că tatăl său e mai bun când e beat decât când e treaz, căci atunci e mai duios, mai simplu şi un pic caraghios. Când se întâmpla să se întoarcă beat noaptea, copilul se trezea la auzul glasului lui de trâmbiţă.

— Anfisa! Soră, dragă! Dă-mi voie să mă duc la fiul meu, la urmaşul meu, dă-mi voie!

Dar mătuşa îl potolea, dojenindu-l cu glas plângăreţ:

— Pleacă, pleacă, diavol afurisit! Du-te şi te culcă! Uite ce s-a mai îmbătat! Criţă! Şi doar ai părul alb…

— Anfisa! Pot să-mi văd fiul? Măcar cu un ochi…

— Plesni-ţi-ar amândoi, de beţia asta a ta…

Foma ştia că mătuşă-sa nu-i va da drumul şi adormea din nou în larma glasurilor. Când însă Ignat venea beat ziua, îl lua în labele lui mari şi cu un râs de beţiv plin de fericire îl purta prin camere, întrebându-l:

— Fomka! Ce vrei? Spune! Prăjituri? Jucării? Haide, cere! Trebuie să ştii că nu se află pe lume nimic ce nu ţi-aş putea cumpăra. Am un milion! Voi avea şi mai multe! Ai înţeles? Totul e al tău!

Dar, dintr-odată, bucuria i se stingea cum se stinge o lumânare în bătaia puternică a vântului. Faţa de beţiv tresărea, ochii i se înroşeau umplându-se de lacrimi, buzele i se întindeau într-un rânjet de spaimă.

— Anfisa! Dar dacă moare? Ce mă fac?

După vorbele acestea, ai fi zis că nebunia punea stăpânire pe el.

— Am să ard totul! mugea el, ţintindu-şi sălbatic privirea într-un ungher întunecat al încăperii. Am să distrug. Am să arunc totul în aer!

— Destul, neruşinatule! Vrei să sperii copilul, ori vrei să se îmbolnăvească? se tânguia Anfisa şi asta era destul pentru ca Ignat să iasă repede, bodogănind:

— Haide, haide! Mă duc… Numai nu striga! Nu-l speria…

Dacă Foma nu se simţea bine, Ignat lăsa toate afacerile, nu mai pleca de acasă şi o plictisea pe soră-sa şi pe copil cu fel de fel de sfaturi şi întrebări absurde. Încruntat şi cu teamă în ochi, umbla prin încăpere ca ieşit din minţi şi ofta.

— De ce-l mânii pe Dumnezeu? îi spunea Anfisa. Bagă de seamă, cârtirea ta o să ajungă la el

şi o să te pedepsească pentru că te tot plângi de mila lui…

— Eh, soro! ofta Ignat. Înţelegi tu că, dacă se întâmplă ceva, toată viaţa mea s-a prăbuşit? Pentru ce-am mai trăit? Nu se ştie…

Scene de felul acesta, trecerile repezi de la o stare la alta îl speriau pe copil la început, dar, curând, s-a deprins cu ele. Cum îl vedea pe geam coborând greu din sanie, Foma spunea cu indiferenţă:

— Mătuşico, tata iar a venit beat.

A sosit primăvara. Ignat şi-a ţinut făgăduiala, a luat băiatul pe vapor şi iată că în faţa lui Foma se desfăşoară o viaţă nouă.

„Ermak”, remorcherul frumos şi puternic al negustorului Gordeev, luneca iute la vale pe cursul apei şi de amândouă părţile lui se mişcau încet, întâmpinându-l, malurile Volgăi; malul stâng, scăldat în soare, se întindea până la orizont ca un covor verde şi pufos, iar malul drept se ridica spre cer cu malurile lui abrupte acoperite de pădure, încremenit într-o linişte aspră.

Între aceste două maluri se aşternea maiestuos fluviul lat; apa curgea tăcută, încet, solemn; malul deluros se oglindea în adânc ca o umbră neagră, iar în stânga se împodobeau cu aur şi catifea verde marginile nisipoase ale bancurilor şi luncile întinse. Din loc în loc, pe dealuri şi câmpii, se zăreau satele. Soarele strălucea în ferestrele izbelor, în brocartul acoperişurilor de paie, în verdeaţa pomilor şi pe crucile bisericilor; aripile cenuşii ale morilor de vânt se învârteau leneş, fumul din coşurile fabricii se înălţa spre cer. Cârduri de copii, în cămăşi roşii, albastre şi albe, stăteau pe mal şi petreceau cu chiote puternice vaporul ce tulbura liniştea fluviului; de sub roţile lui până la picioarele lor alergau valuri vesele. Câţiva se suiau într-o luntre şi vâsleau repede spre matca apei, să se legene pe valuri. Vârfuri de copaci îi priveau din apă; uneori, pâlcuri mari,

cuprinse de revărsări, se înălţau din apă ca nişte insule. De undeva de pe ţărm, s-auzea un cântec trist ca un suspin:

— He-ei r-rup!

Vaporul a întrecut nişte plute, năpădindu-le cu valurile. Buştenii zvâcneau sub loviturile lor; plutaşi în cămăşi albastre se legănau, priveau vaporul râzând şi strigau ceva neînţeles. Şi vaporul luneca pe fluviu, frumos şi chipeş ca o lebădă. Scândurile galbene de pe el luceau ca aurul şi se oglindeau în apa tulbure, nesfârşită. Din faţă, un vapor de pasageri a dat un huiet şi ecoul s-a pierdut în pădure, a pierit în spintecăturile de pe malul deluros. Valurile celor două vapoare s-au izbit la mijlocul fluviului unele de altele, s-au izbit apoi în coastele vapoarelor, clătinându-le. Pe panta lină a malului deluros se resfirau covoarele verzi ale semănăturilor de toamnă, fâşii cenuşii de pământuri nearate şi fâşii negre de arături proaspete. Păsări în zbor uşor se învârteau pe deasupra lor, desenându-se clar, ca nişte puncte mici, pe pânza albastră a văzduhului; o turmă ce păştea pe mal părea din depărtare o jucărie; se vedea făptura măruntă a ciobanului rezemat în băţ şi privind spre fluviu.

Spaţiul, libertatea, câmpiile verzi şi vesele, cerul mângâietor, senin şi albastru, totul strălucea; în mişcarea liniştită a apelor se simţea o putere stăpânită; în cer, lucea soarele generos de mai; aerul era parfumat cu un miros dulceag de brădet şi de frunziş proaspăt. Şi ţărmurile le ieşeau mereu în întâmpinare, dezmierdând cu frumuseţea lor ochiul şi sufletul, şi se desfăşurau neîntrerupt mereu alte şi alte privelişti.

Pretutindeni stăpânea o încetineală; acolo, natura şi oamenii trăiesc greoi, leneş, însă se pare că în spatele acelei încetineli se ascunde o putere uriaşă, de neînvins, lipsită deocamdată de conştiinţă, fără scopuri şi dorinţe precise… Şi lipsa de conştiinţă a acestei vieţi pe jumătate adormite

arunca o umbră de tristeţe peste frumuseţea vastă. O: răbdare supusă, o aşteptare tăcută pentru ceva mai plin de viaţă, se simţea chiar şi în cântecul cucului adus de vânt de pe malurile fluviului… Cântecele de jale parcă cereau ajutor… În ele, uneori, se aude îndrăzneala disperării… Râul răspundea cântecelor cu suspine. Vârfurile arborilor se legănau gânditoare… Era linişte…

Foma petrecea zile întregi pe puntea de comandă, alături de tatăl său. Tăcut, cu ochii larg deschişi, privea panorama fără sfârşit a celor două maluri şi i se părea că merge pe o potecă largă de argint spre împărăţiile minunate unde trăiesc vrăjitorii şi voinicii din basme. Câteodată îl întreba pe tatăl său despre cele văzute. Acesta îi răspundea cu plăcere, îi da multe amănunte, dar băiatului nu-i plăceau răspunsurile, căci ele n-aveau nimic interesant şi pe înţelesul lui şi nici nu era ceea ce ar fi voit să audă. Odată, i-a spus oftând:

— Mătuşa Anfisa ştie mai bine decât tine…

— Ce ştie? l-a întrebat Ignat zâmbind.

— Tot, i-a răspuns băiatul convins.

Împărăţiile minunate nu-i ieşeau în faţă. Dar, adeseori, pe maluri apăreau oraşe, la fel cu oraşul în care trăia el. Unele erau mai mari, altele mai mici, dar oamenii, casele şi bisericile, totul, era la fel ca în oraşul lui. El le vizita împreună cu tatăl său, dar nu era mulţumit de ele şi se întorcea pe vapor mâhnit şi obosit.

— Mâine ajungem la Astrahan… i-a spus într-o zi Ignat.

— E un oraş ca şi celelalte?

— De bună-seamă!… Cum ar putea fi altfel?

— Dar după Astrahan ce vine?

— Marea… se cheamă Marea Caspică…

— Şi-n mare ce se găseşte?

— Peşte, curiosule!… Ce poate fi în apă?

— Oraşul Kitej[4] e sub apă?

— E cu totul altceva. Acela era Kitej… Trăiau în el numai cei drepţi…

— Dar în mare nu sunt oraşe pentru cei drepţi?

— Nu sunt… i-a răspuns Ignat şi după o vreme de tăcere a adăugat: Apa mării e amară şi nu se poate bea…

— Dar după mare vine iar pământ?

— De bună-seamă! Marea trebuie să aibă un sfârşit. Ea este ca o strachină…

— Şi-acolo sunt iar oraşe?

— Dai, dar cum crezi? Acolo însă nu mai e ţara noastră, ci ţara persienilor… Ai văzut persieni la iarmaroc? Cei care vindeau piersici, caise uscate şi alune?

— I-am văzut! a răspuns Fomar căzând pe gânduri.

— E încă mult pământ? l-a întrebat odată pe tatăl său.

— Pământ, frate, e foarte mult.

— Dar pe pământ toate sunt la fel?

— Adică ce?

— Oraşele şi celelalte…

— De bună-seamă.. totul e la fel…

După mai multe convorbiri de acestea, băiatul nu mai iscodea atât de des depărtările cu privirea întrebătoare a ochilor lui negri…

Echipajul vaporului îl iubea pe Foma şi lui îi plăceau flăcăii aceştia buni, înnegriţi de soare şi de vânt, care glumeau vesel cu el, îi făceau felurite unelte de prins peşte, luntri din coajă de copac, se jucau cu el, îl plimbau cu luntrea când vaporul era tras la ţărm, şi Ignat pleca după treburi în oraş. Băiatul auzea adesea cum cei din echipaj îl ocărăsc pe tatăl său, dar nu dădea nicio atenţie şi nici nu-i spunea ce auzea.

O dată, când vaporul era în Astrahan şi se încărcau pe el lemne, Foma l-a auzit pe mecanicul Petrovici spunând:

— A dat poruncă să încărcăm atâtea lemne, ptiu, ce om fără judecată! Încarcă vaporul până la punte şi pe urmă tot el ţipă: „Strici maşinile prea des… pui prea mult ulei…”

— Lăcomia, lui fără margini e de vină; lemnele sunt mai ieftine aici… de aceea şi stăruie… e lacom, diavolul, a răspuns cârmaciul cărunt încruntat.

Lacom…

Cuvântul acesta, spus de câteva ori, s-a fixat în mintea băiatului şi seara, pe când cina cu tatăl său, l-a întrebat deodată:

— Tată!

— Ce-i?

— Tu eşti lacom?

Apoi, la întrebările tatălui, i-a povestit convorbirea dintre cârmaci şi mecanic. Faţa lui Ignat s-a întunecat şi ochii îi scânteiau de mânie,

— Vasăzică aşa! a rostit el, scuturând din cap. Să faci bine şi să nu-i asculţi. Ei nu sunt de tine; să te vâri mai puţin printre ei. Tu eşti stăpân, ei sunt slugile tale, asta s-o ştii. Dacă vrem, îi putem da afară pe toţi, până la unul; ei sunt marfă ieftină şi mişună peste tot ca nişte câini de pripas. Ai înţeles? Ei spun multe vorbe urâte despre mine, şi o spun pentru că le sunt stăpân. Toate acestea vin din cauză că eu sunt un om norocos şi bogat, iar pe cel bogat toţi îl pizmuiesc. Omul fericit e socotit duşmanul tuturor…

După vreo două zile, pe vapor a apărut un alt mecanic şi alt cârmaci.

— Unde-i Iakov? a întrebat băiatul.

— I-am făcut socoteala şi l-am dat afară.

— Pentru ceea ce a spus?

— Da, pentru aceea…

— Şi pe Petrovici?

— Şi pe el.

Lui Foma i-a plăcut că tatăl său poate înlocui oamenii de pe vapor atât de repede. I-a zâmbit, a coborât pe punte şi s-a dus la un marinar care stătea jos şi desfăcea un capăt de funie, să facă o mătură de sfori.

— Avem un cârmaci nou, i-a spus Foma.

— Ştim… Bună dimineaţa, Foma Ignatîci! Cum ai dormit, cum te simţi?

— Şi mecanicul e nou…

— Şi mecanicul… Îţi pare rău de Petrovici?

— Nu…

— Cum aşa? Doar el era atât de bun cu tine…

— De ce l-a batjocorit pe tata?

— Cum l-a batjocorit?

— L-a batjocorit, l-am auzit eu…

— Hm, vasăzică a auzit şi tatăl tău?

— Nu, eu i-am spus…

— Tu… aşaa… şi-a tărăgănat marinarul cuvântul şi a tăcut, văzându-şi de lucru înainte.

— Tata mi-a spus: „Tu eşti stăpân aici… dacă vrei, îi poţi alunga pe toţi…”

— Aşa, carevasăzică!… a reluat marinarul, privind încruntat spre băiat, care se lăuda plin de însufleţire cu puterea lui de stăpân.

Din ziua aceea, Foma a băgat de seamă că oamenii din echipaj se purtau cu el altfel decât până atunci: unii au devenit mai linguşitori şi mai prietenoşi, alţii se fereau să-i vorbească sau, chiar dacă vorbeau, vorbeau înciudaţi şi nu glumeau ca mai înainte. Lui Foma îi plăcea să se uite cum se spală puntea: cu pantalonii suflecaţi până la genunchi, cu măturile şi periile în mâini, marinarii alergau sprinteni pe punte udând-o cu apă din căldări, stropindu-se între ei, râzând, strigând, căzând; peste tot curgeau şiroaie şi zarva se contopea cu plescăitul apei. Mai înainte, băiatul nu numai că nu-i împiedica pe marinari în munca asta uşoară şi veselă, ba lua chiar parte activă, îi stropea cu apă şi fugea râzând când se vedea ameninţat să fie stropit şi el. Dar după ce Petrovici şi Iakov au fost daţi afară, el a simţit că-i încurcă pe toţi, că nimeni nu mai vrea să se joace cu el; toţi îl priveau chiorâş. Mirat şi trist, Foma a părăsit puntea şi s-a urcat la roata cârmei. S-a aşezat acolo, supărat, şi se uita gânditor la malul albastru, la dunga dinţată a pădurii. Jos, pe punte, apa

plescăia şi marinarii râdeau veseli… Tare ar fi dorit să se ducă la ei, dar ceva nu-l lăsa.

Şi-a adus aminte de vorbele tatălui său: „Tu eşti stăpânul lor… ţine-te mai departe de ei…”

Atunci i-a venit să le strige ceva ameninţător, ca un stăpân, aşa cum striga tatăl său. S-a gândit mult ce anume să strige, dar nu i-a venit nimic în gând… Au trecut încă vreo două-trei zile şi el a înţeles limpede că oamenii de pe vapor nu-l mai iubesc. A început să i se urască şi din ce în ce mai des i se arăta prin ceaţa multicoloră a noilor impresii chipul dezmierdător al mătuşii Anfisa, cu poveştile, cu zâmbetul şi râsul ei plăcut, care-i învăluia sufletul într-o bucurie caldă. Mai trăia şi acum în lumea basmelor, dar mâna necruţătoare a realităţii rupsese, pizmaşă, pânza frumoasă a minunilor prin care vedea lumea înconjurătoare. Întâmplarea cu mecanicul şi cu cârmaciul i-a îndreptat atenţia asupra realităţii, ochii i-au devenit mai ageri, cu priviri conştient iscoditoare, iar din întrebările ce le punea tatălui său se vedea dorinţa de a şti care sunt sforile şi resorturile ce conduc acţiunile oamenilor.

Odată, i s-a desfăşurat în faţă următoarea scenă: marinarii cărau nişte lemne; unul dintre ei, Efim, un tânăr, vesel şi cu părul creţ, trecând cu targa pe puntea vaporului, a spus cu glas tare şi supărat:

— Asta-i neruşinare! Nu ne-a fost tocmeala să car lemne. Dacă sunt marinar, se ştie ce treabă am. Dar să mai car şi lemne… foarte mulţumesc! Asta înseamnă să mă jupoi de pielea pe care nu ţi-am vândut-o… Asta-i neruşinare! Uite-l cât e de meşter la stors vlaga din oameni!

Copilul îi asculta bodogăneala şi ştia că-i vorba de tatăl său. Vedea că, deşi Efim se revoltă, încărcătura lui era mai mare decât a celorlalţi şi mergea mai iute decât ei. Niciunul dintre marinari nu-i răspundea la vorbe, tăcea până şi acela care-l ajuta la cărat şi numai uneori protesta împotriva zelului cu care Efim încărca targa:

— Destul! spunea el încruntat. Doar nu încarci un cal!

— Tu să taci! Te-ai înhămat, trage şi nu da din picioare. Chiar dacă-ţi suge sângele, tot trebuie să taci, ce poţi spune?

Deodată, nu se ştie de unde, s-a ivit Ignat, s-a apropiat de el, i s-a oprit în faţă şi l-a întrebat aspru:

— Despre ce-i vorba?

— Vorbesc şi eu aşa… a răspuns gângăvind Efim. Nu ne-am învoit… să tac…

— Dar cine-i cel ce suge sângele? l-a întrebat Ignat, netezindu-şi barba.

Marinarul a înţeles că a fost prins şi n-are încotro; a aruncat lemnul din mâini şi şi-a şters palmele de pantaloni; s-a uitat drept în faţa lui Ignat şi i-a răspuns cu îndrăzneală:

— Ce? Poate vrei să spui că n-am dreptate? Nu ne sugi tu sângele?

— Eu?

— Tu…

Foma a văzut cum tatăl său ridică mâna, apoi s-a auzit o plesnitură şi marinarul a căzut greu peste lemne. Dar s-a ridicat repede şi a continuat să lucreze în tăcere. Pe coaja albă a mesteacănului picura sânge din obrazul lui zdrelit; el şi-l ştergea cu mâneca, îi privea, ofta şi tăcea. Când a trecut cu targa prin dreptul lui Foma, pe obrazul lui tremurau două lacrimi tulburi şi băiatul i le-a văzut…

În timpul mesei, Foma era gânditor şi se uita la Ignat cu frică în ochi.

— De ce eşti încruntat? l-a întrebat tatăl său cu blândeţe.

— Aşa…

— Poate nu ţi-e bine?

— Nu…

— Bagă de seamă… dacă ai ceva, spune…

— Eşti puternic! i-a spus deodată băiatul gânditor.

— Eu? Mulţumesc lui Dumnezeu, nu mă pot plânge de putere…

— Cum l-ai mai plesnit adineauri! continuă băiatul încet şi-şi plecă capul,

Ignat tocmai ducea la gură o bucată de pâine cu icre, dar mâna i s-a oprit, a privit întrebător la capul plecat al băiatului şi l-a întrebat:

— Pe cine, pe Efimka?

— Da… i-a dat sângele! Când a trecut pe urmă, plângea… a adaus Foma încet.

— Hm… a mârâit Ignat, mestecând îmbucătura. Ţi-e milă de el?

— Mi-i milă! i-a răspuns Foma cu lacrimi în glas.

— Hm, da… Aşa, vezi!

Pe urmă, după o clipă de tăcere, şi-a turnat un pahar de votcă şi a continuat apăsat:

— N-are de ce să-ţi fie milă. A trăncănit ce nu trebuie şi a primit ce i se cuvine… Îl ştiu eu, e băiat bun, stăruitor, voinic şi nu-i prost. Dar nu-i treaba lui să judece pe alţii. Eu pot să judec, că sunt stăpân. Nu-i uşor să fii stăpân! N-are să moară dintr-o palmă, dar are să se facă mai deştept. Asta e… Măi, Foma! Tu eşti un copil… nu înţelegi nimic… trebuie să te învăţ cum să trăieşti… Poate nu mai am mult de trăit pe lume…

A băut rachiul în tăcere şi din nou a început a vorbi cu mult tâlc:

— Trebuie să ai milă de oameni… asta e frumos din partea ta! Numai că şi asta trebuie s-o faci cu chibzuinţă… Mai întâi, să cunoşti omul, să vezi ce hram poartă, ce folos poate aduce. Dacă-l vezi voinic, priceput la treabă, să-ţi fie milă de el şi să-l ajuţi. Însă dacă-l vezi slab şi bicisnic, scuipă-l şi treci mai departe. Aşa să ştii: omul care se tânguie, oftează mereu şi geme nu face nici doi bani, nu i se cuvine milă şi nu-i vei aduce niciun folos chiar dacă-l vei ajuta. Oameni de soiul acesta, dacă-i ajuţi, mai rău se lasă pe tânjeală şi se obrăznicesc… Cât ai stat la naşul tău, cred că ai

văzut acolo tot felul de lepădături… pripăşiţi şi fel de fel de lighioane… Caută şi-i uită… aceştia nu sunt oameni, au numai înfăţişarea de om, nu sunt buni de nimic, sunt un fel de purici, ploşniţe şi alte lepădături… n-au niciun Dumnezeu, nu trăiesc pentru el şi-i iau în deşert numele, ca să stârnească mila celor proşti şi din mila lor să-şi umple burta. Trăiesc numai pentru burta lor şi în afară de mâncare, băutură, somn şi tânguire, nu mai ştiu nimic. Asemenea oameni duc sufletul la pierzanie. Te împiedici numai de ei. Omul bun se poate strica între ei ca un măr sănătos între cele putrede… Tu eşti mic şi nu poţi pricepe cuvintele mele… Trebuie să-l ajuţi pe cel ce rezistă la nenorocire; poate că el nici n-o să-ţi ceară ajutor, dar tu trebuie să-ţi dai singur seama şi să-l ajuţi! Omul mândru se poate chiar supăra, dar tu nici nu-i arăta că-l ajuţi… Iată cum trebuie să te porţi, cu cap! Aşa stau lucrurile! Uite, să zicem că au căzut în noroi două scânduri, una putredă şi alta bună, întreagă, sănătoasă. Ce trebuie să faci? Ce folos ai dintr-o scândură putredă? Las-o în noroi; poţi călca pe ea ca să nu te murdăreşti pe picioare… Dar pe cea bună ridic-o, pune-o la soare, căci îţi va fi de folos, dacă nu ţie, altcuiva. Aşa, fiule! Ascultă-mă şi ţine minte… Iar de Efimka n-are de ce să-ţi fie milă; el e băiat cu scaun la cap şi-şi ştie preţul… dintr-o palmă, nu moare el… Am să văd, peste vreo săptămână, am să-l pun la cârmă… Ca mâine îl vezi cârmaci!… Şi dacă va ajunge căpitan, are să fie un căpitan isteţ! Aşa se ridică oamenii… Eu, dragul meu, am trecut prin şcoala asta şi nu puţine palme am mâncat când eram ca dânsul… Viaţa, dragul meu, nu-i blândă ca o mamă, ci aspră ca o stăpână.

Vreme de două ceasuri, Ignat i-a povestit despre tinereţea şi munca lui, despre oameni, despre marea forţă a slăbiciunilor lor, despre cei cărora le place şi care ştiu să se prefacă nenorociţi pentru a putea trăi pe socoteala altora. Apoi, i-a vorbit iar

despre el, cum a ajuns dintr-un lucrător de rând stăpânul unei întreprinderi mari.

Copilul îi asculta vorbele, îl privea şi simţea că tatăl său se apropie parcă din ce în ce mai mult de el. Deşi în povestirea asta nu era nimic din bogăţiile poveştilor mătuşii Anfisa, era în schimb ceva nou, ceva mai limpede, mai pe înţeles decât în poveşti şi tot atât de interesant. În inima lui mică a început să bată ceva puternic şi fierbinte ce-l atrăgea către tatăl său. Ignat pesemne că i-a ghicit sentimentele după ochi, s-a sculat, l-a luat în braţe şi l-a strâns cu putere la piept. Foma l-a cuprins de gât şi şi-a lipit obrazul de obrazul lui; tăcea şi răsufla repede.

— Fiul meu!… şoptea Ignat înăbuşit. Dragul meu… Bucuria mea!… Învaţă de la mine cât mai sunt în viaţă! Ehe, greu e de trăit!

Inima copilului a zvâcnit la şoaptele acelea şi-a strâns dinţii şi lacrimi fierbinţi i-au ţâşnit din ochi.

Vaporul mergea înapoi, în sus, pe Volga. Într-o noapte înăbuşitoare de iulie au ajuns la Kazan şi au tras lângă Uslon, în coada unui şir lung de vase. Cerul era acoperit de nori negri şi deşi; pe fluviu domnea o linişte sinistră. Zgomotul de la lanţurile ancorei, strigătele marinarilor l-au trezit pe Foma din somn. S-a uitat pe fereastră: departe, în beznă, luceau luminiţe; apa era neagră şi groasă ca uleiul şi altceva nu se vedea nimic. Inima i-a tresărit de frică şi a început să asculte cu atenţie. De undeva, din depărtări, abia s-auzea un cântec de jale, ca un bocet; de pe vase se strigau străjerii, vaporul pufăia supărat, împrăştiind aburi… Apa neagră se lovea încet şi trist de coastele vaselor. Foma se uita atât de fix în beznă, încât îl dureau ochii; a mai desluşit nişte grămezi negre şi luminiţe abia pâlpâind, sus, deasupra lor… Ştia că grămezile erau şlepuri, dar asta nu-l liniştea; inima-i bătea neregulat şi, în închipuire, i se iveau chipuri întunecate şi înspăimântătoare.

— O-o… O!…

Strigătul acesta ajungea din depărtare tărăgănat, terminându-se cu un hohot de plâns… Cineva a trecut pe puntea vaporului spre bord.

— O-o-o… s-a auzit iar, dar de data asta undeva mai aproape…

— Iafim! a strigat cineva pe punte cu glas scăzut. Scoală, drace! Ia cangea…

— O-o… O!… s-a auzit geamătul undeva pe aproape.

Foma a tresărit şi s-a retras de la geam.

Zgomotul ciudat se apropia din ce în ce, creştea în putere; bocea şi se topea în întunericul de nepătruns. Pe punte, oamenii şuşoteau:

— Iafimka! Scoală-te odată, vine un musafir!

— Unde? s-a auzit o întrebare grăbită.

Pe punte lipăiau picioare goale, forfoteau oamenii; prin dreptul geamului, de care sta lipit copilul, au fost coborâte de sus două cângi care s-au înfipt în apă aproape fără zgomot…

— O-o-o-oaspe! s-a auzit bocetul undeva aproape, şi totodată un plescăit slab, ciudat, în apă.

Copilul tremura de frică ascultând acest strigăt trist, dar nu-şi putea lua mâinile de la geam şi ochii de pe apă.

— Aprinde felinarul… nu se vede nimic!…

Şi iată că pe apă a căzut o pată de lumină tulbure… Foma a văzut cum apa se leagănă încet, tremură de parcă ar fi bolnavă, tresărind dureros.

— Uită-te, uită-te! şopteau speriaţi oamenii pe punte.

În acelaşi timp, în pata de lumină de pe apă a apărut o faţă mare şi fioroasă de om, cu dinţii albi rânjiţi. Plutea şi se legăna pe apă, dinţii priveau spre Foma şi parcă-i spuneau zâmbind: „Ei, băiete… băiete, mi-i frriiig!…”

Cângile au zvâcnit, s-au ridicat în aer şi din nou s-au scufundat în apă.

— Împinge-l… trage-l!… Vezi să nu ajungă la roată…

Căngile lunecau pe bordul vasului şi, zgâriindu-l, parcă scrâşneau din dinţi… Lipăitul picioarelor pe punte se îndepărta treptat spre pupă… Şi iată că acolo s-a auzit din nou strigătul acela ca un bocet de îngropăciune:

— O-o-oaspe!…

— Tată!… a strigat Foma. Ta-ată…

Ignat a sărit în picioare şi s-a repezit spre el.

— Ce-i acolo? Ce fac ei?

Ignat a ieşit din cabină în salturi mari, urlând sălbatic. S-a întors repede, înainte ca Foma, clătinându-se pe picioare, să fi putut ajunge de la geam la patul lui.

— Te-au speriat, nu-i nimic, spunea Ignat, luându-l în braţe, Culcă-te cu mine…

— Ce a fost? îl întrebă încet Foma.

— Nimic, dragul meu… un om înecat… S-a înecat un om şi pluteşte… Nu-i nimic! Nu te teme, s-a dus…

— De ce-l împingeau? stăruia băiatul, lipindu-se tare de el şi închizându-şi ochii de frică.

— Aşa trebuie… îl ducea apa la roată… mâine l-ar fi descoperit poliţia, se făcea zarvă, ar fi început cercetările… şi ne-ar fi reţinut. De aceea l-am mânat mai departe… Pentru el e totuna. E mort… nu-l doare, nu-l supără… dar cei vii pot să aibă neplăceri din cauza lui… Dormi, copilul meu!…

— Şi are să plutească aşa?

— Aşa are să plutească… Au să-l scoată undeva şi au să-l îngroape…

— Dar peştii nu-l mănâncă?

— Peştii nu mănâncă carne de om… racii da, mănâncă…

Frica lui Foma dispărea, dar înaintea ochilor se mai legăna pe apa neagră faţa hidoasă cu dinţii rânjiţi.

— Dar cine-i el?

— Dumnezeu ştie! Tu roagă-te şi spune: Dumnezeu să-l ierte!

— Dumnezeu să-l ierte, a şoptit Foma.

— Aşa… Şi acuma dormi, nu te teme!… El e departe, pluteşte în voia sorţii… Şi tu, ai grijă, nu te apropia prea tare de marginile punţii, că ai să cazi, ferească Dumnezeu, în apă… şi…

— Şi el a căzut?

— De bună-seamă că a căzut… poate că a fost beat… sau poate că s-a aruncat singur… sunt şi dintr-ăştia care singuri… se aruncă deodată în apă… şi se îneacă. Viaţa, dragul meu, e astfel alcătuită, încât, uneori, moartea e o sărbătoare pentru om, iar alteori e un bine chiar pentru toţi!

— Tată…

— Hai, dormi, copilul meu…

III

Chiar în prima zi de şcoală, zăpăcit de zgomotul plin de viaţă al jocurilor neastâmpărate şi al ştrengăriilor copilăreşti, Foma a deosebit doi băieţi ce i s-au părut deîndată mai interesanţi decât ceilalţi. Unul şedea în faţa lui. Foma se uita pe sub sprâncene la spatele lui lat, la gâtul plin, presărat de pistrui, la urechile mari şi la ceafa netedă, tunsă scurt, acoperită cu păr roşu aprins.

Când profesorul, un om chel, căruia îi atârna buza de jos, l-a strigat: „Smolin African!" băiatul cel roşcat s-a ridicat încet, s-a dus la profesor, şi-a pironit privirea la faţa lui şi, după ce a ascultat problema, a început să scrie cu grijă pe tablă cifre mari şi rotunde.

— Bine, destul! a spus profesorul. Ejov Nikolai continuă…

Unul dintre vecinii de bancă ai lui Foma, un băiat mărunt şi neastâmpărat, cu ochi negri ca de şoarece, a sărit de la locul lui şi a trecut printre bănci, întorcându-şi capul în toate părţile şi agăţând totul în cale. Luând creta, s-a ridicat în vârful cizmelor şi a început s-o înfigă în tablă cu zgomot; creta scârţâia, se sfărâma, făcând nişte semne mici, neciteţe.

— Mai încet, i-a spus profesorul, încreţindu-şi dureros faţa palidă, cu priviri obosite.

Ejov vorbea tare şi repede:

— Am aflat acum că primul vânzător a avut un câştig de 17 copeici…

— Destul!… Gordeev! Ce trebuie să faci ca să afli cât a câştigat al doilea vânzător?

Foma care urmărise comportarea atât de deosebită a celor doi băieţi a fost surprins de această întrebare şi a tăcut.

— Nu ştii?… Smolin, explică-i…

Smolin şi-a şters cu grijă degetele murdărite de cretă, a pus cârpa la loc şi, fără a se uita la Foma, a sfârşit problema, apoi şi-a şters din nou mâinile; Ejov s-a dus la loc, cu pasul lui săltăreţ, zâmbind.

— Of, şi tu! îi şoptea lui Foma după ce s-a aşezat lângă el şi i-a dat un ghiont în coaste. De ce nu ştii? Care-i totalul câştigului? 30 copeici… dar vânzători sunt doi; dacă unul a luat 17 copeici, cât câştigă celălalt?

— Ştiu, i-a răspuns Foma în şoaptă, simţindu-se ruşinat; se uita la faţa lui Smolin care se întorcea la loc cu mers tacticos.

Nu-i plăcea faţa asta rotundă, pistruiată, cu ochi albaştri înecaţi în grăsime.

— Al cui eşti? Al Zănaticului? l-a întrebat Ejov pişcându-l de picior până la durere.

— Da…

— Ian te uită!… Vrei să-ţi suflu totdeauna?

— Vreau…

— Dar ce-mi dai?

— Dar tu ştii? i-a spus Foma după o clipă de gândire.

— Eu? Eu sunt primul elev din clasă…

— Ei, voi de colo! Ejov, iar vorbeşti? a strigat profesorul.

Ejov a sărit în picioare şi a răspuns dezgheţat:

— Nu vorbesc eu, Ivan Andreici, Gordeev vorbeşte!

— Amândoi şuşotesc, a adăugat Smolin liniştit.

Profesorul şi-a încreţit dureros faţa şi i-a dojenit pe toţi, mişcându-şi caraghios buza răsfrântă. Dar dojana nu l-a împiedicat pe Ejov să vorbească din nou.

— Bine, Smolin! Am să ţin minte că m-ai pârât…

— De ce dai vina pe elevul nou? l-a întrebat încet Smolin, fără să-şi întoarcă capul spre ei.

— Bine, bine! mormăia Ejov.

Foma tăcea şi se uita chiorâş la vecinul neastâmpărat care-i plăcea, dar în acelaşi timp trezea în el dorinţa de a-l ţine cât mai departe. În timpul recreaţiei a aflat de la Ejov că Smolin e de asemenea bogat şi că e feciorul unui fabricant de piei. Ejov era însă fiul unui paznic sărac de la percepţie. Asta se vedea limpede chiar după hăinuţele băiatului vioi, făcute din pânză cenuşie, împodobite cu petice la genunchi şi la coate, după faţa lui palidă, flămândă, ca şi după toată înfăţişarea-i osoasă, colţuroasă şi micuţă. Vorbea cu glas metalic, de alt, şi îşi întărea vorbele prin grimase şi gesturi; adeseori întrebuinţa în fraze nişte cuvinte proprii al căror înţeles îl cunoştea numai el.

— Noi doi vom fi prieteni, i-a declarat el lui Foma.

— Dar tu, de ce m-ai pârât adineauri la profesor? i-a amintit Gordeev, privindu-l chiorâş şi binevoitor.

— Ei! Şi ce-ţi pasă? Tu eşti elev nou şi bogat; faţă de cei bogaţi, profesorul nu-i sever… Eu nu-i plac căci sunt sărac lipit pământului, şi mai fac năzbâtii, şi nu i-am adus niciun cadou… Dacă învăţam prost, de mult mă dădea afară. Ştii, eu de aici am să trec la liceu… Termin clasa a doua şi plec… Mă prepară un student… Acolo am să-nvăţ atât de mult, numai să te ţii! Câţi cai aveţi?

— Trei… Dar de ce trebuie să înveţi aşa de mult?

— Pentru că sunt sărac… Cei săraci trebuie să înveţe mult ca să ajungă şi ei bogaţi, să se facă doctori, funcţionari, ofiţeri. Şi eu am să mă fac zăngănitor… cu sabia la şold, cu pinteni la cizme – zang, zang!… Dar tu ce ai să te faci?

— Nu ştiu… a răspuns Foma gânditor, uitându-se cu atenţie la colegul lui.

— Tu n-ai nevoie să te faci nimic… Îţi plac porumbeii?

— Îmi plac…

— De ce eşti aşa de bleg? U, u, o, o! îi îngână Ejov vorba tărăgănată. Câţi porumbei ai?

— N-am niciunul…

— Ei, cum aşa!… Eşti bogat şi n-ai porumbei… Eu, că sunt sărac, şi tot am trei, un porumbel, o porumbiţă pestriţă şi un învârtitor… Dacă tata ar fi fost bogat, mi-ar fi cumpărat o sută de porumbei şi toată ziua m-aş fi jucat cu ei. Şi Smolin are porumbei buni! Are paisprezece; el mi-a dat învârtitorul. Totuşi, e lacom… Toţi bogaţii sunt lacomi! Şi tu eşti lacom?

— Hm… nu ştiu… a răspuns Foma nesigur.

— Vino şi tu la Smolin, să ne jucăm tustrei…

— Bine… numai dacă mi-or da voie…

— Dar tatăl tău nu te iubeşte?

— Mă iubeşte…

— Ei, atunci are să-ţi dea voie… Dar tu nu spune că am să fiu şi eu; cu mine poate că într-adevăr nu-ţi dă voie… spune că te duci la Smolin… Smolin!

S-a apropiat băiatul cel gras şi Ejov l-a salutat dând din cap cu mustrare.

— Mă, caiafă roşcată! Nu face să fiu prieten cu unul ca tine, buturugă ce eşti!

— De ce mă ocărăşti? l-a întrebat Smolin liniştit, uitându-se ţintă la Foma.

— Nu te ocărăsc, spun adevărul, i-a răspuns Ejov eu vioiciune. Ascultă! Cu toate că eşti o mămăligă, treacă de la mine! Duminică, după liturghie, vin la tine cu el…

— Veniţi, a încuviinţat Smolin dând din cap.

— Venim… în curând are să sune, am să dau o fugă să vând sticletele, turuia Ejov, scoţând din buzunarul pantalonilor un pacheţel învelit în hârtie în care se zbătea o vietate.

Apoi a dispărut din curtea şcolii ca argintul viu din palmă.

— Ce om mai e şi el! a spus Foma, uimit de vioiciunea lui Ejov şi uitându-se întrebător la Smolin.

— E ager, a răspuns roşcatul.

— Şi vesel, a adăugat Foma.

— Da, vesel, a întărit Smolin; apoi au tăcut, uitându-se unul la altul.

— Ai să vii cu el la mine?

— Am să vin…

— Vino… La mine e frumos…

Cum Foma n-a mai răspuns nimic, Smolin l-a întrebat din nou:

— Ai mulţi prieteni?

— N-am pe nimeni…

— Nici eu n-aveam înainte de a veni la şcoală… decât pe verii mei… Iată, acum ai să ai deodată doi prieteni…

— Da.

— Când ai mai mulţi prieteni, e vesel… Înveţi mai uşor, îţi suflă…

— Tu înveţi bine?

— Eu toate le fac bine, a adăugat liniştit Smolin.

Clopoţelul a sunat deodată, parcă speriat şi grăbit să o ia la fugă…

La şcoală, Foma s-a simţit mai liber; îşi compara prietenii cu ceilalţi copii şi în curând a găsit că amândoi sunt cei mai buni din şcoală şi atrag privirea din capul locului, ca şi cifrele 5 şi 7 rămase neşterse de pe tablă. Îi părea bine că prietenii lui sunt mai buni decât toţi ceilalţi băieţi.

Au ieşit de la şcoală tustrei, dar Ejov a cotit curând pe o ulicioară îngustă, iar Smolin a mers cu Foma până acasă la el şi i-a spus pe când îşi lua rămas bun:

— Vezi, avem acelaşi drum!

Acasă l-au primit cu solemnitate: tata i-a dăruit o lingură de argint cu o monogramă ingenioasă, mătuşa i-a dat un fular lucrat de mâna ei. Îl

aşteptau cu masa, îi pregătiseră mâncărurile ce-i plăceau mai mult şi, îndată ce s-a dezbrăcat, l-au aşezat la masă şi au început să-l descoasă.

— Ei, ţi-a plăcut la şcoală? îl întrebă Ignat, privindu-i cu dragoste faţa îmbujorată şi vioaie.

— Da… E plăcut, a răspuns Foma.

— Drăguţul meu! oftă cu duioşie mătuşă-sa. Vezi, ia seama, nu te lua după prieteni… Dacă te vor obijdui cât de puţin, spune-i îndată profesorului…

— Uită-te la ea ce-l învaţă! a râs Ignat. Asta să n-o faci niciodată! Răfuieşte-te singur cu cei ce te vor obijdui, pedepseşte-i cu mâna ta! Băieţii sunt buni?

— Da. Foma zâmbea, amintindu-şi pe Ejov. Unul e vioi nevoie mare!

— Al cui e?

— Al pazniculuі…

— Zici că e vioi?

— Grozav!

— Ei, treaba lui! Dar altul?

— Celălalt, Smolin… e roşcat…

— A! Se vede că e feciorul lui Mitri Ivanâci… Să te ţii de el, e o tovărăşie bună… Mitri e un bărbat cu cap şi dacă fiul îi va semăna, va fi bine de el! Dar celălalt… Tu, uite ce ai să faci, Foma… Pofteşte-i duminică la tine. Am să cumpăr prăjituri, ai să-i tratezi şi vom vedea cum sunt…

— Duminică mă cheamă Smolin la el, a răspuns Foma, uitându-se întrebător la tatăl său.

— Ia te uită! Bine, du-te! Nu-i rău, du-te… Să vezi şi tu ce fel de oameni sunt pe pământ… Nu poţi trăi singur, fără prieteni… Iată, eu şi cu naşul tău suntem prieteni de mai bine de douăzeci de ani; de mult folos mi-a fost înţelepciunea lui. Tot aşa să faci şi tu; caută să te împrieteneşti cu cei care sunt mai buni şi mai deştepţi decât tine. Dacă te învârţi pe lângă un om bun, vei fi ca şi copeica de aramă care se freacă de argint: trece şi ea drept argint. Şi Ignat a adăugat, râzând de comparaţie:

Glumesc. Caută şi nu te preface, poartă-te aşa cum eşti… Să ai minte cât de puţină, dar să fie a ta… V-a dat multe lecţii pe ziua de azi?

— Multe, a oftat băiatul şi, la oftatul lui, a răspuns şi mătuşă-sa cu un oftat adânc.

— Ei, acum pune-te pe învăţat. Să nu fii mai prost ca alţii la învăţătură. Cu toate că, iată ce am să-ţi spun: la şcoală, chiar dacă ar fi douăzeci şi cinci de clase, n-ai să înveţi mai mult decât să scrii, să citeşti şi să socoteşti. Mai poţi învăţa, ferească Dumnezeu, chiar unele prostii! Am să te bat, dacă cumva… Dacă te apuci de fumat, am să-ţi tai buzele…

— Fomuşka, să nu uiţi de Dumnezeu, să-l ai mereu în minte, i-a spus mătuşa.

— Asta e drept! Cinsteşte pe Dumnezeu şi pe părinţi! Eu iată ce vreau să-ţi spun: cărţile de şcoală nu-s încă totul… Ai nevoie de ele ca lemnarul de topor şi de rindea; sunt unelte şi cărţile, dar cum să le foloseşti, unealta nu te învaţă. Ai înţeles?… Să luăm o pildă: dai unui lemnar toporul să cioplească un lemn… Nu-i destul să ai mâini şi topor; trebuie să ştii cum să dai ca să loveşti în lemn şi nu peste picioare… Vasăzică, nu-s de-ajuns cărţile, trebuie să ştii să le foloseşti… A şti cum să foloseşti cărţile e cea mai mare înţelepciune, dar despre asta nu scrie nimic în cărţi. Asta, Foma, o vei învăţa de la viaţă. Cartea e un lucru mort, poţi s-o iei cum vrei, s-o rupi, s-o strici – ea n-are să ţipe… Dar în viaţă, cum ai călcat greşit, cum ţi-ai ales un loc care nu-i pentru tine, mii de glasuri vor începe să strige, te vor lovi şi chiar te vor doborî…

Foma stătea cu coatele pe masă şi-l asculta atent. Şi, sub puterea glasului, şi-l închipuia când pe lemnarul ce-şi ciopleşte lemnul, când se vedea pe el însuşi călcând cu grijă, tiptil, cu mâinile întinse înainte, pe un teren alunecos, vrând să apuce ceva viu, uriaş şi înfiorător…

— Omul trebuie să se păstreze pentru menirea lui şi să ştie bine calea spre ea. Omul, frate, în viaţă, e ca şi cârmaciul pe vapor… La tinereţe, ca la revărsare, mergi de-a dreptul, toate drumurile sunt ale tale… Dar trebuie să ştii când să apuci de cârmă… Uneori, apele sunt mici, ici mâl, colo stâncă; toate trebuie să le socoteşti şi să le ocoleşti la timp pentru ca să ajungi la mal cu bine…

— Am să ajung! a răspuns băiatul, privindu-l cu mândrie şi convingere.

— Oare? Vorbeşti cu mult curaj! a râs Ignat şi mătuşa a râs şi ea cu blândeţe.

De când fusese cu tatăl său pe Volga, Foma devenise mai vioi şi mai vorbăreţ cu cei de-acasă. Dar cum se afla în stradă sau într-un loc nou, printre oameni străini, se uita bănuitor în jur, se încrunta, ca şi cum pretutindeni ar fi simţit ceva duşmănos, ascuns lui şi care-l pândea.

Uneori, noaptea, se trezea şi asculta mult timp liniştea din jur, străpungând cu ochii mari deschişi întunericul din încăpere. Prin faţă i se perindau imagini şi tablouri din povestirile tatălui. Fără să-şi dea seama, încurca ceste imagini cu cele din poveştile mătuşii, creând un haos de întâmplări, în care culorile vii ale fanteziei se împleteau ciudat cu nuanţele aspre ale realităţii. Totul se contopea în ceva mare şi neînţeles; închidea ochii, căutând să alunge toate acestea şi să oprească jocul imaginaţiei, căci jocul acesta îl speria. Încerca să adoarmă, dar nu izbutea, iar încăperea se umplea şi mai mult de chipuri întunecate. Atunci o trezea pe mătuşă-sa cu glas scăzut.

— Mătuşă… mătuşă…

— Domnul fie cu tine… Ce-i?

— Am să vin la tine, şoptea Foma.

— De ce? Dormi, drăguţul meu… dormi…

— Mi-i frică! recunoştea Foma.

— Roagă-te încet şi are să-ţi treacă frica…

Şi Foma îşi spunea rugăciunea cu ochii închişi. Liniştea nopţii i se părea o apă întunecată fără

sfârşit, o apă nemişcată, revărsată pretutindeni, încremenită, fără niciun val cât de mic, fără o umbră de mişcare; nimic nu se vedea în ea, deşi părea fără fund. Şi era înfiorător să fii singur şi să priveşti de sus, din întuneric, apa aceea moartă… Dar iată că se auzea toaca străjerilor de noapte şi băiatul vedea cum faţa apei tresare şi nişte globuleţe scânteietoare saltă pe ea, încreţind-o. Dangătul clopotului din turn o făcea să zvâcnească într-o mişcare puternică; apa se unduia uşor şi îndelungat din pricina acestui dangăt; se mişca pe ea o pată luminoasă care se lăţea din mijloc spre depărtarea întunecoasă, luminând-o; pata se făcea tot mai palidă până se stingea. Şi în acest pustiu întunecos se aşternea din nou o linişte tristă, ca de mormânt.

— Mătuşă… şoptea Foma rugător.

— Ce-i, drăguţă?

— Vin la tine…

— Vino, vino, dragul meu…

Şi trecând în patul mătuşii, se lipea de ea şi o ruga:

— Povesteşte-mi ceva…

— Noaptea? se mira mătuşă-sa somnoroasă.

— Te rog…

Bătrâna nu se lăsa mult rugată. Căsca şi începea cu ochii închişi, cu un glas răguşit şi somnoros:

— Au fost odată, într-o ţară, un bărbat cu femeia sa; erau săraci lipiţi pământului, şi atât de nenorociţi, că nici n-aveau ce mânca. Umblau prin lume şi căpătau ici şi colo câte o coajă de pâine şi aşa trăiau de azi pe mâine. Şi iată că au avut un copil… au avut un copil pe care trebuiau să-l boteze, dar, fiindcă erau săraci şi n-aveau cu ce-i cinsti pe cumetri şi pe musafiri, nu se găsea nimeni să-l boteze! Căutau în stânga, căutau în dreapta şi nu găseau pe nimeni!… Şi au început ei să se roage lui Dumnezeu. „Doamne, Doamne!”

Foma ştia această poveste înfricoşătoare cu finul lui Dumnezeu şi nu o dată o auzise. Şi-l închipuia

pe acest fin: „Iată-l călare pe un cal alb, mergând la naşul şi naşă-sa, iată-l trecând printr-un pustiu întunecat, unde vede chinurile de neîndurat la care sunt osândiţi păcătoşii; le auzea gemetele şi rugăminţile.

— O-o-o! Om bun! întreabă-l pe Dumnezeu, mult ne vom mai chinui?”

Apoi, băiatului i se părea că merge chiar el călare pe un cal alb, noaptea, şi că toate rugăminţile şi gemetele erau îndreptate spre el. Inima i se strângea, din ochii închişi tare îi curgeau lacrimi, se temea să şi-i deschidă şi se foia neliniştit în aşternut…

— Dormi, copilul meu. Domnul fie cu tine! îi spunea bătrâna şi-şi întrerupea povestea cu chinurile oamenilor.

După astfel de nopţi, dimineaţa, Foma se scula, se spăla repede, bea ceaiul în fugă şi pleca la şcoală, încărcat cu piroşte dulci, atât de aşteptate de flămândul Ejov, care se hrănea din dărnicia acestui coleg bogat.

— Ai adus ceva de haleală? îl întâmpina Ejov, adulmecând cu nasul lui ascuţit. Dă-mi, căci am plecat de acasă fără nimic… Dracul s-o ia de treabă, m-a furat somnul, am învăţat până la două noaptea… Ai făcut problemele?

— Nu le-am făcut.

— Of, prostănacule! Las’că ţi le meşteresc eu îndată!

Îşi înfigea dinţii mici şi ascuţiţi într-o piroşcă, torcând ca un motan, şi, în timp ce făcea o problemă, bătea măsura cu piciorul stâng şi spunea către Foma:

— Ai văzut? Într-o oră au curs opt deca… în câte ore au curs şase? Ei, dar bine mai mâncaţi voi!… Deci, şase trebuie înmulţit cu opt… Îţi plac piroştele cu ceapă verde? Mie îmi plac grozav! Iată, din primul robinet, în şase ore, au curs patruzeci şi opt… în total au curs în rezervor nouăzeci… Mai departe, înţelegi?

Lui Foma îi plăcea mai mult Ejov, decât Smolin; totuşi, cu Smolin era mai bun prieten. Se mira de vioiciunea şi capacitatea acestui omuleţ, îşi dădea seama că-i mai deştept decât el, îl invidia, se supăra pe el, dar totodată îl compătimea cu mila îngăduitoare a celui sătul faţă de cel flămând. Poate că tocmai mila asta îl împiedica mai mult ca orice să-l prefere pe acest băiat vioi şi nu pe plictisitorul şi roşcovanul Smolin. Lui Ejov îi plăcea să râdă de camarazii sătui; le spunea deseori:

— Ei, voi, îmbuibaţilor!

Foma se supăra de zeflemelele lui şi odată, atins drept în inimă, i-a spus plin de răutate şi dispreţ:

— Ce vrei, milogule şi cerşetoriile?

Faţa palidă a lui Ejov s-a acoperit de pete,

— Bine, lasă!… N-am să-ţi mai suflu şi ai să stai ca un lemn, a rostit el încet.

N-au vorbit după aceea vreo trei zile, spre necazul profesorului, care a trebuit să-i pună lui Foma, fiul lui Ignat Gordeev, omul respectat de toţi, numai unu şi doi.

Ejov era la curent cu toate: povestea la şcoală că fata din casă a procurorului a născut, iar soţia acestuia l-a opărit cu cafea clocotită; ştia când şi în ce loc se pot prinde mai bine ghigorţi; ştia să facă laţuri şi colivii pentru păsări; povestea cu amănunte cum şi de ce s-a spânzurat un soldat în podul cazărmii, cât şi de la ce părinţi primise profesorul în ziua aceea vreun cadou şi ce anume.

Cercul intereselor şi cunoştinţelor lui Smolin se limita la viaţa negustorilor; îi plăcea acestui băiat roşcat să stabilească cine e mai bogat, să evalueze casele, vapoarele şi caii. Toate acestea le ştia cu amănuntul şi vorbea despre ele cu pasiune.

Se purta faţă de Ejov cu aceeaşi indulgenţă ca şi Foma, dar mai prietenos şi mai egal. De fiecare dată când Gordeev se certa cu Ejov, el căuta să-i împace; o dată, pe când veneau de la şcoală spre casă, i-a spus lui Foma;

— De ce te cerţi cu Ejov?

— Fiindcă-i prea îngâmfat, a răspuns supărat Foma.

— E îngâmfat fiindcă tu înveţi prost şi el totdeauna te ajută… E deştept… iar dacă-i sărac, ce vină are? Poate învăţa orice vrea şi va fi şi el bogat…

— E ca un ţânţar, a răspuns Foma cu dispreţ. Bâzâie, bâzâie şi deodată te pişcă!

Totuşi, era ceva în viaţa lor, ceva ce-i unea, erau ore când pierdeau noţiunea diferenţelor de caracter şi a situaţiei materiale. Duminicile se adunau tustrei la Smolin, se suiau pe acoperişul caselor din fund, unde era o hulubărie largă, şi dădeau drumul porumbeilor.

Păsările sătule şi frumoase băteau din aripile albe ca zăpada, zburau una după alta din hulubărie, se aşezau în rând pe creasta casei, în bătaia soarelui, gângureau şi parcă se fuduleau în faţa lor.

— Sperie-i! se ruga Ejov, tremurând de nerăbdare.

Smolin ridica o prăjină lungă cu un smoc la vârf şi fluiera.

Porumbeii zburau în aer speriaţi, umpleau văzduhul cu bătaia repede a aripilor. Se ridicau lin în înaltul cerului albastru, descriind cercuri mari, pluteau strălucind din argintul şi albul penelor, şi se înălţau din ce în ce mai sus. Unii din ei parcă voiau să atingă bolta cerului; lin, ca şoimii, îşi desfăceau larg aripile, parcă nici nu le mişcau; alţii se jucau, făceau tumbe în aer, veneau jos ca bulgării de zăpadă şi din nou apucau în sus, ca săgeţile. Tot stolul părea că stă nemişcat în pustiul cerului micşorându-se din ce în ce până nu se mai vedea. Cu capetele ridicate şi tăcuţi, băieţii îi admirau, privindu-i mereu. Cu ochii obosiţi, plini de o bucurie stăpânită, priveau cu invidie la zburătoarele care s-au desprins atât de uşor de pe pământ şi se ridică în spaţiul liniştit, curat şi plin

de strălucirea soarelui. Grupul mic de puncte prins de albastrul cerului le înflăcăra imaginaţia.

Odată, Ejov, a spus încet, pe gânduri, exprimând sentimentul ce-i însufleţea:

— Ehei, fraţilor! Dacă am putea zbura şi noi aşa…

Bucuria asta îi lega, şi ei aşteptau întoarcerea păsărilor din adâncul văzduhului, atenţi şi tăcuţi. Strâns lipiţi unul de altul, se desprindeau de realitate aşa cum se desprindeau porumbeii de pământ; în acele clipe, ei nu erau decât copii, nu puteau invidia, nu se puteau supăra; străini de tot ce-i înconjura, erau apropiaţi unul altuia şi, fără să şi-o spună, îşi înţelegeau sentimentele numai din luciul ochilor şi se simţeau bine ca păsările în cer.

Dar iată că porumbeii se lăsau pe acoperiş, se vârau în hulubărie, obosiţi de zbor.

— Fraţilor, mergem după mere?! propunea Ejov, iniţiatorul tuturor jocurilor şi aventurilor.

Îndemnul lui alunga din sufletele lor de copii liniştea statornicită de jocul porumbeilor şi iată-i cum se furişează prin curtea din dos, păşind ca nişte adevăraţi răpitori, atenţi la orice zgomot, şi sar peste gard în grădina vecină. Frica de a fi prinşi le era domolită de nădejdea că vor putea fura nepedepsiţi. Socoteau că furtul e totuşi o muncă şi încă periculoasă şi tot ce se câştigă prin muncă e atât de bun! Cu atât mai bun cu cât munca depusă e mai mare… Băieţii săreau cu băgare de seamă peste gardul grădinii vecine şi se duceau pituliş spre meri, uitându-se în jur cu teamă. Inima le tresărea şi îşi oprea bătăile la orice foşnet. Se temeau grozav că ar putea fi prinşi şi recunoscuţi; ar fi mulţumiţi dacă cel ce i-ar vedea ar striga numai la ei. Cum l-ar auzi, s-ar împrăştia în toate părţile, ar dispare şi, adunându-se iar după aceea, şi-ar povesti râzând, cu ochii arzând de entuziasm şi curaj, ce au simţit când au auzit strigătul şi goana după ei; şi-ar povesti ce li s-a întâmplat pe

când fugeau prin grădină aşa de tare de parcă-i frigea pământul.

Foma punea în aceste atacuri banditeşti mai mult suflet decât în toate celelalte aventuri sau jocuri; avea un curaj care-i uimea şi-i supăra pe prietenii lui. În livezile străine se purta anume fără băgare de seamă: vorbea tare, rupea crengile cu zgomot, arunca spre casa proprietarului merele viermănoase. Pericolul de a fi prins la locul furtului nu-l speria, ci îl întărită, ochii i se întunecau, scrâşnea din dinţi şi faţa arăta răutate şi mândrie. Smolin îi spunea strâmbându-şi gura mare:

— Prea faci pe grozavul…

— Nu sunt fricos! răspundea Foma.

— Ştiu că nu eşti fricos, dar numai proştii fac pe nebunii… Poţi face un lucru tot aşa de bine şi fără să faci pe nebunul…

Ejov îl judeca din alt punct de vedere.

— Dacă vrei să te dai prins de bună voie, du-te la dracu! Cu mine nu mai faci tovărăşie… Pe tine, dacă te prinde, te duce la tatăl tău şi el n-o să-ţi facă nimic, dar dacă mă prinde pe mine, o să mă bată cu cureaua, că va fi vai şi amar de oscioarele mele…

— Fricosule! îi răspundea Foma cu îndărătnicie.

Şi aşa, odată, căpitanul Ciumakov, un bătrân mic şi slab, l-a prins pe Foma. S-a furişat încet până lângă el tocmai pe când băga merele în sân, l-a înhăţat de umeri şi a început să strige ameninţător:

— Aha! Te-am prins, tâlharule!

Foma avea pe atunci cam cincisprezece ani şi a scăpat foarte uşor din mâinile bătrânului. Însă n-a fugit de el, ci i-a spus ameninţător, cu pumnii strânşi şi cu sprâncenele încruntate:

— Încearcă şi atinge-mă!

— N-am să te ating, dar am să te duc la poliţie! Al cui eşti?

Foma nu s-a aşteptat la asta şi deodată i-au dispărut curajul şi răutatea. Când a auzit că poate fi dus la poliţie, şi-a dat seama că pentru aşa ceva tatăl său nu-l va ierta niciodată. A tresărit şi a spus încurcat:

— Gordeev…

— Al lui Ignat Matveici?

— Da…

De data aceasta s-a fâstâcit căpitanul. Şi-a îndreptat umerii, şi-a scos pieptul înainte, a tuşit cu mândrie şi iar şi-a lăsat umerii în jos, spunând cu dojană părintească:

— Ruşine! Fiul unui om atât de cunoscut, şi stimat… Nu eşti vrednic de numele ce-l porţi… Poţi pleca… Însă dacă te mai prind o dată, am să fiu silit să-l pun în cunoştinţă pe tatăl tău căruia, de altfel, te rog să-i transmiţi respectele mele…

Urmărind jocul fizionomiei bătrânului, Foma a înţeles că acesta se teme de tatăl său. Se uita la Ciumakov pe sub sprâncene, ca un pui de lup, şi-l vedea cum îşi răsuceşte mustăţile cărunte cu un gest plin de importanţă, ridicol, mutându-se când pe un picior când pe altul; Foma nu pleca, deşi i se îngăduise.

— Poţi pleca, a repetat bătrânul, arătându-i drumul spre casă.

— Şi la poliţie? l-a întrebat Foma ursuz şi deodată s-a speriat de ce i s-ar putea răspunde.

— Am glumit, a adaus bătrânul zâmbind. Voiam să te sperii…

— Dumitale ţi-i frică de tata… i-a spus Foma şi i-a întors spatele, dispărând spre fundul grădinii.

— Mi-e frică? A-a! Bi-ine! a strigat Ciumakov în urma lui, şi Foma a-nţeles că l-a jignit.

I-a fost ruşine şi i-a părut rău; până seara s-a plimbat singur, iar când s-a întors acasă, tatăl său l-a întrebat cu asprime:

— Foma! Ai intrat în grădina lui Ciumakov?

— Am intrat! i-a răspuns băiatul liniştit, uitându-se ţintă în ochii lui.

Se vede că Ignat nu s-a aşteptat la un astfel de răspuns; a tăcut câteva secunde, netezindu-şi barba.

— Prostule! De ce ai făcut una ca asta? N-ai destule mere?

Foma sta tăcut, cu ochii în pământ.

— Vezi că ţi-i ruşine! Te-a îndemnat Ejîşka? Am să-i arăt eu când o mai veni pe aici… şi am să vă curm prietenia!

— Asta am făcu-o de la mine, i-a răspuns Foma hotărât.

— Din ce în ce mai rău! S-a înfuriat Ignat. La ce ţi-a trebuit?

— Aşa…

— Aşa-a! l-a îngânat tatăl său. Când faci vreo trăsnaie, să ştii să dai socoteală şi ţie, şi oamenilor… Vino-ncoa!

Foma s-a dus la tatăl său care şedea pe scaun şi i s-a băgat între genunchi. Ignat i-a pus mâinile pe umeri şi i se uita în ochi, surâzând ironic.

— Ţi-i ruşine?…

— Mi-i ruşine! a răspuns Foma oftând.

— Asta e, prostule! Ne faci de râs pe amândoi… După aceea i-a strâns capul la pieptul lui şi l-a întrebat iar, netezindu-i părul: La ce ţi-a trebuit să furi mere străine?

— Nu ştiu, a răspuns Foma ruşinat. Te joci, te joci… mereu acelaşi şi acelaşi lucru… ţi se urăşte! Iar asta…

— Asta te zgândăreşte? l-a întrebat tatăl surâzând.

— Da…

— M-m… poate-i şi aşa!… Totuşi, Foma, lasă-te de astfel de lucruri! Că de nu, am să mă port aspru cu tine…

— N-am să mă mai duc niciodată, i-a răspuns băiatul cu hotărâre.

— Îmi place că-ţi iei răspunderea faptelor. Numai unul Dumnezeu ştie ce o să iasă din tine, dar deocamdată-i binişor. Nu-i puţin lucru când

cineva vrea să-şi plătească faptele cu pielea lui… Altul, în locul tău, ar fi dat vina pe prieteni; tu însă ai spus că ai făcut-o singur… Aşa trebuie, Foma!… Tu ai păcătuit, tu să răspunzi… Dar… nu te-a bătut Ciumakov? a reluat Ignat tărăgănat.

— I-aş fi arătat eu să mă lovească! a îngăimat Foma liniştit.

— M-m… a mârâit tatăl.

— I-am spus că se teme de tine… iată de ce ţi s-a plâns… Altfel, n-ar fi venit la tine.

— Chiar aşa i-ai spus?

— Zău, mi-a spus să-ţi transmit respectele lui…

— El?

— Da…

— Câinele! Uite, vezi cum sunt oamenii: îl furi şi el îţi trimite respecte! Să zicem că l-ai furat de o copeică, dar pentru el o copeică e cât pentru mine o rublă… Nu-i vorba de o copeică, dar copeica este a mea şi nimeni nu poate îndrăzni să mi-o ia, dacă eu nu o arunc. Dă-l dracului! Spune-mi unde ai fost şi ce ai văzut.

Băiatul s-a aşezat lângă dânsul şi a prins a-i povesti pe larg întâmplările zilei. Ignat asculta, se uita cu atenţie la faţa lui vioaie şi sprâncenele mari i se încruntau îngândurate.

— În râpă, am speriat o bufniţă, povestea băiatul. Să te strici de râs! A zburat, a zburat şi când s-a lovit de un copac cu toată puterea – pleosc! – a ţipat aşa jalnic… Apoi am speriat-o iarăşi şi ea s-a ridicat din nou, şi tot aşa a zburat, a zburat şi iarăşi s-a lovit de ceva, dar aşa de tare, că-i zburau penele… S-a zbătut, s-a tot zbătut prin râpă şi, la urmă, s-a ascuns undeva… n-am mai căutat-o, ne-a fost milă de ea, toată era lovită… E adevărat că bufniţa, ziua, e cu totul oarbă?

— Da, i-a răspuns Ignat, aşa se întâmplă şi cu unii oameni: orbecăiesc în viaţă ca şi bufniţele, îşi caută, îşi caută locul, se zbat, se zbat de le merg fulgii şi tot fără niciun folos… Se lovesc, sufăr, ajung nişte prăpădiţi şi se aciuiază unde nimeresc,

doar-doar s-or odihni după atâta zbucium… E rău de aceşti oameni, frate, e rău…

— Dar de ce sunt ei aşa?

— De ce?… E greu de spus… Unii sunt orbiţi de mândrie, vor prea mult, dar pot prea puţin… alţii din prostie, ei, şi câte altele…

Aşa se depăna încet, zi cu zi, viaţa lui Foma şi s-ar fi putut spune că, în linii mari, ducea o viaţă liniştită, paşnică şi aproape fără emoţii. Impresiile puternice îi mişcau sufletul pentru scurt timp, contrastând cu fondul vieţii lui monotone, dar se ştergeau repede. Sufletul îi era ca un lac liniştit; ascuns de zbuciumul vieţii şi tot ce-i atingea suprafaţa, ori cădea la fund fără să tulbure liniştea apei, ori, alunecând pe luciul ei, se împrăştia în cercuri largi şi dispărea.

A terminat cu chiu cu vai patru clase gimnaziale, după cinci ani de şcoală, şi acum era un flăcău voinic, cu părul negru, cu faţa smeadă, cu sprâncene dese şi o umbră de mustaţă pe buza de sus. Ochii lui mari şi negri aveau o privire gânditoare şi naivă; gura şi-o ţinea întredeschisă, ca un copil. Dar când voia ceva şi nu i se da sau când îl supăra ceva, pupilele i se dilatau, îşi strângea buzele, iar pe faţă i se arăta hotărârea şi îndărătnicia. Naşul său spunea, râzând cu îndoială:

— Pentru femei, ai să fii mai dulce decât mierea… însă, deocamdată; se vede că nu prea ai multă minte…

Auzindu-l, Ignat ofta.

— Mai bine l-ai pune la treabă, cumetre…

— Mai ai răbdare…

— De ce răbdare?… Poartă-l vreo doi-trei ani pe Volga şi pe urmă însoară-l… Uite, Liuba mea ce mai fată e…

Liuba Maiakin era în clasa a cincea la un pension; Foma o întâlnea deseori pe stradă şi ea îi răspundea la salut cu oarecare îngăduinţă, înclinându-şi capul blond, cu o pălăriuţă elegantă.

Lui Foma îi plăceau obrajii ei trandafirii, buzele de un roşu aprins, ochii căprui şi veseli, dar toate la un loc nu-i puteau şterge impresia jignitoare stârnită de salutul ei îngăduitor. Ea cunoştea nişte liceeni şi, cu toate că printre ei se găsea şi vechiul său prieten Ejov, pe Foma nu-l atrăgea societatea lor, ba se simţea chiar stingher. Părea că se fălesc în faţa lui cu studiile lor şi că râd de neştiinţa lui. Se adunau la Liuba şi citeau din nişte cărţulii, discutau aprins, dar cum îl vedeau, tăceau. Toate astea îl îndepărtau de ei.

Odată, pe când se afla la Maiakin, Liuba l-a invitat să se plimbe prin grădină şi, pe când mergeau alături, ea l-a întrebat cu o strâmbătură:

— De ce eşti aşa de morocănos? Nu vorbeşti niciodată nimic?

— Despre ce vrei să vorbesc, dacă nu ştiu nimic? i-a răspuns Foma simplu.

— Citeşte cărţi, învaţă!

— Nu-mi vine…

— Iată, liceenii ştiu tot şi pot vorbi despre orice… De exemplu, Ejov…

— Îl cunosc eu pe Ejov, e un flecar!

— Pur şi simplu îl invidiezi… E foarte deştept… da. Va termina liceul şi după aceea se va duce la Moscova, să urmeze universitatea.

— Ei, şi ce-i cu asta?

— Iar tu vei rămâne un neştiutor…

— Las’ să fie şi aşa…

— Ce frumos! a rostit Liuba cu ironie.

— Şi fără învăţătură tot am să fiu la locul meu, i-a răspuns Foma în bătaie de joc, voi da peste nas oricărui învăţat… Lasă să înveţe cei flămânzi… eu n-am nevoie…

— Vai, ce prost şi răutăcios eşti! Urâcios! a încheiat fata cu dispreţ şi a plecat, lăsându-l singur în grădină. El se uita în urma ei supărat şi ursuz, şi-a frământat sprâncenele, după aceea, s-a dus încet spre fundul grădinii, cu capul în pământ.

Începea să-şi dea seama de farmecul singurătăţii, de otrava dulce a visărilor. Deseori, în serile de vară, când totul pe pământ e scăldat în culorile de foc ale amurgului ce aprind imaginaţia, simţea cum pătrunde în pieptul lui un dor nedesluşit după ceva neînţeles. Sta într-un colţ al grădinii sau în pat şi chema în faţă chipurile domniţelor din basme, ce semănau cu Liuba şi cu alte fete cunoscute; şi înfăţişările pluteau uşor pe dinaintea lui, privindu-l misterios din penumbra serilor. Uneori, vedeniile acestea stârneau în el un torent de energie viguroasă ce parcă-l ameţea; atunci se scula, se îndrepta şi trăgea aer curat până în adâncul pieptului. Dar uneori, aceleaşi vedenii îl întristau, îi venea să plângă şi-i era ruşine de lacrimi; se stăpânea, totuşi plângea încet.

Tatăl său îl iniţia în afaceri cu răbdare şi cu prudenţă, îl lua la bursă, îi vorbea despre furnizări şi antreprize, despre asociaţiile lui, îi povestea cum s-au ridicat aceşti oameni, câtă avere au şi ce fel de caractere sunt. Foma pricepea repede lucrurile şi se comporta ca un om serios şi cumpănit.

— Ciulinul dă floare de mac! râdea Maiakin, făcându-i lui Ignat cu ochiul.

Şi totuşi, la vârsta de nouăsprezece ani, Foma avea pe faţă ceva copilăresc, naiv, ceea ce-l deosebea de cei de vârsta lui. Aceştia râdeau de el, socotindu-l prost; Foma sta retras, se simţea jignit de comportarea lor. Atât tatăl său cât şi Maiakin nu-l slăbeau din ochi, căci firea lui nedefinită le stârnea o mare îngrijorare.

— Nu-l înţeleg! spunea amărât Ignat. Nu bea, îmi pare că nu umblă după femei, faţă de noi este respectuos, înţelege orice, parcă-i o fată mare, nu flăcău! Şi se pare că nu-i prost…

— Prea prost nu pare să fie… spunea Maiakin.

— Uită-te la el! Parcă aşteaptă ceva, parcă are o perdea pe ochi… Maică-sa, răposata, umbla ca şi el, bâjbâind. Iată, Smolin e numai cu doi ani mai mare, şi uită-te la el! E greu să spui cine-i cap

acolo, el sau tatăl său! Vrea să se ducă într-o fabrică, să mai înveţe, şi se ceartă cu tatăl său: „Ei, tată, rău m-ai învăţat”. M-da, iar al meu nu arată nimic… of, Doamne!

— Uite ce zic eu, îl sfătuia Maiakin, bagă-l cu capul într-o afacere mare! Zău aşa! Aurul se încearcă cu foc… Să vedem ce-o să facă dacă-l lăsăm să se descurce singur… Trimite-l pe Kama.

— Doar aşa, să-l încerc!

— Ai să pierzi puţin, ai să te alegi cu vreo stricăciune, dar, în schimb, vom şti ce zace în el…

— Bine, fac cum spui tu, am să-l trimit! a hotărât Ignat.

Primăvara, Ignat Gordeev şi-a trimis feciorul pe Kama cu două şlepuri cu cereale, remorcate de vaporul „Prilejnîi”, comandat de Efim, un fost marinar, vechi cunoscut de-al lui Foma. Acum, Efim Ilici avea treizeci de ani, era spătos, cu ochi de linx, om cu judecată, stăpânit şi un căpitan foarte sever.

Călătoreau repede, cu voioşie, pentru că toţi erau mulţumiţi. Foma era mândru de misiunea de răspundere ce i se dăduse pentru întâia oară. Efim era mulţumit de tânărul stăpân că nu-i făcea pentru orice greşeală observaţii însoţite de înjurături tari; buna dispoziţie a celor două persoane principale de pe vas se transmitea întregului echipaj. Au pornit în aprilie, de la locul unde se încărcaseră cerealele şi, în primele zile ale lui mai, vaporul era la destinaţie, iar şlepurile ancorate alături de el, la mal. Foma trebuia să predea cerealele cât mai repede, să încaseze banii şi să plece la Perm, unde-l aştepta o încărcătură de fier, luată de Ignat pentru a fi dusă la iarmaroc.

Şlepurile s-au oprit în dreptul unui sat mare, adăpostit de o pădurice de brad. Chiar a doua zi după sosire, s-au adunat pe mal, dis-de-dimineaţă, o gloată de femei şi ţărani, veniţi pe jos sau călări; strigând şi cântând s-au împrăştiat pe şlepuri şi

treaba a început să clocotească. Femeile coborâte în cală încărcau sacii cu secară, iar bărbaţii şi-i luau în spate şi fugeau cu ei la mal, pe schele; căruţele încărcate porneau încet spre sat, cu pâinea mult aşteptată. Femeile cântau, bărbaţii glumeau, se înjurau cu voie bună, marinarii făceau ordine strigând la ei, scândurile schelelor se îndoiau sub greutatea lor şi plescăiau în apă pe mal, caii nechezau, carele scârţâiau ca şi nisipul de sub roţi…

Abia răsărise soarele, aerul era înviorat şi proaspăt, îmbălsămat de mirosul de brad; apa liniştită a fluviului oglindea cerul senin şi clipocea, lovindu-se de pereţii vaselor şi de lanţurile ancorelor.

Vuietul puternic şi vesel al muncii, frumuseţea fânără a naturii primăvăratice, luminată de soarele vesel, totul era plin de o putere vioaie care mişca plăcut sufletul lui Foma, trezind în el senzaţii şi dorinţe noi, nedesluşite. Şedea la masă, sub umbra unei pânze întinse pe puntea vasului, şi bea ceai cu Efim şi cu un domn roşcat, miop şi cu ochelari, funcţionar al zemstvei[15], care recepţiona cerealele. Funcţionarul dădea nervos din umeri şi povestea eu glas hodorogit cum mor de foame ţăranii, dar Foma nu-l asculta; se uita când la cei ce lucrau jos, pe şlep, când la celălalt mal, înalt şi povârnit, galben şi nisipos, acoperit de brazi. Acolo nu se vedeau oameni şi domnea liniştea.

„Va trebui să mă duc acolo”, se gândea Foma, iar la urechea lui venea ca dintr-o depărtare glasul ascuţit şi neplăcut al funcţionarului:

— N-o să mă credeţi, dar s-a ajuns la lucruri grozave! În oraşul Osa a avut loc următoarea întâmplare: la un intelectual a venit un ţăran cu fata sa, de vreo şaisprezece ani… „Ce vrei?” „Iată, măria ta, am adus fata asta a mea…” „De ce?” „Poate o iei dumneata… eşti om neînsurat…” „Cum se poate? Ce-i asta?” „Am fost cu ea la oraş, am căutat s-o bag servitoare, dar nu vrea

nimenea… ia-o măcar ca ţiitoare!” Înţelegeţi? Îşi oferea fata, înţelegeţi? Fata lui şi-o oferea ca ţiitoare! Numai dracul să înţeleagă ce-i asta! Intelectualul acela, de bună seamă, s-a revoltat, a început să-l ocărască… Însă ţăranul i-a răspuns judicios: „Ce-mi trebuie fată acum, milostivirea voastră? E cu totul de prisos… am trei băieţi buni de muncă, pe ei trebuie să-i păstrez. Dacă-mi daţi zece ruble pentru fată, eu am să mă descurc cu băieţii mei!” Ei, cum vă place? Nu vă spuneam?… E ceva odios!

— Nu-i bine! ofta Efim. Nu degeaba se spune că nu-i de glumit cu foamea… După cum vedeţi, pântecele-şi are legile lui!…

Povestirea asta i-a stârnit lui Foma un interes enorm, aţâţător faţă de soarta fetei şi l-a întrebat repede pe funcţionar:

— Şi a cumpărat-o domnul acela?

— Se înţelege că nu! i-a răspuns funcţionarul cu dojană.

— Şi ce s-a întâmplat cu ea?

— S-au găsit oameni buni, i-au făcut o stare…

— A-a, a mormăit Foma şi a continuat cu hotărâre şi răutate, arătându-şi pumnul mare către funcţionar. Eu l-aş fi bătut pe ţăranul acela! I-aş fi întors mutra pe dos…

— De ce? i-a întors vorba funcţionarul, cu glas dureros de tare, smucindu-şi ochelarii de pe nas.

— Se poate una ca asta: să se vândă oamenii?

— E o sălbăticie, sunt de acord, dar…

— Şi încă o fată! I-aş fi arătat eu zece ruble!

Funcţionarul a făcut un gest de deznădejde cu mâna şi a tăcut. Gestul lui l-a încurcat pe Foma; s-a ridicat de la masă şi s-a dus la balustrada vaporului, uitându-se pe puntea şlepului, plină de furnicarul oamenilor care lucrau de zor. Forfota îl ameţea şi simţământul nedesluşit ce-i răscolea sufletul stârnea în el o dorinţă pătimaşă de a lucra; ar fi vrut să aibă o putere ca în basme, un spate

uriaş, să poată ridica o sută de saci cu secară, să stârnească în toţi uimire…

— Mişcaţi-vă mai iute! strigă el tare către cei de jos.

Câţiva şi-au ridicat capetele în sus; Foma a zărit nişte feţe şi printre ele una cu ochi negri, care îi zâmbea prietenos şi îmbietor. Zâmbetul ei i-a aprins ceva în piept, răspândindu-se în tot trupul ca o undă fierbinte. S-a smuls de lângă balustradă şi s-a reîntors la masă; simţea că-i ard obrajii.

— Ascultă! i-a spus funcţionarul. Telegrafiază tatălui dumitale să mai scadă ceva pentru pierdere! Uită-te cât se risipeşte, şi aici e scump fiecare funt! Trebuie să înţelegeţi asta!… Ce mai tată ai şi dumneata… a adaus el, strâmbându-se cu răutate.

— Cât să las? l-a întrebat Foma cu dispreţ şi îndrăzneală. O sută? Două sute de puduri?

— Vă mulţumesc! a rostit funcţionarul încurcat şi totodată bucuros. Dacă aveţi dreptul…

— Eu sunt stăpân! i-a răspuns hotărât Foma. Dar despre tatăl meu să nu vorbeşti aşa şi nici să nu faci mutre!…

— Scuzaţi! Eu… nu mă îndoiesc de drepturile dumneavoastră, vă mulţumesc sincer… aduceţi mulţumiri şi tatălui dumneavoastră din partea tuturor acestor oameni…

Efim se uita cu teamă la tânărul său stăpân şi plescăia din buze, iar stăpânul asculta mândru vorbăria iute a funcţionarului care-i strângea mâna cu putere.

— Două sute! Asta zic şi eu dărnicie rusească! Voi face îndată cunoscut mujicilor darul dumitale. Veţi vedea cât vă vor fi de recunoscători… Şi a strigat tare la cei de jos: Băieţi! Iată, stăpânul vă dăruieşte două sute de puduri…

— Trei sute! l-a întrerupt Foma.

— Trei sute de puduri… Mulţumesc! Trei sute de puduri de grâne, băieţi!

Efectul a fost însă slab. Ţăranii şi-au ridicat capetele, apoi şi le-au coborât în tăcere şi s-au

apucat iar de lucru.

— Mulţumim… să te ajute Dumnezeu… mulţumim cu plecăciune… au rostit câteva glasuri nehotărâte şi parcă în silă…

Iar cineva strigă vesel şi cu nepăsare:

— Asta nu-i nimic! Dacă ar fi fost câte un păhărel de votcă, atunci era adevărată pomană. Dar pâinea nu-i pentru noi, e pentru zemstvă…

— Ah! Ei nu înţeleg, a dat glas funcţionarul încurcat. Am să mă duc să le explic…

Şi a dispărut îndată. Însă pe Foma nu-l interesa felul cum s-au comportat mujicii faţă de darul lui… el vedea numai că ochii negri ai femeii îl privesc atât de plăcut şi ciudat; îi mulţumeau dezmierdându-l şi-l chemau şi, în afară de ochii aceia, el nu mai vedea nimic. Femeia era îmbrăcată ca la oraş, cu ghete, cu bluză de stambă, iar părul negru îi era legat cu o basma mai deosebită. Stătea, înaltă şi mlădioasă, pe o grămadă de lemne, repara saci cu mişcările vioaie ale mâinilor goale până la cot şi-i zâmbea necontenit.

— Foma Ignatîci, i-a spus dojenitor Efim. Prea te-ai întrecut cu dărnicia asta… Dacă dădeai vreo sută cincizeci de puduri, calea-valea! Dar aşa, mi-e să n-o luăm pe coajă amândoi…

— Dă-mi pace! i-a răspuns scurt Foma,

— Mie nu-mi pasă! Eu tac… Dar fiindcă eşti încă tânăr, iar mie mi s-a spus „veghează”, pentru că n-am luat seama, am să iau eu peste bot…

— Am să-i spun eu tatii…

— Treaba ta… tu eşti stăpân aici…

— Lasă-mă-n pace, Efim!

Efim a oftat şi a tăcut. Foma se uita la femeia aceea şi gândea: „Dacă mi s-ar aduce una ca asta… de vânzare…”

Inima îi bătea tare. Fiind curat trupeşte, ştia doar din auzite taina legăturilor intime dintre femeie şi bărbat. Le cunoştea şi le ştia din vorbele grosolane, ruşinoase, care-i stârneau un simţământ de curiozitate neplăcut, dar chinuitor. Închipuirea lui

lucra cu îndărătnicie, însă nu-şi putea închipui cum vin lucrurile. Nu credea în sufletul lui că legăturile dintre bărbat şi femeie pot fi atât de simple şi ordinare ca-n vorbe… Când oamenii căutau să-l încredinţeze, râzând de el, că lucrurile sunt aşa şi nu pot fi altfel, el zâmbea cu nevinovăţie, stânjenit, şi gândea că nu pentru toţi bărbaţii legăturile cu femeia se petrec sub forma asta ruşinoasă şi că, de bună seamă, se află ceva mult mai curat, mai puţin grosolan şi mai puţin jignitor pentru om.

Acum, admirând lucrătoarea cu ochi negri, simţea tocmai atracţia aceea grosolană şi-i era ruşine şi teamă; iar Efim, care stătea lângă el, îl sfătuia:

— Cum să tac? Bag de seamă ca te uiţi la femeia aceea! Nu o cunoşti, dar după cum îţi face ea cu ochiul şi după cum eşti tânăr şi cu firea ce o ai, ai fi în stare să faci o prostie aşa de mare, încât să ajungem să ne întoarcem acasă pe jos… şi să fim mulţumiţi dacă am rămâne cu pantalonii pe noi…

— Ce vrei de la mine? l-a întrebat Foma, înroşindu-se de ruşine.

— Eu nu vreau nimic… Tu însă trebuie să mă asculţi, în chestia femeilor, eu pot să-ţi fiu dascăl… Cu muierea trebuie să procedezi foarte simplu: o sticlă cu votcă, ceva gustare, vreo două sticle de bere, pe urmă, după toate celelalte, poţi să-i mai dai şi vreo douăzeci de copeici. Pentru banii aceştia o să-ţi dea toată dragostea ei cum nu se poate mai bine…

— Tot ce spui tu nu-i decât o minciună! i-a răspuns Foma încet.

— Asta-i minciună? Cum pot mînţi, dacă am făcut treaba asta poate de o sută de ori? Aşa că tu lasă-mă să-ţi fac eu legătura cu ea… Ce zici? Ce vrei mai mult?… Am să-ţi fac cunoştinţă…

— Bine… a răspuns Foma şi simţea că ceva îl strânge de gât şi-i taie răsuflarea…

— Ei bine… diseară ţi-o aduc…

Până seara, Foma a umblat ca buimac, neluând în seamă privirile pline de respect şi slugarnice ale mujicilor. Îi era frică, parcă ar fi fost vinovat faţă de cineva şi răspundea tuturor umil şi blajin, parcă şi-ar fi cerut scuze.

Seara, lucrătorii strânşi pe mal îşi făceau mâncare în jurul unui foc mare. Flăcările se răsfrângeau în fluviu ca nişte pete galbene şi roşii, tremurau pe apa liniştită şi în geamurile de la cabina vaporului; Foma sta pe divan, în colţul cabinei. Trăsese perdeaua şi n-aprinsese lumina, Răsfrângerea slabă a focului pătrundea prin perdea, cădea pe masă, pe perete, tremura crescând şi scăzând. Era linişte; doar de pe mal se auzeau vorbe nelămurite şi apa lovea uşor pereţii vasului. Şi lui Foma i se părea că cineva stă ascuns lângă el în întuneric şi-l pândeşte… Deodată, a auzit pe schele nişte paşi repezi şi grei, şi scândurile lovind tare apa… Apoi, la uşa cabinei s-a auzit un râs şi un glas stăpânit.

„Nu! Nu trebuie!” ar fi vrut să strige Foma.

Se şi ridicase, însă uşa cabinei s-a deschis şi în prag s-a oprit o femeie înaltă, a închis uşa fără zgomot, întrebând în şoaptă:

— Doamne, ce întuneric! E cineva aici?

— Este… a răspuns Foma încet.

— Atunci, bună seara!

Şi femeia s-a apropiat încet.

— Am să… aprind lumina! a rostit Foma cu glas tremurat şi s-a aşezat la loc, pe divan, strângându-se în colţ.

— Nu-i nevoie… Dacă te uiţi cu băgare de seamă, se vede şi prin întuneric…

— Şedeţi…

— Să şedem…

Şi femeia s-a aşezat pe divan, cam la doi paşi de dânsul. Foma îi vedea luciul ochilor, zâmbetul buzelor. I se părea că zâmbetul nu-i era ca înainte, ci altfel, mai trist, mai jalnic. Şi zâmbetul acela i-a dat curaj; respira mai uşor după ce a văzut că ochii

ei s-au lăsat în jos sub privirea lui. Însă nu ştia ce trebuie să vorbească cu femeia aceea; amândoi tăceau şi era o tăcere grea, stânjenitoare.

— Vi-i urât singur? a rupt ea tăcerea.

— Da-a, a răspuns Foma.

— Vă plac locurile noastre? a stăruit ea cu glas scăzut.

— E frumos. Aveţi multe păduri…

Şi au tăcut iar.

— Râul poate că-i mai frumos decât Volga, a rostit Foma cu greu.

— Eu am fost pe Volga. La Simbirsk…

— Simbirsk… a repetat Foma ca un ecou şi simţea că nu-i mai poate spune nimic.

Poate că ea a priceput cu cine are de-a face şi l-a întrebat deodată cu vioiciune:

— Dar bine, nu mă tratezi cu nimic?

— Bine zici! şi-a revenit Foma. Într-adevăr, ce om sunt şi eu!… Mă rog, poftim!

Se foia prin întuneric lovindu-se de masă, lua în mână când o sticlă, când alta şi iar le punea la loc şi râdea vinovat şi jenat. Ea însă s-a apropiat şi s-a oprit lângă el; zâmbea şi se uita când la faţa lui, când la mâinile pline de tremur.

— Te ruşinezi? i-a şoptit ea deodată.

El i-a simţit răsuflarea pe obraz şi a răspuns tot aşa. de încet:

— Da-a…

Atunci ea l-a apucat de umeri, l-a tras încet spre pieptul ei, spunându-i în şopot ca să-l liniştească:

— Nu-i nimic… nu trebuie să-ţi fie ruşine… nu se poate fără asta… frumosul meu… tinerelul meu… mi-e milă de tine!…

Lui îi venea să plângă de şoaptele ei, inima i se oprea într-o moleşeală dulce; şi-a lipit strâns capul de pieptul ei, o strângea în braţe spunându-i cuvinte necunoscute de el până atunci…

……

— Pleacă… i-a poruncit cu glas surd, uitându-se în perete cu ochii larg deschişi.

Ea l-a sărutat pe obraz, s-a ridicat supusă şi i-a spus ieşind din cabină:

— Rămâi cu bine…

În faţa ei, Foma simţise o ruşine grozavă; însă deîndată ce femeia a ieşit pe uşă, el s-a ridicat şi iar s-a aşezat pe divan. Apoi s-a ridicat iar, se clătina şi a simţit în tot trupul că a pierdut ceva foarte preţios, ceva pe care n-a aflat că-l are decât în clipa când l-a pierdut… Dar l-a cuprins şi un sentiment nou, de bărbăţie şi mândrie, nimicindu-i ruşinea; în locul ruşinii simţea cum îl cuprinde mila pentru femeia plecată singură undeva, în întunericul nopţii friguroase de mai. Ieşind repede pe punte, privea cerul înstelat, dar fără lună; l-a cuprins răcoarea şi întunericul… Pe mal mai lucea într-o rozetă de aur o grămadă de cărbuni. El asculta: în aer domnea o tăcere apăsătoare; numai apa clipocea, lovindu-se de lanţurile ancorei şi nicăieri nu se auzeau paşi. Ar fi vrut să o strige pe femeia aceea, dar nu ştia cum o cheamă. Câteva minute a rămas pe punte, trăgând cu lăcomie în pieptul lui lat aerul proaspăt; deodată s-a auzit un geamăt ca un hohot de plâns de după cabina de la proră. Foma a tresărit şi s-a îndreptat cu băgare de seamă într-acolo dându-şi seama că acolo era – ea.

Femeia stătea pe punte, cu capul rezemat de o grămadă de frânghii şi plângea. El îi privea umerii albi, dezgoliţi, tremurând, îi auzea suspinele grele şi simţea pe suflet o greutate.

I-a spus sfios, aplecându-se asupra ei:

— Ce-i cu tine?

Ea doar a clătinat din cap, dar n-a răspuns nimic.

— Te-am supărat cu ceva?

— Du-te! a rostit ea.

— De ce? s-a mirat Foma jenat şi îngrijorat, atingând-o cu mâna pe cap. Nu te supăra… Doar tu singură…

— Nu mă supăr! i-a răspuns ea în şopot destul de tare. De ce m-aş supăra pe tine? Tu nu eşti stricat… eşti un suflet curat! Aşază-te lângă mine… micul meu şoim… trecător!

Şi luându-l de mână, l-a aşezat ca pe un copil pe genunchii ei; i-a strâns tare capul la piept, apoi s-a aplecat şi şi-a lipit buzele fierbinţi de buzele lui.

— De ce plângi? a întrebat-o Foma, mângâindu-i obrazul cu o mână, cu cealaltă apucând-o de după gât.

Ea i-a răspuns tânguitor:

— Mă plâng pe mine… De ce m-ai alungat?

Foma şi-a lăsat fruntea în jos.

— Mi-a fost ruşine.

Ea zâmbea şi lacrămi mari şi calde picurau pe pieptul lui.

— Spune-mi drept, aşa-a că nu ţi-am plăcut, porumbelul meu?

— Ce tot spui?! s-a speriat Foma şi îndată a început să-i grăiască repede, în cuvinte fierbinţi, despre frumuseţea şi despre gingăşia ei; îi spunea cât îi e de milă şi cât se simte de ruşinat faţă de ea.

Femeia îl asculta şi-i săruta întruna obrajii, gâtul, capul şi pieptul gol.

După ce el a tăcut, a început ea trist şi încet ca la o înmormântare:

— Eu am crezut altceva… Când mi-ai spus: „pleacă!” m-am ridicat şi m-am dus… Dar amare, amare ţi-au fost vorbele… Mă gândeam că altădată eram dezmierdată şi mângâiată neîntrerupt; numai pentru un zâmbet mângâietor mi s-ar fi dat orice aş fi cerut… Mi-am adus aminte de vremea aceea şi m-a apucat plânsul. Mi-a fost milă de tinereţea mea… doar am treizeci de ani… cele din urmă zile ale femeii! Deodată şi-a ridicat glasul; grăia repede, cu glasul ei melodios însoţit de clipocitul apei: Hei, Foma Ignatîci! Ascultă-mă, nu-ţi irosi tinereţea! Nimic nu-i pe lume mai bun şi mai scump decât ea! Cu tinereţea, ca şi cu aurul, ce vrei aceea faci. Să trăieşti în aşa fel, încât la

bătrâneţe să ai ce-ţi aminti!… Iată, eu mi-am amintit şi, cu toate că am plâns, inima mi s-a încălzit numai amintindu-mi de viaţa de odinioară… şi am întinerit din nou, parcă aş fi băut apă vie! Copilul meu dulce! Dacă-ţi sunt dragă, am să petrec cu tine din tot sufletul… Odată ce m-am aprins, să ard până ajung scrum!

L-a strâns cu putere şi a început să-i sărute lacom buzele.

— Ba-agă de sea-amă! s-a auzit deodată strigătul monoton al omului de cart şi, rupând brusc „ă”-ul, a început să bată cu ciocanul într-o bucată de fontă…

Sunetele tari, tremurătoare rupeau liniştea maiestuoasă a nopţii.

Peste câteva zile, când şlepurile erau descărcate şi vaporul gata de plecare spre Perm, Efim văzu, spre marea lui mâhnire, că la mal sosise o căruţă cu Pelagheia cea cu ochii negri, cu un cufăr şi câteva legături.

— Trimite un marinar să-i ducă lucrurile! a poruncit Foma arătând spre mal.

Efim a clătinat din cap a mustrare, i-a îndeplinit porunca, supărat, dar mai pe urmă a întrebat cu glas coborât:

— Cum adică, merge şi ea cu noi?

— Ea? Merge cu mine…

— Desigur, nu cu toţi… Of, Doamne!

— De ce oftezi?

— De, Foma Ignatîci! Ne ducem doar într-un oraş mare… Puţine ca ea sunt acolo?

— Tu să taci! i-a răspuns. Foma aspru.

— Oi tăcea eu… numai că aşa ceva nu se cuvine!

Foma i-a răspuns încruntat, autoritar, subliniindu-şi cuvintele!

— Tu, Efim, bagă-ţi bine în cap: dacă voi auzi despre ea un cuvânt de batjocură, vă trag cu parul în cap! Asta s-o ştie toţi!

— Ce mai ameninţări! i-a răspuns Efim şi nu-i venea a crede; se uita curios la stăpânul lui, dar îndată s-a dat un pas înapoi din faţa lui.

Acesta rânjea ca un lup; pupilele i se lărgiseră şi striga:

— Îndrăzneşte şi râzi! Ţi-arăt eu râs!

Deşi se speriase, Efim i-a răspuns cu demnitate:

— Cu toate că dumneata, Foma Ignatîci, eşti stăpân… dar odată ce mie mi s-a spus: „Efim, ia seama”… şi eu sunt căpitan aici…

Foma s-a făcut alb şi tremura tot.

— Căpitan? Dar eu ce sunt?

— Aşa că nu striga! Pentru un fleac de femeie…

Pe faţa palidă a lui Foma s-au arătat pete roşii; se lăsa de pe un picior pe altul şi după ce şi-a vârât tremurând mâinile în buzunarele hainei, a spus cu glas hotărât şi liniştit:

— Uite ce e, căpitane: dacă mai spui încă o vorbă împotriva mea, te poţi duce dracului! Jos de pe vas! Plec numai cu cârmaciul. Ai înţeles? Pe mine n-ai să mă comanzi! Ei, ce spui?

Efim a rămas uimit. Se uita la stăpânul său, clipea din ochi caraghios negăsind răspuns.

— Ai înţeles, te-ntreb?

— Am înţeles, a răspuns Efim tărăgănat. Şi pentru ce atâta gălăgie? Pentru…

— Să taci!

Ochii lui Foma străluceau ca ochii de sălbăticiune, faţa îi era schimonosită, încât căpitanul şi-a dat seama că trebuie să plece de lângă el, şi a şi plecat repede.

Era supărat pe Foma, se socotea jignit pe nedrept, dar în acelaşi timp simţea o mână hotărâtă, de adevărat stăpân. Deprins de ani de zile să se supună, i-a plăcut mâna aceasta de stăpân şi, când a intrat în cabina bătrânului cârmaci, i-a povestit scena, având în glas oarecare mulţumire.

— Ai văzut? şi-a încheiat el povestirea. Ce spui? E căţel de soi… de la prima vânătoare se arată câine bun. La vedere, nu pare nimic deosebit… un

om cu mintea necoaptă. Nu-i nimic, las' să zburde, nu prea văd nimic rău în asta… cu firea lui… Ce-a mai răcnit la mine! Ca dintr-o goarnă!… S-a arătat dintr-odată parcă ar fi băut cu cana putere şi asprime…

Efim spunea adevărul: Foma se schimbase brusc în aceste câteva zile. Pasiunea izbucnită în el îl făcuse stăpân pe sufletul şi pe trupul femeii şi sorbea cu lăcomie focul dulce al acestei puteri; ea arsese din el tot ce era neîndemânatic, tot ce-i dădea înfăţişare de flăcău ursuz şi prostănac, umplându-i inima de mândria tinereţii şi de conştiinţa personalităţii. Dragostea e totdeauna rodnică pentru bărbat. Oricum ar fi, chiar dacă ar aduce numai suferinţe, sunt bune şi acestea. Pentru un suflet bolnav dragostea e o otravă puternică, iar pentru unul sănătos e ca focul pentru fier: îl transformă în oţel…

Pasiunea lui Foma pentru o femeie de treizeci de ani, care-şi lua rămas bun de la tinereţe în îmbrăţişările unui tânăr, nu-l întrerupea de la afaceri; nu se pierdea nici în dezmierdări, nici în muncă pentru că-şi punea tot sufletul şi-n una şi-n alta. Ca un vin bun, femeia stârnea în el setea de muncă şi de dragoste, amândouă la fel de tari; întinerise şi ea, împărtăşindu-se din sărutările tinereţii.

La Perm, pe Foma îl aştepta o scrisoare de la naşul său care-l anunţa că Ignat a început să bea de dorul lui şi că, pentru vârsta ce o are, e dăunător să bea atât. Scrisoarea se sfârşea cu sfatul să grăbească afacerile şi să se întoarcă acasă. Sfatul acesta îl neliniştea şi-i întuneca sărbătoarea inimii, dar grijile pentru afaceri şi dezmierdările Pelagheiei au topit repede umbra aceasta. Viaţa lui curgea cu repeziciunea apelor unui râu, fiecare zi îi aducea senzaţii noi, năştea gânduri noi. Pelagheia îl înconjura cu toată pasiunea de amantă, cu puterea sentimentului ce-l pun femeile îndrăgostite la vârsta ei, când beau cele din urmă picături din

potirul vieţii. Uneori însă, se trezea în ea un alt sentiment, tot atât de puternic, ce-l lega pe Foma şi mai mult de ea: un sentiment asemănător instinctului matern de a-şi feri de greşeli copilul iubit, învăţându-l înţelepciunea vieţii. Deseori, noaptea, în timp ce stăteau îmbrăţişaţi pe punte, ea îi spunea cu blândeţe şi tristeţe:

— Ascultă-mă pe mine ca pe o soră mai mare… Am trăit, cunosc oamenii… am văzut multe în viaţa mea!… Alege-ţi prietenii cu băgare de seamă, căci sunt unii molipsitori ca o boală… La început nu-ţi dai seama ce fel de om e! Pare ca toţi oamenii… şi deodată te trezeşti că toate năravurile lui s-au agăţat de tine. De femei să te ferească maica Domnului! Fii cu băgare de seamă. Eşti încă necopt, inima nu ţi-i călită… La unul ca tine, femeile se lăcomesc. Voinic, frumos, bogat… Mai mult decât toate, să te fereşti de mironosiţe, ele sunt ca lipitorile: se lipesc de bărbat, se lipesc, îi sug vlaga, iar ele se poartă drăgăstoase şi blânde. Vor suge din tine toată vlaga, dar se vor cruţa pe ele şi ţi-or istovi numai inima… Să te apropii mai mult de cele sprinţare, aşa cum sunt eu, căci acestea nu urmăresc foloase…

Într-adevăr, ea era dezinteresată. La Perm, Foma i-a cumpărat felurite lucruşoare şi mărunţişuri. Ea s-a bucurat, dar, după ce le-a privit, i-a spus îngrijorată:

— Nu prăpădi aşa banii… Bagă de seamă, să nu se supere cumva tatăl tău!… Eu te iubesc şi aşa…

Încă înainte, ea îi spusese că va merge cu el numai până la Kazan, unde are o soră măritată. Foma nu credea că va pleca de la el, iar când, cu o noapte înainte de a ajunge la Kazan, ea şi-a repetat dorinţa, el s-a întunecat şi a început să o roage să nu-l părăsească.

— Nu te amărî înainte de vreme, i-a răspuns ea. Mai avem o noapte întreagă… Ne vom despărţi şi, dacă ţi-o mai părea rău, mă vei regreta atunci…

Dar el o ruga tot mai înflăcărat să nu-l părăsească şi, la urmă, i-a spus că vrea să se însoare cu ea.

— Na-ţi-o bună! a râs ea. Să mă mărit cu tine fiind măritată? Prostuţul meu drag! Vrei să te însori, da? Cine se însoară cu una ca mine? Ai să mai ai încă multe, multe ibovnice… Numai atunci să te însori când te vei statornici, când te vei sătura de toată dulceaţa vieţii şi vei dori o pâine de secară… numai atunci! Am băgat de seamă că bărbaţii sănătoşi nu trebuie să se însoare devreme, pentru liniştea lor… nu le va ajunge o femeie şi o să caute altele… Pentru fericirea ta să te însori numai când vei simţi că ţi-i de ajuns o singură femeie…

Dar cu cât vorbea mai mult, cu atât mai încăpăţânat şi mai hotărât rămânea Foma în dorinţa de a nu se despărţi de ea.

— Ascultă ce-ţi zic eu, îi spunea ea liniştită, în mâna ta arde o lumânare, dar tu vezi şi fără ea; cufund-o deodată în apă şi atunci nici n-o să fumege, nici mâna nu ţi-o arde…

— Nu înţeleg ce vrei să spui…

— Să înţelegi… Nu mi-ai făcut niciun rău şi nici eu nu-ţi vreau răul… de aceea plec…

E greu de spus cum s-ar fi terminat vorba dintre ei, dacă n-ar fi intervenit o întâmplare neprevăzută. La Kazan, Foma a primit o telegramă din partea lui Maiakin, care-i poruncea scurt: *„Vino urgent cu cursa”.* Lui Foma i s-a strâns inima de durere şi, peste câteva ore, palid la faţă, ursuz şi cu dinţii strânşi stătea lângă balustrada vaporului care se depărta de port. Cu mâinile încleştate pe lemn, nemişcat şi cu ochii ţintă, privea faţa iubitei lui cum dispărea în depărtare odată cu portul şi cu ţărmurile. Pelagheia îi făcea semne cu batista, zâmbea mereu, dar el ştia că ea plânge, pieptul cămăşii lui era ud de lacrimile ei; din cauza lor, în inima lui plină de nelinişte apăsătoare era greu şi frig. Silueta femeii se micşora mereu, parcă se

topea, iar Foma, mereu cu ochii ţintă, o privea şi simţea că, în afară de frica pentru tatăl său şi de dorul după femeia asta, i se naşte în suflet ceva nou, ceva puternic şi supărător. Nu-şi dădea seama ce anume, dar îi părea ceva foarte asemănător cu necazul împotriva cuiva.

Masa de oameni rămasă în port părea o pata întunecoasă, moartă, fără chipuri, fără formă, fără mişcări. După ce s-a îndepărtat de balustradă, Foma se plimba posomorât pe punte.

Călătorii vorbeau tare, se aşezau să bea ceai, chelnerii alergau, puneau mesele. Undeva, jos, la clasa a treia, râdea un copil, o armonică se văita, bucătarul bătea toba cu cuţitele şi se auzea zăngănit de vase. Şi marele vapor tăia valurile înspumându-le, se cutremura mergând repede împotriva apei… Cum sta şi se uita la valurile înspumate ce se zbuciumau ca turbate după cârma vaporului, Foma simţea în el o pornire sălbatică de a rupe, de a sfărâma ceva. Ar fi vrut să meargă şi el cu pieptul împotriva curentului, să-i sfarme forţa în piept şi-n umeri…

— Soarta! a rostit cineva lângă dânsul cu glas răguşit şi obosit.

Cuvântul acesta îi era cunoscut. Adesea îi răspundea cu acest cuvânt scurt, la întrebări, mătuşa Anfisa, şi el şi-l închipuia ca pe o putere asemenea puterii dumnezeieşti. Se uită la cei ce vorbeau: unul dintre ei era un bătrânel cărunt, cu faţa blajină; celălalt era mai tânăr, cu ochi mari, obosiţi şi cu o bărbuţă neagră, ascuţită. Nasul acestuia, mare şi zgârcios, obrajii lui palizi şi scofâlciţi, îi aduceau aminte de naşul său.

— Soarta! a spus şi bătrânelul cu convingere. Soarta în viaţă e ca pescarul la râu: aruncă în forfota noastră un cârlig cu momeală şi omul, haţ! apucă momeala cu gura lacomă… şi când şi-o smuci soarta undiţa, rămâne omul să se zbată pe pământ cu inima zdrobită. Aşa-i, domnul meu!

Foma a închis ochii, parcă s-ar fi ferit de razele soarelui, apoi a rostit tare clătinând din cap:

— Adevărat! Foarte adevărat!

Cei doi oameni s-au uitat lung la el; bătrânul îl privea cu un zâmbet fin şi înţelept, iar cel cu ochi mari – neprietenos şi pe sub sprâncene. Asta l-a neliniştit pe Foma; s-a înroşit, s-a tras la o parte gândindu-se mai departe la soartă cu aceeaşi nedumerire; de ce i-a trebuit oare să-l dezmierde dăruindu-i o femeie pentru ca, după o clipă, să-i smulgă darul din mâini atât de simplu şi de jignitor? A înţeles că sentimentul acela nedefinit, obsedant ce-l ducea în sufletul lui era revolta împotriva sorţii care se juca cu el. Fusese prea alintat de viaţă pentru ca să poată primi mai uşor prima picătură de otravă turnată în cupa din care abia sorbise; tot drumul n-a dormit deloc, gândindu-se la vorbele bătrânului şi la durerea lui; însă durerea nu-i trezea tristeţe, nici tânguire, ci un sentiment de mânie şi răzbunare…

I-a ieşit înainte naşul şi, la întrebările lui repezite şi îngrijorate, acesta îi spunea după ce se aşezase lângă dânsul în trăsură:

— Tatăl tău şi-a pierdut minţile…

— Bea?

— Mai rău! A înnebunit cu totul…

— Pentru Dumnezeu! Vorbeşte…

— Înţelegi, se-nvârte lângă el o oarecare muieruşcă…

— Ce-i cu ea? a strigat Foma, amintindu-şi de Pelagheia şi, nu se ştie de ce, a simţit în inimă o bucurie.

— S-a agăţat de ei şi-l suge…

— Vreo mironosiţă?

— Ea? Mironosiţă?… E ca focul… i-a scos din buzunar şaptezeci şi cinci de mii de ruble ca pe un fulg.

— O-o! Şi cine-i aceea?

— Sonka Medînskaia, nevasta arhitectului…

— Doamne! Chiar ea? Nu cumva tata a luat-o ca amantă? a întrebat Foma încet şi uimit.

Naşul s-a tras puţin în lături şi, holbându-şi caraghios ochii, continuă speriat:

— Dar tu, măi frate, ce dracu, ai înnebunit? Zău că ai înnebunit! Trezeşte-te! La şaizeci şi trei de ani să mai cauţi o amantă… şi cu ce preţ! Ce-i cu tine? Ei, nu, asta trebuie să i-o spun şi lui Ignat!

Maiakin râdea aşa de puternic, de era gata să se înece, iar bărbuţa-i ca de capră se sălta caraghios. Foma i-a înţeles cu greu tâlcul spuselor; împotriva firii lui, bătrânul era neliniştit, iritat, vorba lui totdeauna liniştită, era repezită, povestea înjurând şi scuipând şi Foma cu greu şi-a dat seama despre ce era vorba. S-a dovedit că Sofia Pavlovna Medînskaia, soţia unui arhitect bogat, cunoscută în întreg oraşul ca o neobosită organizatoare a instituţiilor de binefacere, l-a convins pe Ignat să doneze şaptezeci şi cinci de mii de ruble pentru un azil de noapte şi pentru o bibliotecă populară cu sală de lectură. Ignat a donat banii şi gazetele îl ridică în slăvi pentru dărnicie. Foma o văzuse pe femeia asta pe stradă de multe ori; era micuţă şi el ştia că este socotită drept una dintre cele mai frumoase femei din târg. Însă lumea o vorbea de rău.

— Numai atât? a întrebat Foma după ce ascultase povestirea naşului. Eu am crezut că-i cine ştie ce…

— Tu? Ian te uită! Tu ai crezut? şi-a ieşit deodată din fire Maiakin. Ce puteai tu să crezi, mucosule!

— De ce înjuri? l-a întrebat Foma mirat.

— Spune-mi, după părerea ta, şaptezeci şi cinci de mii de ruble sunt bani mulţi?

— Da, mulţi, a răspuns Foma după ce s-a gândit puţin. Dar tata are destui bani… de ce te sperii aşa…

Maiakin şi-a ieşit din sărite, l-a privit cu dispreţ întrebându-l încet:

— Tu vorbeşti?

— Dar cine?

— Minţi! În tine vorbeşte prostia de om tânăr! Asta e! Însă prostia mea de om bătrân, încercată de un milion de ori în viaţă, spune: „Eşti încă un căţel şi-i prea devreme să latri ca dulăul!”

Şi mai înainte îl cam jignea pe Foma vorba prea colorată a naşului, Maiakin vorbea întotdeauna cu el mai urât decât tatăl său, dar acum Foma se simţea foarte jignit, însă se stăpânea; i-a răspuns hotărât:

— N-ar trebui să înjuri din senin; doar nu mai sunt copil…

Maiakin şi-a ridicat sprâncenele a mirare, l-a întrebat cu ironie:

— Ce vorbeşti?

Foma nu se mai putu stăpâni. Îl privea drept în faţă în timp ce i-a spus supărat:

— Uite ce vreau să-ţi spun: nu vreau să mai ascult înjurăturile astea fără rost. Destul!

— M… da… aşaaa! Scuzaţi…

Iakov Tarasovici şi-a îngustat ochii şi-şi mişca buzele repede; a tăcut şi i-a întors spatele. Trăsura a intrat într-o stradelă îngusta şi Foma, zărind de departe acoperişul casei, fără să vrea şi-a repezit trupul înainte. Naşul l-a întrebat zâmbind ştrengăreşte şi alintându-l:

— Spune-mi, Fomka, cine te-a învăţat să fii aşa colţos?

— Chiar aşa de colţos m-am făcut? i-a întors Foma întrebarea, bucuros, că naşul îi vorbeşte.

— Nu-i nimic… asta-i bine, frate… foarte bine! Noi, eu şi, tatăl tău, ne temeam că ai să fii un papă-lapte! Votcă ai început să bei?

— Am băut…

— Cam devreme! Ai băut mult?

— De ce să beau mult?

— E bună?

— Nu prea…

— Aşa… Nu-i nimic, asta nu-i rău… numai că eşti prea sincer şi gata să-ţi mărturiseşti păcatele oricărui popă… Gândeşte-te puţin asupra lucrului acestuia, căci asta nu e totdeauna necesar… Uneori, trebuie să taci; în felul acesta intri şi în voia oamenilor şi nici păcate nu faci. Omul rareori îşi măsoară cuvintele. Dar iată că am ajuns… Ia seama, tatăl tău nu ştie că vii… Oare o fi acasă?

Era acasă şi i s-auzea prin geamul deschis râsul puternic şi răguşit… Zgomotul trăsurii care se apropiase de casă l-a făcut să se apropie de geam. Văzându-şi fiul, strigă plin de bucurie:

— A-a! Ai venit?…

După o clipă, cu o mână îl strângea la piept, cu cealaltă îi împingea fruntea; i-a dat capul pe spate şi se uita la el cu ochii strălucind de bucurie.

— Te-a ars soarele… te-ai făcut mai voinic… bravo ţie! Cucoană, aşa-i că am un băiat frumos? vorbi el cu mulţumire în glas.

— Nu-i urât, s-a auzit un glas blând şi argintiu.

Foma s-a uitat peste umărul tatălui; în colţul din faţă al camerei, cu coatele rezemate de masă, şedea o femeie micuţă, cu păr bogat blond. Ochii de culoare închisă contrastau cu tenul palid, sprâncenele îi erau subţiri, buzele roşii şi pline. Dinapoia fotoliului în care sta era un filodendron[6] mare, ale cărări frunze late şi dinţate îi atârnau deasupra căpşorului auriu.

— Bună ziua, Sofia Pavtavna, a salutat-o Maiakin cu duioşie şi s-a apropiat de ea întinzându-i mâna. Tot mai aduni contribuţii de la noi, săracii?

Foma a salutat-o în tăcere, fără să asculte nici răspunsul ei către Maiakin, nici ce-i spunea tatăl său. Doamna îl privea fix şi-i zâmbea amabil. Trupul ei de copil, îmbrăcat într-o stofă de culoare închisă, ce se confunda aproape cu stofa de culoarea zmeurei a fotoliului, dădea şi mai multă strălucire părului auriu ondulat şi feţei palide. Cum

stătea aşa, sub frunzele verzi, părea o floare sau o icoană.

— Uită-te, Sofia Pavlovna, cum te priveşte ca un vultur… a spus Ignat.

Ea şi-a făcut ochii mici, obrajii i s-au înroşit uşor şi când a prins a râde, parcă suna un clopoţel de argint. S-a ridicat spunând:

— Nu vreau să vă deranjez. La revedere!

A trecut pe lângă Foma uşurel, lăsând în urmă o dâră de parfum; el i-a văzut ochii albaştri întunecaţi şi sprâncenele aproape negre.

— A plecat ştiuca, a spus încet Maiakin, uitându-se în urma ei cu duşmănie.

— Ei, ian povesteşte-ne cum ai călătorit? Ai risipit mulţi bani? tuna din glas Ignat, împingându-l pe Foma spre fotoliul unde stătuse Medînskaia.

Foma l-a privit chiorâş şi s-a aşezat în alt fotoliu.

— Ce spui, e bine femeiuşcă asta? râdea Maiakin, iscodindu-l pe Foma cu ochii lui şireţi. Dacă ai să caşti gura la dânsa… are să-ţi mănânce şi mărutaiele din tine…

Foma a tresărit fără voia lui şi, fără să răspundă naşului, a prins să vorbească cu Ignat, pe un ton preocupat, despre călătoria sa. Ignat l-a întrerupt:

— Stai puţin, am să cer să ne aducă un coniac.

— Se spune că tu tot mai bei… a rostit Foma cu reproş.

Ignat l-a privit mirat, i-a întrebat:

— Oare-i îngăduit să vorbeşti aşa cu tatăl tău?

Foma şi-a plecat capul ruşinat.

— Aşa te vreau! a adaus Ignat mulţumit şi a strigat să li se aducă coniac.

Maiakin îi privea cu ochii îngustaţi, ofta; după aceea îşi luă rămas bun poftindu-i pentru seară la un ceai, în grădina de zmeură, Rămas singur cu tatăl său, Foma s-a simţit oarecum stingher.

— Unde-i mătuşa Anfisa?

— S-a dus la mânăstire… Vorbeşte, eu am să beau…

Foma i-a spus în câteva cuvinte tot ce făcuse; a sfârşit, mărturisind sincer:

— Am cheltuit cam mulţi bani… pentru mine…

— Câţi?

— Vreo şase sute de ruble…

— Într-o lună şi jumătate! Nu-i puţin… Văd că eşti prea scump pentru mine ca om de încredere. Ce ai făcut cu banii?

— Am donat trei sute de puduri de grâu…

— Cum? Cui?

Şi Foma i-a povestit totul.

— Ei, asta nu-i nimic! Las' să ştie cu cine au de-a face… Lucrurile sunt clare: pentru cinstea tatălui tău, pentru onoarea firmei… asta nu-i o pierdere. O faimă mare e cea mai bună reclamă pentru comerţ… Ei, şi mai ce?

— Aşa… nu ştiu cum… i-am cheltuit…

— Spune fără ocolişuri… Nu-i vorba de bani. Vreau să ştiu cum ai trăit, stăruia Ignat, privindu-l atent şi aspru.

— Am mâncat… am băut…

Şi Foma şi-a plecat îndată fruntea ursuz.

— Ai băut? Votcă?

— Şi votcă…

— Dar nu crezi că-i prea devreme?

— Întreabă-l pe Efim dacă am băut ca să mă îmbăt…

— De ce să-l întreb? Trebuie să-mi spui tu singur tot… Prin urmare, te-ai apucat de băut?

— Dacă vreau, pot să nu beau…

— Acuma ce mai! Dar un coniac nu vrei?

Foma l-a privit zâmbind lung. Tatăl său i-a răspuns printr-un zâmbet blând:

— Ei, drace! Bea, dar ia seama, să ştii ce faci… De!… Omul beat se trezeşte din beţie, dar prostul, din prostie, niciodată… Să ţinem minte măcar asta pentru mângâierea noastră. Dar cu fete ai umblat? Ei, hai, vorbeşte! Că doar n-am să te bat!

— Am umblat… A fost una pe vapor… Am dus-o de la Perm până la Kazan…

Ignat s-a încruntat, oftând adânc.

— Da… cam devreme te-ai spurcat!

Foma era încurcat.

— Am douăzeci de ani… Şi doar tu spuneai că pe vremea ta băieţii erau însuraţi la cincisprezece ani…

— Pe aceia îi însurau… Ei bine, am vorbit destul despre asta… Ai umblat cu o femeie, şi ce-i cu asta? Femeile sunt ca vărsatul, nu poţi trăi fără ele… Nu vreau să fiu făţarnic… eu am început a mă da la femei mai devreme ca tine… Numai bagă bine de seamă…

Şi Ignat a rămas mult timp după aceea pe gânduri, tăcut, nemişcat.

— Iată ce vreau să-ţi spun, Foma, a reluat hotărât şi cu asprime, curând, eu voi muri… Sunt bătrân. Mă strânge ceva în piept şi mi-i greu să răsuflu… Am să mor… Atunci totul va răsune în seama ta… La început, o să te ajute naşul tău. Ascultă-l! N-ai început rău… ai făcut totul după cum se cuvine, ai ţinut bine frâul în mâini… Să dea Dumnezeu să fie tot aşa şi de acum înainte… Iată ce trebuie să ştii: afacerea e ca o fiară vie şi puternică; trebuie s-o ştii stăpâni bine, altfel te doboară… Sileşte-te să stăpâneşti afacerile… Să conduci aşa, încât totul să fie la picioarele tale şi, în acelaşi timp, să nu-ţi scape din ochi nici cel mai mic cui…

Foma îi vedea pieptul lat, îi asculta glasul plin şi gândea: „Nu mori tu aşa curând…”

Îi plăcea gândul acesta şi trezea în el un sentiment cald, puternic faţă de tatăl său.

— Ţine-te de naşul tău… El are în cap atâta minte, că ar ajunge pentru tot oraşul! Dacă ar fi avut şi curaj, ar fi ajuns sus de tot. Da, aşa să ştii, nu mi-a rămas încă mult de trăit. Ar fi timpul să mă gândesc la moarte… să lepăd totul, să postesc, să mă îngrijesc ca oamenii să mă pomenească de bine…

— Te vor pomeni, a răspuns Foma cu convingere.

— Dacă or avea pentru ce…

— Dar azilul de noapte?

Ignat s-a uitat la el râzând.

— Ţi-a şi spus Iakov? M-a vorbit de rău?

— Puţin, a zâmbit Foma.

— Îmi închipui! Dacă nu l-aş cunoaşte!

— Vorbea de parcă ar fi fost banii lui.

Ignat s-a lăsat pe speteaza scaunului râzând în hohote.

— Ah, cioara bătrână! Ai spus-o bine… Pentru el, ori banii mei ori ai lui sunt totuna, de aceea şi tremură… Are un scop, chelul… Ian spune-mi ce scop are?

— Nu ştiu… i-a răspuns Foma după o clipă de gândire.

— Ei! Vrea să unească banii…

— Cum adică?

— Încearcă şi ghiceşte!…

Foma l-a privit şi a înţeles.

S-a întunecat la faţă şi a spus hotărât, ridicându-se puţin din fotoliu:

— Nu, nu vreau să mă însor cu ea!

— Ei? De ce aşa? Fata-i voinică, nu-i proastă şi apoi e şi singură la părinţi…

— Dar Taras? Ăl dispărut?

— A dispărut, nici nu mai face să vorbim despre el. Există un testament în care se spune: „Toata averea mea mobilă şi imobilă rămâne fiicei mele Liuba…” Cât despre faptul că e sora ta de lapte, om face noi într-un fel…

— Oricum ar fi, eu cu ea nu mă însor!

— E cam devreme să vorbim despre asta… Totuşi, de ce nu-ţi place?

— Nu-mi plac fetele de felul ei…

— Aşa-a-a! Ian te uită! Şi, mă rog, domnişorule, care-ţi sunt atunci pe plac?

Foma era tulburat.

— Îmi plac fetele mai simple… Ea are de-a face cu liceeni… cu cărţi, e prea învăţată! Are să râdă de mine.

— Asta cam aşa e; e peste măsură de vioaie… Dar nu-i nimic! Orice rugină se şterge dacă te pui pe treabă… Naşul tău e un bătrân cuminte… A dus o viaţă liniştită, aşezată, a rumegat multe, s-a gândit la multe… face să-l asculţi, căci vede lucrurile pe toate feţele… El e neam de *ristocrat* de pe vremea măicuţii Ecaterina! Nu-i ajungi nici cu prăjina la nas… Şi fiindcă neamul i se stinge prin pierderea lui Taras, a hotărât să te pună pe tine în locul lui, înţelegi?

— Nu, eu am să-mi aleg singur locul, a răspuns Foma cu încăpăţânare.

— Eşti prost încă…

…Şi viaţa a început să i se scurgă iar încet şi monoton, Păstrând faţă de el un ton de binevoitoare ironie şi încurajare, tatăl său începu să se poarte aspru; se lega de toate fleacurile, îi amintea din ce în ce mai des că l-a crescut liber, că nu l-a oprit de la nimic şi că nu l-ă bătut niciodată.

— Pe băieţi ca tine, alţi părinţi îi bat cu băţul, iar eu nu te-am atins nici cu degetul.

— Se vede că n-ai avut pentru ce, i-a spus Foma odată liniştit.

Ignat s-a supărat şi de vorbele acestea şi de tonul lor. A răcnit:

— Îndrăzneşti să vorbeşti! Ai prins curaj din pricina slăbiciunii mele. Găseşti răspuns la toate vorbele. Bagă de seamă! Mâna mea, cu toate că a fost moale, mai poate strânge până ţi-or da lacrimi şi din tălpi! Ai crescut repede ca şi ciuperca otrăvitoare; abia te-ai ridicat de la pământ şi puţi…

— De ce te superi pe mine? l-a întrebat Foma nedumerit când l-a prins pe tată-său bine dispus.

— Nu poţi răbda când te dojeneşte taică-tău… una-două, sări la ceartă.

— Mi-e necaz… Doar nu sunt mai rău… văd cum trăiesc alţii la vârsta mea…

— N-are să-ţi cadă coroana de pe cap dacă te mai ocărăsc din când în când! Te cert, fiindcă văd în tine ceva ce nu-i al meu… ce anume, nu ştiu, dar este. Şi e ceva vătămător…

Cuvintele acestea l-au pus pe Foma pe gânduri. Simţea că-l deosebeşte ceva de cei de-o vârstă, dar nu-şi dădea seama nici el ce e. Se urmărea cu bănuială.

Îi plăcea sa se ducă la bursă, în zarva şi vorbele oamenilor cu greutate, care învârt afaceri de mii de ruble; îl măgulea respectul ce i se arăta şi felul cum vorbeau cu el, Foma Gordeev, negustorii mai bogaţi! Se simţea fericit şi mândru când izbutea să ia hotărâri pe riscul lui în vreo afacere de-a tatălui său şi să fie răsfăţat de acesta cu zâmbete de aprobare. Avea multă pornire ambiţioasă, voia să pară om matur şi de afaceri, ducea o viaţă retrasă ca şi mai înainte şi nu simţea nevoia de a avea prieteni, cu toate că se întâlnea zilnic cu mulţi feciori de negustori de aceeaşi vârstă. Nu o dată fusese invitat de ei la petreceri, dar refuza cu dispreţ şi brutalitate şi uneori îşi bătea joc de ei.

— Mă tem… Dacă vor afla părinţii voştri despre chefuri, au să vă bată şi s-ar putea s-o iau şi eu peste ceafă…

Nu-i plăceau aceşti feciori de negustori pentru că făceau chefuri şi orgii pe ascuns de părinţi, cu bani furaţi din casa lor ori împrumutaţi pe poliţe cu termene lungi şi cu procente mari. Nici ei nu-l iubeau din pricină că era cumpătat şi vedeau în cumpătarea aceasta o jignitoare mândrie.

Îşi amintea adesea de Pelagheia şi, la început, îl apuca dorul când chipul ei i se ivea în gânduri… Dar timpul trecea şi ştergea încet-culorile vii ale acestei femei, iar locul în visurile lui îl lua pe nesimţite micuţa Medînskaia, cu chipul de înger. Ea venea la Ignat aproape în fiecare duminică cu diferite cereri, urmărind de altfel toate un singur

scop: construirea cât mai repede a azilului de noapte. Foma se simţea în faţa ei stângaci, mare şi greoi; asta-l supăra, şi el roşea sub privirile mângâietoare ale ochilor ei mari. Vedea că ori de câte ori îl priveşte, ochii ei devin şi mai închişi, buza de sus îi tremură, se ridică puţin, descoperindu-i dinţii mărunţi şi albi. Asta îl înfricoşa întotdeauna. Tatăl său, văzându-l cum se uită la dânsa, i-a spus:

— Nu mai holba ochii la muieruşca asta! Bagă de seamă, e ca mangalul: pe dinafară nu bănuieşti nimic, e simplu, neted şi negru, zici că-i rece? dar, dacă îl iei în mână, te frige…

Medînskaia nu trezea în Foma nicio atracţie senzuală, nu avea nimic asemănător cu Pelagheia şi, în general, nu o înţelegea. Ştia că se vorbeşte rău despre dânsa, dar nu credea. Totuşi şi-a schimbat atitudinea faţă de ea din ziua când a văzut-o într-o trăsură alături de un domn gras, cu pălărie gri şi cu plete pe umeri; faţa-i era roşie şi umflată ca un balon. N-avea mustăţi, nici barbă şi semăna cu o femeie îmbrăcată bărbăteşte. Foma a aflat că omul acela era soţul ei. Atunci au izbucnit în el simţăminte întunecate şi încurcate. Pe de o parte ar fi vrut să-l insulte pe arhitect, dar simţea în acelaşi timp invidie şi respect. Medînskaia îi apărea mai puţin frumoasă şi mai accesibilă; i s-a făcut milă de ea şi totodată gândea cu răutate: „Mare scârbă trebuie să-i fie când o sărută…”

După toate acestea, simţea uneori un gol imens şi obositor şi nu şi-l putea umple nici cu impresiile din timpul zilei, nici cu amintirile din trecut; bursa, afacerile, gândurile despre Medînskaia, totul era înghiţit de acest gol… Asta îl neliniştea, căci în adâncul întunecat al golului bănuia că s-a cuibărit o putere duşmănoasă, deocamdată fără formă, însă tinzând încet şi cu stăruinţă să se întrupeze.

Între timp, Ignat, deşi puţin schimbat trupeşte, devenea din ce în ce mai neliniştit, mai rău de gură şi se plângea că nu se simte bine.

— Am pierdut somnul… altădată dormeam că puteai să iei şi pielea de pe mine şi nu simţeam nimic! Acum mă sucesc, mă învârtesc când pe o parte, când pe cealaltă şi abia spre dimineaţă dacă adorm… Inima-mi bate neregulat, uneori parcă o fugăreşte cineva, bate des – toc-toc-toc… apoi se opreşte deodată, de-ai zice că acuşi se va rupe din loc şi va cădea undeva, în străfund… Miluieşte-mă, Doamne, după marea mila Ta!…

Ofta umilit, ridica spre cer nişte ochi tulburi, fără luciul viu şi inteligent de odinioară.

— Mă pândeşte moartea undeva pe aproape, spunea el posomorât, dar supus.

Şi într-adevăr, curând, moartea i-a doborât la pământ trupul mare, puternic.

Asta s-a întâmplat într-o dimineaţă de august. Foma dormea greu şi deodată a simţit că cineva, îl scutură de umăr şi-i spune la ureche cu glas răguşit:

— Scoală…

Foma a deschis ochii şi l-a văzut pe taică-său stând pe scaun, lângă patul lui, spunând cu glas monoton şi surd:

— Scoală, scoală!

De abia răsărise soarele şi pe cămaşa de pânză albă a tatălui lumina încă nu-şi pierduse nuanţa roză.

— E încă devreme… i-a răspuns Foma întinzându-se.

— Ai să dormi mai pe urmă…

— Ai nevoie de ceva? a stăruit Foma, învelindu-se leneş cu plapuma.

— Dar ridică-te odată, frate, pentru Dumnezeu! a strigat Ignat şi a adăugat supărat: Dacă te-am trezit, înseamnă că trebuie!

Foma l-a, privit bine şi i-a văzut faţa cenuşie şi obosită.

— Nu ţi-e bine? S-aduc doctorul?

— Dă-l încolo! i-a răspuns Ignat, dând din mână a dispreţ… Nu mai sunt tânăr… ştiu şi fără el…

— Ce?

— Las' că ştiu eu! a adăugat bătrânul, aruncând o privire ciudată prin încăpere. Foma se îmbrăca în timp ce tatăl său vorbea rar, cu capul plecat: Mă tem să răsuflu… Simt că dacă aş răsufla din tot pieptul, inima ar plesni… Azi e duminică! Să trimiţi după preot… după slujba de dimineaţă.

— Ce-i cu tine, tată? l-a întrebat Foma zâmbind.

— Nu-i nimic… eu… Spală-te şi du-te în grădină… am poruncit să ducă acolo samovarul… vom bea ceai în răcoarea dimineţii… Tare-aş bea un ceai, bun, fierbinte…

Şi bătrânul s-a ridicat cu greu de pe scaun, a ieşit din încăpere îndoit de mijloc, desculţ, cu paşi nesiguri. Foma s-a uitat în urma lui şi un fior de dureroasă spaimă i-a încleştat inima. S-a spălat repede şi a ieşit îndată în grădină.

Acolo, sub un măr. bătrân, rămuros, şedea tatăl său într-un fotoliu mare de stejar. Lumina soarelui cădea în fâşii subţiri printre crengi, pe silueta albă a bătrânului îmbrăcat în cămaşă de noapte. Era atâta linişte, încât, atunci când Foma a atins cu haina o creangă, foşnetul ei i s-a părut un zgomot atât de mare, încât a tresărit. Pe masă, samovarul sforăia ca un motan sătul şi zvârlea în aer o coloană de aburi. În mijlocul liniştii şi a verdeţei proaspete, udată de cu seară de o ploaie bogată, pata vie a aramei lucea obraznic, şi lui Fonia i se părea că nu se potriveşte nici cu timpul, nici cu locul, nici cu simţământul ce i-l stârnea vederea bătrânului gârbov şi bolnav, îmbrăcat în alb, stând singur sub bolta de frunziş verde-închis, unde se ascundeau sfios merele rumene.

— Şezi, l-a îmbiat tatăl.

— Să trimit, poate, după doctor… îl sfătui nehotărât, Foma, aşezându-se în faţa lui.

— Nu-i nevoie… parcă mi-i mai bine la aer. Dacă voi sorbi şi un ceai, cred că are să-mi fie şi mai bine… a adăugat el turnându-şi ceai, şi Foma vedea cum îi tremură ceainicul în mână.

Tăcut, Foma şi-a tras un pahar mai aproape şi, stând plecat asupra lui, asculta cu strângere de inimă respiraţia scurtă a tatălui.

Deodată, ceva greu s-a lovit cu zgomot de masă, încât toate paharele s-au cutremurat.

Foma a tresărit, şi-a ridicat capul, a întâlnit privirea speriată şi parcă înnebunită a bătrânului; l-a auzit spunându-i în şopot răguşit:

— A căzut un măr… dracu să-l ia! Parc-ar fi tras cu puşca… ce zici?

— Să-ţi torn coniac în ceai…

— E bun şi-aşa…

După aceea au tăcut iar. Un stol de sticleţi zbura pe deasupra grădinii, împrăştiind ciripit sănătos şi vesel. Din nou, frumuseţea desăvârşită o grădinii se înconjură de o impunătoare tăcere. Totuşi, în ochii lui Ignat, spaima stăruia.

— Doamne, Isuse Christoase, spunea el cu glas scăzut şi-şi făcea cruce mereu. M-da… iată că a sosit… ultimul ceas din viaţa mea…

— Destul, tată, îi şoptea Foma.

— De ce destul?… Iată, vom bea ceaiul, tu vei trimite după preot şi după cumătru…

— Mai bine trimit acum…

— Acum o să tragă clopotele de liturghie şi preotul nu-i… dar nici nu trebuie să te grăbeşti, poate mă mai lasă…

Şi tatăl a prins a sorbi zgomotos ceaiul din farfurioară…

— Ar fi trebuit să mai trăiesc un an, doi… Eşti prea tânăr… Mă tem pentru tine… Să fii corect şi dârz… Să nu râvneşti la avutul altuia, iar pe al tău să-l păzeşti bine…

Îi venea greu să vorbească şi s-a oprit să-şi frece pieptul cu mâna.

— Nu te bizui pe oameni… n-aştepta mult de la ei… noi toţi suntem făcuţi pentru a lua, nu pentru a da… Of, Doamne! Miluieşte-mă pe mine, păcătosul…

Undeva, departe, în liniştea dimineţii se auzi dangăt de clopot. Ignat şi Foma şi-au făcut semnul crucii de trei ori…

După primul strigăt al aramei, s-a auzit al doilea, apoi al treilea şi, curând, văzduhul s-a umplut de dangătele ce răbufneau din toate părţile, line, egale, ca o chemare puternică.

— Iată, sună şi de liturghie, a rostit Ignat, ascultând sunetul aramei… Cunoşti clopotele după sunet?

— Nu.

— Iată, îl auzi pe acesta? Are sunet gros, e de la sfântul Nikolai şi a fost donat de Piotr Mitrici Vaghin… celălalt, cel răguşit, e de la sfânta Paraschiva…

Valurile cântătoare ale dangătelor cutremurau aerul, se pierdeau în seninul albastru al văzduhului.

Foma se uita îngândurat la faţa tatălui şi vedea cum neliniştea îi dispare din ochi şi cum se înviorează…

Dar dintr-odată, faţa s-a înroşit tare, ochii mari parcă-i ieşeau din orbite, gura i s-a căscat ca într-o mirare şi din gât îi ieşea un şuier ciudat:

— F… F… A-h-h-h…

Apoi, Ignat şi-a lăsat capul pe umăr, trupul greu i-a alunecat încet de pe fotoliu la pământ, parcă pământul l-ar fi tras cu toată puterea spre el. Câteva clipe, Foma nu s-a mişcat şi tăcea, privindu-l cu spaimă şi uimire; pe urmă s-a repezit, i-a ridicat capul de pe pământ şi l-a privit. Faţa îi era întunecată, nemişcată, ochii larg deschişi şi fără viaţă n-aveau în ei nici durere, nici spaimă, nici bucurie… Foma s-a uitat în toate părţile, dar, ca şi mai înainte, în grădină nu era nimeni, numai în aer pluteau sunetele puternice ale clopotelor… Mâinile lui Foma tremurau şi, scăpând capul tatălui, l-au lăsat să se izbească cu un zgomot surd de pământ. Din gura deschisă i se prelingea pe obrazul vânăt o şuviţă întunecată de sânge lipicios.

Îngenuncheat în faţa cadavrului, bătându-se cu pumnii în piept Foma scoase un strigăt sălbatic… Tremurând de groază, căuta cu ochii rătăciţi pe cineva în verdeaţa grădinii…

IV

Moartea tatălui l-a buimăcit şi l-a copleşit cu simţăminte ciudate. În suflet i s-a revărsat o linişte grea, nemişcată, absorbindu-i în tăcere toate zgomotele vieţii. În jurul lui forfoteau oameni cunoscuţi, prieteni apăreau şi dispăreau, îi spuneau câte ceva, el le răspundea, însă cuvintele lor n-aveau niciun înţeles, se pierdeau fără urmă în adâncimile tăcerii de mormânt a sufletului său. Nu plângea, nu era trist, nu se gândea la nimic; morocănos, palid, cu sprâncenele încruntate asculta tăcerea din el care-i alungase orice sentiment, pustiindu-i sufletul şi strângându-i creierul ca într-o menghină.

Maiakin se ocupa de înmormântare. Umbla repede şi vioi prin încăperi, bocănea cu cizmele, striga la servitori ca un stăpân, îşi bătea finul pe umeri, mângâindu-l.

— Dar tu, flăcăule, de ce ai încremenit aşa? Tatăl tău era bătrân şi slăbit… Pe toţi ne-aşteaptă moartea, nimeni nu poate fugi de ea, de aceea nu se cade să amorţeşti înainte de vreme… Nu-l vei învia cu mâhnirea ta şi nici n-are nevoie de supărarea ta, doar spune cuvântul: *„Când sufletul de trup va fi nevoit a se ridica de îngerii groaznici, uită pe toate neamurile şi cunoscuţii”;* înseamnă că or dacă plângi, or dacă râzi, tu nu mai eşti nimic pentru el. Viii cu viii… Mai bine plângi, căci plânsul e omenesc şi uşurează sufletul…

Dar cuvintele acestea nu ajungeau nici la mintea, nici la inima lui Foma.

Şi-a revenit abia în ziua înmormântării, datorită încăpăţânării naşului, care se străduia tot timpul să-i trezească sufletul din apăsare.

Era o zi înnourată şi posomorâtă. În urma sicriului mergea o mulţime mare şi neagră de oameni învăluiţi într-un nour des de pulbere; aurul de pe veşmintele preoţilor lucea, larma surdă stârnită de mişcarea înceată a lumii se contopea cu cântecele solemne ale corului episcopal. Pe Foma mulţimea îl împingea şi din urmă şi din laturi; mergea dar nu vedea nimic, afară de capul cărunt al tatălui, iar melodia tânguitoare a corului îi răsuna ca un ecou trist în suflet. Maiakin mergea alături de el şi-l plictisea, şoptindu-i la ureche neîncetat:

— Uită-te câtă lume a năvălit, mii de oameni!… Chiar şi guvernatorul a venit să-l conducă pe tatăl tău… şi primarul oraşului… aproape toţi consilierii de la primărie… în spatele tău e Sofia Pavlovna… Tot oraşul l-a cinstit pe Ignat…

La început, Foma nu-i asculta şoaptele, dar când a auzit de Medînskaia a întors, fără voie capul şi l-a văzut pe guvernator. În suflet i s-a strecurat ca o picătură de ceva plăcut, văzându-l pe acest om de vază, cu o eşarfă pe umăr, cu decoraţiile pe piept, mergând în urma sicriului cu tristeţe pe faţa-i aspră.

— *„Fericita cale întru care mergi astăzi, suflete”...* cânta încet Iakov Tarasovici, mişcându-şi nasul, şi iar îi şoptea la ureche: Şaptezeci şi cinci de mii de ruble e o sumă pentru care face să fii petrecut de atâta lume… Ai auzit că Sonka vrea să pună piatra fundamentală la patruzeci de-zile după moartea lui?

Foma şi-a întors iar capul, întâlnind privirile Medinskăi. Erau mângâietoare privirile ei; Foma a oftat adânc şi s-a simţit mai uşor, ca şi cum i-ar fi străpuns sufletul o rază de lumină caldă şi a topit

în el ceva. Însă, şi-a dat seama repede că nu se cade să-şi întoarcă ochii în toate părţile.

În biserică, sufletul i s-a pătruns de poezia măreaţă şi sumbră a slujbei, iar când a auzit chemarea zguduitoare: *„Veniţi să dăm sărutarea cea de pe urmă”* – din pieptul lui s-a smuls un plâns puternic ca un urlet, încât toată mulţimea s-a cutremurat de strigătul acela al durerii.

Cum a strigat, s-a clătinat. L-a sprijinit naşul şi l-a împins spre sicriu, cântând destul de tare, chiar cu un fel de furie:

— *„Sărutaţi pe cel ce puţin mai înainte a fost cu noi”,* sărută-l Foma, sărută-l. *„Că se dă gropii, cu piatră se acoperă, întru întuneric se sălăşluieşte şi cu morţii se îngroapă”...*

Dar atingând cu buzele fruntea tatălui, Foma s-a dat înapoi cu groază.

— Încet! Era să mă dai jos… i-a spus Maiakin abia auzit şi aceste vorbe simple şi liniştite l-au întărit mai mult decât braţul lui.

— *„Văzându-mă zăcând fără glas şi fără suflare, plângeţi toţi pentru mine; fraţilor şi prieteni”...* se ruga Ignat prim glasurile, preoţilor.

Dar fiul său nu mai plângea; groaza produsă de faţa tatălui său, neagră şi umflată, îi trezise întrucâtva sufletul ameţit de cântecele jalnice ale bisericii ce-şi plângea fiul păcătos. L-au înconjurat cunoscuţii, liniştindu-l cu blândeţe şi duioşie; el îi asculta şi înţelegea că-l compătimesc şi că a devenit scump pentru toţi. Iar naşul său îi şoptea la ureche:

— Uite; i cum se linguşesc… simte motanul slănina…

Vorbele acestea erau foarte neplăcute pentru Foma, dar i-au fost de folos, căci, într-un fel sau altul, l-au obligat să se gândească la ele.

Când s-a cântat veşnica pomenire la cimitir, Foma a plâns din nou tare şi amarnic. Naşul său l-a luat de braţ, l-a tras de lângă mormânt şi i-a spus necăjit:

— Cât de slab eşti! Crezi oare că mie nu-mi pare rău? Eu ştiu cu adevărat cât preţuieşte, pe când tu i-ai fost numai fiu. Şi iată că eu nu plâng… Am fost prieteni mai bine de treizeci de ani… Câte n-am vorbit, câte n-am pus la cale… câte n-am îndurat împreună!… Eşti tânăr, nu trebuie să te întristezi. Viaţa te aşteaptă înainte şi ai să te bucuri de prietenia multora. Eu sunt bătrân… şi iată că mi-am îngropat singurul prieten… am rămas sărac… N-o să mai găsesc prieten pentru sufletul meu!

Glasul bătrânului era scârţâit şi tremura ciudat. Faţa i se schimonosea, buzele i se întindeau într-o strâmbătură mare şi tremurau, iar zbârciturile de pe faţă i se strângeau şi curgeau prin ele lacrimi dese şi mărunte din ochii lui mici. Era atât de vrednic de plâns şi atât de schimbat, încât Foma s-a oprit, l-a strâns la piept cu duioşia celui mai tare şi a strigat cu îngrijorare:

— Nu mai plânge, dragă naşule!… Nu mai plânge…

— Ai dreptate! i-a răspuns Maiakin încet, şi, după ce-a oftat adânc, a devenit iar ce era: un bătrân dârz şi înţelept. Aşezându-se apoi lângă Foma în trăsură, îi spunea ca în taină: Tu n-ai drept să boceşti, tu eşti acum ca un comandant în luptă; trebuie să-ţi conduci soldaţii cu curaj. Soldaţii tăi sunt rublele şi ai o armată mare… Numai să ştii să lupţi!

Mirat de schimbarea lui atât de bruscă, Foma îl asculta şi vorbele lui îi aminteau loviturile bulgărilor aruncaţi de oameni peste sicriu, în mormântul lui Ignat.

— Ţi-a spus tatăl tău că sunt un bătrân deştept şi că trebuie să mă asculţi?

— Mi-a spus…

— Prin urmare, ascultă-mă!… Dacă înţelepciunea mea se va uni cu puterea tinereţii tale, vom putea obţine o mare victorie… Tatăl tău a fost un om mare… dar n-a văzut departe şi n-a

ştiut să mă asculte… Izbânzile pe care le-a avut în viaţă nu le-a luat cu mintea, ci mai mult cu inima… Ah, nu ştiu ce-o să iasă din tine… Să vii la mine, căci o să-ţi fie greu să stai singur în casă…

— O am pe mătuşă-mea…

— Mătuşa… e mereu bolnavă… n-are zile multe…

— Nu-mi vorbi despre asta, l-a rugat Foma abia auzit.

— Totuşi am să vorbesc. Nu trebuie să-ţi fie frică de moarte, doar nu eşti o babă din cele ce stau pe cuptor! Să trăieşti fără frică şi să-ţi duci la îndeplinire menirea. Iar menirea omului e să orânduiască viaţa pe pământul acesta. Omul e un capital… ca şi o rublă… se compune din bănuţi păcătoşi de aramă şi din copeici. Se spune că omul e făcut dintr-o mână de ţărână… Dar pe măsură ce trăieşte, prinde slănină şi unt, sudoare şi lacrimi, şi din toate acestea îşi formează sufletul şi mintea… După asta, începe a creşte în sus şi în jos… astfel că o dată poate preţui cinci parale, altă dată cincizeci de copeici, ba chiar o sută de ruble… dar uneori se întâmplă să fie mai presus de orice preţuire… Pus în circulaţie, omul trebuie să aducă vieţii dobândă. Viaţa ştie preţul tuturor şi nu ne va opri mersul înainte de vreme… nimeni nu lucrează în paguba sa, dacă e înţelept… Mă asculţi?

— Ascult…

— Dar înţelegi ceva?

— Totul…

— Nu cumva minţi?

— Dar de ce trebuie omul să moară? l-a întrebat încet Foma.

Naşul l-a privit cu compătimire, a plescăit din buze.

— Un om deştept nu pune niciodată astfel de întrebări. Omul deştept vede că râul trebuie să se verse undeva… căci, dacă ar sta pe loc, ar fi o baltă…

— Degeaba mă iei în râs, i-a răspuns Foma ursuz. Iată, marea nu curge nicăieri…

— În ea se varsă toate râurile… şi pe ea sunt furtuni mari… Tot aşa şi marea vieţii se hrăneşte din zbuciumul oamenilor… iar moartea îi reînnoieşte apele… ca să nu se strice! Oricât de mulţi oameni mor, totuşi numărul lor creşte…

— Şi ce-i cu asta? Tata a murit…

— Şi tu ai să mori…

Foma zâmbea trist.

— Ce-mi pasă dacă numărul oamenilor creşte?

— E-ehe-he! Oftă Maiakin. Nimănui nu-i pasă de asta… Poate că şi pantalonii tăi judecă la fel: „Ce ne pasă nouă că pe lume este stofă de tot felul şi câtă vrei?” Dar tu nu-i asculţi; îi porţi şi apoi îi arunci…

Foma se uită la naşul său cu dojană, dar văzându-l zâmbind, l-a întrebat respectuos, plin de nedumerire:

— Naşule, oare dumneata nu te temi de moarte?

— Copilul meu, mai înainte de toate, mă tem de prostie, i-a răspuns cu smerenie veninoasă Maiakin. Eu aşa socot: când îţi dă prostul miere, scuip-o, dar când îţi dă înţeleptul otravă, bea-o! Iar ţie îţi spun: ariciul n-are curaj când nu-i sunt ţepii ridicaţi…

Îl jigneau vorbele batjocoritoare ale bătrânului şi-l înfuriau. S-a întors cu faţa în altă parte.

— Nu poţi vorbi fără să baţi şaua…

— Nu pot! i-a răspuns Maiakin şi ochii îi jucau neliniştiţi. Fiecare vorbeşte în felul lui. Poate-ţi par aspru? Aşa-i, oare?

Foma tăcea.

— Eh, frate… s-o ştii de la mine: te iubeşte cel ce te învaţă… Să ţii bine minte lucrul acesta şi la moarte nu te gândi… E o nebunie ca omul sănătos să se gândească la moarte. Eclesiastul s-a gândit la moarte mai mult decât noi toţi şi a spus: „Mai bine câine viu decât leu mort”…

Au ajuns acasă. Toată strada era înţesată de trăsuri şi prin geamurile deschise se revărsa zgomot de glasuri. Cum a intrat Foma în salon, l-au luat de braţ care mai de care şi l-au dus la masa cu gustări, îndemnându-l să bea şi să mănânce. Era acolo larmă de bâlci, lume multă şi zăpuşeală. Foma a băut în tăcere un păhărel de rachiu, apoi a mai băut unul şi încă unul… În jurul lui s-auzeau clefăituri, sorbituri, sunete de pahare ciocnindu-se, gâlgâitul rachiului turnat… Se vorbea despre batog, despre vocea solistului din corul episcopiei şi iar despre batog; se mai spunea că primarul ar fi vrut să tină o cuvântare, dar nu s-a hotărât să vorbească după arhiereu de teamă să nu iasă mai prost. Cineva spunea cu duioşie:

— Răposatul făcea aşa: tăia o felioară de peşte, o pipera, o acoperea cu altă felioară şi, după ce o mânca, bea un păhărel de votcă…

— Să-i urmăm pilda! duduia un glas de bas.

Încruntat şi cu sufletul plin de obidă, Foma se uita la buzele grase şi la fălcile mestecând mâncarea gustoasă; ar fi vrut să răcnească şi să-i dea afară pe toţi aceşti oameni cu cheag care, până mai ieri, îi impuneau respect.

— Fii mai vorbăreţ, mai prietenos, îl sfătuia încet Maiakin, învârtindu-se mereu în preajmă lui.

— De ce crapă aici? Ce, au venit la crâşmă? i-a răspuns Foma, tare, plin de răutate…

Maiakin s-a speriat şi s-a uitat repede în jur cu un zâmbet prietenos.

— Sst… taci!

Era însă prea târziu; zâmbetul nu i-a mai fost de niciun folos. Cuvintele lui Foma fuseseră auzite; zgomotele şi vorba din salon începeau să scadă, unii oaspeţi se grăbeau să plece; alţii, supăraţi şi încruntaţi, lăsau furculiţele şi cuţitele, se îndepărtau de masă şi mulţi se uitau chiorâş la Foma.

El le înfrunta privirile tăcut şi înfuriat.

— Poftiţi, vă rog, la masă! striga Maiakin, umblând printre ei ca o scânteie prin cenuşă. Poftiţi şi staţi! Îndată se vor aduce şi blinelele…

Foma a apucat spre uşă, ridicând din umeri.

— Eu nu mănânc… a spus el cu glas tare.

În urmă s-a auzit o rumoare duşmănoasă şi glasul linguşitor al naşului:

— De supărare, că doar Ignat i-a fost şi tată şi mamă!…

Foma s-a dus în grădină şi s-a aşezat pe locul unde murise tată-său, îl apăsa un simţământ de singurătate şi tristeţe. Şi-a desfăcut gulerul cămăşii să respire mai liber, apoi şi-a pus coatele, pe masă şi a încremenit aşa, cu capul în mâini. Cădea o ploaie măruntă şi frunzele mărului foşneau trist sub loviturile picăturilor. Mult timp a stat aşa nemişcat, uitându-se cum pică apa, în picături mărunte, de pe măr pe masă. Capul îi vuia din pricina rachiului, inima îi era roasă de ciuda împotriva oamenilor, Gânduri nedefinite se năşteau şi dispăreau; vedea capul chel al naşului cu o coroană de păr argintiu şi faţa lui întunecată care semăna cu chipurile icoanelor vechi. Aşa cum era faţa aceea, cu gura fără dinţi, cu zâmbetul viclean, trezea în el un simţământ rece şi plin de îngrijorare, întărindu-i şi mai mult sentimentul de singurătate. Apoi şi-a amintit privirea blândă a Medînskăi, statura ei dreaptă şi mică, şi alături de ea s-a ivit deodată statura înaltă şi chipeşă a Liubovei Maiakin, cu faţa rumenă, cu ochii plini de zâmbet, cu cosiţa groasă, aurie… Aerul era plin de foşnete triste… cerul cenuşiu parcă plângea şi lacrimile lui reci tremurau în pomi. Sufletul lui Foma era plin de ceva întunecat şi rece, de un sentiment de singurătate de orfan… Şi acest sentiment năştea întrebarea:

— „Cum voi trăi?”

Ploaia îi udase hainele; tremurând de frig, Foma s-a întors în casă…

Viaţa-l hărţuia din toate părţile şi nu-l lăsa să-şi adune gândurile. La patruzeci de zile de la moartea lui Ignat, stăpânit de un simţământ plăcut s-a dus la solemnitatea punerii pietrei fundamentale a azilului de noapte, îmbrăcat în mare ţinută. De cu seară, Medînskaia îl anunţase printr-o scrisoare că a fost ales membru în comitetul de supraveghere a construcţiei şi membru de onoare al societăţii prezidate de ea. I-a plăcut lucrul acesta şi-l tulbura de pe acum rolul ce-l va avea la punerea pietrei fundamentale. Mergea gândindu-se cum se vor desfăşura toate acestea şi cum va trebui să se poarte ca să nu se fâstâcească în faţa lumii.

Deodată l-a strigat cineva:

— Ei, ei! Stai!

Foma s-a întors şi l-a văzut pe Maiakin fugind pe trotuar, îmbrăcat cu o haină lungă, aproape până la pământ, cu şapcă înaltă şi în mână cu o umbrelă mare.

— Ia-mă şi pe mine! l-a rugat bătrânul, sărind în trăsură sprinten ca o maimuţă. Trebuie să-ţi spun că te aşteptam, mă tot uitam şi mă gândeam că e vremea să pleci…

— Mergi şi dumneata acolo?

— Dar cum crezi? Trebuie să văd cum se bagă în pământ banii prietenului meu…

Foma l-a privit chiorâş. Tăcea.

— Ce te uiţi chiorâş? Nu cumva ai să ajungi şi tu un filantrop?

— Cum vine asta? l-a întrebat Foma stăpânit.

— Am citit azi în gazetă că ai fost ales membru în comitetul de conducere al azilului şi membru de onoare în societatea Sofiei… Asta are să te usture la buzunar! a oftat Maiakin.

— N-am să mă ruinez!

— Nu ştiu… a răspuns bătrânul dulceag. Nu socotesc că toate ocupaţiile astea de binefacere sunt înţelepte! Ceva mai mult, aş spune că asta nu-i o treabă, ci prostii dăunătoare.

— Cum, a ajuta oamenii e ceva dăunător?

Maiakin zâmbea.

— Cap sec! Să vii la mine, să-ţi deschid ochii în privinţa asta… trebuie să te învăţ! Ai să vii?

— Bine!

— Aşa. Dar până atunci, la serbarea asta să te ţii mândru, să stai în văzul tuturor. Dacă nu ţi-aş spune, ai fi în stare să te ascunzi în spatele cuiva…

— De ce să mă ascund? i-a răspuns Foma nemulţumit.

— Aşa spun şi eu; n-ai pentru ce, de bună seamă. Banii sunt donaţi de tatăl tău şi cinstirea ţi se cuvine ţie, ca moştenitor. Respectul e ca şi banii… un om de afaceri respectat are pretutindeni drum deschis şi credit… De aceea să ieşi înainte, să te vadă toţi, căci, dacă ai făcut un lucru de cinci parale, ţi se va da respect cât pentru o rublă… Iar dacă te ascunzi, faci o prostie…

La sosirea lor, toate personalităţile erau adunate şi o mulţime de oameni înconjurau grămezile de cherestea, cărămizi şi pământ. Arhiereul, guvernatorul, reprezentanţii autorităţilor şi ai administraţiei oraşului formau un grup mare împreună cu doamnele, îmbrăcate în haine bogate şi se uitau la cei doi zidari cum pregătesc varul şi cărămida. Maiakin şi finul său s-au îndreptat spre acest grup; naşul îi şoptea lui Foma:

— Nu te fâstâci… chiar dacă pe burtă au mătase, în burtă n-au nimic…

Apoi l-a salutat cu glas vesel şi respectuos pe guvernator înaintea arhiereului:

— Bună ziua, Excelenţă! Blagosloveşte, Înalt Preasfinte!

— A, Iakov Tarasovici! a exclamat guvernatorul cu prietenie şi i-a strâns mâna zâmbind, scuturându-i-o, în timp ce Maiakin se pleca să sărute mâna arhiereului. Ce mai face bătrânul nemuritor?

— Bine, vă mulţumesc respectuos, Excelenţă! Respectele mele, Sofia Pavlovna! a adaus Maiakin repede, învârtindu-se ca o sfârlează printre oameni.

Într-un minut, reuşise să-l salute pe preşedintele tribunalului, pe procuror, pe primar şi pe toţi cei ce socotea el că trebuie să fie salutaţi întâi; şi nu erau prea mulţi. Zâmbea, glumea şi, dintr-odată, atenţia tuturor s-a concentrat asupra persoanei lui mărunte, iar Foma stătea în spatele lui, cu capul plecat, se uita pe sub sprâncene la oamenii aceştia îmbrăcaţi în haine scumpe, cusute cu fir. Invidia îndrăzneala bătrânului, însă el se intimida şi cu cât simţea că se zăpăceşte, se fâstâcea mai rău. Deodată, naşul l-a apucat de mâini şi l-a tras spre el.

— Excelenţă, vă prezint pe finul meu, Foma, unicul fiu al răposatului Ignat.

— Aşa! a rostit guvernatorul cu glas de bas. Îmi pare bine… Condoleanţele mele, tinere! a adaus, strângându-i mâna şi după aceea a tăcut; a reluat cu convingere: E o mare nenorocire să-ţi pierzi părintele.

După ce a aşteptat câteva clipe un răspuns de la Foma, s-a întors spre Maiakin.

— Am fost încântat de cuvântarea rostită de dumneata aseară în dumă. Minunat, înţelept; ei nu înţeleg adevăratele nevoi ale populaţiei…

— Vedeţi, Excelenţă, capitalul este mic, ceea ce înseamnă că oraşul trebuie să mai adauge…

— Foarte adevărat, foarte adevărat!

— Cumpătarea, zic eu, e bună. Dă, Doamne, cumpătare la toată lumea. Eu nu beau… dar pentru ce-i nevoie de săli de lectură, dacă poporul nici nu ştie măcar să citească?

Guvernatorul mormăia aprobator.

— Iată ce spun eu: daţi mai bine banii pentru o instituţie tehnică… Dacă se va începe ceva modest, banii ăştia vor ajunge, dar dacă, din întâmplare, vor mai trebui, vom cere de la Petersburg şi ni se vor da. Atunci oraşul nu va fi nevoit să mai dea, şi lucrul va fi înţelept…

— Exact! Dar ce zici? Ce-au mai sărit liberalii la dumneata?

— Atâta treabă au şi ei: să strige…

I-a întrerupt tusea groasă a protodiaconului de la catedrală, anunţând astfel începutul slujbei religioase.

Sofia Pavlovna s-a apropiat de Foma, l-a salutat, spunându-i cu tristeţe:

— M-am uitat la faţa dumitale în ziua înmormântării şi mi s-a strâns inima… „Doamne, mă gândeam, cât trebuie să sufere!”

Foma o asculta şi cuvintele ei îi mergeau drept la inimă…

— Strigătele dumitale! Mi-au zguduit inima… sărmanul meu copi1… Pot să-ţi spun aşa, căci sunt bătrână…

— Dumneata! abia a îndrăznit Foma.

— Parcă nu-i aşa? l-a întrebat ea privindu-l cu naivitate.

Foma tăcea cu capul plecat.

— Dumneata nu crezi că sunt bătrână?

— Eu vă cred… numai că asta nu-i adevărat! i-a răspuns Foma înflăcărat, încet.

— Ce nu-i adevărat? Că mă crezi?

— Nu! Nu, asta… dar aceea că eu… Scuzaţi!… Nu mă pricep să vorbesc! a rostit Foma, roşu de tulburare. Nu sunt om învăţat…

— Nu trebuie să te ruşinezi de asta… i-a răspuns Medînskaia protector. Dumneata eşti încă tânăr, iar învăţătura e accesibilă tuturor… Sunt însă oameni cărora învăţătura nu numai că nu le e de folos, dar poate să le şi strice… Aceştia sunt oameni cu inima curată, încrezători, sinceri ca nişte copii… şi dumneata eşti dintre aceştia… Nu-i aşa că dumneata eşti dintre aeeştia, nu-i aşa?

Ce putea răspunde Foma la întrebarea asta? A răspuns sincer:

— Vă mulţumesc respectuos…

Văzând însă că vorbele lui au stârnit o lucire de veselie în ochii Medînskăi, se simţea ridicul şi prost şi s-a înfuriat de cele spuse; a adăugat abătut:

— Da, aşa sunt eu: ce am pe suflet mi-e şi pe limbă… Nu mă pricep să fiu făţarnic… Îmi vine să râd, râd pe faţă… sunt un prost!

— De ce aşa? l-a întrebat ea cu reproş şi, îndreptându-şi rochia, i-a mângâiat ca din greşeală mâna în care el îşi ţinea pălăria.

Foma şi-a privit mâna jenat şi a zâmbit.

— Dumneata, de bună seamă, vei fi la masă?

— Da…

— Dar mâine ai să vii la mine, la şedinţă?

— Neapărat!

— Dar poate şi aşa, ca musafir, vei veni vreodată, da?

— Eu… vă mulţumesc! Voi veni!…

— Eu trebuie să-ţi mulţumesc pentru promisiunea asta.

După aceea au tăcut. În aer plutea glasul pios şi slab al arhiereului, rostind cu simţire o rugăciune şi ţinând mâna întinsă în semn de blagoslovire a locului unde avea să se pună temelia azilului de noapte.

— *„Pre care nici vântul nici apa nici altceva să nu o poată strica… binevoieşte ca prin binecuvântarea ta a lua săvârşire, şi pre cei ce vor să locuiască într-însa îi păzeşte de toată bântuiala celui potrivnic…”*

— Cât sunt de frumoase rugăciunile noastre şi ce pline de înţeles, nu-i aşa? îl întreba Medînskaia.

— Da… a răspuns el scurt, neînţelegându-i cuvintele şi simţind că roşeşte iar.

— Ei vor fi totdeauna împotriva intereselor noastre, ale negustorilor, spunea şuşotind convingător şi tare Maiakin, stând alături de primar, nu departe de Foma. Lor ce le pasă? Ei n-au nevoie decât să-i laude jurnalele; fondul adevărat nu-l pot înţelege… Ei trăiesc numai de ochii lumii, nu pentru organizarea vieţii… Iată cum judecă: după jurnale şi după Suedia! Ieri, doctorul îi dădea mereu cu Suedia: „Învăţământul public din Suedia…” şi altele de felul acesta… că

acolo totul e de primă calitate! Dar, la urma urmei, ce-i Suedia asta? Poate că Suedia-i numai o născocire… se dă numai aşa, ca exemplu, dar poate că acolo nu-i niciun învăţământ public şi nimic din toate cele ce se spun. Noi nu cunoaştem Suedia decât după chibrituri şi după mănuşi… Şi apoi, noi nu trăim pentru ea şi n-are ce să ne înveţe… noi trebuie să ne rânduim viaţa după calapodul nostru. Nu-i aşa?

Protodiaconul tuna, cu capul dat pe spate:

— *Fondatorului casei acesteia… ve-eşnică pome-ni-ire!*

Foma a tresărit, dar Maiakin se şi afla lângă el şi, trăgându-l de mână, îl întreba:

— Te duci la masă?

Mânuţa caldă şi catifelată a Medînskăi a alunecat din nou pe mâna lui.

Masa aceea era un supliciu pentru Foma. Pentru prima dată în viaţă se afla în mijlocul unor oameni cu atâta vază şi băga de seamă că ei mănâncă şi vorbesc altfel, mai bine ca el. Simţea că până şi de Medînskaia, aşezată drept în faţa lui, nu-l despărţea numai masa, ci un munte înalt. Alături stătea secretarul societăţii în care el fusese ales membru de onoare; acesta era un tânăr funcţionar de la judecătorie, cu numele ciudat de Uhtişcev. Iar pentru ca numele să pară şi mai absurd, el vorbea tare şi subţire; grăsuţ, mic de statură, cu faţa rotundă, vorbăreţ şi vesel, semăna cu un clopoţel nou.

— Tot ce-i mai bun din societatea noastră e preşedinta; lucrul cel mai de seamă de care ne ocupăm e să-i facem curte; lucrul cel mai greu e să găsim un compliment care să o mulţumească; iar lucrul cel mai cuminte e să o admirăm tăcând şi fără nicio speranţă… Aşa că dumneata, de fapt, nu eşti membru al „Societăţii de binefacere”, ci al societăţii „Tantal”[7] din anturajul Soniei Medînskaia…

Foma îi asculta flecăreala, se uita la preşedintă, care vorbea foarte preocupată cu şeful de poliţie; îi răspundea secretarului mormăind, prefăcându-se că-i ocupat cu mâncarea, vrând însă ca totul să se termine cât mai repede. Se simţea prost, de plâns şi ridicol; era convins că toţi se uită la el şi-l judecă.

Maiakin şedea alături de primar, învârtea repede furculiţa în aer şi-i tot spunea ceva, mişcându-şi creţurile de pe fată. Primarul, un om cărunt, cu mutra roşcată şi cu gâtul scurt, se uita la Maiakin ca un taur, urmărindu-l cu atenţie încordată, bătând uneori afirmativ cu degetul mare în marginea mesei. Râsetele şi discuţiile vii înăbuşeau cuvântarea vioaie a naşului său şi Foma n-auzea niciun cuvânt, mai ales că în ureche îi răsuna mereu glasul de tenor al secretarului.

— Uită-te, s-a ridicat protodiaconul, îşi încarcă plămânii cu aer… îndată îi va cânta lui Ignat Matfeievici, veşnica pomenire…

— Nu s-ar putea să plec? l-a întrebat încet Foma.

— De ce nu? Toţi te vor înţelege…

Glasul puternic al diaconului a înăbuşit şi parcă a strivit larma din încăpere; negustorii de vază se uitau încântaţi la gura lui larg deschisă din care se revărsa o octavă puternică. Foma s-a ridicat de la masă folosind acest moment şi a ieşit din sală.

După o clipă respira liber, stând în trăsura lui şi gândind că el n-are ce căuta printre aceşti domni. În sinea sa îi socotea nişte pomădaţi, nu-i plăcea strălucirea lor, nici feţele, nici zâmbetul şi nici vorbele, însă uşurinţa şi libertatea mişcărilor lor, priceperea de a vorbi despre orice, hainele lor frumoase, trezeau în el un amestec de invidie şi respect. Era dureros şi trist pentru el să-şi dea seama că nu poate vorbi aşa de mult şi aşa de uşor ca toţi aceşti oameni şi, amintindu-şi de Liuba Maiakin, gândea că şi dânsa râde adesea de el din pricina asta.

Foma n-o iubea; iar, după ce a aflat de la tatăl său de intenţiile naşului de a-l căsători cu ea, a început s-o ocolească de-a binelea. Dar după moartea tatălui său, se ducea zilnic la Maiakin, şi o dată Liuba i-a spus:

— Ştii ceva? Mă uit la tine că nu semeni deloc a negustor…

— Şi tu aduci prea puţin a negustorească… i-a răspuns Foma, privind-o cu bănuială.

Nu-i înţelegea rostul vorbelor: voise să-l jignească sau grăise numai aşa?

— Slavă Domnului! a răspuns ea, zâmbind blând şi prietenos.

— De ce te bucuri?

— Fiindcă nu semănăm cu părinţii noştri…

Foma o privea mirat; tăcea.

— Spune drept, l-a întrebat ea încet, nu-i aşa că nu-l iubeşti pe tatăl meu? Nu-ţi place?

— Nu… prea… i-a răspuns el, lungind vorba.

— Eu însă nu-l iubesc deloc…

— De ce?

— Pentru toate… Dacă ai fi mai deştept, ai înţelege singur. Tatăl tău a fost mai bun…

— Mai încape vorbă! a rostit Foma cu mândrie.

După această discuţie, aproape dintr-odată s-a stabilit între ei o atracţie reciprocă, atracţie ce creştea din zi în zi, luând repede forma unei prietenii cam ciudate.

Liuba era de o vârstă cu fratele ei de lapte, dar se comporta cu el ca o persoană în vârstă faţă de un băieţaş. Îi vorbea cu oarecare indulgenţă şi deseori râdea de el, întrebuinţa cuvinte necunoscute de Foma, spunându-le cu o deosebită autoritate şi cu vădită plăcere. Îi plăcea mai ales să vorbească despre fratele ei, Taras; deşi nu-l văzuse niciodată, povestea despre el lucruri ce-l făceau să semene cu haiducii curajoşi şi nobili ai mătuşii Anfisa. Deseori se plângea de tatăl său, spunându-i:

— Ai să fii şi tu tot aşa, un hrăpăreţ!

Toate acestea îi erau neplăcute lui Foma, îi atingeau mândria. Uneori însă era sinceră, simplă şi plină de o duioşie prietenoasă; atunci, el îşi dezvăluia sufletul şi amândoi îşi mărturiseau îndelung gândurile şi simţămintele.

Vorbeau mult şi deschis, dar lui Foma i se părea că tot ce spunea Liuba e străin de el şi nu-i era folositor nici ei; în acelaşi timp, el vedea desluşit că vorbele lui nemeşteşugite nu o interesau deloc şi că nici nu i le putea înţelege. Oricât ar fi petrecut în astfel de discuţii, nu rămâneau decât cu un simţământ de nemulţumire unul fată de altul, Nedumerirea dintre ei creştea deodată şi-i despărţea asemenea unui zid nevăzut. Nu se hotărau să se atingă de acest zid, nici să-şi spună unul altuia că-l simt, ci îşi continuau discuţiile, dându-şi confuz seama că şi-n unul şi-n altul era ceva ce i-ar fi putut apropia şi uni.

În ziua aceea, după solemnitate, ajungând la naşul său, a găsit-o pe Liuba singură; i-a ieşit, înainte şi se vedea că ori e bolnavă, ori indispusă: ochii îi străluceau ca de febră şi erau înconjuraţi de cearcăne negre. I-a spus zâmbind, înfăşurându-se într-un şal moale:

— Ce bine-mi pare că ai venit! Sunt singură, mi-e urât, nu-mi vine să mă duc nicăieri… Vrei un ceai?

— Am să beau… Dar ce-i cu tine, nu te simţi bine cumva?

— Du-te în sufragerie; voi spune să ni se aducă acolo samovarul… i-a răspuns ea fără a-i lua în seamă întrebarea.

Foma a trecut într-una dintre camerele mici, cu două geamuri, ce dădeau în grădină. La mijloc era o masă ovală, înconjurată cu scaune de stil vechi, tapisate cu piele; în spaţiul dintre geamuri era o pendulă cu o uşă de sticlă, în colţ, o vitrină cu argintărie.

— Vii de la masă? l-a întrebat Liuba intrând,

Foma a dat din cap tăcând.

— Ei, cum a fost, pompos?

— Pompos, nevoie mare! i-a răspuns Foma zâmbind. Am stat ca pe jăratic… Toţi erau ca nişte păuni, eu ca o cucuvaie…

Liuba aranja paharele şi nu i-a răspuns nimic.

— Dar tu de ce eşti aşa de tristă? a întrebat-o iar Foma, privindu-i faţa posomorâtă.

Ea s-a întors spre el şi i-a răspuns tristă, dar încântată:

— Ah, Foma! Ce carte am citit! Dacă-ai putea înţelege!

Foma a zâmbit.

— Cred că e o carte bună, de vreme ce te-a tulburat atât!…

— N-am dormit… am citit toată noaptea… Înţelegi? Citeşti şi parcă ţi se deschide în faţă o uşă spre altă lume… Şi oamenii, şi vorbele lor sunt altfel… totul e altfel! Toată viaţa…

— Mie nu-mi plac astfel de lucruri… i-a răspuns Foma nemulţumit. Sunt născociri, înşelăciuni. Uite, până şi teatrul… Negustorii sunt luaţi în bătaie de joc… Oare sunt ei într-adevăr atât de proşti? Cum aşa! Să-l luăm, de pildă, pe naşul meu…

— Şi teatrul e o şcoală, Foma, i-a răspuns ea sentenţios. Negustorii au fost aşa… şi ce fel de înşelăciune poate fi în cărţi?

— Ca şi-n poveşti… Nimic nu-i adevărat…

— Te înşeli! Tu doar n-ai citit cărţi, cum poţi să le judeci? în ele găseşti adevărul. Ele te învaţă să trăieşti.

Foma a dat din mâini a dispreţ.

— Lasă! N-o să iasă nimic din cărţile tale!… Iată, tatăl tău nu citeşte şi cât e de isteţ! Mă uitam astăzi la el şi-l invidiam. Cum se poartă cu toţi… liber, aşa cum se cuvine, pentru fiecare are câte un cuvânt… Se vede dintr-odată că va reuşi în toate…

— Şi ce caută? Numai bani… Sunt însă oameni care doresc fericirea tuturor pe pământ… şi pentru

asta nu se cruţă, muncesc, sufăr şi pier! Se poate oare compara tata cu ei?!

— Nu-l compara cu ei! După cum se vede, acelora le place una, naşului alta…

— Acelora nu le place nimic!

— Cum se poate una ca asta?

— Ei vor să schimbe totul…

— Prin urmare, se străduiesc pentru ceva? Vor ceva! i-a întors-o el judicios.

— Fericirea tuturor! a răspuns Liuba cu înflăcărare.

— Ei, asta n-o înţeleg… Cine poate să aibă grijă de fericirea mea? Şi apoi, ce fericire pot ei să-mi făurească, dacă nici eu singur nu ştiu de ce am nevoie? Iată ce: dacă te-ai fi uitat la oamenii care au stat la masă…

Liuba i-a răspuns cu hotărâre:

— Aceia nu sunt oameni!

— Nu ştiu ce sunt ei după părerea ta, dar un singur lucru se vede dintr-odată: îşi ştiu rostul. Oameni dibaci, degajaţi…

— Ah, Foma! i-a răspuns ea cu amar. Tu nu înţelegi nimic! Nimic nu te mişcă! Eşti leneş, nu ştiu cum…

— Te-ai pornit! Nici n-am apucat să mă dezmeticesc…

— Eşti pur şi simplu superficial.

— Tu n-ai fost în sufletul meu, i-a răspuns el liniştit, nu-mi ştii gândurile…

Liuba a ridicat din umeri.

— Şi la ce te gândeşti?

— Ei, cum? Mai întâi – am rămas singur… şi al doilea, trebuie să trăiesc. Cu felul meu de a fi, nu pot trăi; crezi că eu nu-mi dau seama de asta? Nu vreau să fiu de râsul lumii… Eu nu ştiu cum să vorbesc cu oamenii. Nu ştiu nici să judec, a încheiat el, zâmbind ruşinat.

— Trebuie să citeşti, trebuie să înveţi, îl sfătuia cu convingere Liuba, plimbându-se prin cameră.

Foma grăia ca pentru sine, fără să se uite la ea:

— În sufletul meu se zbate ceva… dar nu-mi pot da seama ce-i. Iată, văd că naşul vorbeşte… şi tot ce spune are tâlc… şi-i plin de înţelepciune… Dar nu mă atrage… Oamenii aceia mă interesează cu mult mai mult…

— Adică aristocraţia?

— Da…

— Ţi-ai şi găsit locul! Liuba zâmbea cu dispreţ. Sărmanul de tine! Dar parcă aceştia sunt oameni? Au ei suflet?

— De unde ştii? Doar nu-i cunoşti…

— Dar cărţile?

Au tăcut când a intrat fata din casă cu samovarul, Liuba pregătea ceaiul tăcând. Foma o privea, gândindu-se la Medînskaia… Cu ea, da, să tot stai de vorbă!

— Da-a… a reluat Liuba pe gânduri, cu fiecare zi mă conving că-i greu de trăit… Ce să fac? Să mă mărit? Cu cine? Cu un negustoraş care toată viaţa are să jefuiască oamenii, are să bea şi are să joace cărţi? Nu vreau! Vreau să fiu o personalitate… sunt o personalitate, căci înţeleg cât de prost e alcătuită viaţa. Să studiez? Parcă tata-mi dă voie… Să fug? N-am curajul… Ce să mă fac?

Şi Liuba sta lângă masă, cu pumnii strânşi, cu capul plecat.

— Dacă ai şti cât e de respingător totul… nicăieri niciun suflet viu… De la moartea mamei, tata i-a alungat pe toţi. Unii au plecat să înveţe. S-a dus şi Lipa. Îmi scrie; „Citeşte!” Ah, eu citesc! a exclamat ea cu disperare în glas şi, după o clipă de tăcere, continuă cu tristeţe: Dar în cărţi nu găseşti ceea ce-i trebuie inimii… şi multe din cele scrise în ele nu le înţeleg… În sfârşit, mi-e urât… mi-e urât să citesc tot timpul singură, singură! Vreau să vorbesc şi eu cu un om adevărat dar nu-l găsesc! Mi-e scârbă… o dată trăieşte omul pe lume şi ar fi vremea să trăiesc… dar, cu toate astea, nu văd

omul! Pentru ce să mai trăiesc? Doar eu trăiesc cantr-o puşcărie!

Foma asculta, cercetându-şi cu atenţie degetele; simţea în cuvintele ei o mare durere, dar nu o înţelegea. După ce ea a tăcut deprimată şi tristă, el n-a găsit să-i spună decât cuvinte pline de acelaşi reproş:

— Vezi, tu singură spui că ţie cărţile nu-ţi dau nimic, dar pe mine mă sfătuieşti: citeşte…

Ea l-a privit drept în faţă şi în ochi i s-a aprins ura.

— Ah, cât de mult aş vrea să se trezească şi în tine toate chinurile pe care le trăiesc eu! Să nu dormi nici tu nopţi întregi din pricina gândurilor, să te dezguşti şi tu de toate… să-ţi fie scârbă chiar de tine însuţi! Vă urăsc pe toţi… Vă urăsc!

Era roşie toată, se uita cu atâta mânie, vorbea cu atâta răutate, încât el, de uimire, nici nu s-a supărat. Niciodată nu mai vorbise aşa cu dânsul.

— Ce-i cu tine?

— Şi pe tine te urăsc! Tu… ce eşti tu? Un mort, un om fără suflet… Cum ai să trăieşti? Ce vei da oamenilor?

— Nu le voi da nimic. Să dobândească singuri… a răspuns Foma, ştiind bine că o supără şi mai tare.

Puterea reproşurilor îl făcea să-i asculte cu atenţie vorbele răutăcioase al căror sens îl simţea doar. S-a şi apropiat de ea, dar ea s-a întors revoltată şi mânioasă şi a tăcut.

Afară mai era lumină, pe crengile teiului din faţa geamului mai stăruiau razele amurgului, dar în încăpere pătrunsese înserarea. Limba mare a pendulei apărea din clipă în clipă de după geamul cutiei, strălucea slab, răsuna surd şi obosit s-ascundea când la dreapta, când la stânga. Liuba s-a ridicat, a aprins lampa atârnată deasupra mesei. Faţa îi era palidă şi aspră.

— Te-ai repezit la mine, i-a spus Foma stăpânindu-se, nu înţeleg pentru ce…

— Nu vreau să vorbesc cu tine! i-a răspuns ea supărată.

— Treaba ta… Totuşi… cu ce ţi-am greşit?

— Înţelegi, mă înăbuş!… Asta se poate numi viaţă? Aşa se trăieşte? Ce sunt eu? Parcă aş fi oploşită în casa tatii… Mă tine pentru gospodărie… pe urmă mă mărită! Şi iarăşi gospodărie…

— Dar eu! Ce am eu cu toate astea?

— Nici tu nu eşti mai bun decât ceilalţi…

— Şi prin asta sunt vinovat faţă de tine?

— Tu trebuie să vrei să fii mai bun…

— Parcă eu nu vreau?

Fata voia să-i mai spună ceva, dar în clipa aceea s-a auzit undeva soneria; s-a rezemat de speteaza scaunului.

— Tata… a rostit ea încet.

— Dacă ar mai fi întârziat, nu făcea rău, a adaus Foma. Aş fi vrut să te mai ascult… Tare sunt curios…

— A! Copilaşii mei, porumbeii mei! strigă Iakov Maiakin, ivindu-se în uşă. Beaţi ceişor? Toarnă-mi şi mie, Liubava…

Apoi s-a aşezat lângă Foma. Îşi freca mâinile şi zâmbea dulce; i-a dat un ghiont.

— Despre ce aţi gângurit mai mult?

— Aşa, despre felurite nimicuri, i-a răspuns Liuba.

— Nu pe tine te întreb, i-a tăiat-o bătrânul, strâmbând din nas. Tu stai acolo şi vezi-ţi de treburile tale femeieşti…

— Îi spuneam cum a fost la masă, l-a întrerupt Foma.

— Aha! Aşa-a… Am să vorbesc şi eu ceva despre masă… Mă tot uitam la tine… nu te-ai ţinut cum trebuie.

— Adică cum? Foma era nemulţumit; îşi încruntase sprâncenele.

— Adică nu te-ai purtat bine şi asta-i tot. Vorbeşte guvernatorul cu tine şi tu taci…

— Ce era să-i spun? Zicea că a-ţi pierde tatăl e o mare nenorocire… Nu ştiam eu asta? Ce să-i spun?

— „Fiindcă aşa a fost dat de la Dumnezeu, eu, Excelenţă, nu cârtesc.” Aşa trebuia să-i spui sau altceva în felul acesta… Guvernatorilor, măi băiete, le plac oamenii smeriţi…

Foma zâmbea.

— Ce, era să mă uit la el ca o oaie?

— De fapt, te-ai uitat ca o oaie şi asta n-ar fi trebuit… Trebuia să te porţi nu ca o oaie şi nici ca un lup, dar aşa să joci în faţa lui: „Sunteţi părintele nostru şi noi suntem copiii dumneavoastră”, şi el s-ar fi muiat îndată.

— Şi pentru ce să fac una ca asta?

— Aşa, pentru orice întâmplare… Un guvernator, frate, prinde bine totdeauna.

— Ce-l mai înveţi şi dumneata, tată! l-a întrerupt Liuba încet, dar cu revoltă.

— Ce-l învăţ?

— Să facă pe slugarnicul…

— Nu-i adevărat, savantă proastă. Îl învăţ politică, nu slugărnicie, politica vieţii… Uite ce-i, tu să te duci să ne pregăteşti o gustare! Umblă cu Dumnezeu!

Liuba s-a ridicat repede, a aruncat şervetul pe speteaza scaunului şi a ieşit… Tatăl o privea printre gene; a rostit după aceea, bătând cu degetele în masă:

— Te voi învăţa, Foma. Îţi voi preda filosofia cea mai adevărată şi mai precisă… şi dacă ai s-onţelegi, ai să trăieşti fără greşeli…

Foma se uita cum i se mişcă zbârciturile de pe frunte şi i se păreau nişte rânduri din tipăriturile slavone.

— Mai întâi de toate, Foma, dacă trăieşti pe pământul acesta, eşti dator să te gândeşti la tot ce te înconjoară… De ce? Pentru ca din nepriceperea ta să nu-ţi dăunezi ţie însuţi şi să nu faci rău oamenilor prin prostia ta. Acum: orice lucru omenesc are două feţe. Una, văzută de toată lumea

şi care e falsă, şi alta, ascunsă, care-i faţa cea adevărată. Pe asta trebuie să ştii cum s-o afli, dacă vrei să înţelegi rostul lucrurilor. De pildă, gândeşte-te pentru ce sunt făcute toate azilurile de noapte, de bătrâni, casele de reeducare a vagabonzilor şi alte diferite instituţii.

— De ce să mă gândesc? l-a întrebat Foma plictisit. Se ştie pentru ce… pentru săraci, pentru neputincioşi…

— Ehei, măi băiete! Câteodată, toată lumea ştie că cutare e un şarlatan, un ticălos şi, cu toate acestea, toţi îi zic Ivan ori Piotr şi-l cinstesc cu numele după tată în loc să-l suduie de mamă…

— La ce vă referiţi?

— Tot la asta… Iată, de pildă, tu spui că aceste aziluri sunt pentru săraci şi cerşetori îndeplinindu-se astfel poruncile lui Christos… Bine! Dar cine-i săracul? Săracul e omul nevoit de soartă să ne amintească de Christos, e fratele lui Christos, e clopotul lui Dumnezeu care sună în viaţă pentru a ne trezi conştiinţa şi a ne tulbura din îmbuibarea trupului… Stă sub fereastră şi cântă: *„În numele lui Dumnezeu”* şi… cântarea asta ne aminteşte de Christos, de porunca lui sfântă de a ne ajuta aproapele… Dar oamenii au orânduit viaţa în aşa fel, că nu pot urma învăţătura lui Christos, şi Iisus Christos a devenit de prisos pentru noi. Nu o dată, dar poate de o sută de mii de ori l-am vândut spre a fi răstignit şi totuşi nu-l putem alunga din viaţă pentru că săracii, fraţii lui, îi cântă numele pe străzi şi ne amintesc de dânsul… Şi iată, astăzi ne-am gândit: să-i închidem în case anume făcute, ca să nu mai umble pe străzi şi să ne trezească conştiinţa.

Foma era uimit; îl privea cu ochii mari.

— Bine spus!

— Aha, i-a răspuns Maiakin şi ochii îi străluceau de biruinţă.

Foma era neliniştit:

— Cum nu s-a gândit şi tata la lucrul acesta?

— Mai ai răbdare! Ascultă mai departe, va fi şi mai rău! Adunându-i în aziluri, ne-am gândit că ar fi bine să-i punem la lucru şi pe cei bătrâni şi pe cei schilozi, pentru ca întreţinerea lor să nu coste aşa scump… Strângând de pe străzi toate lepădăturile, nu-i nevoie să le mai dăm pomană, nu le mai vedem durerea şi sărăcia groaznică şi atunci putem să credem că toţi oamenii de pe pământ sunt sătui, încălţaţi şi îmbrăcaţi… Iată ce rost au aceste aziluri: de a ascunde adevărul… de a-l alunga din viaţa noastră pe Christos! E limpede?

— Da-a! i-a răspuns Foma, ameţit de cuvântarea meşteşugită a bătrânului.

— Şi astă nu-i totul… încă nu-i secată băltoaca până la fund! a adaus Maiakin, agitându-şi mâinile prin aer.

Creţurile de pe faţă i se mişcau, nasul lung, de pasăre răpitoare, îi tresărea şi în glas îi tremurau nişte note de înduioşătoare înflăcărare.

— Acum să privim problema şi din altă latură. Cine donează cel mai mult pentru aceste aziluri, orfelinate, pentru săraci? Donează oamenii bogaţi, negustorii noştri… Bine. Dar cine comandă în viaţă şi o organizează? Nobilii, funcţionarii şi toţi ceilalţi, nu oamenii noştri… Ei fac legile, conduc gazetele, învăţătura, totul e în mâinile lor. Mai înainte, ei erau moşieri; acum, li s-au luat pământurile şi s-au dus la slujbe… Dar cine sunt oamenii cei mai puternici în zilele de astăzi? Negustorul e puterea cea mai mare dintr-o ţară, fiindcă cu el sunt milioanele! Aşa-i?

— Aşa-i! aproba Foma, vrând să afle mai repede gândurile încă nespuse ce licăreau în ochii naşului.

— Ascultă şi bagă-ţi în cap, a reluat apăsat şi răspicat bătrânul, viaţa n-am organizat-o noi, negustorii, şi în organizarea ei n-avem nici până azi cuvântul, nu ne putem atinge de ea. Viaţa au organizat-o alţii, au plodit în ea tot felul de leneşi, nenorociţi, calici şi, înmulţindu-i, au murdărit-o şi au stricat-o; judecând drept, ei ar trebui acum s-o

cureţe! Dar o curăţim noi; pentru săraci, noi donăm şi tot noi îi îngrijim… Te rog, judecă şi tu: de ce să cârpim o cămaşă pe care n-am rupt-o noi? De ce să reparăm o casă în care n-am locuit şi care nu este a noastră? N-ar fi mai înţelept să stăm deoparte un timp oarecare şi să privim cum se întinde putreziciunea, şi înăbuşă omul care-i străin de noi? El nu va putea să o biruie, căci n-are mijloace pentru asta. Atunci ni se va adresa nouă şi ne va spune: „Vă rog, ajutaţi-ne!" Iar noi vom răspunde: „Daţi-ne mână liberă, Primiţi-ne în mijlocul organizatorilor vieţii acesteia!" Şi îndată ce vom fi primiţi, va trebui ca dintr-o singură lovitură să curăţăm viaţa de orice rău şi de tot ce e de prisos. Atunci se vor deschide şi ochii împăratului şi va vedea cine sunt supuşii lui credincioşi şi câtă minte au strâns în timpul cât au stat deoparte. Ai înţeles?

— Cum să nu înţeleg?

Când naşul vorbea despre funcţionari, el şi-a amintit de persoanele care au fost la masă şi de secretarul cel vioi şi s-a gândit că omuleţul acela rotund n-are, de bună seamă, mai mult de o mie de ruble pe an pe când el, Foma, are un milion. Însă omul acela trăieşte atât de uşor şi de liber pe când el, Foma, nu ştie, se ruşinează să trăiască. Această comparaţie şi cuvintele naşului i-au stârnit un vârtej de idei. Dar el a izbutit să dea formă numai uneia:

— În adevăr, oare omul munceşte numai pentru bani? Ce rost au banii, dacă nu-ţi dau putere?

Maiakin şi-a îngustat ochii: A-ha!

— Of! a strigat Foma necăjit. Şi tata? Dumneata n-ai vorbit cu el?

— Douăzeci de ani i-am tot vorbit…

— Şi ce spunea?

— Nu-mi înţelegea vorbele; era tare de cap, răposatul… Sufletul îi era deschis, dar la mintea lui era greu de ajuns. Da, a făcut o greşeală… Îmi pare foarte rău de banii aceştia…

— De bani nu-mi pare rău…

— Încearcă să câştigi măcar a zecea parte din ei şi pe urmă să vorbeşti…

— Pot să intru? s-a auzit glasul Liubei de după uşă.

— Poţi… a răspuns tatăl ei.

— Luaţi gustarea acum? i-a întrebat ea intrând.

— Ad-o…

Liuba s-a apropiat de bufet şi a început să zăngăne vasele. Iakov Tarasovici o privea molfăind din buze.

— Asta e, finule! Bagă-ţi bine în cap… i-a spus deodată Maiakin lui Foma, lovindu-l peste genunchi.

Foma i-a răspuns doar cu zâmbetul, gândind: „E deştept… mai deştept ca tata…”

Şi tot atunci şi-a răspuns în sinea lui, dar cu alt glas:. „Mai deştept, dar mai rău…”

V

Sentimentele contradictorii ale lui Foma faţă de Maiakin creşteau: ascultându-i cuvintele cu atenţie şi cu o curiozitate lacomă, simţea că de fiecare dată duşmănia faţă de naşul său creşte. Uneori, Maiakin îi stârnea un sentiment asemănător cu frica, alteori chiar un fel de repulsie fizică. Acest sentiment se ivea mai cu seamă atunci când bătrânul era mulţumit de ceva şi râdea. Când râdea, încreţiturile îi tremurau, schimbându-i expresia feţei în fiecare clipă; buzele uscate şi subţiri săltau şi se întindeau, dezvelind nişte cioturi negre de dinţi, bărbuţa roşie parcă-i era cuprinsă de foc, iar râsul semăna cu un scârţâit de balama ruginită. Foma nu-şi putea ascunde sentimentele şi deseori şi le arăta cu brutalitate, însă bătrânul părea că nu vede aceste mitocănii; fără a-l slăbi din ochi, îi conducea fiecare pas. Aproape că nu se mai ducea la prăvălioara lui; era adâncit cu totul în fel de fel de afaceri cu vapoarele tânărului Gordeev, lăsându-i astfel mult timp liber. Datorită faimei de care se bucura în târg şi numeroaselor cunoştinţe pe Volga, afacerile mergeau strălucit. Stăruinţa ce o punea Maiakin în ele îi întăreau convingerea că naşul său e ferm hotărât să-l însoare cu Liuba şi asta-l îndepărta şi mai mult de el.

Liuba îi plăcea, dar îi părea şi periculoasă. Ea nu se mărita, însă tatăl său nu-i spunea nimic. Nu făcea petreceri, nu invita niciun tânăr şi nu-i îngăduia Liubei să se ducă nicăieri. Toate

prietenele ei erau acum măritate… Foma se mira de vorbele ei şi o asculta cu aceeaşi lăcomie ca şi pe tatăl ei. Dar când începea să vorbească despre Taras cu dragoste şi dor, i se părea că sub acest nume ascunde pe altcineva, poate pe Ejov, care, după spusele ei, trebuia să-şi întrerupă studiile universitare şi să plece din Moscova. Era sinceră şi plină de bunătate şi asta-i plăcea lui Foma, iar cuvintele ei deseori îi trezeau mila: i se părea că ea nu trăieşte, ci visează cu ochii deschişi.

Ieşirea avută la praznic se răspândise printre negustori, creându-i o reputaţie puţin măgulitoare. Când se ducea la bursă, băga de seamă că toţi se uită duşmănos la el şi-i vorbesc într-un fel deosebit. Odată a auzit chiar în spatele lui o vorbă nu prea tare, dar plină de dispreţ:

— Puştiul de Gordeev! Mucosul!

Nu s-a întors să vadă cine aruncase vorba astă. Oamenii bogaţi, care, la început, trezeau în el timiditate, îşi pierduseră farmecul în ochii lui. Nu o dată i-au luat din mână câte o afacere convenabilă de transport; îşi dădea bine seama că asta o vor face şi în viitor, căci toţi erau deopotrivă de lacomi după bani, gata oricând să se înşele unul pe altul. Când i-a vorbit naşului de cele văzute, acesta i-a spus:

— Dar cum credeai? Negoţul e un război, lucru riscant. Aici se dă lupta pentru bani, iar banul e sufletul afacerii…

— Asta nu-mi place.

— Nici mie nu-mi plac toate, e multă falsitate! Dar în negustorie nu poţi merge de-a dreptul, trebuie să fii diplomat! Aici, frate, te apropii de om ţinând în mâna stângă mierea şi în dreapta cuţitul.

— Nu-i bine, a răspuns Foma gânditor.

— Va fi bine pe urmă; când vei învinge, va fi bine… Viaţa, frate, e simplă; ori o învingi şi-o stăpâneşti, ori te târăşti în urma ei.

Bătrânul zâmbea iar; cioturile dinţilor îl făceau pe Foma să gândească: „Se vede că pe mulţi i-ai

ros…”

— Altceva mai bun nu se află? Asta e totul!

— Ce mai vrei afară de asta? Fiecare îşi doreşte mai binele… Dar ce-i mai binele? S-o iei înaintea tuturor şi să fii mai sus decât ei… Toţi se străduiesc să ocupe primul loc în viaţă… unul într-un fel, altul în alt fel şi toţi vor numaidecât să fie văzuţi cât mai de departe, aşa cum se vede o clopotniţă. Asta-i menirea unui om, de a se înălţa… Chiar şi cartea lui Iov spune: *„Omul e născut pentru suferinţă şi ca scânteile să se înalţe,”* Uită-te la copii; şi ei, în jocurile lor, caută să se întreacă unii pe alţii. Şi orice joc are un punct culminant, de aceea e şi interesant… Ai înţeles?

— Asta o înţeleg.

— Trebuie să simţi lucrul acesta… Numai cu înţelegerea nu ajungi departe; trebuie să vrei, să vrei aşa, încât muntele să-ţi pară dâmb, marea – o baltă! Hei! Eu când eram ca tine trăiam jucându-mă! Iar tu şi acum mai eşti în căutarea unui ţel…

Vorbele mereu aceleaşi ale bătrânului şi-au atins curând scopul urmărit. Foma l-a ascultat, şi scopul vieţii i s-a lămurit… „Trebuie să fii mai bun decât ceilalţi”, îşi spunea el mereu, şi ambiţia trezită de bătrân îi pătrunsese adânc în suflet. Îi pătrunsese dar nu i l-a putut umple, căci purtarea lui faţă de Medînskaia a luat o întorsătură pe care trebuia s-o ia în mod fatal. Ea îl atrăgea, mereu voia s-o vadă, dar se intimida faţă de ea, devenea neîndemânatic, prostănac, îşi dădea seama de asta şi suferea. Se ducea deseori la ea, dar era greu s-o găsească singură; în jurul ei roiau, ca muştele în jurul unei bucăţi de zahăr, nişte tineri eleganţi şi parfumaţi. Vorbeau cu ea franţuzeşte, cântau, râdeau, iar el tăcea şi-i privea plin de răutate şi invidie. Stătea cu picioarele strânse sub el şi se uita posac de undeva, dintr-un colţ al salonului aranjat pestriţ.

Ea apărea şi dispărea prin faţa lui uşor, pe covoarele moi, trimiţându-i priviri şi zâmbete dulci. Admiratorii, mlădioşi ca şerpii, îi făceau

curte strecurându-se pe lângă mese, scaune, paravane, un întreg magazin de lucruri frumoase şi gingaşe, împrăştiate cu nepăsare prin cameră, nepăsare tot atât de periculoasă pentru ele ca şi pentru Foma. Când păşea el prin cameră, covoarele nu-i înăbuşeau paşii şi toate aceste lucruri i se agăţau de haină, se clătinau, cădeau. Lângă pian era un marinar de bronz aruncând un colac de salvare; pe colac era un şnur de sârmă care i se agăţa mereu în păr. Toate acestea stârneau râsul Sofiei Pavlovna şi al admiratorilor, iar pe Foma îl costau scump şi-l apuca ba frigul, ba căldura.

Nu-i era mai uşor nici când se găsea singur cu ea. Îl primea cu un zâmbet dezmierdător, se aşeza cu el într-unul dintre colţurile intime ale salonului şi, de obicei, înainte de a începe vorba, făcea nişte mişcări de pisică, îl privea drept în ochi cu o privire întunecată în care licărea ceva lacom.

— Îmi place atât de mult să vorbesc, cu dumneata, spunea ea tărăgănând melodios cuvintele. Toţi ceilalţi mă enervează… sunt plictisitori, ordinari, răsuflaţi. Dumneata eşti proaspăt, sincer. Nici dumitale nu-ţi plac?

— Nu-i pot suferi! răspundea Foma hotărât.

— Dar pe mine? îl întreba ea încet.

Foma întorcea ochii în altă parte şi răspundea oftând:

— A câta oară mă întrebi?

— Ţi-e greu să-mi răspunzi?

— Nu mi-e greu… dar pentru ce?

— Vreau să ştiu…

— Te joci cu mine… spunea el posomorât.

Ea deschidea ochii mari şi întreba cu glas adânc, mirat:

— Cum mă joc? Ce înseamnă a te juca?

Şi faţa ei era atât de îngerească, încât el nu putea să n-o creadă.

— Te iubesc, te iubesc! S-ar putea să nu te iubesc? spunea el înflăcărat şi adăuga îndată cu

glas coborât şi trist: Dar dumitale nu-ţi trebuie aşa ceva…

— Ai spus-o tu singur… oftă mulţumită Medînskaia, îndepărtându-se. Totdeauna-mi place grozav să te ascult cum o spui… tineresc, direct… Vrei să-mi săruţi mâna?

Şi el îi lua în tăcere mânuţa subţire şi albă, se înclina încet, i-o săruta prelung, cu înflăcărare. Ea îşi retrăgea mâna, zâmbitoare şi graţioasă şi deloc mişcată de înflăcărarea lui. Gânditoare şi în ochi cu o strălucire care îl tulbura mereu, ea îl cerceta ca pe ceva rar şi foarte ciudat; îi spunea:

— Câtă sănătate, câtă putere şi prospeţime sufletească ai… Ştii că tagma negustorească e un neam care încă n-a trăit, un neam întreg, cu tradiţii originale, cu o mare energie trupească şi sufletească… Iată, dumneata, de pildă, eşti o piatră preţioasă care, dacă ar fi şlefuită… o!

Când spunea: „la voi, negustorii, după obiceiul vostru al negustorilor”, lui Foma i se părea că prin cuvintele acestea ea parcă-l respingea. Asta-l întrista şi-l supăra. Tăcea şi se uita la ea: o făptură mică, îmbrăcată totdeauna deosebit de frumos, mirosind totdeauna ca o floare şi gingaşă ca o fecioară. Uneori se trezea în el dorinţa sălbatică şi grosolană de a se repezi la ea, de a o săruta. Dar frumuseţea şi gingăşia trupului ei subţire şi mlădios îi trezea teama de a nu o rupe sau schilodi. Glasul ei calm, dezmierdător, privirea ei limpede, dar parcă mereu la pândă, îi domoleau pornirile şi i se părea că i se uită drept în suflet şi-i înţelege toate gândurile… Astfel de izbucniri ale sentimentului erau de obicei rare; Foma o adora, admirând în ea totul: frumuseţea, vorba şi îmbrăcămintea. Alături de această admiraţie stăruia conştiinţa ascuţită, chinuitoare, care-i spunea că-i departe de ea şi că ea e mai presus de el.

Relaţiile acestea s-au stabilit repede între ei; după două-trei întâlniri, Medînskaia pusese cu totul stăpânire pe el şi începuse a-l chinui încet.

Pesemne că-i plăcea să-l stăpânească pe tânărul acesta voinic şi sănătos, îi plăcea să trezească şi să înfrâneze animalul din el numai cu glasul şi cu privirea; jocul acesta o desfăta, fiind sigură de puterea ce o are. El pleca de la dânsa pe jumătate bolnav de iritare, supărat pe ea şi furios pe sine însuşi. Dar după două zile, venea din nou la aceleaşi chinuri…

O dată a întrebat-o cu timiditate:

— Sofia Pavlovna, aţi avut copii?

— Nu…

— Ştiam! s-a bucurat Foma.

Ea i-a privit cu nişte ochi de fetiţă mică şi naiva.

— De unde ştiai? Şi de ce vrei să afli dacă am avut copii?

Foma s-a roşit, şi-a plecat fruntea şi a început să vorbească cu glas surd, de parcă fiecare vorbă îi ieşea din pământ şi ar fi cântărit câteva puduri:

— Vezi… la femeia care a născut, ochii… nu sunt deloc… aşa…

— Da-a? Dar cum sunt?

— Neruşinaţi! a trântit el vorba.

Medînskaia a izbucnit în hohotele unui râs argintiu, iar Foma a început să râdă şi el privind-o.

— Iertaţi-mă! a rostit el în cele din urmă. Poate că nu e frumos… poate am spus ceva necuviincios…

— O, nu, nu! Dumneata nu poţi spune nimic necuviincios… dumneata eşti un băiat curat şi drăguţ. Aşadar, ochii mei nu sunt neruşinaţi?

— Ai dumitale sunt ca ai îngerilor! i-a răspuns Foma, privind-o cu ochii plini de strălucire.

Ea însă se uita la el cum nu se mai uitase niciodată, ca o mamă, cu tristeţe, cu dragoste amestecată cu grija pentru cel iubit.

— Du-te, drăguţă… Am obosit şi vreau să mă odihnesc… i-a spus ea ridicându-se, fără să se mai uite la el.

Şi Foma a plecat supus.

După întâmplarea asta, că s-a purtat un timp oarecare mai aspru şi mai cinstit, parcă i-ar fi fost milă de el; dar, mai pe urmă, relaţiile au luat iar caracterul jocului mâţei cu şoarecele.

Relaţiile dintre ei n-au putut scăpa neobservate de naş şi, odată, bătrânul l-a întrebat cu o mutră plină de viclenie:

— Foma! Pipăie-ţi capul mai des, ca nu cumva, din întâmplare, să-l pierzi…

— Ce vrei, să spui?

— Mă gândesc la Sonka; te duci prea des la ea…

— Ce te priveşte? l-a întrebat Foma cu grosolănie. Şi de când e ea Sonka pentru dumneata?

— Pentru mine-i totuna, Eu nu pierd nimic dacă o să te jupoaie. Dar că îi zice Sonka, e lucru cunoscut de toată lumea… Şi că-i place să scoată jăraticul cu mâna altuia, iarăşi e lucru cunoscut…

— E o femeie deşteaptă! i-a spus Foma hotărât şi posomorât, băgându-şi mâinile în buzunare. E învăţată…

— Deşteaptă, asta-i drept! Învăţată?… O să te-nveţe ea… mai cu seamă trântorii din jurul ei…

— Nu sunt trântori… sunt oameni deştepţi! i-a întors Foma vorba cu răutate, contrazicându-se de data asta pe sine însuşi. Învăţ de la ei… Ce ştiu eu? Nu ştiu nimic… Ce am învăţat eu? La ea se discută orice… fiecare are câte ceva de spus. Dumneata să nu mă împiedici să semăn şi eu a om…

— Phii! Cum ai mai învăţat să vorbeşti! Ca grindina pe acoperiş… supărat! Ei bine, fă-te om… numai că pentru asta ar fi fost mai puţin primejdios să te fi dus la o cafenea; cel puţin acolo găseai oameni mai buni decât la Sofia… Tu, băiete, mai bine ai învăţa să deosebeşti oamenii… care la ce e bun… De pildă, Sofia… ce-i ea? O gâză care împodobeşte natura, mai mult nimic!

Revoltat până-n adâncul sufletului, Foma a ieşit, cu dinţii strânşi, înfundându-şi şi mai adânc

mâinile în buzunare. Dar curând după aceea bătrânul i-a vorbit iarăşi despre Medînskaia.

Se întorceau din golf, de la o inspecţie pe vapoare, într-o sanie mare şi comodă şi vorbeau însufleţit, prieteneşte, despre afaceri. Era prin martie; sub tălpile săniei plescăia apa, zăpada aproape se topise, soarele lucea vesel şi cald în seninul cerului.

— Cum ajungi acasă, mai întâi de toate te duci la cucoana ta, nu-i aşa? l-a întrebat Maiakin pe neaşteptate, întrerupând vorba despre afaceri.

— Am să mă duc, i-a răspuns Foma nemulţumit.

— Hmm… ia spune-mi, deseori îi faci cadouri? a stăruit Maiakin, simplu şi de la inimă.

— Ce cadouri? Pentru ce? s-a mirat Foma.

— Nu-i dai nimic? Uită-te la dânsul… Nu cumva trăieşte cu tine numai aşa, din dragoste?

Foma s-a aprins de furie şi ruşine, s-a întors deodată spre el, spunându-i cu imputare:

— Eşti om bătrân, dar vorbeşti aşa, încât mi e ruşine să te ascult! Parc-ar primi ea aşa ceva?

Maiakin a plescăit din buze spunând cu tristeţe:

— Ce to-ont! Ce pro-ost! Şi a scuipat înfuriat. Pfu! Beau nişte dobitoci dintr-o oală, şi nu mai rămân decât resturi; iar un prost îşi face din oala aceea murdară un idol! Drace! Du-te la ea şi spune-i de-a dreptul: „Vreau să-ţi fiu iubit, sunt om tânăr, numai nu-mi cere scump…”

— Naşule, l-a oprit Foma, posac şi ameninţător… Nu pot asculta asemenea lucruri… Dacă ar fi altcineva…

— Dar cine altul, afară de mine, să te apere? Ah, Doamne! a strigat Maiakin, plesnind din palme. Şi toată iarna te-a dus aşa de nas. Halal! Ah! ticăloasa!

Bătrânul era revoltat; în glasul lui se simţea furie, ciudă şi chiar lacrimi. Foma nu-l văzuse aşa niciodată; şi tăcea fără voia lui.

— O să te strice! Ah! Desfrânata Vavilonului!

…Ochii lui Maiakin clipeau des; buzele-i tremurau, a început să vorbească despre Medînskaia folosind vorbe grosolane, cu glas întărâtat, plin de patimă şi furie.

Foma îşi dădea seama că bătrânul spune adevărul şi simţea că se înăbuşă.

L-a rugat, cu glas încet şi trist, întorcându-se spre el:

— Lasă, naşule, destul…

— Trebuie să te însori cât mai repede! i-a răspuns bătrânul neliniştit.

— Pentru Dumnezeu, nu mai vorbi! s-a împotrivit Foma, cu glas surd, iar Maiakin l-a privit lung şi a tăcut.

Faţa lui Foma se lungise, devenise palidă şi se putea citi multă uimire grea şi amară pe buzele lui întredeschise şi în privirea lui tristă… În dreapta şi în stânga drumului se întindeau câmpiile presărate ici colo de straiul iernii. Prin locurile unde pământul negru ieşise de sub zăpadă se vedeau sărind graurii. De sub tălpile săniei ţâşnea apa, copitele cailor împroşcau zăpada murdară.

— Prost mai e omul la tinereţe! a reluat încet Maiakin. Vede înainte-i o buturugă şi i se pare că e un bot de fiară sălbatică… O-ho-ho!

— Vorbeşte deschis!

— Ce-aş mai avea de spus? E limpede: fetele-s caimacul, femeile-s laptele; femeile-s aproape, fetele-s departe… prin urmare, du-te la Sonka dacă nu poţi fără ea şi spune-i de-a dreptul, aşa şi aşa… Prostule! De ce te bosumfli şi de ce te superi?

— Dumneata nu înţelegi…

— Ce nu înţeleg? Înţeleg totul!

— Omul are inimă… are inimă… spunea încet Foma.

Iar Maiakin, privindu-l printre gene, i-a răspuns:

— …Înseamnă că n-are minte…

VI

Foma a ajuns în oraş trist şi cuprins de ură şi răzbunare. Fierbea în el o dorinţă puternică de a o jigni pe Medînskaia, de a-şi bate joc de ea. Cu dinţii strânşi, cu mâinile înfundate în buzunare se tot plimba de câteva ceasuri prin încăperile pustii ale casei, încruntând sprâncenele, scoţându-şi mereu pieptul înainte. Inima plină de batjocură nu-i încăpea în piept. Bocănea în podele, şi parcă ura îi creştea.

— Ticăloasa… se prefăcea că-i înger!

Dar uneori nădejdea îi şoptea încet: „Poate că toate astea nu-s decât clevetiri…”

El însă îşi amintea de vorbele pătimaşe, convingătoare ale naşului şi-şi strângea şi mai tare dinţii, îşi scotea şi mai mult pieptul înainte.

Aruncând-o pe Medînskaia în noroi, Maiakin a făcut-o accesibilă finului său, şi Foma şi-a dat seama curând de asta. După câteva zile de griji aduse de sosirea primăverii, revolta i s-a liniştit. Mâhnirea că pierde un om i-a micşorat furia împotriva femeii, iar gândul că o poate avea i-a mărit şi mai mult atracţia spre ea. Fără să-şi dea seama a hotărât că trebuie să se ducă la Sofia Pavlovna, să-i spună de-a dreptul ce vrea, şi gata!

Obişnuită cu vizitele lui, servitoarea Medînskăi, la întrebarea lui dacă-i acasă cucoana, i-a răspuns:

— Poftiţi în salon…

La început, Foma şi-a pierdut puţin firea; însă, privindu-se în oglindă şi văzându-şi trupul bine

făcut, strâns în haină, faţa serioasă, smeadă, înconjurată de o bărbişoară pufoasă şi neagră, ochii mari, întunecaţi şi aspri, şi-a îndreptat umerii păşind hotărât în salon.

Pluteau în întâmpinarea lui, încet, sunete de strune, sunete ciudate: parcă râdeau încet şi trist, parcă se plângeau de ceva şi înduioşau uşor inima; parcă cereau fără nădejde să fie ascultate… Lui Foma nu-i plăcea muzica, pentru că-l întrista întotdeauna. Chiar la birt când începea aristonul[8] să cânte ceva de jale, simţea o tristeţe chinuitoare şi ruga să oprească; sau se aşeza mai departe, simţind că nu poate asculta melodiile acestea fără cuvinte, pline de lacrimi şi tânguiri; acum, fără voia lui, se oprise în faţa uşii care da în salon.

Uşa era acoperită cu o perdea făcută din nişte fire lungi de mărgele multicolore, aranjate în aşa fel încât formau conturul ciudat al unei plante. Firele se unduiau încet şi se părea că în aer plutesc umbrele palide ale florilor. Paravanul acela străveziu nu ascundea ochilor interiorul salonului. Medînskaia stătea pe un divan, în colţul ei favorit şi cânta la mandolină. O umbrelă japoneză, mare, fixată de perete, ascundea prin culorile ei pestriţe pe femeia aceea mică, îmbrăcată cu rochie închisă; o lampă înaltă de bronz cu abajur roşu o scălda în lumina asfinţitului. Sunetele gingaşe ale strunelor tremurau trist în încăperea strâmtă şi plină de lumina unui amurg parfumat şi moale. Medînskaia îşi pusese mandolina pe genunchi şi se uita drept înaintea ei abia atingând strunele.

Foma o privea şi îşi dădea seama că singură cu sine însăşi ea nu mai era atât de frumoasă ca-n faţa oamenilor; faţa ei era mai serioasă şi mai bătrână, ochii nu mai aveau privirea mângâioasă şi blândă, ci erau trişti. Era obosită, părea că vrea să se scoale şi nu poate…

Foma a tuşit…

— Cine-i acolo? a întrebat femeia tresărind neliniştită.

Strunele au tresărit şi ele scoţând un sunet neliniştit.

— Eu sunt, a răspuns Foma, dând la o parte perdeaua de mărgele.

— A! Cât de încet ai intrat… Mă bucur că te văd… Ia loc!… De ce n-ai venit atâta vreme?

I-a întins o mână, cu cealaltă i-a arătat un fotoliu mic, lângă ea; ochii îi zâmbeau plini de bucurie.

— Am fost în golf să văd vapoarele, i-a răspuns el, vorbind cu degajare exagerată şi şi-a apropiat fotoliul de canapea.

— E multă zăpadă pe câmp?

— Câtă vreţi… Dar se topeşte grozav. Drumul e numai apă…

O privea şi zâmbea. Pesemne că Medînskaia văzuse aerul degajat din atitudinea lui şi ceva nou în zâmbet; şi-a îndreptat rochia, depărtându-se puţin. Când li s-au întâlnit privirile, ea şi-a plecat fruntea.

— Se topeşte… a spus ea pe gânduri, privindu-şi inelul de pe degetul mic.

— Mda… peste tot pâraie… a adaus Foma admirându-şi ghetele.

— Asta-i bine… Vine primăvara…

— Nu va mai întârzia…

— Va veni primăvara… a repetat ea încet, ascultându-şi parcă răsunetul cuvintelor.

— Şi oamenii vor începe să se îndrăgostească, a adăogat Foma zâmbind, frecându-şi, nu se ştie de ce, mâinile, cu putere.

— Te pregăteşti şi dumneata? l-a întrebat ea sec.

— Eu n-am nevoie… eu… sunt… de mult! Sunt îndrăgostit… pentru toată viaţa…

Ea îi aruncă o privire şi începu să cânte din nou, zicând gânditor:

— Ce frumos e… că de abia acum începi să trăieşti… Inima ţi-e plină de putere… şi n-ai în ea nimic întunecat…

— Sofia Pavlovna!

Ea l-a oprit cu un gest blând.

— Aşteaptă, dragul meu! Astăzi pot spune… ceva bun… Ştii, omul care a trăit mult are clipe când îşi cercetează inima şi găseşte pe neaşteptate ceva… de mult uitat… Acel ceva a stat, adânc în fundul inimii, ani întregi… dar nu şi-a pierdut parfumul tinereţii… când amintirea îl atinge, atunci adie asupra omului prospeţimea înviorătoare a dimineţilor de demult…

Sub degete, strunele îi tremurau şi plângeau.

Lui Foma i se părea că sunetul lor şi glasul ei încet îi gâdilă inima mângâietor şi gingaş… Dar ferm în hotărâre, el îi asculta cuvintele fără să le înţeleagă sensul; gândea: „Vorbeşte cât vrei… nu mai cred în vorbele tale”…

Şi-l supăra, îi părea rău că nu-i mai poate asculta cuvintele, tot atât de atent şi tot aşa de încrezător ca altădată…

— Te gândeşti cum trebuie să trăieşti? l-a întrebat ea.

— Câteodată mă gândesc, dar pe urmă uit, n-am când! i-a răspuns el zâmbind. La ce să te mai gândeşti? Te uiţi cum trăiesc ceilalţi oameni şi nu-ţi rămâne decât să te iei după ei…

— Ah! Să nu faci una ca asta! Fie-ţi milă de dumneata… Eşti aşa de bun! Ai ceva deosebit. Ce anume, nu ştiu! Însă asta se simte… Şi-mi pare că-ţi va fi foarte greu să trăieşti. Sunt convinsă că nu vei merge pe drumul obişnuit al oamenilor din lumea dumitale… Nu! Dumitale nu-ţi poate fi plăcută viaţa închinată goanei după ruble… O, nu! Ştiu că vrei altceva… da?

Vorbea repede şi avea în ochi o nelinişte. Foma o privea gândind: „Oare unde vrea să ajungă?”

Ea s-a apropiat, privindu-l în faţă, spunându-i cu convingere:

— Rânduieşte-ţi viaţa altfel cumva… Eşti puternic, tânăr… eşti bun!…

— Dacă sunt bun, trebuie să-mi fie şi bine! a răspuns Foma, simţind că începe să-l cuprindă tulburarea şi că inima-i bate mai tare…

— Ah, totdeauna, oamenilor buni li-i mai greu decât celor răi!… a adăugat Medînskaia cu tristeţe.

Şi din nou, de sub degetele ei răsunară note tremurătoare. Foma simţea că dacă nu-i va spune îndată ceea ce trebuie, mai târziu nu-i va mai spune nimic.

„Doamne-ajută-mi!” se ruga în gând şi a început încet, după o sforţare:

— Sofia Pavlovna! Destul!… Trebuie să-ţi vorbesc… Am venit să-ţi spun: destul! Trebuie să procedăm deschis, pe faţă… Dumneata, la început m-ai atras… iar acum văd că te fereşti de mine… Nu pricep ce spui… nu mă ajută mintea… dar simt că vrei să te ascunzi… o văd. Cred că ai înţeles pentru ce am venit!

I se înflăcărase privirea, glasul îi devenea mai fierbinte, mai puternic, cu fiecare cuvânt.

— Opreşte-te… i-a răspuns ea speriată, repezindu-şi trupul înainte.

— Ba am să vorbesc!

— Ştiu ce vrei să-mi spui…

— Nu ştii totul! i-a răspuns el ameninţător, ridicându-se. În schimb eu… ştiu totul despre dumneata… totul!

— Da? Cu atât mai bine pentru mine! a răspuns ea liniştită.

S-a sculat de pe divan, ca şi cum ar fi vrut să plece undeva, dar s-a aşezat la loc după câteva clipe. Faţa-i era serioasă, buzele strânse, se uita în jos, aşa că Foma nu-i putea vedea ochii. El crezuse că atunci când îi va spune: „Ştiu totul despre dumneata”, ea se va speria, se va ruşina şi tulburată va cere scuze că s-a jucat cu dânsul. Atunci el o va strânge în braţe cu toată puterea şi o va ierta. Dar nu s-a întâmplat aşa; zăpăcit în faţa calmului ei, o privea şi în zadar căuta cuvinte să mai vorbească…

— Cu atât mai bine… i-a spus ea înc-o dată, sec şi hotărât. Vasăzică ai aflat totul, da? Şi, bineînţeles, m-ai judecat după cum se cuvenea…

Înţeleg… sunt vinovată faţă de dumneata… Dar… nu, n-am să mă dezvinovăţesc…

A tăcut, însă, deodată, şi-a ridicat într-un gest nervos mâinile, şi-a cuprins capul… şi a început să-şi aranjeze părul…

Foma ofta adânc. Cuvintele ei îi uciseseră nădejdea pe care nu ştiuse că o are, decât acum când îi era distrusă. Spunea cu imputare amara, clătinând din cap:

— Câteodată mă uitam la dumneata şi mă gândeam: „Cât e de frumoasă şi de bună!… O porumbiţă!” Şi iată, acum spui: „Sunt vinovată”… Eh!…

S-a întrerupt. Ea râdea încet.

— Cât eşti de drăgălaş şi de nostim…

Foma o privea şi se simţea dezarmat de cuvintele ei duioase şi de zâmbetu-i trist. Tot ce avusese rece şi crud în suflet împotriva ei se topea acum la căldura scânteietoare a ochilor. I se părea mică, fără apărare, ca un copil. Zâmbea întruna şi vorbea dezmierdător, parcă l-ar fi rugat ceva; dar el nu-i asculta cuvintele.

— Am venit la dumneata… a reluat el, întrerupând-o, am venit – fără milă! Mă gândeam: „Am să-i spun!” Dar n-am spus nimic… şi nici nu vreau… Mi-am pierdut curajul… Nu ştiu cum, mă copleşeşti… Mai bine nu te cunoşteam… Ce eşti dumneata pentru mine? Precum se vede, trebuie să plec…

Ea i-a întins mâna vorbind repede:

— Mai stai puţin, dragule, nu pleca! De ce eşti aşa… aspru? Nu te supăra pe mine! Ce sunt eu pentru dumneata? Dumneata ai nevoie de o altă prietenă, simplă, sănătoasă la suflet, aşa cum eşti şi dumneata… Să fie veselă, vioaie… Eu sunt bătrână… tristă… viaţa mea-i goală şi plictisitoare… Totul e aşa de pustiu în jurul meu! Când omul e deprins să trăiască în veselie şi nu se mai poate bucura de viaţă, îi vine tare greu! Atunci nu mai râde el, ci râde viaţa de dânsul… Dar

oamenii… Ascultă-mă! Te sfătuiesc ca o mamă, te rog, te implor, n-asculta pe nimeni în afară de inima dumitale… Trăieşte aşa cum te îndeamnă inima! Oamenii nu ştiu nimic şi nu pot spune nimic sigur; să nu-i asculţi!

Voind să se exprime cât mai simplu şi cât mai pe înţeles, s-a tulburat şi cuvintele-i veneau acum unele după altele, repede şi fără legătură. Pe buze îi juca tot timpul un zâmbet jalnic.

— Viaţa-i aspră… vrea ca toţi oamenii să i se supună, şi numai cei foarte puternici i se pot împotrivi nepedepsiţi… Dar pot oare? O, dacă ai şti cât e de greu să trăieşti… Omul ajunge până acolo încât începe să se teamă de sine însuşi… se dedublează în judecător şi în criminal, se judecă pe el însuşi şi caută să se dezvinovăţească faţă de sine însuşi… Şi e gata să stea zile şi nopţi cu cel pe care-l dispreţuieşte, de care-i e scârbă, numai să nu rămână singur!

Foma o privea cu neîncredere.

— Nu mai înţeleg nimic; ce-i asta? Şi Liubov vorbeşte la fel…

— Care Liubov? Ce spune?

— Sora mea… Spune acelaşi lucru, se plânge de viaţă, spune că nu se mai poate trăi…

— O, e o mare fericire că vorbeşte despre asta de pe acum…

— Fericire! Halal fericire, de care gemi şi plângi…

— Ascultă, totdeauna în tânguirea oamenilor găseşti multă înţelepciune… înţelepciunea e o suferinţă…

Foma îi asculta glasul convingător şi se uita cu nedumerire în jur. Totul în camera aceea îi era de mult cunoscut; astăzi, însă, toate arătau altfel, deşi încăperea era plină de aceeaşi mulţime de nimicuri: pereţii cu tablouri, cu policioare, cu diferite lucruri frumoase şi viu colorate care-ţi săreau în ochi. Lumina roşie a lămpii aşternea o tristeţe tulburătoare. Peste tot se întinsese lumina

amurgului, pe ici pe colo lucea întunecat aurul ramelor, petele albe de faianţă. Deasupra uşilor atârnau nemişcate nişte stofe grele. Toate acestea îl stinghereau, îl apăsau, avea senzaţia că s-a rătăcit îi era milă de femeia asta şi totuşi ea îl enerva.

— Auzi ce-ţi spun? Aş vrea să-ţi fiu mamă, soră… Nimeni, niciodată nu mi-a stârnit un sentiment atât de cald, ca dumneata… Dar dumneata mă priveşti aşa… neprietenos… Mă crezi? Da? Nu?

El i-a răspuns oftând:

— Nu ştiu! Am crezut…

— Dar acum? l-a întrebat ea repede.

— Acum – e mai bine să plec! Nu înţeleg nimic… Nu mă înţeleg nici pe mine… Veneam la dumneata şi ştiam ce am de spus… Dar a ieşit un fel de încurcătură… M-ai orbit, m-ai stârnit… Pe urmă spui că-mi eşti mamă. Cu alte cuvinte… să-mi dai pace!

— Înţelege, mi-e milă de dumneata… a adăogat ea încet.

Enervarea lui creştea şi, pe măsură ce vorbea, cuvintele îi deveneau tot mai batjocoritoare… Dădea din umeri, parcă voia să scuture de pe el ceva în care se încurcase.

— Ţi-e milă?… N-am nevoie de milă… Nu pot eu vorbi, dar ţi-aş spune-o! N-ai făcut bine ce-ai făcut; stau şi mă gândesc: pentru ce m-ai atras? Oare sunt o jucărie pentru dumneata?

— Am voit doar să te văd lângă mine… i-a răspuns ea de-a dreptul, cu vinovăţie..

El n-a auzit-o.

— Dar când să ajungem la fapte, te-ai speriat şi te fereşti… Ai prins a te căina… Viaţa-i grea! Ce te tot plângi de viaţă? Ce fel de viaţă? Omul este viaţa, fără el nu există viată… Ai născocit un monstru şi acesta nu-i decât un paravan pentru a te dezvinovăţi… Te joci, te încurci în fel de fel de născociri şi-apoi începi să te tângui! „Ah, viaţa! Of, ce viaţă!” Nu ţi-ai făcut-o singură?

Ascunzându-te după jeluiri, zăpăceşti pe alţii… Ei bine, ai pierdut drumul, dar de ce m-ai făcut să-l rătăcesc şi eu? Din răutate, ori de ce? Adică, dacă mi-e mie rău să-ţi fie şi ţie rău! Aşa-i? Eh! Ţi-a dat Dumnezeu frumuseţe îngerească, dar unde ţi-i inima?

Stătea în faţa ei, tremura tot, şi o măsura din cap până-n picioare cu o privire plină de dojană. Acum, vorbele îi ieşeau libere, nu vorbea tare, dar totuşi cu putere, şi-i făcea plăcere să vorbească. Femeia îl privea atent, cu ochii larg deschişi. Buzele îi tremurau şi-n colţurile gurii îi apăruseră nişte cute adânci.

— Omul frumos trebuie să trăiască bine… iar despre dumneata iată ce se spune… Glasul i s-a rupt, a mai făcut un gest cu mâna spunând abia auzit: Adio!…

— Adio! a răspuns încet Medînskaia.

Nu i-a dat mâna, s-a întors deodată şi a plecat. Dar ajungând la uşa salonului, simţi că i-e milă de ea şi, întorcându-se, o privi peste umăr. Ea stătea în colţul ei, singură, mâinile îi atârnau nemişcate de-a lungul trupului, capul îi era aplecat.

Şi-a dat seama că nu se poate despărţi de ea în felul acesta; a rostit încet, tulburat, dar fără părere de rău:

— Dacă ţi-am spus ceva jignitor – iartă-mă! Totuşi, te iubesc… a oftat el, greu, iar femeia a râs încet şi ciudat…

— Nu, nu m-ai jignit… Du-te cu Dumnezeu!

— Atunci, adio! a repetat Foma şi mai încet.

— Da… a răspuns ea tot atât de încet.

El a dat la o parte perdeaua de mărgele care se legăna cu clinchet şi-i atingea obrazul. A tresărit la atingerea rece a mărgelelor şi a ieşit ducând în piept un sentiment greu şi confuz; inima îi bătea de parcă ar fi fost prinsă într-o plasă moale dar puternică.

Se făcuse noapte, luna strălucea, gerul acoperise băltoacele cu o pojghiţă de argint. Mergea pe

trotuar sfărâmând cu bastonul pojghiţele care trosneau trist. Umbrele caselor se aşterneau în drum ca nişte pătrate negre; umbrele arborilor făceau cele mai ciudate desene. Unele din ele semănau cu nişte mâini subţiri care parcă s-apucau neputincioase de pământ…

„Ce o fi făcând ea a cum?” gândea Foma, închipuindu-şi-o singură, în colţul camerei strâmte, învăluită în amurgul roşiatic…

„Mai bine pentru mine s-o uit…” s-a hotărât el. Dar n-o putea uita, căci îi răsărea în faţă, provocându-i când o milă vie, când enervare şi chiar furie. Chipul ei era atât de clar şi gândurile despre ea atât de grele, de parcă o purta în piept… Din faţă venea o trăsură, umplând tăcerea nopţii cu huruitul roţilor pe caldarâm şi cu scârţâitul lor pe gheaţă. Birjarul şi călătorul se legănau şi săltau; amândoi stăteau plecaţi înainte, formând împreună cu calul o masă mare, neagră. Strada era împestriţată cu pete de umbră şi lumină, dar, mai departe, întunericul era aşa de adânc, că părea un zid care închidea strada înălţându-se de la pământ până la cer. Lui Foma i s-a părut că oamenii aceia merg fără să ştie unde… Şi că nici el însuşi nu ştie unde merge… I-a venit în minte casa lui cu cele şase încăperi mari, mătuşa Anfisa care era plecată la mânăstire de unde poate că nu se va mai întoarce niciodată şi va muri acolo… Acasă – Ivan, omul de curte, Sekleteea, o fată bătrână, bucătăreasa şi fata în casă, câinele flocos cu botul scurt ca al unui somn, bătrân şi el…

„Poate c-ar trebui să mă însor…” se gândea Foma, şi ofta.

Nu-i plăcea acest gând şi-i venea a râde când îşi da seama cât de uşor s-ar putea însura. Chiar mâine de i-ar spune naşului să-i găsească o fată, n-ar trece nicio lună şi în casă ar fi o femeie care ar sta lângă el zi şi noapte. I-ar spune: „Hai la plimbare!” şi ea are să meargă… I-ar spune: „Hai să ne culcăm!” şi ea va merge la culcare… Dacă ea

ar vrea să-l sărute, îl va săruta, chiar dacă el n-ar dori-o… şi dacă i-ar spune: „Nu vreau, pleacă”, s-ar supăra… Ce-ar putea vorbi cu dânsa? Îşi amintea de fetele pe care le-a cunoscut. Unele erau frumoase, el ştia că orişicare l-ar lua cu dragă inimă. Dar el n-o voia pe niciuna de nevastă… Cât trebuie să-ţi fie de ruşine şi jenă când o fată îţi devine soţie! Şi ce vor fi vorbind tinerii în dormitor, după cununie? Foma încerca să-şi închipuie ce-ar spune el în astfel de împrejurări, dar râdea ruşinat, văzând că nu găseşte cuvintele potrivite… Apoi i-a venit în minte Liuba Maiakin. Asta, desigur, va începe singură să grăiască, întrebuinţând cuvinte străine ei şi de neînţeles… I se părea, nu ştiu de ce, că toate vorbele ei îi sunt străine şi că nu vorbeşte aşa cum trebuie să vorbească o fată de vârsta ei, de felul ei şi de obârşia ei.

Aici, gândul i s-a oprit la plângerile Liubei. Foma îşi încetini pasul mirându-se că toţi oamenii de care este apropiat şi cu care vorbeşte mai mult, vorbesc cu el întotdeauna despre viaţă. Tatăl său, mătuşa, naşul, Liuba, Sofia Pavlovna, toţi, ori îl învaţă să înţeleagă viaţa, ori se plâng de ea. Îşi amintea de spusele bătrânului de pe vapor despre soartă, de multe alte observaţii despre viaţă, de învinuirile aduse ei, despre jeluirile pline de amărăciune împotriva ei, auzite în treacăt de pe la diferiţi oameni.

— Ce înseamnă toate acestea? se gândea el; ce este viaţa, dacă oamenii nu sunt însăşi viaţa? Dar oamenii vorbesc totdeauna în aşa fel, de parcă n-ar fi ei, ci altceva afară de ei, care-i împiedică să trăiască.

Avea un sentiment de teamă, de spaimă; a tresărit, se uita repede în jur. Era linişte şi strada pustie; geamurile întunecate ale caselor priveau sumbru în bezna nopţii, umbra lui îl urmărea furişându-se pe ziduri şi pe garduri.

— Birjar, a strigat el, tare, grăbind paşii.

Umbra a tresărit şi ea şi aluneca după dânsul, speriată, neagră şi tăcută.

VII

Trecuse cam o săptămână de la discuţia cu Medînskaia. Zile şi nopţi de-a rândul, chipul ei îi stătea necontenit în faţă, trezindu-i în suflet o suferinţă dureroasă. Ar fi voit să se ducă la ea; dorinţa de a fi lângă dânsa îl făcea să sufere, dar se încrunta şi nu voia să cedeze acestui îndemn, se ocupa cu stăruinţă de afaceri, înarmându-se împotriva ei cu ură. Simţea că dacă se va duce, nu o va mai găsi aşa cum a lăsat-o; în ea trebuie să se fi schimbat ceva de la discuţia aceea, aşa că nu-l va mai primi atât de mângâietoare ca în trecut, nu-i va mai zâmbi cu zâmbetul acela senin care-i trezea gânduri şi speranţe. Temându-se că în loc de cele ştiute va afla altceva, se stăpânea şi suferea.

Munca şi dorul de femeia iubită nu-l împiedicau se gândească la viaţă. Nu medita asupra acestei enigme care-i trezea în inimă îngrijorare, căci nu ştia să judece; însă era foarte atent la tot ce spuneau despre viaţă oamenii. Aceştia nu-i lămureau nimic, ci numai îi măreau nedumerirea şi-i trezeau suspiciune faţă de ei. Oamenii erau abili, şireţi şi deştepţi, asta a înţeles-o din relaţiile ce le avea cu ei; trebuia să fie prudent şi ştia că în afacerile importante niciunul dintre ei nu spune ce gândeşte. Urmărindu-i atent, simţea că oftaturile şi jeluirile lor împotriva vieţii îi trezesc neîncredere. Îi privea pe toţi tăcut şi cu bănuială, şi o cută subţire îi brăzda fruntea…

I-a spus naşul, într-o dimineaţă, la bursă:

— A venit Anani… Te-a chemat… Du-te diseară la el, dar bagă de seamă şi stăpâneşte-ţi limba… Anani are să te tragă de limbă, ca să-i spui ceva despre afaceri… E un drac bătrân şi şiret… Vulpe pocăită, ridică ochii spre cer, iar cu laba îţi şterpeleşte punga din sân… Păzeşte-te!

— Îi datorăm ceva?

— Cum nu! Nu i-am plătit pentru şlep şi pentru lemnăria ce-am luat-o nu demult… Dacă o să-ţi ceară tot deodată, să nu-i dai… Rubla e un lucru lipicios, cu cât va sta mai mult în mâinile tale, cu atât îţi va aduce copeici mai multe…

— Cum să nu-i dau, dacă-i va cere?

— Lasă-l să se plângă, să ceară, vaietă-te şi tu, dar nu-i da!

Anani Savici Şciurov era un mare negustor de cherestea, avea o fabrică uriaşă, construia şlepuri şi dădea drumul plutelor… Avusese afaceri cu Ignat şi nu o dată îl văzuse Foma pe acest bătrân înalt şi drept ca bradul, cu barba mare albă şi cu braţe lungi. Statura lui mare, frumoasă, faţa deschisă şi privirea limpede, îi trezeau respect, deşi auzise de la oameni că acest „cherestegiu” nu s-a îmbogăţit din muncă cinstită, şi că n-ar fi om de treabă nici în satul lui înfundat într-un ţinut păduros. Ignat îi spusese lui Foma că Şciurov, în tinereţe, pe când era încă un mujic sărac, a adăpostit în feredeul[9] din grădiniţa lui un ocnaş care-i făcea bani falşi. De atunci a început el să se îmbogăţească. O dată, feredeul a luat foc şi în cenuşă s-a găsit un cadavru carbonizat, cu capul crăpat. Se spunea, în sat, că însuşi Şciurov şi-a fi omorât lucrătorul şi apoi a pus focul. Astfel de lucruri se povesteau despre mulţi bogătaşi din târg, toţi cică şi-ar fi făcut milioanele prin prădăciuni, omoruri, şi mai ales punând în circulaţie bani falşi. Foma auzise încă din copilărie aceste povestiri, dar nu s-a gândit niciodată dacă sunt sau nu adevărate.

Ştia de asemenea despre bătrânul Şciurov că a băgat în mormânt două neveste; una dintre ele ar fi

murit chiar în prima noapte după nuntă, în îmbrăţişările lui. Pe a doua i-a suflat-o fiului său, iar băiatul, de supărare, s-a apucat de băutură şi aproape era să se piardă de beţie, dar s-a dezmeticit la timp, retrăgându-se la un schit de pe Irghiz[10]. După ce a murit nora-amantă, Şciurov şi-a luat în casă o fată mută, o cerşetoare, cu care trăieşte şi acum şi care i-ar fi născut un copil mort… Pe când se ducea la Anani, care stătea la un hotel, Foma şi-a adus aminte, fără voia lui, de tot ce auzise despre bătrân de la tatăl său, ca şi de la alţi oameni, simţind că Şciurov îi stârneşte un interes ciudat.

Când Foma a deschis uşa camerei mici, numai cu un singur geam, prin care se vedea acoperişul ruginit al casei vecine, şi s-a oprit respectuos în prag, a văzut că bătrânul de abia se trezise. Stătea pe pat, sprijinindu-se în mâini, privind în duşumea şi îndoit astfel încât barba albă şi lungă îi acoperea genunchii. Dar era mare, chiar şi aşa îndoit de mijloc…

— Cine a intrat? a întrebat, Anani cu glas răguşit şi supărat, fără să-şi ridice capul.

— Eu. Bună ziua, Anani Savici…

Bătrânul şi-a ridicat încet capul şi mijindu-şi ochii mari, se uita la Foma.

— Ăi fi cumva feciorul lui Ignat?

— Chiar el…

— Şezi aci, la fereastră, să te văd cum arăţi. Vrei un ceai?

— Aş bea…

— Chelner! a strigat bătrânul, încordându-şi pieptul; apoi luându-şi barba în pumni, a început să-l cerceteze în tăcere pe Foma, care se uita la el pe sub sprâncene.

Fruntea lată a bătrânului era toată brăzdată de încreţituri. Şuviţe creţe de păr cărunt îi acopereau tâmplele şi urechile ascuţite; ochii albaştri şi liniştiţi dădeau părţii de sus a feţii o înfăţişare înţeleaptă şi plăcută. Dar buzele îi erau roşii,

groase şi păreau străine pe faţa aceea. Nasul lung, subţire, întors în jos, părea că vrea să se ascundă în mustăţile albe; bătrânul mişca din buze şi i se vedeau lucind dinţii ascuţiţi şi galbeni. Era îmbrăcat cu o cămaşă de cât roz, încins cu un brâu de mătase şi cu şalvari negri vârâţi în cizme. Foma i se uita la buze şi se gândea că bătrânul trebuie să fie aşa după cum spun oamenii…

— Când erai copil semănai mai mult cu tatăl tău! i-a spus Şciurov deodată şi a oftat. Apoi, după o scurtă tăcere, l-a întrebat: Îţi mai aduci aminte de tatăl tău? Te mai rogi pentru el? Trebuie să te rogi, trebuie! a stăruit, ascultând răspunsul scurt al lui Foma. Mare păcătos a fost Ignat… şi a murit fără să se pocăiască… a murit aşa, deodată… mare păcătos!

— N-a fost mai păcătos ca alţii, i-a răspuns Foma posomorât, simţindu-se jignit pentru tatăl său.

— Decât cine, de pildă?

— Puţini păcătoşi sunt?

— Mai păcătos decât răposatul Ignat, se mai află numai un singur om pe lume, afurisitul de farmazon Iaşka, naşul tău… a continuat bătrânul, răspicat, apăsându-şi cuvintele.

— Eşti sigur de asta? zeflemisi Foma.

— Eu? Bineînţeles! i-a răspuns Şciurov sigur, dând din cap afirmativ, în timp ce ochii i se întunecau. Şi eu mă voi înfăţişa în faţa lui Dumnezeu… Nu-mi va fi uşor… Mă voi înfăţişa cu păcate grele înaintea sfintei lui feţe. Am făcut şi eu pe placul diavolului, numai că eu cred în mila lui Dumnezeu, dar Iaşka nu crede în nimic, nu are nimic sfânt pe lume. Iaşka nu crede în Dumnezeu… asta o ştiu eu! Şi fiindcă nu crede, va fi pedepsit chiar aici pe pământ!

— Şi asta o ştii?

— Şi asta… Ştiu şi aceea că ţie-ţi vine-a râde, ascultându-mă… Îi fi zicând că ce mai proroc sunt! Dar omul care a păcătuit mult, e deştept…

Păcatul te învaţă… De aceea şi Iaşka Maiakin e deştept foc…

Ascultându-i glasul răguşit şi hotărât, Foma gândea: „Îşi simte moartea, după cum se vede…”

Chelnerul, un om mic, palid, cu faţă ştearsă, a adus samovarul şi a fugit din încăpere cu paşi mărunţi. Bătrânul umbla la geam cu nişte bocceluţe şi vorbea fără să se mai uite la Foma.

— Eşti îndrăzneţ… Ai şi o privire întunecată… Înainte vreme erau mai mulţi oameni cu priviri senine… mai multe suflete luminoase. Înainte, totul era mai simplu, şi oamenii şi păcatele, acum totul s-a încurcat! E-he-he!

După ce a pregătit ceaiul, s-a aşezat în faţa lui Foma începând din nou:

— La anii tăi, tatăl tău era pompagiu şi stătea cu şlepurile lângă satul nostru… La anii tăi, Ignat era curat ca paharul… Te uitai la el şi dintr-odată vedeai ce fel de om este… Mă uit însă la tine şi nu pot şti cum eşti! Cine eşti? Nici tu singur n-o ştii, flăcăule… de aceea vei pieri… Toţi oamenii de astăzi trebuie să piară, fiindcă nu ştiu ce sunt. Viaţa e o vijelie şi trebuie să ştii cum să-ţi găseşti drumul… unde e? Şi toţi rătăcesc… iar diavolul se bucură… Te-ai însurat?

— Încă nu.

— Măcar şi asta… necăsătorit, dar cred că te-ai şi dat la rele… Dar cel puţin îţi vezi de treburi?

— Se întâmplă… deocamdată lucrez cu naşul…

— Muncă-i asta ce faceţi voi acum? Bătrânul clătina din cap şi ochii îi jucau, când întunecându-se, când înseninându-se. Nu e muncă asta! Înainte vreme, negustorul se ducea după afaceri, cu caii: pe viscol, noaptea… mergea! Hoţii ieşeau la drum, îi omorau… mureau ca nişte martiri, spălându-şi păcatele cu sânge… Acum, merg cu trenul… trimit telegrame… şi au mai născocit alta acuma: vorbeşte omul în birou şi se aude cale de cinci verste… asta nu se poate întâmpla fără amestecul diavolului!… Stă omul… nu se mişcă…

păcătuieşte fiindcă-i e urât, n-are ce face, toate le face maşina… N-are de lucru, iar fără lucru omul e pierdut! S-a înconjurat de maşini şi crede că-i bine! Maşina e pentru om o capcană a diavolului! Muncind, omul n-are timp să păcătuiască, dar cu maşina are timp liber! O să piară omul din cauza libertăţii ăsteia, cum piere la soare viermele ieşit din pământ… Omul va pieri din cauza libertăţii!

După aceste cuvinte, rostite apăsat şi răspicat, bătrânul Anani a bătut de patru ori cu degetul în masă. Faţa îi strălucea de o bucurie răutăcioasă, pieptul i se ridica tare, părul argintiu din barbă i se mişca pe piept. Foma simţea frică ascultându-l, căci în cuvintele lui răsunau o credinţă neclintită şi puterea acestei credinţe îl stingherea. Uitase tot ce ştia despre bătrân, lucruri în care crezuse până mai adineauri.

Acesta îl privea atât de ciudat, de parcă ar fi văzut în spatele lui Foma încă pe cineva, cineva pe care cuvintele lui îl înfricoşau şi-l dureau; şi tocmai spaima şi durerea asta îl bucurau.

— Voi toţi cei de astăzi, o să pieriţi de atâta libertate… A pus diavolul stăpânire pe voi… v-a luat munca, băgându-vă maşinile şi telegraful… Spune, de ce copiii sunt mai răi decât părinţii? Din pricina libertăţii! Da! De aceea beau şi se desfrânează cu femeile…

— Ehei! a rostit Foma, încet, nu mai puţin se destrăbălau şi beau oamenii şi mai înainte vreme…

— Mai bine ai tăcea! a strigat Anani şi privirile îi scânteiau cu asprime. Pe atunci omul avea putere mai mare… după putere şi păcate! Pe atunci oamenii erau ca stejarii… Şi judecata lui Dumnezeu va fi după puterile lor… Trupurile lor or să fie cântărite şi îngerii vor măsura sângele lor… şi atunci vor vedea îngerii lui Dumnezeu că păcatele nu sunt mai grele decât trupul şi sângele… dar dacă un ticălos de şobolan se va face vinovat de moartea unei oi, pe el îl va osândi!

— De unde pot şti oamenii cum îi va judeca Dumnezeu? l-a întrebat Foma, pe gânduri. Judecata trebuie să fie pe lumea asta…

— De ce pe lumea asta?

— Pentru ca să înţeleagă oamenii…

— Dar cine, în afară de Dumnezeu, poate să-mi fie judecător?

Foma l-a privit, apoi şi-a lăsat capul în jos. Îşi amintea de ocnaşul fugar ucis şi ars de Şciurov şi credea din nou că toate se întâmplaseră în adevăr. De bună seamă că şi soţiile şi amantele acestui bătrân au fost băgate în mormânt din pricina dezmierdărilor lui grele, le-a strivit cu pieptul lui ciolănos, a supt din ele vlaga vieţii cu buzele lui groase, roşii şi acum, de parcă nici nu s-au uscat de sângele femeilor omorâte în îmbrăţişările braţelor lui lungi şi vânjoase. Şi iată că acum, aşteptându-şi moartea atât de apropiată, îşi numără păcatele, judecă oamenii şi spune: „Cine, în afară de Dumnezeu, poate să-mi fie judecător?”

„Se teme el, sau nu?” se întreba Foma căzut pe gânduri, privindu-l pe sub sprâncene.

— Aşa, flăcăule! Gândeşte-te… spunea Şciurov clătinând din cap. Gândeşte-te cum să trăieşti… O-o-ho-ho! Cât de multă vreme a trecut de când trăiesc! Copacii au crescut şi au fost tăiaţi, s-au făcut şi case din ei… chiar şi casele s-au învechit şi toate astea le-am văzut şi tot mai trăiesc! Când îmi aduc aminte câteodată de viaţa mea, mă gândesc cum de-a putut, oare, un singur om să facă atâtea? Oare într-adevăr le-am trăit eu toate acestea?…

Apoi se uită la Foma cu asprime, clătină din cap şi tăcu.

Se făcu linişte. Dincolo de fereastră, pe acoperişul casei s-auzea un trosnet uşor, zgomot de roţi şi vorbe înăbuşite de jos, din uliţă. Pe masă, samovarul cânta trist. Şciurov se uita ţintă în paharul cu ceai, îşi netezea barba şi se auzea cum îi hârâie ceva în piept.

— Ţi-i greu să trăieşti fără tatăl tău?

— Mă deprind…

— Eşti bogat… Iar după moartea lui Iakov o să fii şi mai bogat, toată averea îţi va lăsa-o ţie. Are o singură fată… trebuie să te însori tu cu fata lui… Nu-i nimic că ţi-e soră de lapte şi de cruce! Ar trebui să te însori, de ce să trăieşti aşa? De bună seamă că umbli după fete!…

— Nu…

— Aşa spui tu! E-he-he!… Se duce negustorul! Îmi spunea odată un pădurar – o fi fost minciună sau nu – că adică mai demult, toţi câinii erau lupi şi că mai pe urmă s-au ticăloşit, devenind câini… Aşa şi cu breasla noastră: curând vom ajunge toţi nişte câini… Învăţăm carte, ne vom pune pe scăfârlii pălării la modă şi vom face totul ca să ne pierdem înfăţişarea… Cu nimic nu ne-om mai deosebi de ceilalţi oameni… A ieşit o modă ca toţi copiii să fie daţi la liceu… ai nobililor, ai burghezilor şi ai negustorilor, după acelaşi calapod… îi îmbracă în cenuşiu şi îi învaţă aceeaşi carte… îl cresc pe om ca pe-un pom. La ce? Nimeni nu ştie… Până şi un lemn se deosebeşte de altul, măcar printr-un ciot, dar aici vor să-i cioplească pe oameni aşa, ca toţi să aibă acelaşi chip… Noi, cei bătrâni, vom fi curând oale şi ulcele… da-a! Poate peste vreo cincizeci de ani, nimeni nu va mai crede că a fost pe lume… Anani, fiul lui Savin, după poreclă Şciurov… aşa! Că eu, Anani, nu m-am temut de nimeni, în afară de Dumnezeu… Că în tinereţe, am fost un mujic cu două deseatine şi ceva de pământ… iar până la bătrâneţe am adunat unsprezece mii de deseatine, numai de pădure… iar bani, poate vreo două milioane…

— Iată, toată lumea vorbeşte de bani! a spus Foma nemulţumit. Dar ce mulţumire îi aduc omului banii?

— Mm… mârâi Şciurov. Prost negustor o să iasă din tine dacă nu ştii puterea banului…

— Dar cine o ştie?

— Eu! i-a răspuns Şciurov cu hotărâre. Şi orice om deştept… înţelege ce este… banul. Şi Iaşka înţelege… Banii sunt totul, băiete! Înşiră-i înaintea ta şi gândeşte-te ce cuprind ei? Atunci ai să înţelegi că ei sunt totul, puterea şi mintea omului… Mii de oameni şi-au pus viaţa în banii tăi. Iar tu poţi să-i arunci în foc şi să te uiţi cum ard… Atunci te vei socoti stăpân…

— Asta n-o face nimeni…

— Pentru că proştii n-au bani… Banii sunt băgaţi în afaceri… din afaceri se hrăneşte lumea… iar tu eşti stăpânul acestor oameni… Pentru ce a făcut Dumnezeu pe om? Pentru ca omul să i se închine… El a fost singur şi-i era urât… a voit să fie stăpân… Şi fiindcă omul e făcut după chipul şi asemănarea sa, vrea să fie şi stăpân… Dar ce dă putere în afară de bani?… Aşa… dar tu mi-ai adus banii?

— Nu…

Din cauza celor spuse de bătrân, în capul lui Foma era ceva greu şi tulbure şi era bucuros că discuţia trecuse în sfârşit la afaceri.

— Rău ai făcut! i-a răspuns Şciurov, încruntându-şi sprâncenele cu asprime. Termenul a trecut, trebuia să-mi plăteşti…

— Mâine vei primi jumătate.

— Pentru ce numai jumătate? Dă-mi-i toţi!

— Avem acum mare nevoie de bani…

— Şi n-ai? Dar şi mie-mi trebuie…

— Mai aşteaptă!

— Ei, frate, nu pot s-aştept! Tu nu eşti ca tatăl tău… n-am încredere în alde voi, mucoşii, nu sunteţi oameni de nădejde… Într-o lună poţi încurca toate afacerile… şi eu pot pierde din pricina asta. Să-mi aduci mâine toţi banii, altfel protestez poliţele… Asta să ştii c-o fac repede!

Foma se uita la el şi se mira. Nu mai era acum bătrânul cel de mai-nainte, care vorbea despre diavol ca un proroc… Şi faţa şi ochii îi erau altfel;

acum, însă, privea aspru, fără milă, şi pe faţă, lângă nări, îi tremurau lacom nişte vinişoare. Foma înţelegea că dacă nu va plăti la termen, într-adevăr îi va compromite firma, protestându-i poliţele…

— După cum se vede, afacerile vă merg prost? zâmbea Şciurov. Haide, spune drept, unde ai risipit banii tatălui tău?

Foma voia să-l pună la încercare.

— Afacerile nu merg prea bine, i-a spus încruntându-se, n-avem transporturi şi n-am primit arvune… şi-i greu…

— Aşaa?… atunci să te ajut?

— Fii bun… mai amână plata, îl rugă Foma, plecându-şi ochii în jos cu modestie.

— Mm… doar în amintirea prieteniei ce am avut-o cu tatăl tău să te ajut! Mă rog, am să te-ajut…

— Pentru cât timp veţi amâna plata?

— Pentru jumătate de an…

— Vă mulţumesc mult…

— N-ai pentru ce… Datorezi unsprezece mii şase sute… Uite ce, preschimbă poliţele pentru suma de cincisprezece mii, plăteşte-mi procentele înainte pentru suma asta, iar pentru garantarea ei am să pun ipotecă pe două şlepuri…

Foma s-a ridicat de pe scaun; zâmbea:

— Trimite mâine poliţele, le voi achita!…

Şciurov s-a sculat şi el, greoi, fără să coboare ochii sub privirea ironică a lui Foma; a spus, scărpinându-şi liniştit pieptul:

— Şi-aşa-i bine…

— Vă mulţumesc pentru vorbele bune!

— Nu te laşi… că te-aş fi îmbunat eu, adăugă alene bătrânul, şi rânjea…

— M-da! Să-ţi cad în mână…

— Te-aş încălzi…

— M-ai încălzi, n-am ce spune…

— Ei, destul, flăcăule! a adaus aspru Şciurov. Deşi crezi că nu eşti prost, dar e prea devreme. Ai făcut o remiză şi ai şi început să te lauzi… Mai

întâi să câştigi de la mine şi atunci să sari de bucurie! Cu bine… Să pregăteşti mâine bănişorii…

— N-aveţi nicio grijă… Rămâneţi cu bine!

— Du-te cu Dumnezeu!

După ce a închis uşa, Foma auzi cum bătrânul cască prelung şi tare şi cum începe să cânte cu glas răguşit de bas.

„Preacurată născătoare de Dumnezeu, luminează-ne calea”…

Foma a plecat de la Şciurov ducând în sine două sentimente: îi plăcea bătrânul, dar îi era şi scârbă de el.

Îşi amintea cuvintele lui despre păcat, se gândea la puterea credinţei lui în mila lui Dumnezeu şi-i trezea un sentiment apropiat de respect.

„Şi el tot despre viaţă vorbeşte… îşi recunoaşte păcatele, dar nu plânge, nici nu se tânguie… «Am păcătuit, voi răspunde»… Dar ea?…” Foma îşi aminti de Medînskaia, şi inima i se strânse de dor… „Se căieşte şi ea… dar nu o poţi pricepe, o doare inima, într-adevăr, sau spune numai aşa?”…

I se părea că-l invidiază pe Anani, dar şi-a adus repede aminte cum a încercat să-l jefuiască. Asta i-a stârnit scârbă şi nu-şi putea împăca sentimentele; zâmbea nedumerit.

— Ei, am fost la Şciurov!… — spunea mai apoi către Maiakin, aşezându-se la masă.

Îmbrăcat cu un halat soios şi ţinând abacul în mâini, Maiakin se foia nerăbdător în fotoliul de piele? a spus cu însufleţire:

— Toarnă-i ceai, Liubava! Haide, spune, Foma… La nouă trebuie să mă duc la dumă, povesteşte mai repede…

Foma i-a povestit râzând în ce condiţii voia Şciurov să-i preschimbe poliţele.

— E-eh! Mi-ai stricat toată dimineaţa! i-a răspuns Iakov Tarasovici clătinând din cap a părere de rău. Se poate să tratezi afacerile aşa de-a dreptul cu cineva? Pfu! Dracul m-a pus să te trimit!

Trebuia să mă duc eu singur… L-aş fi jucat pe degete!

— Ar fi fost greu!… „Sunt ca un stejar”, spunea el.

— Stejar? Dar şi eu sunt fierăstrău… Stejarul e un copac bun, dar ghindele lui nu sunt bune decât pentru îngrăşatul porcilor… de unde se vede că stejarul e prost.

— Oricum, trebuia să-i plătim…

— Oamenii deştepţi nu se grăbesc cu astfel de treburi! Iar tu alergi în goana mare să dai banii. Ce mai negustor!

Iakov Tarasovici era hotărât nemulţumit de finul său. Sta încruntat şi a poruncit fiicei sale, cu supărare:

— Dă-mi zahărul, vezi că nu-l ajung…

Faţa Liubei era palidă, ochii îi erau tulburi, îşi mişca mâinile moale, fără îndemânare… Foma se uita la ea gândind: „Ce smerită e faţă de tatăl său…”

— Despre ce-aţi vorbit? l-a întrebat Maiakin.

— Despre păcate…

— Se putea altfel? Pentru fiecare om, interesul lui e mai presus de orice… iar el e un adevărat fabricant de păcate… De multă vreme plâng după el, atât cei din ocnă, cât şi cei din iad; îl doresc, îl aşteaptă şi şi-au pierdut speranţele de a-l mai vedea…

— Vorbeşte cu greutate, i-a răspuns Foma, pe gânduri, mestecându-şi ceaiul.

— M-a ocărit? l-a întrebat Maiakin, strâmbându-şi viclean faţa.

— Da, s-a întâmplat şi asta…

— Şi tu ce ai făcut?

— Eu am ascultat…

— Mm… şi ce ai ascultat?

— Spunea că cel tare este iertat, cel slab nu.

— Straşnică înţelepciune!… ăsta o ştiu şi puricii…

Felul dispreţuitor în care naşul său vorbea despre Şciurov îl enerva şi i-a spus zâmbind privindu-l drept în faţă:

— Dar pe dumneata nu te iubeşte…

— Pe mine, frate, nu mă iubeşte nimeni! i-a răspuns Maiakin cu mândrie. Nici n-au de ce să mă iubească, doar nu sunt fată… În schimb, sunt stimat… Sunt stimaţi numai cei de care lumea se teme…

Şi bătrânul îi făcea cu ochiul, a laudă…

— Vorbeşte cu greutate… stăruia Foma. Se plângea că adevăraţii negustori se sting… Că toţi oamenii învaţă aceeaşi carte, ca să fie toţi la fel… după acelaşi tipar…

— Şi el socoate că nu se cuvine aşa? Prostul!

— Dar de ce-i bine aşa? l-a întrebat Foma, privindu-l cu neîncredere.

— Dacă vedem că diferiţi oameni au fost luaţi şi adunaţi la un loc, şi li se bagă în cap aceleaşi păreri, trebuite să recunoaştem că ăsta-i un lucru înţelept… Pentru ce? Ce este individul într-o ţară? Nici mai mult, nici mai puţin decât o simplă cărămidă; or, cărămizile trebuie să fie de aceeaşi mărime, ai înţeles? Când oamenii au aceeaşi înălţime şi greutate, îi aşezi cum vrei…

Foma s-a încruntat.

— Cui i-ar plăcea să fie cărămidă?

— Aici nu-i vorba de plăcere, ci de treaba în sine!… Nu poţi pălmui pe oricine, dar sunt şi de cei pe care dacă-i şlefuieşti se transformă în nestemată… Iar dacă plesnesc, ce să-i faci? înseamnă că au fost slabi…

— Mai vorbea şi despre muncă… spunea că totul se face acum de către maşini şi că oamenii huzuresc…

— A luat-o razna, cumătrul, dar nu ştie încotro! Mă mir, ce plăcere găseşti tu în toate fleacurile. „Maşinile”! Javra bătrână, trebuia să se gândească ce fel de maşini sunt acelea! De fier! Prin urmare n-are de ce să-ţi fie milă de ele, le porneşti şi ele-ţi

fabrică ruble… fără multă vorbă, fără bătaie de cap… i-ai dat drumul, merge! Dar omul e supărător, jalnic… uneori chiar foarte jalnic! Urlă, geme; plânge; se roagă… se îmbată… După mine, multe sunt de prisos la om, foarte multe! Dar maşina, ca şi arşinul are atâta cât îi trebuie pentru lucru… Acum mă duc să mă îmbrac… e vremea!

Şi Maiakin s-a ridicat şi a ieşit hârşâindu-şi papucii de casă. Foma se uita după el şi spunea încet, încruntându-şi sprâncenele:

— Numai dracul poate să-i înţeleagă… unul spune una, altul alta…

— Şi în cărţi e la fel, a adăugat încet Liuba.

Foma, se uita la ea şi-i zâmbea blând. Ea i-a răspuns cu un zâmbet şters, ochii îi erau trişti obosiţi…

— Citeşti mereu?

— Da…

— Te plictiseşti?

— Mi-i scârbă… Sunt singură… n-am cu cine schimba o vorbă…

— E rău de tine…

Ea a tăcut, şi-a plecat fruntea şi a prins să se joace, leneş, cu dantela şervetului.

— Mai bine te-ai mărita… i-a spus Foma, simţind că-i e milă de ea.

— Lasă-mă, te rog, în pace, i-a răspuns ea încreţindu-şi urât fruntea.

— De ce? Că doar tot ai să te măriţi…

— Vezi, a adăugat ea, încet şi oftând. Mă gândesc şi eu că trebuie. Dar cum să mă mărit? Ştii, simt că între mine şi oameni parcă ar fi o ceaţă… o ceaţă deasă, deasă!

— Din cauza cărţilor…

— Să vezi! Nu mai înţeleg ce se petrece… Nimic nu-mi place… Totul e străin pentru mine… Nimic nu-i aşa cum ar trebui să fie… Îmi dau seama de asta; dar de ce nu-i aşa, nu pot spune!

— Nu-i aşa, nu-i aşa, mormăia Foma. Asta-i din cauza cărţilor. Deşi simt şi eu că nu-i aşa… Asta

poate se datorește faptului că suntem prea tineri…

— La început mi se părea că înțeleg tot ce se scrie în cărți, spunea Liuba fără a-l asculta.

— Dă-le încolo! o sfătui el dispreţuitor.

— Ah, destul! Parcă se pot zvârli cărțile? Știi cât de multe și felurite gânduri sunt pe lume? Ah, Doamne! Unele îți înfierbântă capul. Într-o carte se spune că tot ce există pe pământ e creat cu înțelepciune…

— Totul?

— Totul! Dar în alta spune contrariul.

— Dă-mi voie! Nu-i absurd?

— Despre ce e vorba? i-a întrebat Maiakin, ivit în ușă îmbrăcat cu un surtuc lung și cu decorații la gât și pe piept.

— Vorbim și noi așa… i-a răspuns Liuba încruntată.

— Despre cărți, a adăugat Foma.

— Ce fel de cărți?

— Iată, ea a citit că pe pământ totul e întocmit cu înțelepciune…

— Ei, și!

— Iar eu spun că acestea sunt minciuni!

— Mda… Iakov Tarasovici a căzut pe gânduri; își ciupea bărbuța și se uita la ei cu ochii subțiați. Ce fel de carte e aceea? a întrebat-o pe fiică-sa, după o scurtă tăcere.

— O carte mică… galbenă… i-a răspuns Liuba în silă.

— S-o pui pe masa mea… Nu degeaba se spune că totul pe pământ e făcut cu înțelepciune! Uite ce i-a mai trăsnit prin cap!… Mda… asta-i spusă cu iscusință… Dacă n-ar fi proștii, asta ar fi chiar adevărat!… Dar cum proștii nu sunt niciodată la locul lor, nu se poate spune că totul pe pământ e făcut cu înțelepciune… La revedere, Foma! Mai stai, ori să te conduc cu trăsura?

— Mai stau…

Liuba și Foma au rămas iar singuri.

— Cum mai e taică-tău ăsta? a început Foma, arătând cu capul în urma lui Maiakin.

— Cum e?

— Găseşte răspuns la orice şi vrea ca vorba să-i fie hotărâtoare.

— Da… deştept! Totuşi nu înţelege cât mi-e de greu să trăiesc… i-a răspuns Liuba cu tristeţe.

— Nici eu nu înţeleg… născoceşti prea multe…

— Ce născocesc? a strigat ea enervată.

— Toate astea… doar nu sunt gândurile tale, sunt străine!

— Străine… străine…

Voia să spună ceva tăios, dar s-a oprit şi a tăcut. Foma se uita la ea, s-o compara cu Medînskaia şi se gândea trist: „Cum se deosebesc toate, şi bărbaţii, şi femeile… şi simţi totdeauna altfel…”

Afară se întunecase; în încăpere era întuneric de-a binelea. Vântul clătina teii, crengile zgâriau pereţii casei ca şi cum le-ar fi fost frig şi s-ar fi cerut înăuntru.

— Liuba! a strigat-o el, încet.

Ea şi-a ridicat fruntea, l-a privit.

— Ştii… m-am certat cu Medînskaia…

— De ce? l-a întrebat ea înviorându-se.

— Aşa… m-a jignit…

— Ei, bine că v-aţi certat, i-a spus fata aprobator, altfel ţi-ar fi sucit capul… e o ticăloasă, o cochetă… ehei, câte ştiu despre ea!

— Nu-i deloc ticăloasă, i-a răspuns Foma posomorât. Nu ştii nimic… Toţi spuneţi minciuni…

— Ba, să mă ierţi!

— Uite ce-i Liuba, a reluat el, încet, rugător, nu-mi vorbi rău de ea… Ştiu totul… zău. Mi-a spus ea singură…

— Sin-gu-ră? se miră Liuba. Cât e de… ciudată! Ce ţi-a spus?

Foma i-a răspuns cu greu, zâmbind strâmb:

— „Sunt vinovată”…

— Numai atât?

În întrebarea Liubei se simţea o dezamăgire.

Foma i-a simţit dezamăgirea şi a întrebat-o plin de nădejde:

— Asta-i puţin oare?

— O iubeşti mult?

El a tăcut, se uita pe geam; a răspuns stingherit puţin:

— Nu ştiu… Mi se pare… că acum o iubesc mai mult ca înainte…

— Mă mir cum poate cineva iubi o femeie ca asta… răspunse ea strângând din umeri.

— Şi încă cum!

— Nu înţeleg… Nu, te-ai legat de ea numai fiindcă n-ai văzut alta mai bună…

— E drept, n-am văzut! După ce a tăcut puţin Foma a reluat, nehotărât: Poate nici nu se află alta mai bună… Mie… am nevoie de ea! continuă el încet şi gânditor. Mă tem de ea, adică n-aş vrea să gândească ceva rău de mine… Uneori mi-e greaţă! Mă gândesc să fac un chef, să se ducă vestea! Dar gândindu-mă la ea, nu mă pot hotărî… Şi cu toate se întâmplă la fel: te gândeşti: ce are să zică ea când va afla? Şi mă tem s-o fac…

— Da, a rostit Liuba pe gânduri, înseamnă că o iubeşti… Eu, dacă aş iubi, m-aş gândi şi eu la ceea ce ar spune el.

— În ea totul e deosebit, povestea Foma. Vorbeşte în felul ei… frumoasă, ah, Doamne! Şi e atât de mică, e ca un copil…

— Şi cum s-a întâmplat că v-aţi certat?

Foma se apropie de ea cu scaun cu tot şi, aplecându-se spre ea, cu glas coborât, începu să istorisească. Pe măsură ce vorbea şi îşi amintea cuvintele pe care i le spusese, i se trezeau şi sentimentele ce-i provocaseră acele vorbe.

— Îi spuneam: „de ce te-ai jucat cu mine?” istorisea el, mânios şi cu dojană, iar Liuba, cu obrajii îmbujoraţi, clătina din cap şi-l încuraja să vorbească.

— Foarte bine! Şi ea?

— Tăcea! rosti el trist, dând din umeri. Adică vorbea… dar ce folos?

Dădu din mână şi tăcu. Tăcea şi Liuba, jucându-se cu părul ei. Samovarul se stinsese. Întunericul din încăpere se îndesea; numai la geamuri se vedea o lumină tulbure.

— Ar fi bine s-aprinzi lampa! a spus într-un târziu Foma.

— Cât de nenorociţi suntem noi amândoi… a spus Liuba oftând şi lui Foma nu i-au plăcut aceste vorbe.

— Eu nu sunt nenorocit… protestă el cu tărie. Dar încă nu m-am obişnuit cu viaţa…

— Omul care nu ştie ce-o să facă mâine, e un nenorocit! a adaus ea, cu tristeţe. Eu nu ştiu. Nici tu… Nu sunt liniştită niciodată, totdeauna am în suflet o dorinţă care tremură…

— Asta o simt şi eu. Eh, trebuie, totuşi, să mă duc la club…

— Nu te duce… îl rugă Liuba.

— Trebuie, mă aşteaptă cineva… La revedere!

— La revedere!

Ea i-a întins mâna şi l-a privit cu tristeţe.

— Ai să te culci? a întrebat-o Foma, strângându-i cu putere mâna.

— Am să citesc puţin…

— Tu cu cărţile, ca beţivul cu rachiul, a compătimit-o el.

— Ce am mai bun de făcut?

Ajuns în stradă Foma s-a uitat la ferestre şi la una dintre ele a zărit faţa Liubei, tot aşa de neclară ca şi vorbele, ca şi dorinţele ei. Foma a salutat-o cu un semn din cap, gândind: „S-a rătăcit şi asta, ca şi cealaltă…”

Îşi scutură capul când Medînskaia îi reveni în amintire, vrând parcă să-şi alunge gândul de la ea; păşea repede.

Un vânt rece, înviorător, bătea pe stradă, măturând gunoiul, aruncând praful în faţa trecătorilor. În întuneric s-auzeau paşi grăbiţi de

oameni. Foma se încrunta, închidea ochii din cauza prafului şi gândea:

„Dacă-mi iese în cale o femeie, înseamnă că Sofia Pavlovna mă va primi tot atât de prietenos ca şi înainte… Mâine mă duc la ea… Dar dacă mă întâlnesc cu un bărbat… nu mă duc mâine, mai aştept…”

Însă i-a ieşit înainte un câine şi Foma s-a înfuriat atât de tare, încât a vrut să-l lovească cu bastonul…

La bufetul clubului l-a întâmpinat Uhtişcev cel veşnic vesel. Stătea lângă uşă şi vorbea cu un domn gras şi mustăcios; cum l-a văzut, l-a întâmpinat zâmbitor, spunându-i:

— Bună ziua, modest milionar!

Lui Foma îi plăcea Uhtişcev pentru felul lui vesel şi-i făcea totdeauna plăcere să-l vadă. I-a strâns mâna tare, prieteneşte, întrebându-l:

— De unde ştii că sunt modest?

— Încă mă mai întreabă! Un om care duce o viaţă de pustnic, nu bea, nu joacă cărţi, nu-i plac femeile… Ah, să nu uit! Ştii ceva, Foma Ignatici? Incomparabila noastră preşedintă pleacă mâine în străinătate, pentru toată vara.

— Sofia Pavlovna?

— Da! Soarele vieţii mele apune… dar poate şi al dumitale?

Uhtişcev se strâmba cu viclenie comică, privindu-l drept în ochi.

Foma stătea în faţa lui şi simţea cum i se lasă capul pe piept şi nu şi-l poate opri.

— Pleacă Medînskaia? s-a auzit un glas plin, de bas. Perfect! Mă bucur…

— Daţi-mi voie, pentru ce? a întrebat Uhtişcev”.

Zâmbind prosteşte, Foma se uita rătăcit la mustăciosul care vorbea cu Uhtişcev. Acesta, cu un gest majestuos, îşi netezea mustăţile şi de sub ele curgeau spre Foma cuvinte grele şi scârboase…

— Pentru că va fi în târg o cocotă mai puţin…

— Phui! Martin Nikitici! a rostit cu reproş Uhtişcev, încruntându-şi sprâncenele.

— De unde ştii că-i cochetă? l-a întrebat Foma posac, apropiindu-se de domnul mustăcios.

Acesta l-a privit cu dispreţ, şi-a întors capul în altă parte şi bătând din picior a continuat, tărăgănat:

— N-am spus co-che-tă…

— Nu se poate, Martin Nikitici, să vorbeşti aşa de o femeie, care… continuă Uhtişcev cu glas convingător, dar Foma l-a întrerupt:

— Daţi-mi voie! Vreau să întreb pe domnul ce cuvânt a spus?

Şi pronunţând acestea hotărât şi liniştit, Foma şi-a vârât mâinile în buzunarele pantalonilor, şi-a scos pieptul înainte încât deodată toată înfăţişarea lui căpătă un aer făţiş provocător. Mustăciosul l-a privit iar, zâmbind batjocoritor…

— Domnitor! a rostit Uhtişcev încet.

— Am spus co-co-tă… a repetat mustăciosul, molfăindu-şi buzele parcă ar fi gustat cuvântul. Dar dacă dumneata nu ştii ce înseamnă asta, pot să-ţi e-explic…

— Păi chiar! i-a răspuns Foma, respirând adânc, neslăbindu-l din ochi. Vă rog să-mi explicaţi…

Uhtişcev îşi plesni palmele, apoi se retrase la o parte…

— Cocota, dacă vrei să ştii, e o femeie care se vinde… spunea mustăciosul cu glas scăzut, apropiindu-şi de Foma faţa mare şi grasă.

Foma a mugit încet şi, înainte ca mustăciosul să se poată feri, şi-a înfipt mâna dreaptă în părul lui creţ şi cărunt. Cu mâna tremurătoare îi zgâlţâia capul şi tot trupul greoi, iar cu stânga îi căra palme, repetând cu glas surd:

— Nu batjocori pe ascuns… spune-i drept în ochi omului, drept în ochi…

Simţea o nespusă mulţumire, văzându-l pe mustăcios cât de caraghios îşi bălăbănea mâinile grase şi cum i se taie picioarele frecându-se de

podele. Ceasul de aur îi sărise din buzunar şi i se legăna pe pântecele rotund, atârnând de lanţ. Îmbătat de putere şi de umilirea acestui om îndesat, cuprins de mânie clocotitoare, tremurând de plăcerea răzbunării, Foma îl târa pe podele şi gemea, răscolit de o bucurie sălbatică. În clipele acelea încerca un sentiment de eliberare de povara plictiselii care de mult îi apăsa pieptul, trezind în el urâtul şi neputinţa. L-au apucat alţii de la spate, de mijloc şi de umeri, l-au apucat de mână şi i-o îndoiau, i-o răsuceau, cineva îi strivea degetele de la picior; el însă nu vedea nimic, urmărea cu ochii injectaţi trupul întunecat şi greu care gemea şi i se răsucea în mâini… În sfârşit, s-au năpustit asupra lui, l-au îndepărtat şi, ca printr-un fum roşiatic, a văzut la picioare omul pe care-l bătuse. Cu hainele în dezordine, cu părul răvăşit, acesta da din picioare, încercând să se ridice; doi inşi negricioşi îl ţineau de subţiori, mâinile îi atârnau ca nişte aripi rupte şi striga către Foma cu glasul întretăiat de hohote de plâns:

— Pe mine n-ai voie să mă baţi! N-ai voie! Sunt decorat… ticălosule! Of, ticălosule! Am copii… mă ştie toată lumea! Mişelule!… Sălbaticule… O-o-o! Duel!

Iar Uhtişcev spunea tare chiar în urechea lui Foma:

— Să mergem, drăguţă, pentru Dumnezeu!

— Mai stai puţin, să-i mai dau un pumn peste mutră, îl ruga Foma.

L-au târât însă de-acolo. Urechile îi ţiuiau, inima-i bătea repede, dar el se simţea uşor şi bine. La ieşirea din club respiră adânc şi liber şi-i spuse lui Uhtişcev cu prietenie:

— I-am tras bine, ce zici?

— Ascultă! strigă secretarul indignat. Te rog să mă ierţi, dar ceea ce ai făcut dumneata e o sălbăticie! Fir-ar al dracului… Pentru prima oară văd aşa ceva!

— Drăguţule, i-a răspuns Foma cu blândeţe, spune-mi, te rog, oare nu trebuia bătut? Nu-i un ticălos? Cum se poate spune aşa ceva? Du-te şi spune-i de-a dreptul!

— Dă-mi voie, lua-te-ar dracul! Doar nu l-ai stâlcit numai pentru ea…

— Adică cum? Dar pentru cine?

— Pentru cine? Nu ştiu… după cum se vede, ai avut ceva socoteli cu el! Of, Doamne! Ce scenă! N-am s-o uit cât oi trăi!

— Dar cine-i acesta? l-a întrebat Foma şi deodată a prins a râde. Cum mai ţipa, prostul!

Uhtişcev îl privi drept în faţă şi-l întrebă:

— Spune-mi, te rog, chiar nu ştii pe cine ai bătut? Şi l-ai bătut numai pentru Sofia Pavlovna?

— Spun şi zău! s-a jurat Foma.

— Dracu ştie…

Secretarul s-a oprit, a strâns nedumerit din umeri, a dat din mână a dispreţ şi a pornit din nou pe trotuar, uitându-se pieziş la Foma.

— Pentru asta ai să plăteşti, Foma Ignatici…

— Are să mă dea în judecată?

— Să dea Dumnezeu, să fie numai atât… E cumnat cu viceguvernatorul…

— E-e-ei! tărăgănă Foma şi faţa i se lungi. Serios?

— Precum îţi spun. La drept vorbind, e un mişel şi un escroc… Plecând de la asta, trebuie să recunoaştem că merita să fie bătut… Dar, având în vedere că doamna în apărarea căreia ai sărit dumneata… de asemenea…

— Boierule! i-a spus hotărât Foma, punându-şi mâna pe umărul lui Uhtişcev. Mi-ai plăcut totdeauna… acum, mergi alături de mine… Asta o înţeleg şi o preţuiesc… Dar pe ea să n-o vorbeşti de rău. Orice părere ai avea despre ea, pentru mine e cea mai bună şi mai scumpă femeie! De aceea îţi spun de-a dreptul… cât eşti cu mine, nu te lega de ea… O socot bună şi prin urmare e bună…

Uhtişcev simţea în glasul lui o mare enervare; îl privi, spunând pe gânduri:

— Trebuie să recunosc că eşti un om foarte ciudat…

— Eu sunt un om simplu… sălbatic! L-am bătut şi-mi pare bine. Pe urmă, fie ce-o fi…

— Mă tem că n-are să fie bine… Ştiu, eşti sincer, şi eu am să fiu sincer, dumneata îmi placi… deşi, hm! e cam periculos cu dumneata… Te apucă, aşa, vreun acces de cavalerism medieval şi mă mai aleg şi cu o chelfăneală…

— Ei, lasă! Doar fac aşa ceva pentru prima oară… n-am să mă bat cu oamenii în fiecare zi, a adaus Foma ruşinat.

— Ce monstru eşti! râdea secretarul. Totuşi, bătaia e o sălbăticie; te rog să mă ierţi, dar e ceva urât. În cazul de faţă, însă, ai ales bine… Ai bătut un om desfrânat, un cinic, un parazit… un om care şi-a jefuit nepoţii şi a rămas nepedepsit…

— Slavă Domnului! a rostit Foma mulţumit. L-am pedepsit puţin…

— Puţin? Să zicem că-i puţin… Dar uite ce, copilul meu… permite-mi să-ţi dau un sfat… eu sunt omul legii… Acest Kneazev e un ticălos! Dar nici pe un ticălos n-ai voie să-l baţi, deoarece face parte din societate şi se găseşte sub ocrotirea părintească a legilor. Nu-l poţi atinge atât timp cât nu a trecut limita fixată de legi. Şi chiar atunci, nu dumneata, ci noi, judecătorii, îi vom aplica pedeapsa. Dumneata însă trebuie s-aştepţi…

— Are să vă cadă degrabă în mână? l-a întrebat Foma cu naivitate.

— Nu se ştie… Cum nu-i prost, probabil că nu ne va cădea în mână niciodată… Şi toată viaţa va fi pe aceeaşi treaptă de egalitate în faţa legii, cu mine şi cu dumneata. Ah, Doamne, ce spun! oftă Uhtişcev caraghios.

— Dezvăluieşti secrete, a zâmbit Foma.

— Nu sunt secrete, dar… nu se cuvine să fiu neserios… Drace! Pe mine toată istoria asta m-a

înviorat. E drept, Nemesis[11] îşi rămâne credincioasă chiar şi atunci când dă din picioare ca un cal…

Foma s-a oprit deodată, de parcă ar fi dat de un obstacol.

Vorbi tărăgănat şi surd:

— Dar toate astea au început de la vorba dumitale că Sofia Pavlovna pleacă…

— Da, pleacă. Şi ce-i cu asta?

Stătea în faţa lui Foma, se uita la el şi zâmbea. Foma tăcea, îşi ţinea capul plecat şi lovea cu bastonul în trotuar.

— Mergem?

Pornind, Foma a rostit cu indiferenţă:

— Las' să plece…

Uhtişcev îşi învârtea bastonul, fluiera şi se uita la el pe furiş.

— Şi fără ea n-am să pot trăi? întrebă Foma şi se uită undeva, înainte. Ba încă cum… a mai adaus după o tăcere scurtă.

— Ascultă, l-a întrerupt Uhtişcev, am să-ţi dau un sfat bun… omul trebuie să se comporte după felul său de a fi… Dumneata eşti un epic, ca să zic aşa; lirismul nu ti se potriveşte, nu-i genul dumitale…

— Boierule, vorbeşte cu mine mai pe înţeles, i-a răspuns Foma, ascultând cu atenţie ce spune.

— Mai pe înţeles? Vreau să-ţi spun să nu te mai gândeşti la femeia aceea… Ea e o otravă pentru dumneata…

— Iată, tot aşa spunea şi ea, rosti el posac.

— Aşa spunea? repetă Uhtişcev. Hm… Uite ce-i, nu vrei să mergem undeva să cinăm?

— Să mergem, s-a învoit Foma şi deodată a început să strige cu înverşunare şi să gesticuleze cu pumnii, strânşi. Mergem! Să mergem! După toate câte s-au întâmplat, o fac lată rău!

— De ce? Să facem un chef modest…

— Nu, stai puţin! Foma l-a apucat de umăr, spunând cu tristeţe: Adică, ce? Sunt eu oare mai

rău decât ceilalţi oameni? Toţi trăiesc după placul lor… se învârtesc, se agită, fiecare are o ţintă… Numai eu mă plictisesc… Toţi sunt mulţumiţi de ei şi, cu toate că se plâng, mint canaliile! Se prefac ca să pară mai interesanţi… Eu n-am nevoie să mă prefac, sunt un prost; eu, frate dragă, nu înţeleg nimic… Nu mă pricep să gândesc… mi-i scârbă… unul zice într-un fel, altul în altul… Dar ea… eh! Dac-ai şti… Am nădăjduit… am aşteptat… ce am aşteptat? Nu ştiu!… Totuşi, ea e cea mai bună… Şi credeam atât de mult că odată o să-mi spună nişte cuvinte… deosebite… Are nişte ochi tare frumoşi! Doamne!… ţi-i ruşine să te şi uiţi în ochii ei… Nu că o iubesc, dar sunt cu tot sufletul alături de ea… Am crezut că dacă e atât de frumoasă, lângă ea, voi deveni om şi eu!

Uhtişcev asculta cum îi năvăleau cuvintele fără şir, vedea cum i se contractă muşchii fetei, din pricina sforţărilor ce le făcea pentru a-şi exprima gândurile şi simţea că-ndărătul acestor cuvinte fără noimă s-ascunde o durere adâncă. Era în slăbiciunea acestui tânăr sănătos şi sălbatic ceva care te mişca profund. Aproape sărind după el, cu picioarele lui scurte, Uhtişcev se simţea obligat să-l liniştească. Tot ce spusese şi făcuse Foma în seara aceea stârnise o curiozitate vie în acest om vesel şi, totodată, era măgulit de sinceritatea tânărului bogătaş. Sinceritatea asta îl copleşea cu puterea ei întunecată şi-l zăpăcea, încât, cu toate că era tânăr şi avea cuvinte gata pregătite pentru orice împrejurare, în momentul acela le găsi cu greu.

— Ei, dragul meu! i-a spus el lui Foma, apucându-l cu blândeţe de braţ. Nu se poate aşa! Abia ai intrat în viaţă şi faci filosofie! Aşa nu se poate! Viaţa ni-i dată s-o trăim! Prin urmare – trăieşte, şi lasă-i şi pe alţii să trăiască… Asta-i filosofia! Iar pe femeia aceea… las-o încolo! Doar nu s-a sfârşit lumea cu ea! Daca vrei, îţi pot face cunoştinţă cu o bucăţică aşa de veninoasă, că din toată filosofia dumitale n-are să-ţi mai rămână în

suflet nicio urmă! O femeiuşcă minunată! Şi cum ştie ea să se bucure de viaţă! Şi în ea e ceva epic! O adevărată Phryne[12]. Şi cum are să se mai potrivească cu dumneata! Drace! Ce să-ţi spun, asta-i o idee minunată, am să vă fac cunoştinţă! Cui pe cui se scoate…

— Mi-i ruşine… i-a răspuns Foma trist şi mâhnit. Cât va fi ea în viaţă, nu mă mai pot uita la alte femei…

— Un om aşa de voinic şi de tânăr, ho-ho! exclamă Uhtişcev şi începu să-l convingă pe un ton profesoral că trebuie să înece necazul într-un chef bun. Asta are să fie minunat şi are să-ţi prindă bine, te rog să mă crezi! Cât despre ruşine, te rog să mă ierţi! Cuvântul folosit de dumneata nu e cel mai potrivit, aici nu-i vorba de ruşine, ci de timiditate! Trăieşti în afară de societate, eşti ruşinos şi stângaci. Toate astea le simţi vag, şi tocmai senzaţia asta o iei drept ruşine… În cazul de faţă, nici nu poate fi vorba despre aşa ceva; de ce să-ţi fie ruşine când o petrecere e ceva natural, o necesitate la care omul are dreptul?

Foma mergea potrivindu-şi paşii după paşii secretarului şi se uita în lungul drumului. Uliţa se întindea printre două rânduri de clădiri şi părea un şanţ enorm, plin de întuneric… Părea fără de capăt şi prin el parcă se scurgea ceva întunecos, fără sfârşit, care-l împiedica să respire. Glasul convingător şi blajin al lui Uhtişcev îi suna în urechi monoton şi, cu toate că nu era atent la cuvintele lui, totuşi simţea că ele sunt nu ştiu cum cleioase, că se prind de el şi că, fără voia lui, îi intră în cap. Deşi mergea alături de dânsul, i se părea că e singur, pierdut în întunericul ce-l înconjura şi care încet-încet îl târa cu el. Îşi dădea seama de asta, dar nu simţea dorinţa de a se opri. Un fel de oboseală îl împiedica să mai gândească, îi lipsea voinţa de a se opune îndemnurilor tovarăşului său de drum, şi la ce s-ar fi opus?

— O viaţă are omul, spunea Uhtişcev, îmbătat de înţelepciunea lui, de aceea n-ar fi rău s-o trăim din plin… Zău-aşa! Dar ce să mai vorbim? Îmi dai voie să te dezmorţesc puţin? Mergem acum într-o casă… unde stau două surori… Ah! ce viaţă mai duc şi ele! Ei, hotărăşte-te!

— Adică de ce nu m-aş duce? Fie… o să merg, i-a răspuns Foma liniştit şi căscând. Nu e târziu? a mai întrebat privind cerul acoperit de nori.

— La ele niciodată nu-i târziu! i-a răspuns Uhtişcev vesel.

VIII

A treia zi după întâmplarea de la club, Foma s-a trezit la un debarcader aflat la şapte verste de oraş, debarcader de cherestea aparţinând unui negustor pe nume Zvanţev; era în tovărăşia fiului acestui negustor, a lui Uhtişcev şi a unui domn solid, cu favoriţi, chel şi cu nasul roşu; îi însoţeau patru femei. Tânărul Zvanţev purta *pince-nez,* era slab, palid, şi când sta în picioare pulpele îi tremurau de parcă le-ar fi fost scârbă să ţină trupul acela prăpădit. Era îmbrăcat cu un palton lung, cadrilat, cu glugă, avea cap mic, caraghios, acoperit cu o şapcă de jocheu. Domnul cu favoriţii îl striga Jan şi-i pronunţa astfel numele ca şi cum suferea de un guturai învechit. Doamna lui Jan era o femeie înaltă cu pieptul mare. Capul îi era turtit pe lături, fruntea-i era joasă şi trasă înapoi, iar nasul lung îi da înfăţişării ceva de pasăre. Faţa asta urâtă era cu totul nemişcată, numai ochii mici, rotunzi şi reci, zâmbeau mereu, pătrunzător şi viclean. Doamna lui Uhtişcev se numea Vera; era înaltă, palidă, avea un păr roşu atât de lung, încât ai fi zis că poartă pe cap o căciulă enormă care îi cade pe urechi, pe obraji şi pe fruntea înaltă. De sub frunte priveau liniştiţi şi leneşi nişte ochi mari, albaştri.

Domnul cel cu favoriţi şedea alături de o fată tinerică, grăsuţă, plină de prospeţime, care vorbea mereu şi râdea tare, în hohote, când acesta se pleca şi-i şoptea ceva la ureche.

Doamna lui Foma era o brunetă zveltă, îmbrăcată de sus până jos în negru. Faţa îi era smeadă, părul ondulat; îşi ţinea capul atât de sus şi privea cu atâta îngăduinţă la toţi cei din juru-i, încât se putea ghici dintr-odată că se socotea mai presus de toate celelalte.

Stăteau aşezaţi cu toţii la capătul unei plute podite cu scânduri, departe, în largul fluviului; la mijlocul ei era o masă cioplită grosolan, şi peste tot zăceau aruncate sticle goale, coşuri de provizii, hârtii de bomboane, coji de portocale… Într-un colţ era o vatră de pământ pe care ardea un foc, şi un mujic, îmbrăcat cu un cojoc, stătea pe vine, se încălzea la mâini uitându-se chiorâş spre boieri. Boierii tocmai mâncaseră o ciorbă de cegă şi acum, pe masă, erau numai vin şi fructe.

Societatea era plictisită, obosită de un chef care ţinea de două zile şi de prânzul care abia se terminase. Se uitau toţi la fluviu, discutau, dar discuţia se întrerupea mereu. Ziua era senină şi primăvăratică, veselă şi tânără. Cerul luminos şi rece se întindea maiestuos deasupra apelor tulburi ale fluviului revărsat. Malul deluros şi îndepărtat era învăluit într-o ceaţă fumurie; sus, pe culme, străluceau ca nişte stele mari crucile bisericilor. Celălalt mal era însufleţit de vapoarele care mişunau şi al căror zgomot ajungea ca un oftat greu aici, în câmpie, unde cursul lin al valurilor umplea aerul cu plescăituri moi. Şlepuri mari treceau unul după altul împotriva curentului şi ca nişte porci de dimensiuni monstruoase sfâşiau luciul apei. Fum negru ieşea în valuri grele din coşurile vapoarelor şi se topea treptat în aerul curat. Uneori urla sirena, şi urletul ei semăna cu mugetul fioros al unui animal uriaş, îndârjit de muncă. Pe câmpie era linişte. Copacii răzleţi, cuprinşi de revărsarea apelor, se îmbrăcau cu un frunziş verde deschis. Ascunzându-le trunchiurile şi reflectându-le numai coroanele, adâncul le da forma unor baloane gata să plece la cea mai mică

adiere a vântului, plutind frumoase şi ciudate pe oglinda apelor.

Femeia roşcovană se uita gânditoare în depărtare şi cânta încet şi trist:

Pe cel râu, pe Volga-n sus
Trece-o luntre uşurică…

Bruneta şi-a strâns cu dispreţ ochii mari şi aspri, spunând fără a se uita la ea:

— Şi aşa ne plictisim.

— Dă-i pace, las-o să cânte! o rugă prietenos Foma, uitându-se drept în ochii partenerei.

Era palid, în ochi îi licăreau scântei, pe faţă îi rătăcea un zâmbet şters şi leneş.

— Hai să cântăm în cor! a propus domnul cu favoriţi.

— Nu, mai bine să cânte ele amândouă! a strigat Uhtişcev cu însufleţire. Vera, cântă cântecul acela, ştii tu care: *Mă voi duce-n zori de ziuă…* Cântă, Pavlenka!

Femeia care hohotea întruna s-a uitat la brunetă şi a întrebat-o respectuos:

— Ne dai voie să cântăm, Saşa?

— Am să cânt eu singură! a răspuns prietena lui Foma; s-a întors spre fata cu faţa ca de pasăre şi i-a poruncit: Cântă, Vassa!

Vassa şi-a netezit gâtul cu mâna şi s-a uitat ţintă, cu ochii ei rotunzi, la sora ei. Saşa s-a ridicat în picioare, s-a rezemat cu mâna de masă, şi-a ridicat fruntea şi a început să cânte cu un puternic glas, aproape bărbătesc:

Bine-n lume mai trăieşti
Grijile când le-ocoleşti
Şi pe nimeni nu iubeşti!

Sora ei dădu din cap şi gemu prelung, tânguitor, cu glas subţire de contralt:

Of, sărmana-mi inimă de fată…

Saşa se uită la soră-sa cu ochi scânteietori şi cântă cu glas coborât:

S-a uscat ca floarea nentinată!

Glasurile lor unite pluteau deasupra apei în sunetele pline de sevă, tremurând de o putere prea mare. Unul dintre glasuri se tânguia de prea mare durere şi plângea trist, îmbătat de otrava tânguirii, stingându-şi în lacrimi focul chinurilor. Celălalt, gros, bărbătesc, se auzea puternic, plin de obidă. Rostind desluşit cuvintele, se revărsa, ca un şuvoi gros şi răzbunarea răzbătea din fiecare cuvânt:

Of, amar, amar am să-i plătesc…

cânta trist Vassa cu ochii închişi:

Am-să-l usc şi am să-l ofilesc…

făgăduia Saşa sigură şi ameninţătoare, cântând tare şi puternic… Şi, deodată, schimbând măsura cântecului, şi-a ridicat glasul şi a început să cânte tot aşa de prelung că şi sora ei, ameninţări pline de patimă:

Mai uscat ca vântul din pustie,
Decât iarba cea cosită pe câmpie…
Of, ca biata iarbă pe câmpie…

Foma stătea cu coatele pe masă şi se uita la faţa ei, la ochii ei negri, pe jumătate închişi, care priveau undeva, în depărtare, strălucind de o bucurie răutăcioasă; şi parcă şi glasul catifelat îi era negru şi strălucitor ca şi ochii.

„De ce o fi aşa? Parcă ţi-e frică de ea…” gândea Foma, amintindu-şi de dezmierdările ei.

Uhtişcev, lipit de doamna lui, asculta cântecul cu faţa fericită, strălucind de mulţumire. Domnul cel cu favoriţi şi Zvanţev beau vin şi-şi spuneau ceva în şoaptă, plecaţi unul spre altul. Femeia cu părul roşcat cerceta, pe gânduri, palma lui Uhtişcev, ţinându-i mâna în mâna ei. Fata veselă se întristase acum; îşi ţinea capul în jos şi asculta cântecul nemişcată, ca fermecată. Mujicul se ridicase de lângă foc, călca pe scânduri încet, mergând în vârful cizmelor şi ţinându-şi mâinile la spate; faţa lui lată şi bărboasă era plină de un zâmbet de mirare şi de o bucurie nevinovată.

Ca să poţi simţi şi tu oleacă,

cânta tristă Vassa, clătinând din cap.

Of, când para dragostei te seacă!

încheie cântecul soră-sa, ridicându-şi fruntea.

Îndată ce a sfârşit, a privit cu mândrie în jur, apoi s-a aşezat lângă Foma, petrecându-şi pe după gâtul lui mâna puternică.

— Ei, ce spui, e frumos cântecul?

— Frumos! a răspuns Foma, zâmbindu-i.

— Bravo! Bravo, Alexandra Savelievna! striga Uhtişcev şi toţi ceilalţi băteau din palme.

Dar ea nu-i lua în seamă. Îmbrăţişându-l pe Foma, îi şoptea:

— Pentru cântecul acesta, trebuie să-mi faci un cadou…

— Bine, am să-ţi fac.

— Ce anume?

— Spune tu…

— Am să-ţi spun în oraş… Şi dacă-mi vei dărui ce vreau eu, ah, cum am să te mai iubesc!

— Pentru cadou? se miră el, zâmbind cu îndoială. Mai bine aşa…

Ea l-a privit liniştită şi a adaus după o clipă cu hotărâre:

— Numai aşa, e prea devreme. N-am să te mint: iubesc pentru bani şi pentru cadouri. Se poate iubi şi aşa… da. Dar tu mai ai răbdare; am să mă mai uit la tine şi poate te voi iubi şi fără bani… Deocamdată, nu mă judeca… Aşa cum trăiesc, am nevoie de bani mulţi…

Foma o asculta, zâmbea şi tresărea la apropierea trupului ei. Îl supăra glasul dogit şi plictisitor al lui Zvanţev:

— Nu pot înţelege frumuseţea acestui slăvit cântec rusesc… Ce-i în el? Un urlet de lup flămând şi sălbatic… un schelălăit de câine lihnit… N-are nimic vesel, n-are niciun şic… S-asculţi cum cântă un francez sau un italian…

— Daţi-mi voie, Ivan Nikolaevici, l-a întrerupt Uhtişcev revoltat.

— Trebuie să recunosc că melodiile ruseşti sunt monotone, şterse… a adaus domnul cu favoriţi, sorbind din vin.

Soarele cobora departe, în câmpie, aruncând deasupra apei reci şi întunecate pete roşietice şi aurii. Foma se uita la jocul razelor şi urmărea cât de repede se revărsau pe luciul neted; abia auzea cuvintele, închipuindu-şi-le ca pe un roi de fluturi negri zburând prin aer. Saşa îşi rezemase capul de umărul lui, îi şoptea la ureche vorbe de care el se ruşina şi roşea; ele stârneau în el dorinţa de a o îmbrăţişa şi de a o săruta neobosit, de nenumărate ori. Afară de ea, nu-l mai interesa nimeni din cei de faţă. Îi era silă de Zvanţev şi de boier.

— Tu ce căşti gura? a auzit el glasul sever al lui Uhtişcev, care ţipa la mujic.

Mujicul îşi luase şapca din cap şi, lovindu-se peste genunchi, a răspuns zâmbind:

— M-am apropiat ca să ascult cântecul cucoanei…

— Cântă bine?

— Ce mai! a răspuns mujicul, privind-o pe Saşa cu admiraţie. Puternic glas are în piept.

Vorbele lui au stârnit râsul cucoanelor şi vorbe cu două înţelesuri la bărbaţi.

— Tu ştii cânta? l-a întrebat Saşa.

— Cum cântăm noi, numai cântare nu se cheamă…

— Dar ce cântece ştii?

El zâmbea cu nevinovăţie.

— Ştiu de toate, îmi place să cânt…

— Hai să cântăm împreună…

— Cum aşa! Parcă vă potriviţi cu mine?

— Haide, începe!

— Vai, ce veselie! striga Zvanţev, încreţindu-şi faţa.

— Dacă ţi-i urât, îneacă-te! i-a spus Saşa, aruncându-i priviri scânteietoare.

— Nu e rece apa, a răspuns Zvanţev, făcându-se mic sub privirile ei.

— Ar cam fi timpul! Apă este destulă şi n-ai s-o poţi strica cu putreziciunea trupului dumitale…

— Tii, ce spiritual! strigă el adăugând cu dispreţ: în Rusia până şi cocotele sunt ordinare…

El se adresase vecinului şi acesta i-a răspuns cu un zâmbet de om beat; Uhtişcev era de asemenea: beat. Se uita la doamna lui cu nişte ochi tulburi şi mormăia ceva. Doamna cu faţa de pasăre ciugulea bomboane dintr-o cutie ce şi-o ţinea sub nas. Pavlenka se dusese la marginea plutei şi arunca în apă coji de portocale.

— N-am luat parte niciodată la o petrecere atât de stupidă, se plângea Zvanţev vecinului.

Foma îl urmărea zâmbind zeflemitor şi era mulţumit că acestui om stricat îi era urât, şi că Saşa îl jignise. Se uita drăgăstos la prietena lui şi-i plăcea că vorbeşte dârz cu toţi şi că se ţine mândră, ca o cucoană adevărată.

— Cucoană, dă-mi să beau ceva, ca să prind curaj! o rugă mujicul.

— Foma, dă-i un pahar!

După ce a băut, mujicul a plescăit cu plăcere.

— Începe… i-a poruncit Saşa.

Şi strâmbându-şi gura într-o parte, el a început să cânte, cu un glas subţire de tenor:

Niciun stro-op nu po-ot lua în gură-ă…
Inima nu-mi cere băutură…

cânta mai departe Saşa cu înfrigurare.

Mujicul zâmbea dulceag, clătina din cap, apoi, închizându-şi ochii, revărsă în aer un şuvoi de note înalte şi tremurătoare:

Că-mi veni sorocul să-mi iau bun rămas…
Pe cei dragi azi trebuie să-i las…

ofta şi plângea Saşa, ţinându-i isonul.

Că mă duc între streini, departe…

cânta mujicul cu glas scăzut, cu o uimitoare suferinţă.

Apoi, când cele două glasuri tânguitoare s-au contopit în liniştea şi prospeţimea serii, totul în jurul lor deveni parcă mai cald, mai bun, totul parcă zâmbea cu milă faţă de suferinţa omului pe care o putere întunecată îl smulgea din cuibul lui, ducându-l într-o ţară străină, la o muncă grea şi umilitoare. Nu mai erau sunete, nu mai era cântec, ci lacrimi fierbinţi pornite din inima unui om în care fierbea tânguirea; lacrimile lui parcă umeziseră aerul. Era dorul sufletului chinuit în luptă, durerea rănilor pricinuite de mâna de fier a sărăciei. Totul era spus în cuvinte simple care se ridicau nespus de triste în înaltul cerului, unde nu-i ecou pentru nimic şi pentru nimeni.

Foma se îndepărtase de ei, îi privea cu un simţământ vecin cu spaima; cântecul îi pătrunsese în piept ca un val clocotitor şi puterea turbată a tristeţii lui îi strângea inima până la durere. Simţea că-i vor da lacrimile, ceva i se aşezase în gât şi faţa-i tresărea. Vedea ca printr-o ceaţă ochii negri

şi nemişcaţi ai Saşei, făcându-se din ce în ce mai mari. I se părea că nu cântă doi oameni, ci că totul în jurul lui cântă, plânge şi se cutremură în chinurile suferinţei, şi tot ce-i viu parcă-i cuprins în îmbrăţişarea deznădejdii.

Când cântecul s-a sfârşit, el a tresărit puternic; i-a privit zâmbind, cu obrazul scăldat în lacrimi.

— Ce, te-a ajuns la inimă? l-a întrebat Saşa.

Era palidă de oboseală, răsufla greu şi des. Foma se uita la mujic; acesta îşi ştergea sudoarea de pe frunte şi privea în jur, ca şi cum nu pricepea ce s-a întâmplat.

Era linişte; toţi stăteau nemişcaţi şi tăcuţi.

— Ah, Doamne! oftă Foma, ridicându-se. Eh, Saşa! Mujicule! Cine eşti tu? întrebă el aproape strigând,

— Eu sunt Stepan… i-a răspuns mujicul zâmbind cu vinovăţie.

— Ce frumos cânţi! exclamă Foma, mutându-se neliniştit de pe un picior pe altul.

— Eh, Măria Voastră! i-a răspuns mujicul oftând. De amar şi boul cântă ca privighetoarea… Dar de ce cântă cucoana aşa… asta numai Dumnezeu ştie… şi cântă aşa, încât după ce ai ascultat-o, te poţi întinde să mori! Aşa cucoană mai zic şi eu!

— Aţi cântat foarte bine! a rostit Uhtişcev, cu glasul lui de om beat.

— Dracul să vă înţeleagă! strigă mâniat până la lacrimi Zvanţev, sărind de la masă. Am venit să petrec, vreau să mă veselesc şi voi mă prohodiţi! Ce-i porcăria asta! Nu mai vreau, plec!

— Plec şi eu, Jan… a adaus domnul cu favoriţi.

— Vassa! Îmbracă-te! strigă Zvanţev.

— Da, e timpul să plecăm, a rostit liniştită către Uhtişcev, femeia cu părul roşcat. E frig şi în curând o să se întunece.

— Stepan! Strânge tot, poruncea Vassa.

Toţi au început să forfotească, să vorbească; Foma îi privea nedumerit şi tresărea mereu.

Oamenii mergeau pe plută legănându-se, erau palizi şi obosiţi, îşi spuneau ceva neînţeles şi fără legătură. Saşa, adunându-şi hainele, îi izbea fără să-şi ceară scuze.

— Stepan! Cheamă trăsura…

— Iar eu voi bea încă un coniac! Cine vrea să bea un coniac cu mine? întreba cu glas tărăgănat domnul cu favoriţi, ţinând o sticlă în mină.

Vassa îi înfăşură lui Zvanţev fularul la gât. El sta în faţa ei încruntat, cu buzele caraghios ţuguiate; picioarele îi tremurau. Lui Foma îi era scârbă să se mai uite la ei, aşa că a trecut pe altă plută. Se mira că toţi se comportau aşa de parcă nici n-ar fi auzit cântecul. Lui, cântecul îi mai trăia în piept, trezindu-i dorinţa tulburătoare de a spune, de a săvârşi ceva.

Soarele apusese, depărtările se învăluiseră într-o ceaţă albăstruie. Foma a privit o vreme către apus. Nu voia să plece în oraş cu oamenii aceştia care umblau pe plută împleticindu-se, legănându-se şi mormăind vorbe fără legătură. Femeile erau mai treze decât bărbaţii, afară de aceea cu părul roşcat.

— M-am îmbătat… a rostit ea după ce, în sfârşit, a izbutit să se ridice de pe bancă.

Foma se aşezase pe un buştean; luase toporul cu care mujicul tăiase lemne pentru foc, şi se juca azvârlindu-l în sus şi prinzându-l.

— Ah, cât e de banal! s-a auzit glasul capricios al lui Zvanţev.

Foma simţea că nu-l poate suferi cum nu-i putea suferi nici pe ceilalţi; doar Saşa trezea în el frică şi mirare, ca şi cum ar fi putut săvârşi ceva neaşteptat şi grozav.

— Dobitocule! a strigat cu glas ascuţit Zvanţev către mujic.

Foma l-a văzut cum îl împinge, cum mujicul îşi ia căciula şi se dă la o parte cu un aer vinovat.

— Prostule! striga Zvanţev dând din mâini şi păşind în urma lui.

— Să nu te-atingi de el! a strigat Foma, cu amenințare.

— Ce-e? s-a mirat Zvanțev, întorcându-se spre el.

Foma a ridicat din umeri, a făcut un pas spre dânsul… Dar dintr-odată l-a fulgerat un gând. Râdea, cuprins de o bucurie răutăcioasă; l-a întrebat încet pe mujic:

— Plutele sunt prinse în trei locuri?

— În trei, cum altfel?

— Taie legăturile!…

— Dar ei?

— Taie-le și taci…

— Dar…

— Taie-le! Încet să nu simtă!

Mujicul a luat toporul, a pornit încet spre legăturile plutelor, a izbit cu toporul de câteva ori și s-a întors spre Foma:

— Eu, Măria Voastră, să știți că nu răspund…

— Nu te teme…

— Au pornit… a șoptit mujicul, cu spaimă și își făcea repede semnul crucii.

Foma râdea încetișor, simțea o teamă plăcută și ciudată care-i zgândărea ascuțit și arzător inima,

Cei de pe pluta desprinsă continuau să umble de colo-colo, mișcându-se încet, se izbeau unul de altul, ajutau femeile să se îmbrace, vorbeau și râdeau, iar pluta se ducea pe apă legănându-se parcă nehotărâtă.

— Dacă îi duce între vapoare, țăndări s-aleg din ei! spunea mujicul.

— Taci, te sui în luntre și-i ajungi…

— De! Totuși sunt oameni…

Și mujicul zâmbea mulțumit; sărise de pe plută, pe plută până la mal. Foma stătea plecat asupra apei; ar fi vrut să strige ceva, dar se stăpânea, așteptând ca pluta să ajungă cât mai departe, iar bețivii să nu poată trece pe bărcile ancorate la mal. Îl încerca un sentiment de plăcere mângâietoare, văzând cum pluta se ducea tot mai departe, clipă

cu clipă, legănându-se. I se părea că se duce pe apă, odată cu lumea de pe plută, ceva greu şi întunecat, strâns tot timpul acesta în pieptul lui. Aerul curat, tras adânc în piept, îi limpezea capul. Saşa stătea chiar pe marginea plutei în mers, întoarsă cu spatele spre el; admirându-i statura frumoasă îşi aminti fără să vrea de Medînskaia. Medînskaia era mai mică… Amintirea ei îl înţepa în inimă, şi el a strigat tare, batjocoritor către cei de pe plută:

— Ei, voi! Cu bine…

Deodată, toate siluetele negre strânse grămadă în mijlocul plutei s-au întors într-o pornire spre el, dar îi despărţea o fâşie lucitoare de apă rece, lată ca de un stânjen. Tăcerea a durat câteva clipe.

Apoi, deodată, a izbucnit un uragan de urlete pline de o spaimă de fiare, de tânguiri dezgustătoare, şi mai tare ca toate, mai dezgustător decât toţi tăia auzul urletul subţire al lui Zvanţev:

— Ajutoor… ajutoooor…

Urla cu un glas de bas poate domnul cel cu favoriţi.

— Ne îneacă… îneacă oamenii…

— Voi sunteţi oameni? striga Foma cu răutate, şi strigătele lor parcă-l muşcau.

Oamenii alergau în toate părţile, înnebuniţi de spaimă; pluta se legăna sub paşii lor şi aluneca mai repede. Se auzea cum apa o împroşca şi plescăia sub ea. Oamenii săreau, dădeau din mâini, strigătele despicau aerul, numai trupul zvelt al Saşei stătea nemişcat şi tăcut în acelaşi loc.

— Daţi din partea mea salutări racilor! striga Foma şi cu cât pluta se îndepărta, se simţea mai vesel, mai uşor.

— Foma Ignatievici! începu Uhtişcev cu glas nesigur dar treaz, bagă de seamă, asta-i o glumă periculoasă!… Am să mă plâng!

— După ce ai să te îneci? Poţi să te plângi! i-a răspuns Foma vesel.

— Eşti un ucigaş!… striga Zvanţev plângând în hohote…

Deodată s-a auzit o plescăitură puternică, parcă apa ar fi oftat de spaimă şi durere. Foma a tresărit şi a rămas încremenit. S-a auzit apoi urletul sălbatic al femeilor, strigătele pline de groază ale bărbaţilor, şi toţi cei de pe plută au rămas înlemniţi. Foma privi în apă şi încremeni: ceva negru plutea spre el aruncând stropi de apă în jur…

Instinctiv el s-a zvârlit cu pieptul pe lemnele plutei, a întins mâinile, şi aştepta cu capul plecat asupra apei. Au trecut câteva clipe nespus de lungi… Deodată l-au apucat de mâini nişte degete ude şi reci, în faţă îi străluceau nişte ochi întunecaţi…

Spaima oarbă care-l stăpânise a dispărut deodată, făcând loc unei bucurii răscolitoare. El a apucat cu braţele femeia, a smuls-o din apă, a strâns-o puternic la piept şi o privea drept în ochi cu mirare, neştiind ce să-i spună.

— Mi-e frig! a spus ea tresărind şi a zâmbit blând.

Foma râdea fericit auzindu-i glasul, o îmbrăţişase, alerga aproape în fugă cu ea spre mal peste plute. Era udă şi rece ca un peşte, dar răsuflarea fierbinte îi ardea faţa, îi umplea pieptul de o bucurie clocotitoare.

— Ai vrut să mă îneci? îl întreba ea, lipindu-se strâns de dânsul.

— Ce bine ai făcut, bâiguia Foma.

— Şi tu ai scornit-o… cu toate că după înfăţişare pari liniştit…

— Ceilalţi tot mai urlă…

— Dracu să-i ia! Dacă se îneacă, mergem amândoi în Siberia…

Saşa tremura şi tremurul trupului ei îl făcu să fugă mai tare.

În urma lor, de pe fluviu, s-auzeau plânsete şi strigăte de ajutor. Acolo, pe apa liniştită,

depărtându-se de mal spre matca puternică, plutea în întuneric o mică insulă pe care alergau de acolo-colo siluete negre.

Le învăluia noaptea.

IX

Într-o duminică, pe la douăsprezece, Iakov Maiakin bea ceai la el în grădină. Cu gulerul cămăşii desfăcut, cu un prosop înfăşurat în jurul gâtului, sta pe o bancă, sub verdele vişinilor, îşi tot ştergea sudoarea de pe faţă, da din mâini, vorbea repede, parcă semănându-şi cuvintele în aer:

— Prost şi ticălos e omul care dă voie burţii să-l stăpânească.

Ochii bătrânului străluceau de mânie şi răutate. Buzele i se strâmbau cu dispreţ, încreţiturile obrazului întunecat îi tremurau.

— Dacă Foma mi-ar fi fecior, l-aş învăţa eu!

Liuba îl asculta tăcută, jucându-se cu o crenguţă de salcâm, şi se uita atent şi iscoditor la obrazul lui mânios. Pe măsură ce creştea, ea îşi schimba pe nesimţite purtarea rece şi lipsită de încredere faţă de bătrân. Frământat mereu de nenumăratele-i afaceri, vioi şi deştept, el păşea singur pe drumul lui; ea îşi dădea seama cât e de singur, ştia cât de grea e singurătatea aceasta şi devenea din ce în ce mai caldă. Uneori chiar intra în discuţie cu dânsul; el se arăta dispreţuitor şi batjocoritor faţa de replicile ei, dar, de fiecare data, o asculta mai atent, mai înţelegător.

— Dacă răposatul Ignat ar putea citi în ziare despre viaţa dezmăţată a fiului său, l-ar ucide! spunea Maiakin, lovind cu pumnul în masă. Ce l-au mai încondeiat! Ruşine!

— A meritat-o! a adaus Liuba.

— Nu spun că din senin! L-au înjurat cum se cuvine. Şi cine şi-o fi dat drumul aşa?

— Nu ţi-i tot una?

— Sunt curios… şmecherul, straşnic i-a mai zugrăvit purtarea! Se vede că au chefuit împreună şi a fost martor la toate blestemăţiile lui…

— Nu, nu se încurcă el cu Foma la petreceri! i-a răspuns ea hotărât şi a roşit sub privirea iscoditoare a tatălui.

— Ian te uită! Frumoase cunoştinţe ai tu, Liuba! i-a răspuns Maiakin, cu venin. Spune, cine a scris?

Ea nu voia să spună, dar tatăl ei stăruia, şi vocea lui devenea din ce în ce mai aspră, mai supărată.

— Dar n-ai să-i faci nimic? l-a întrebat ea, neliniştită.

— Eu? am să-i tai capul. Proasto! Ce-i pot face? Scriitorii aceştia nu sunt oameni proşti… Au putere, diavolii! Doar nu sunt guvernator… şi nici el nu le poate suci mâna sau lega limba… Ăştia sunt ca şoarecii, rod cu încetul… M-da! Ei, cine-i ăsta?

— Ţii minte când învăţam, venea la noi un licean, Ejov? Unul negricios…

— L-am văzut, cum să nu! Vasăzică el e? Şoricelul!… Se vedea de pe atunci că n-are să iasă din el nimic bun… Trebuia să mă ocup de el atunci, poate ieşea om…

Liuba zâmbi şi privindu-l îl întrebă cu arţag:

— Adică, cei ce scriu în ziare, nu sunt oameni?

Bătrânul nu i-a răspuns mult timp; îngândurat, bătea darabana în masă, privindu-şi obrazul răsfrânt în arama lustruită a samovarului. A răspuns grav, ridicându-şi fruntea şi subţiindu-şi ochii:

— Nu-s oameni, ci nişte buboaie! Sângele ruşilor s-a stricat, şi din pricina asta au răsărit cărturarii şi gazetarii, care-s cei mai aprigi farisei… Au apărut pretutindeni şi ies din ce în ce mai mulţi… De ce s-a stricat sângele? Pentru că e viaţa prea lâncedă. De unde ies ţânţarii? Din

băltoace… În apă stătătoare se nasc toate necurăţeniile… Într-o viaţă neorganizată se întâmplă acelaşi lucru…

— Tată, vorbeşti ce nu trebuie! i-a răspuns ea cu glas moale.

— Cum adică, ce nu trebuie?

— Scriitorii sunt oamenii cei mai dezinteresaţi… Sunt personalităţi luminoase! Ei nu vor nimic, în afară de dreptate şi adevăr! Ei nu sunt ţânţari…

Liuba îşi ieşea din fire, lăudând oamenii pe care îi admira; faţa i se îmbujorase, se uita la tatăl ei cu ochi care-l rugau parcă s-o creadă, căci altfel nu-l putea convinge.

— Vai de tine! a întrerupt-o bătrânul oftând. Te-ai făcut tobă de carte! Spune-mi cine sunt oamenii aceştia? Nu se ştie! Ejov, de pildă! Cine-i el? Pentru noi e un gunoi. Caută numai adevărul, zici? Ia te uită ce oameni modeşti! Dar dacă adevărul e tocmai lucrul cel mai scump!… Dar dacă fiecare îl caută în tăcere! Te rog să mă crezi, un om nu poate fi dezinteresat… Nu se va apuca să lupte pentru binele altuia… şi dacă luptă e un prost, şi nimeni nu va avea vreun folos de pe urma lui! Omul trebuie să ştie să-şi apere singur tot ce-i este scump… şi numai atunci va învinge! Adevăr! De aproape patruzeci de ani citesc una şi aceeaşi gazetă şi văd bine lucrurile… iată, în faţa ta stă mutra mea, dar aceeaşi mutră se vede şi în samovar, însă cu totul altfel… Gazetele nu redau decât mutra din samovar, dar adevărata faţă n-o văd… Şi tu îi crezi… Eu ştiu că în samovar chipul meu e schimonosit…

Liuba se întristase.

— Bine, tată! Dar în cărţi şi în gazete se apără interesele tuturor oamenilor…

— Dar în ce gazetă scrie, oare, că ţie ţi-e urât şi că trebuia de mult să te măriţi? Vezi că nu-ţi apără interesul? Şi nici pe-al meu nu-l apără… Cine

poate şti ce vreau eu? Cine-mi poate cunoaşte interesele, afară de mine?

— Nu, tată, nu-i aşa. Nu ştiu cum să te contrazic dar simt că nu-i aşa, vorbi ea aproape deznădăjduită.

— Ba aşa e! i-a răspuns el cu convingere. Rusia şi-a pierdut cumpătul, n-a rămas în ea nimic dârz, totul s-a zdruncinat! Totul stă cu capul în jos, toate merg pe dos, nu-i nicio rânduială în viaţă… Toţi urlă pe glasuri diferite. Nimeni nu ştie de ce are nevoie celălalt! Peste tot numai ceaţă, toţi respiră ceaţă, de aceea li s-a stricat şi sângele… de aceea şi buboaiele… Li s-a dat oamenilor prea multă libertate de a judeca fără a li se da voie să şi făptuiască; din pricina asta, omul nu trăieşte, ci putrezeşte, pute…

Liuba îşi aşezase coatele pe masă, şi aplecându-se spre el, întrebă:

— Atunci, ce-i de făcut?

— Tot! strigă cu patimă bătrânul. Totul!… Lasă-l pe fiecare om să facă ce-i în stare, dar pentru asta dă-i libertate! Dacă a venit vremea când orice om de nimic crede că e în stare să facă orice, şi că e chiar predestinat să diriguiască viaţa, să-i dăm mizerabilului libertate! Poftim, trăieşte, fiu de căţea! Poftim, mă rog, şi trăieşte! A-a! Atunci va urma comedia, căci simţindu-se fără frâu, n-o să-i mai ajungi nici cu prăjina la nas; o să se arunce încoace şi încolo… Se va crede făcător de minuni şi va începe să-şi dea arama pe faţă…

Bătrânul s-a oprit din cuvânt, zâmbea cu viclenie.

— Dar el n-are niciun pic de spirit constructiv! a reluat, cu glas coborât. Se va trudi o zi, două, va da din colţ în colţ şi va slăbi repede, sărăcuţul! Inima din el e putredă, şi atunci îl vor prinde, drăguţul de el, oamenii adevăraţi, destoinici, acei oameni adevăraţi care pot fi cu adevărat stăpâni ai vieţii… oamenii care vor conduce viaţa nu cu bâta şi nici cu condeiul, ci cu degetul şi cu mintea. Atunci, ce

vor mai spune domnii? Că au obosit? Ce vor spune? Că nu-i măi ţine cureaua? Ei, acum să tăceţi toţi şi să nu mai crâcniţi! Altfel o să vă scuturăm, cum scuturi omida din pom! Asta e, porumbeilor! Iată cum se va întâmpla, Liuba! He-he-he!

Era vesel, zbârciturile de pe faţă îi jucau, tremura tot, îmbătat de cuvintele spuse, închidea ochii şi plescăia din buze, parcă ar fi gustat ceva.

— Şi numai atunci, cei ce se vor ridica deasupra învălmăşelii vor organiza viaţa după felul lor, mai înţelept… Nu vor mai merge lucrurile alandala ci ca pe strună! Păcat, dar n-ai să ajungi tu să vezi asta!

Cuvintele lui cădeau asupra Liubei unul după altul, ca ochiurile unui năvod puternic, cădeau şi o încurcau, şi ea tăcea, buimăcită, neputând ieşi din ele. Se uita la el încordată, căuta în vorbele lui un sprijin. Îi găsea în vorbe ceva asemănător cu cele citite prin cărţi şi ce-i părea adevărat. Dar râsul lui răutăcios îi rănea inima, şi zbârciturile care se târau pe faţa lui ca nişte şerpi mici şi întunecaţi îi inspirau teama pentru ea. Se simţea abătută de la ceea ce i se păruse atât de simplu şi luminos în visuri.

— Tată! După părerea dumitale ce e Taras? l-a întrebat ea pe neaşteptate, supunându-se dorinţei şi gândului ce-o fulgerase.

Maiakin a tresărit. Şi-a încruntat sever sprâncenele, a străpuns-o cu privirea, întrebând-o sec:

— Ce fel de vorbă-i asta?

— Oare nu-i permis să vorbim despre el? întrebă ea încet, fâstâcită.

— Nu vreau să vorbesc de el!… Şi nu te sfătuiesc nici pe tine, a adăugat amenințând-o cu degetul, încruntat, apoi şi-a plecat capul. Dar spunând că nu vrea să vorbească despre fiul său, el pesemne că nu s-a înţeles pe sine şi după o clipă de tăcere a reluat încruntat şi supărat: Taraska e şi el

un buboi… Viaţa respiră asupra voastră, mucoşilor, însă voi nu sunteţi în stare să-i înţelegeţi adevăratul rost, înghiţiţi orice porcărie, de aceea vi-s tulburi capetele… Taraska… o fi având peste treizeci de ani… însă pentru mine e pierdut! Purceluş fără minte…

— Dar ce a făcut? întrebă ea, ascultând lacomă vorbele bătrânului.

— Cine-l ştie… Nici el n-o fi ştiind ce vrea… dacă o mai fi prins minte… şi de bună seamă că a prins… e fiul unui tată nu prea prost şi a suferit destul… Prea i-a alintat pe nihilişti!… Să-i fi dat pe mâna mea, le arătam eu! I-aş fi dus în pustietăţi… Le-aş fi spus: „Ei, deştepţilor, aici să organizaţi viaţa după planul vostru! Ian să vă văd! Le-aş fi pus şefi, nişte ţărani zdraveni… Ia să vă vedem; v-au crescut şi v-au educat oameni cinstiţi – ce-aţi învăţat? Poftim, acum plătiţi-vă datoria…” N-aş fi cheltuit nicio para chioară cu ei, dar le-aş fi stors toată vlaga! Trebuie să ţii socoteală de om, e prea puţin să-l bagi în închisoare! Ai călcat legea şi vrei să rămâi boier? Asta nu, să-mi lucrezi… Dintr-un grăunte iese un spic întreg; nu e îngăduit să se piardă un om fără niciun folos!… Un lemnar iscusit găseşte întrebuinţare oricărei surcele; la fel şi omul, trebuie să fie întrebuinţat cu folos până la ultima lui suflare. Orice lucru de nimic are un loc în viaţă, dar omul nu-i niciodată un lucru de nimic… Eh! E rău când puterea e fără judecată, nu-i bine nici când mintea n-are putere. Acum să-l luăm pe Fomka… Ia vezi, cine vine?

Liuba s-a întors şi l-a văzut venind pe cărarea din grădină pe Efim, căpitanul de pe „Ermak”; acesta şi-a scos şapca din cap şi a salutat-o respectuos. Faţa lui arăta o adâncă vinovăţie, şi el tot părea nu ştiu cum, ca bătut… Iakov Tarasovici cum l-a recunoscut, s-a neliniştit deodată:

— Ce s-a întâmplat? a strigat el.

— Am venit la dumneavoastră! i-a răspuns Efim, salutându-l adânc şi apropiindu-se de masă.

— Văd că ai venit la mine… Dar ce s-a întâmplat? Ce-i cu vaporul?

Efim arătă cu mâna undeva în aer şi se schimbă greoi de pe un picior pe altul:

— Vaporul e acolo…

— Unde dracu? Spune ce s-a întâmplat? ţipă bătrânul furios.

Efim răsuflă adânc şi-i spuse încet:

— Şlepul numărul 9 a fost sfărâmat. Unul dintre oameni şi-a rupt spinarea, altul a dispărut, poate s-a înecat…

Maiakin îl măsura, cu ochii, ameninţător.

— Aşa-a… E-eh, Efimuşka, ce-o să te mai jupoi eu acum…

— Eu nu sunt de vină! s-a grăbit Efim cu vorba.

— Nu eşti de vină? a strigat Maiakin tremurând tot. Dar cine?

— Stăpânul…

— Fomka? Dar tu, tu ce făceai?

— Eu eram culcat în cabină…

— A-a! Erai culcat…

— Eram legat…

— Ce-e? zbieră bătrânul cu glas piţigăiat.

— Daţi-mi voie să vă spun cum s-a întâmplat. Dânsul era beat şi striga: „Dă-te la o parte! Am să conduc singur!” Eu îi spun: „Nu pot. Eu sunt căpitanul.” „Legaţi-l!” a poruncit el. M-au legat şi m-au dus la marinari în cabină… Şi cum era beat, a vrut să glumească… Din faţă venea un convoi de şase şlepuri goale, remorcate de „Cernogoreţ”. Foma Ignatici le-a aţinut calea… Au fluierat ăia şi nu numai o dată. Ca să spun drept, de fluierat au fluierat!

— Ei, şi?

— Şi atunci am păţit-o… primele, două şlepuri au intrat în noi… şi cum ne-au izbit în bord, ne-am făcut bucăţi… şi cele două şlepuri s-au sfărâmat, dar noi am păgubit mai mult…

Maiakin s-a ridicat, a izbucnit într-un râs spart, răutăcios. Efim ofta, da din mâini şi spunea:

— E tare încăpăţânat… Când e treaz, tace şi se gândeşte mai tot timpul, dar cum bea puţin, o ia razna… Aşa că, în timpul acela, nu mai e stăpân nici pe el, nici pe afacerile lui, ci un duşman aprig! Iertaţi-mă! Vreau să plec, Iakov Tarasovici! Nu sunt deprins să fac slujbă fără stăpân, nu pot trăi fără stăpân…

— Să taci! i-a poruncit Maiakin. Unde-i Foma?

— Acolo, la locul nenorocirii… Îndată după întâmplarea aceea, s-a trezit şi a trimis după lucrători… Vor să ridice şlepul… Eu zic că au şi început…

— E singur acolo?

— Nu… nu chiar singur… a răspuns Efim încet, uitându-se chiorâş la Liuba. Este cu el o cucoană, una negricioasă… care parcă nu-i în toate minţile… oftă Efim. Cântă mereu… şi cântă tare frumos… E o mare ispită…

— Nu te întreb despre ea! a strigat Maiakin îndrăcit. Zbârciturile de pe faţă i se mişcau trudite şi Liubei i se păru că tatăl său are să înceapă a plânge…

— Linişteşte-te, tată! îl rugă ea dezmierdător. Poate că pierderea nu-i mare…

— Nu-i mare? a strigat Iakov Tarasovici. Ce ştii tu, proasto! Parcă e vorba numai de şlep! S-a nenorocit şi un om! Asta e! Şi de el am nevoie! Am nevoie de el, tâmpiţilor!

Bătrânul dădu furios din cap şi apoi grăbi pe cărarea grădinii spre casă.

…În vremea asta, Foma se găsea la o depărtare de vreo patru sute de verste, într-o casă ţărănească, pe malul Volgăi. De abia se trezise; şedea pe o grămadă de fân proaspăt cosit, aşezată în mijlocul casei, şi se uita posomorât prin fereastră la cerul acoperit de nori cenuşii, scămoşaţi.

Sta nemişcat, cu capul greu de beţie, simţea că în piept îi umblă tot ca nişte nori tăcuţi, îl apasă, învăluindu-i inima într-o răcoare umedă. Era ceva

neputincios şi înfricoşat în mişcarea norilor… Tot aşa era şi-n sufletul lui Foma; îşi amintea fără voie de cele trăite în ultimele luni.

I se părea că a căzut într-un torent tulbure şi fierbinte; nişte valuri întunecate, asemenea norilor, îl cuprinseseră şi-l duceau fără nicio ţintă. Prin întunericul şi vuietul care-l înconjura, vedea ca printr-o ceaţă cum sunt târâţi şi alţi oameni, zi cu zi, mereu alţii, tot atât de nenorociţi şi de respingători. Beţi, lacomi, gălăgioşi, toţi se învârt în jurul lui, petrec pe socoteala lui, îl înjură, se bat între ei, răcnesc, şi uneori chiar plâng. El îi bătea. Îşi amintea că pe unul l-a plesnit peste obraz, altuia i-a smuls haina şi l-a aruncat în apă; altul îi săruta mâinile cu nişte buze umede, reci, ca nişte broaşte… îi săruta mâinile şi plângea, rugându-l să nu-l omoare. Prin minte i se perindau feţe, sunete şi cuvinte, vii încă în amintire… O femeie, cu jachetă de mătase galbenă, desfăcută la piept, cânta cu glas plângător, puternic:

Om trăi cât pământul va vrea să ne ţină…
Iar apoi – şi potopul să vină!

…Toţi oamenii aceştia sunt luaţi, ca şi el, de acelaşi val întunecat şi târâţi ca nişte gunoaie. Tuturor li-i teamă poate să se uite înainte, spre a nu-şi da seama încotro îi duce valul turbat şi puternic. Îşi îneacă spaima în vin, se zbat, răcnesc, se prostesc, se dau peste cap, fac gălăgie, dar nu sunt niciodată veseli. El face acelaşi lucru. Acum, i se pare că a săvârşit totul spre a trece mai repede de fâşia întunecată a vieţii.

În vălmăşeala petrecerilor, în mijlocul oamenilor răvăşiţi de furia patimilor, pe jumătate nebuni în dorinţa de a se uita, singură Saşa rămânea totdeauna liniştită şi avea totdeauna aceeaşi purtare. Nu se îmbăta, vorbea totdeauna autoritar şi hotărât, toate mişcările îi erau la fel de sigure şi se părea că nu o stăpânea torentul, ci că

ea îl stăpâneşte, ducându-l pe drumul plin de furtuni. Lui Foma i se părea că ea era cea mai deşteaptă dintre toţi şi cea mai lacomă de larmă şi petreceri; îi comanda pe toţi, născocea mereu ceva nou, vorbea la fel cu toţi: cu marinarii, cu birjarii, cu lacheii, vorbea cu acelaşi ton şi cu aceleaşi cuvinte ca şi cu prietenele ei, ca şi cu Foma. Era mai frumoasă şi mai tânără decât Pelagheia, dar dezmierdările îi erau reci, tăcute… Foma gândea că ascunde adânc în inima ei ceva îngrozitor, că nu va iubi niciodată şi nici nu-şi va deschide sufletul faţă de nimeni. Acest ceva tainic, ascuns în ea, îl atrăgea cu o curiozitate plină de teamă, cu interes puternic faţă de sufletul ei calm şi rece, întunecat ca şi ochii ei.

Odată, Foma a întrebat-o:

— Câţi bani am cheltuit noi amândoi?

Ea s-a uitat la el şi i-a întors întrebarea:

— Dar de ce să-i păstrezi?

„Într-adevăr, pentru ce?” gândi Foma, mirându-se că ea judecă atât de simplu.

— Tu cine eşti? o întrebase el altă dată.

— Ai uitat cum mă cheamă?

— Ei, asta-i!

— Atunci ce vrei?

— Te întreb de obârşie…

— A! Sunt o orăşeancă din gubernia Iaroslav, din Uglici… O harfistă… Ei, şi ce-i, am devenit mai dulce de când ai aflat cine sunt?

— Parcă am aflat! a zâmbit Foma.

— Nu-i destul? Mai mult nu-ţi spun nimic… Pentru ce? Toţi oamenii şi toate dobitoacele au aceeaşi obârşie… Toate astea-s fleacuri… Mai bine să ne gândim cum să trăim astăzi…

În ziua aceea s-au plimbat cu vaporul, le-a cântat o orchestră; au băut şampanie, îmbătându-se cu toţii groaznic. Saşa a cântat un cântec uimitor de trist; Foma, mişcat, a plâns ca un copil. După aceea a jucat cu ea „rusească”, a obosit şi s-a aruncat peste bord, încât era aproape să se înece.

Amintindu-şi acum de toate acestea, ca şi de multe altele, îi era ruşine de el, era nemulţumit de Saşa. Se uita la trupul ei zvelt, îi asculta bătaia lină a inimii, şi simţea că nu o iubeşte, că n-are nevoie de ea. În capul buimăcit de beţie, se năşteau încet gânduri negre şi apăsătoare. Parcă tot ce trăise în timpul acesta se adunase într-un ghem greu şi umed care i se rostogolea în piept, desfăcându-se cu încetul şi legându-l cu nişte fire subţiri, cenuşii.

„Ce-i cu mine? se gândea el. Cine sunt eu?”

Întrebarea asta l-a mirat şi s-a oprit asupra ei, încercând să-şi dea seama pentru ce nu poate trăi liniştit şi sigur, aşa cum trăiesc alţi oameni? La acest gând s-a ruşinat mai tare; se foia în fin şi, enervat, a izbit-o pe Saşa cu cotul.

— Mai încet! i-a spus ea, somnoroasă.

— Las’ că doar n-ăi fi vreo cucoană mare! bombăni Foma.

— Ce?

— Nimic…

Ea s-a întors cu spatele şi, căscând cu poftă, i-a spus leneş:

— Am visat că eram iarăşi harfistă. Cântam solo, iar în faţa mea sta un câine mare şi murdar, cu dinţii rânjiţi, şi aştepta să termin… Eu mă îngrozeam de el… ştiam că are să mă înhaţe cum voi înceta de cântat, de aceea cântam, cântam mereu… şi, deodată, parcă mi s-a oprit glasul… Îngrozitor! Câinele a început să clănţăne din dinţi… Oare ce să însemne asta?

— Destul, nu mai trăncăni! a oprit-o Foma posomorât. Mai bine spune-mi ce ştii tu despre mine?

— Ştiu că te-ai trezit, i-a răspuns ea fără să se întoarcă spre el.

— Asta-i adevărat, m-am trezit, a rostit Foma gânditor; şi-a pus mâinile sub cap şi a continuat: De aceea te întreb: ce fel de om sunt, după părerea ta?

— Mahmur, i-a răspuns ea căscând.

— Alexandra! o rugă el. Nu te juca! Spune-mi cinstit ce gândeşti despre mine.

— Nimic, i-a răspuns ea cu răceală.

El a oftat greu şi a tăcut. Tăcea şi ea, culcată. Dar, după o clipă, a început cu glasul ei nepăsător de totdeauna:

— Poftim acum şi spune-i! Dar de ce trebuie să mă gândesc la pricine? Eu n-am când mă gândi la mine… Dar poate că nici nu vreau…

Foma râse sec şi spuse:

— Ar fi fost bine să nu vreau nici eu nimic…

Femeia şi-a ridicat capul de pe pernă, l-a privit, apoi s-a culcat iar spunând:

— Faci filosofie… Bagă de seamă, n-are să fie bine de tine… Eu nu pot spune nimic despre tine. Tot ce pot spune… e că eşti mai bun decât alţii… Şi ce-i cu asta?

Dar de ce sunt mai bun? întrebă el gânditor.

— Aşa. Dacă auzi un cântec frumos, începi să plângi… Face cineva o mârşăvie, îl baţi… Cu femeile te porţi simplu, nu le batjocoreşti… Poţi fi şi îndrăzneţ…

Toate acestea nu-l mulţumeau.

— Nu spui ce trebuie.

— Nu ştiu ce vrei… După ce-or ridica şlepul, ce facem?

— Ce să facem?

— Plecăm la Nijni ori la Kazan?

— La ce?

— Să facem un chef.

— Nu vreau să mai chefuiesc…

După aceea au stat tăcuţi, fără să se mai uite unul la altul.

— Grea fire ai tu, a spus în sfârşit Saşa. Eşti posac…

— Chefuri şi beţii nu mai fac! i-a răspuns Foma hotărât.

— Minciuni! a adăugat Saşa, liniştită.

— Ai să vezi cum crezi, e bine să ducă cineva o astfel de viaţă?

— Am să văd.

— Tu răspunde-mi, e bine?

— Dar ce e mai-bine?

Foma o privi pieziş şi-i răspunse enervat:

— Ce cuvinte scârboase!

— Nici aici n-am nimerit-o! surâse Saşa,

— Poporul! a adăugat Foma, eu fata crispată dureros. Şi poporul trăieşte, dar cum? Se târăşte nu se ştie unde… Până şi gândacul care se târăşte ştie ce vrea… dar tu? Tu, încotro te duci?

— Încetează! l-a oprit Saşa calm. Ce ai cu mine? Poţi lua de la mine ce vrei, dar nu mi te băga în suflet…

— În suflet! Care suflet? făcu Foma cu dispreţ.

Ea umbla prin încăpere, îşi aduna hainele împrăştiate. Foma o urmărea cu ochii, nemulţumit că nu s-a supărat de vorbele spuse despre suflet. Faţa-i era nepăsătoare ca totdeauna, dar ar fi vrut s-o vadă furioasă, ofensată, dorea ceva omenesc.

— Suflet! stărui el. Parcă un om cu suflet poate trăi aşa cum trăieşti tu? În suflet arde focul… sufletul e plin de ruşine…

Ea şedea pe o laviţă şi-şi punea ciorapii; şi-a ridicat capul, şi-a pironit ochii aspri pe faţa lui.

— Ce te uiţi?

— De ce vorbeşti aşa? i-a răspuns ea fără a-l slăbi din ochi.

În întrebarea ei era ceva ameninţător. Foma, intimidat, a răspuns fără arţag:

— Cum să nu vorbesc?

— Of, şi tu! a oftat Saşa şi a continuat să se îmbrace mai departe.

— Ce-i cu mine?

— Păi, aşa… Parcă te-ai fi născut din doi taţi… Ştii tu ce am văzut eu la oameni?

— Spune!

— Omul care nu poate să răspundă de el înseamnă că se teme de el însuşi, înseamnă că nu preţuieşte nici cât o para!

— Asta o spui pentru mine? a întrebat-o el după o clipă de tăcere.

Ea şi-a aruncat pe umeri un capot larg, roz şi, stând în mijlocul încăperii, vorbi cu glas coborât şi surd omului care stătea culcat la picioarele ei:

— Despre sufletul meu n-ai dreptul să vorbeşti… Nu te priveşte! Eu pot să vorbesc! Dacă aş vrea, aş putea să vă spun multe tuturor, ah, ce v-aş mai spune! Pentru fiecare am cuvinte… ca nişte ciomege!… V-aş ciocăni căpăţânile… de aţi înnebuni… Dar numai cuvintele n-or să vă vindece… Voi aţi trebui arşi în foc aşa cum se ard tăvile în lunea postului mare…

Şi-a ridicat după aceea mâinile şi, într-o pornire bruscă, şi-a desfăcut părul în şuviţe negre, grele, ce i se revărsară pe umeri.

— Nu te uita că sunt femeie de petrecere! a rostit ea cu dispreţ, scuturându-şi mândră capul. Şi în noroi se pot găsi oameni curaţi, mai curaţi chiar decât aceia ce se răsfaţă în mătăsuri… Dacă ai şti tu ce gândesc eu despre voi, câinilor, cât vă urăsc! Din cauza asta tac… Mă tem că, dacă mi-aş arăta ura, mi-ar rămâne sufletul pustiu… n-aş mai avea cu ce trăi…

Acum Saşa îi plăcea din nou. Vorbele ei aveau ceva înrudit cu starea lui sufletească. A răspuns zâmbind, plin de mulţumire:

— Şi eu simt că în sufletul meu creşte ceva… Ah, va veni vremea când voi vorbi şi eu…

— Împotriva cui?

Foma s-a ridicat deodată:

— Împotriva tuturor! Împotriva falsităţii! Voi întreba…

— Întreabă mai bine dacă-i gata samovarul! i-a poruncit Saşa nepăsătoare.

Foma se uită la ea.

— Du-te la dracu! Întreabă tu… a strigat el supărat.

— De ce latri? îl întrebă ea şi ieşi din izbă.

…Vântul bătea în rafale puternice deasupra râului şi apa, acoperită de valuri întunecate, spumegând mânioasă, se repezea plescăind zgomotos împotriva lui. Tufele de sălcii de pe mal se plecau spre pământ, tremurând gonite de bătaia vântului. În aer se auzea şuierând, urlând şi un sunet gros, ca de geamăt, se smulgea din pieptul zecilor de oameni:

— Hei rup! Hei rup!

La malul deluros stăteau ancorate două şlepuri goale şi catargurile lor înalte se înălţau şi se legănau speriate când într-o parte când într-alta, descriind în aer un desen nevăzut. Pe pereţi erau îngrămădite schelele din trunchiuri groase; peste tot spânzurau scripeţi, lanţuri şi frânghii ce se legănau în aer; verigile lanţurilor ţăcăneau încet… Un grup de mujici, îmbrăcaţi în cămăşi albastre şi roşii, târau pe punte un lemn gros, tropăind greu şi strigând din răsputeri:

— Hei rup! Hei rup!

De schele se lipeau pete roşii şi albastre; vântul umfla cămăşile şi straiele, dând oamenilor formele cele mai ciudate, când îi îngheboşa, când îi rotunjea şi-i umfla ca baloanele. Oamenii de pe schele şi de pe punţi lucrau, legau, tăiau cu fierăstrăul, ciopleau, băteau cuie; pretutindeni se vedeau mâini mari, cu mânecile suflecate până la coate. Vântul vuia puternic deasupra apelor; fierăstrăul rodea lemnul, înecându-se într-o bucurie răutăcioasă; lemnele rănite de topor icneau sec, scândurile trosneau dureros despicându-se sub lovituri, rindeaua scotea ţipete viclene, zăngănitul lanţurilor de fier şi scârţâitul tânguitor al scripetelor se contopeau cu vuietul valurilor şi vântul urla tare, gonind norii de pe cer.

— Puneţi mâna, băieţi!

— Înc-o dată, voinicilor! se ruga un glas subţire.

Zvelt şi chipeş, îmbrăcat cu o haină scurtă de postav, cu cizme înalte, Foma stătea rezemat cu spatele de catarg, admira munca, mângâindu-şi

barba cu mâna tremurătoare. Larma din jur stârnea în el dorinţa de a striga, de a se amesteca în forfota mujicilor, de a tăia lemne, de a căra greutăţi, de a porunci pentru a-i obliga pe toţi să-l privească, spre a le arăta puterea, îndemânarea şi vioiciunea sa. Se stăpânea însă, sta tăcut şi nemişcat: îi era ruşine. Era stăpânul tuturor şi, dacă se va apuca de lucru, nimeni nu va înţelege că lucrează numai din plăcere şi nu pentru a-i îndemna sau a le fi pildă.

Un flăcău blond, cu părul creţ, cu gulerul cămăşii desfăcut, alerga mereu încolo şi încoace prin faţa lui, când cu o scândură pe umăr, când cu toporul în mână; sălta în mers ca un ţap cu chef de joacă, împrăştiind râs vesel în jur, glume şi înjurând de mama focului. Lucra neobosit, ajuta când pe unul când pe altul, fugea uşor şi cu îndemânare pe puntea plină de lemne şi surcele. Foma îl urmărea stăruitor şi-l invidia.

„Se vede că e fericit…” gândea el. Acest gând îi trezi o dorinţă vie să-l repeadă, să-l ruşineze. Toţi erau prinşi în vâltoarea muncii: întăreau cu spor schelele, aşezau macaralele, pregătindu-se să ridice din fundul apei şlepul scufundat; toţi erau vioi şi veseli, trăiau, pe când el stătea de o parte, nu ştia cum şi ce să facă, se simţea de prisos în munca asta mare. Îl durea gândul că se simţea de prisos între oamenii aceştia şi, cu cât se uita la ei mai atent, durerea creştea. Îl muncea gândul că totul se face pentru el şi, cu toate acestea, el rămâne de prisos.

„Unde mi-e locul? se gândea Foma. Unde e munca mea?”

S-a apropiat antreprenorul de el, un ţăran mărunţel cu barbă căruntă şi ascuţită, cu ochii mici, cu faţa cenuşie, brăzdată de zbârcituri.

— Totul e gata, Foma Ignatici i-a spus el nu prea tare, pronunţând cuvintele deosebit de clar. Totul e în regulă; eu zic să începem, cu mila lui Dumnezeu.

— Începeţi… i-a răspuns Foma cu blândeţe, ocolindu-i ochii mici care-l priveau pătrunzător.

— Cu Dumnezeu înainte!

Antreprenorul şi-a încheiat haina încet, s-a uitat la schelele de pe şlepuri şi a strigat tare:

— Băieţi! La lo-cu-ri…

Mujicii s-au strâns repede în câteva grupuri compacte la vinciuri, la bord, şi vorba a încetat deodată. Unii s-au suit sprinteni pe schele şi se uitau de acolo, ţinându-se de frânghii.

— Luaţi seama, băieţi! s-auzea glasul liniştit şi limpede al antreprenorului. Totul e în regulă? Să nu vă treziţi în ceasul al treisprezecelea… Ei, să ne rugăm Domnului!…

Antreprenorul şi-a aruncat şapca pe punte, a ridicat ochii spre cer şi-şi făcea semnul crucii cu râvnă. Mujicii şi-au ridicat şi ei feţele spre nori şi-şi făceau larg semnul crucii. Unii se rugau cu glas tare, alţii încet, şi murmurul lor surd se contopea cu vuietul valurilor…

— Blagosloveşte, Doamne!… Preasfântă născătoare de Dumnezeu… Sfinte Niculae…

Foma îi asculta şi rugăciunile îi cădeau pe suflet ca o greutate. Toţi erau descoperiţi: el însă uitase să-şi scoată şapca. Sfârşindu-şi rugăciunea, antreprenorul îl sfătui cu glas apăsat:

— Ar fi trebuit să te rogi şi dumneata…

— Caută-ţi de treabă, nu mă învăţa pe mine! i-a răspuns Foma, privindu-l supărat.

Cu cât înainta lucrul, se simţea tot mai prost şi mai umilit, văzându-se, de prisos în mijlocul acestor oameni liniştiţi şi siguri de puterea lor, gata să scoată pentru el câteva zeci de mii de puduri din fundul fluviului. Ar fi vrut să nu izbutească, să rămână ruşinaţi în faţa lui; l-a fulgerat un gând răutăcios: „Poate s-or rupe lanţurile…”

— Ascultă! ţipă antreprenorul. Apoi, deodată, bătu din palme, strigând din răsputeri: Hai-da, în-ce-peţi!…

Lucrătorii i-au continuat strigătul în cor, din toate puterile:

— Hai-da! Hai-da!…

Macaralele ţipau şi scârţâiau, lanţurile gemeau sub greutatea atârnată de ele, lucrătorii, sprijiniţi cu piepturile de manelele vinciurilor, hârâiau, tropăind apăsat pe punte. Valurile plescăiau puternic între şlepuri, de parcă n-ar fi vrut să-şi dea prada înapoi. Pretutindeni, în jurul lui Foma, se întindeau şi tremurau lanţuri şi frânghii încordate, se târau pe lângă picioarele lui pe punte ca nişte viermi mari, cenuşii, se ridicau în sus, inel după inel, căzând după aceea cu zgomot; dar urletul asurzitor al lucrătorilor acoperea toate zgomotele.

— He-e-ei ru-u-up… cântau lucrătorii în cor solemn.

S-auzea pătrunzând în valul plin al glasurilor lor, ca un cuţit în pâine, glasul răsunător al antreprenorului:

— Băieţi! Hei-rup… Hei-rup…

Foma era cuprins de o tulburare ciudată: ar fi vrut să se contopească cu urletul înfierbântat al lucrătorilor, larg şi puternic ca un râu, cu scârţâitul supărător şi zdrăngănitul lanţurilor, cu plescăitul furios al valurilor. Dorinţa era atât de puternică, încât broboane de sudoare îi ieşeau pe faţă şi, dintr-odată, depărtându-se de catarg, s-a repezit din câteva salturi către un vinci; era palid.

— Hei-rup! Hei-rup!… striga el sălbatic.

Ajungând la manelă, s-a izbit cu pieptul în ea şi, fără să simtă durerea, porni urlând în jurul vinciului, sprijinindu-şi voiniceşte picioarele în punte. În piept i se revărsase ceva fierbinte, luând locul forţei pe care o cheltuia învârtind pârghia. Clocotea în el o bucurie nespusă, revărsându-se în afară printr-un strigăt înflăcărat. I se părea că el singur învârteşte vinciul, că el singur ridică greutatea, că îi creşte mereu puterea. Îndoit de mijloc, cu capul plecat, înfrunta ca un taur rezistenţa ce-l da înapoi, dar care ceda până la

urmă. Fiecare pas înainte îl înfierbânta mai mult, fiecare sforţare cheltuită era îndată înlocuită printr-o mândrie ce-l ardea, năpădindu-l. Era ameţit, ochii îi erau injectaţi, nu mai vedea nimic, simţea doar că doboară, că totul cedează şi că îndată va răsturna şi va învinge şi atunci va respira uşor şi liber, plin de mândrie şi bucurie. Pentru prima dată, îl încerca un simţământ dătător de viaţă şi el îl sorbea cu întreaga putere a sufletului său flămând, îmbătându-se, şi-şi revărsa bucuria în strigăte puternice de triumf, laolaltă cu muncitorii:

— Hei-rup – hei-rup – hei-rup…

— Staţi! întăriţi! Staţi, băieţi!…

Pe Foma l-a izbit ceva în piept şi l-a dat înapoi…

— Felicitările mele, Foma Ignatici! Am terminat cu bine! a spus antreprenorul şi, pe faţă, încreţiturile îi tremurau de bucurie ca nişte raze. Slavă Ţie Doamne! Aţi obosit?

Vântul rece îl bătea pe Foma în faţă. În jurul lui plutea un murmur de voci mulţumite, lăudăroase. Mujicii se strângeau în jurul lui, ciorovăindu-se veseli, cu zâmbete pe obrajii asudaţi. Foma zâmbea fâstâcit; înflăcărarea încă nu i se stinsese şi nu putea înţelege ce s-a întâmplat şi de ce toţi din jurul lui sunt atât de veseli şi de mulţumiţi.

— Am smuls o sută şaptezeci de mii de puduri cum ai smulge o ridiche!

Stând pe o grămadă de frânghii, Foma privea peste capetele lucrătorilor; între şlepuri apăruse un al treilea şlep, negru, lunecos, prins în lanţuri. Era scorojit, parcă umflat după o boală grea. Stătea neputincios şi greoi deasupra apei, între cei doi prieteni de care se rezema. Catargul rupt se înălţa trist în mijlocul lui; pe punte se scurgeau şuviţe de apă roşietică, semănând cu sângele. Pe toată puntea se vedeau grămezi de fierărie şi bucăţi ude de lemn.

— L-aţi ridicat? a întrebat Foma, neştiind ce să spună la vederea acestei mase grele şi diforme.

Din nou se simţea prost, la gândul că numai pentru a scoate din apă acest monstru murdar şi sfărâmat se frământase atâta – şi atâta se bucurase…

— Ce-a mai rămas din el… rosti el nesigur către antreprenor.

— Nu-i nimic! Îl descurcăm cât ai clipi, băgăm în el vreo douăzeci de dulgheri şi o să-i dea ei înfăţişarea cuvenită… i-a răspuns acesta cu glas liniştitor.

Flăcăul bălan îi zâmbea larg şi vesel lui Foma întrebându-l:

— Da votcă o să ne daţi?

— Mai ai timp… l-a întrerupt antreprenorul, aspru. Vezi că omul e obosit…

Iar mujicii spuneau;

— Cum să nu oboseşti!

— Ce, e lucru uşor?!

— Vezi bine, cine nu-i deprins oboseşte…

— Când nu eşti deprins, şi caşa înghiţi greu…

— N-am obosit… a rostit Foma ursuz şi iar se auziră glasurile respectuoase ale mujicilor, care se strângeau tot mai aproape de el.

— Munca e plăcută, dacă o faci din toată inima.

— Ca un fel de joacă…

— Ca jocul cu muierea…

Numai flăcăul bălan o ţinea pe a lui:

— Măria Ta! Nu ne daţi de o vedrişoară de votcă?

Foma se uita la obrajii aceştia bărboşi şi ar fi vrut să le spună ceva jignitor. Dar în capul lui totul se învălmăşise şi nu-i venea nicio idee. Fără să-şi dea seama de rostul vorbelor, el spuse cu însufleţire:

— Numai la beţie vă gândiţi! Pentru voi e totuna ce faceţi! Nici nu vă gândiţi de ce şi pentru ce! E-he! Ar trebui să vă daţi seama şi voi…

Pe feţele oamenilor se vedea nedumerirea; şi bărboşii aceia îmbrăcaţi în cămăşi albastre şi roşii, începură a ofta, a se scărpina, schimbându-se de pe

un picior pe altul. Unii s-au uitat la Foma fără nicio nădejde şi şi-au întors privirile în altă parte.

— M-da! a spus antreprenorul oftând, asta… n-ar strica! Adică, să te gândeşti! Vorbele astea… sunt cu tâlc!

— Parcă-i treaba noastră să le înţelegem? a răspuns flăcăul bălan scuturându-şi capul.

I se urâse să mai vorbească cu Foma, se şi supărase bănuindu-l că nu vrea să le dea pentru votcă.

— Asta e! a rostit Foma, mulţumit că flăcăul s-a lăsat păgubaş, dar nu-i vedea privirile piezişe, batjocoritoare. Dar cine înţelege… acela simte… că trebuie să facă lucruri care rămân…

— Pentru Dumnezeu, vra să zică… lămuri antreprenorul întorcându-se spre mujici, oftând cu evlavie şi adăugând: Asta e drept, eh, da, e drept!

În Foma creştea dorinţa de a spune un lucru mare, pentru ca toţi oamenii aceştia să se poarte altfel cu el. Nu-i plăcea că toţi, afară de flăcăul bălan, tac şi-l privesc pe sub sprâncene, duşmănos, posomorât şi ursuz.

— Trebuie să faceţi un asemenea lucru, spunea el ridicând şi coborând sprâncenele, încât şi peste o mie de ani oamenii să spună: asta au făcut-o mujicii din Bogorodsk… da!

Flăcăul bălan l-a privit mirat.

— Doar să bem toată Volga. Pe urmă pufni pe nas şi clătina din cap. N-o să putem noi face una ca asta, căci am crăpa toţi!…

Foma se fâstâci la cuvintele flăcăului şi privi în jurul său. Mujicii zâmbeau încruntaţi cu dispreţ. Zâmbetele lor îl împungeau ca nişte ace.

Un mujic vârstnic, cu o barbă mare, căruntă, care până atunci nu deschisese gura, s-a apropiat de el şi i-a spus rar:

— Chiar dac-am bea Volga până om seca-o, şi-om mânca pe deasupra şi dealul din faţa noastră, tot s-ar uita, Măria Voastră. Totul se uită – viaţa-i

lungă. Nu sunt pentru noi treburi de astea care nu se uită.

După aceea, şi-a stupit la picioare şi s-a îndepărtat nepăsător, intrând în grămada de oameni, ca o pană într-un lemn. Vorbele lui l-au strivit pe Foma de-a binelea; simţea că-mujicii îl socot prost şi caraghios. Pentru a-şi salva în ochii lor prestigiul de stăpân şi pentru a atrage din nou asupra sa atenţia obosită a mujicilor, a trântit deodată cu glas puternic, umflându-şi caraghios obrajii:

— Vă dau trei vedre!

Cuvântările scurte şi concise fac totdeauna o impresie mai puternică. Ţăranii s-au dat la o parte cu respect, s-au plecat până la pământ şi i-au mulţumit pentru dărnicie cu zâmbete vesele, recunoscătoare, cu un murmur prietenos de aprobare.

— Treceţi-mă pe mal, le-a spus Foma, simţind că însufleţirea care se trezea din nou în el nu va fi de lungă durată.

Un vierme îi rodea inima.

— Mi-i silă, a spus el, intrând în izba unde Saşa, îmbrăcată cu o rochie elegantă, roşie, trebăluia pe lângă masă aşezând vinul şi gustările. Alexandra! Măcar tu să faci ceva cu mine! Ce spui?

Ea l-a privit atentă, s-a aşezat lângă el pe o laviţă şi i-a spus:

— Dacă ţi-i silă, înseamnă că doreşti ceva… Ce vrei?

— Nu ştiu! i-a răspuns Foma, clătinând din cap cu tristeţe.

— Gândeşte-te…

— Nu ştiu să gândesc…

— Copil ce eşti! a adăugat Saşa, încet, cu dispreţ, îndepărtându-se de el. Degeaba ai cap…

Foma nu i-a prins tonul, nici gestul. Sprijinindu-se cu mâinile de laviţă, s-a aplecat înainte.

— Uneori te gândeşti, te gândeşti, spunea el, uitându-se în pământ şi legănându-şi trupul,

gândurile ţi se lipesc de suflet ca smoala. Şi deodată, totul dispare din tine, parcă s-ar fi prăbuşit undeva… În suflet, întuneric ca-ntr-un beci. Te şi îngrozeşti… Parcă n-ai fi om, ci o prăpastie fără fund.

Saşa îl privea pieziş; cânta încet, cu gândurile în altă parte:

Vântul de pe mare ceaţa o va duce…

— De petreceri nu-mi arde… Toate sunt la fel, şi oamenii, şi desfătările, şi vinul… Devin rău, aş bate toată lumea. Nu-mi plac oamenii… Nu înţeleg pentru ce trăiesc?

Dragul meu, amar mi-i traiul fără tine…

cânta Saşa, uitându-se la peretele din faţă.

Dar Foma se legăna mereu spunând:

— Totuşi, toţi trăiesc, fac larmă, iar eu clipesc numai din ochi… Se vede că am moştenit de la mama firea asta nesimţitoare. Naşul spunea că ea era rece ca gheaţa… şi mereu parcă voia să se tot ducă… M-aş duce la oameni şi le-aş spune: „Ajutaţi-mă, fraţilor! Nu mai pot trăi.” Te uiţi împrejur, cui să spui? Toţi sunt nişte ticăloşi!

După ce a înjurat tare, a tăcut. Saşa şi-a întrerupt cântecul şi s-a îndepărtat şi mai mult de el. Vântul bătea puternic, aruncând praful în geamuri. Pe cuptor foşneau nişte gândaci târându-se printre surcele. Afară mugea jalnic un viţel.

Saşa l-a privit pe Foma surâzând.

— Mugeşte încă un nenorocit!… Du-te mai bine la el, poate vă veţi înţelege… I-a pus mâna în părul cârlionţat şi l-a împins în glumă. Ce tot scârţâi? Dacă ţi-e scârbă să petreci, apucă-te de lucru…

— Doamne! i-a răspuns Foma, greu e să vorbeşti aşa, ca să fii înţeles… greu! Şi strigă aproape cu furie: Ce lucru? Ce e aceea lucru?… Numai numele e de el, dar dacă stai şi cercetezi

mai adânc, totul e o prostie! Ce folos ai din afaceri? Bani? Am de ajuns!… Pot să te îngrop până peste cap şi să te înăbuş în ei… Toate afacerile nu sunt decât înşelăciuni… Mă uit la oamenii de afaceri, ei şi ce? Se bagă în afaceri parcă anume ca să nu se vadă pe ei, înşişi… S-ascund, diavolii… Scoate-i din învălmăşeala asta şi ce-o să se întâmple? Vor începe să orbecăie ca orbii, de colo până colo, vor înnebuni! Tu crezi că dacă lucrezi poţi să fii fericit? Nu, minţi! Asta încă nu-i totul!… Râul curge pentru ca pe el să se poată pluti, copacul creşte pentru folos, câinele păzeşte casa… toate pe lume au un rost! Dar oamenii, ca şi gândacii, sunt cu totul de prisos pe lume… Totul e făcut pentru ei, dar ei pentru ce sunt făcuţi? Care-i rostul lor?

Foma triumfa. I se părea că găsise ceva bun pentru el şi puternic împotriva oamenilor. Râdea straşnic.

— Nu te doare capul? l-a întrebat Saşa, cu grijă, privindu-l iscoditoare.

— Sufletul mă doare! strigă el pătimaş. Mă doare, fiindcă n-are împăcare! Dă-i un sfat cum să trăiască. Pentru ce? Iată, naşul meu e om deştept; el îmi spune: „Făureşte-ţi viaţa!” Iar toţi ceilalţi spun: „Ne-a mistuit viaţa!”

— Ascultă! După părerea mea, ar trebui să te însori! Asta-i tot!

— Pentru ce? o întrebă el ridicând din umeri.

— Ţie îţi trebuie un frâu…

— Bine! Trăiesc cu tine… Nu sunteţi voi toate la fel? Niciuna nu-i mai brează. Până la tine, am mai avut una, tot de teapa ta. Aceea mi s-a dat de plăcerea ei… I-am plăcut… Era bună… Dar pot spune că-i totuna, era ca şi tine, deşi tu eşti mai frumoasă… Mi-a plăcut, însă, o cucoană… o cucoană adevărată, o nobilă! Se spunea că-i uşuratică… Până la ea n-am ajuns… Daa… Era deşteaptă, era cultă şi ducea o viaţă frumoasă… Mă gândeam câteodată: iată unde voi afla

adevărul… Dar n-am izbutit… Dacă reuşeam, poate că lucrurile luau cu totul altă întorsătură… Mă atrăgea… Dar acum, iată: o înec în vin, caut să uit… Şi asta nu-i bine… Eh, omule! Eşti un ticălos, la drept vorbind…

Foma a tăcut şi a căzut pe gânduri. Saşa s-a ridicat de pe laviţă şi a început să se plimbe prin casă, muşcându-şi buzele. Pe urmă s-a oprit în faţa lui, i-a pus mâinile pe cap.

— Ştii ceva? Am să plec de la tine…

— Unde?

— Nu ştiu… mi-e totuna! Vorbeşti multe lucruri de prisos… Mi-e urât cu tine.

Foma se uita la ea; a râs mâhnit:

— Da-a? Ce vorbeşti?

— Sunt şi eu ca tine; îmi va veni vremea, atunci mă voi gândi… Atunci am să mă prăpădesc. Acum e prea devreme… Trebuie să mai trăiesc; pe urmă, fie ce-o fi!

— Oare şi eu am să mă prăpădesc? o întrebă el nepăsător, obosit de propriile sale vorbe.

— Păi cum altfel? a răspuns ea liniştit şi sigur. Oamenii ca tine se prăpădesc, toţi.

Au tăcut o clipă, privindu-se în ochi.

— Ce trebuie să facem?

— Să stăm la masă.

— Nu… în general. Pe urmă?…

— Nu ştiu…

— Vasăzică, pleci?

— Plec… Hai să facem un chef de despărţire. Mergem la Kazan şi acolo vom chefui straşnic, de o să duduie. Te-oi prohodi…

— Se poate! Ca pentru despărţire, se cuvine!… Ei… drace! Viaţă! Ascultă, Saşa, despre voi, femeile acestea de petrecere, se spune că sunteţi lacome de bani şi chiar hoaţe…

— Las’ să se vorbească…

— Pe tine nu te jigneşte asta? o întrebă el curios. De pildă, tu nu eşti lacomă, ţi-e bine cu

mine căci sunt bogat, şi cu toate acestea pleci… Vasăzică nu eşti lacomă.

— Eu? Poate că nu sunt lacomă. Şi ce-i cu asta? Eu încă nu sunt… decăzută ca acelea ce umblă pe stradă… Să mă supăr, pe cine? Las' să se vorbească! Oamenii vorbesc, Cinstea oamenilor o cunosc eu bine! Dacă m-ar alege judecător, numai pe morţi i-aş ierta… Şi Saşa a adăugat râzând cu răutate: Destul cu prostiile; aşează-te la masă!…

…A doua zi dimineaţă, Foma şi Saşa stăteau unul lângă altul pe scara vaporului care s-apropia de Ustie. Pălăria neagră şi peste măsură de mare a Saşei, cu borurile întoarse ştrengăreşte şi cu penele ei albe, atrăgeau atenţia călătorilor. Foma se cam jena să stea alături de ea, simţind cum trec privirile curioase peste faţa lui încurcată. Vaporul şuiera şi tremura, apropiindu-se de marginea debarcaderului ticsit de oameni îmbrăcaţi în haine de culori vii. Lui Foma i se păru că vede printre feţele diferite, pe cineva cunoscut, care se tot ascunde în dosul celorlalţi fără a-l slăbi din ochi.

— Să mergem în cabină! i-a spus el neliniştit.

— Nu te deprinde să-ţi ascunzi păcatele în faţa oamenilor, i-a răspuns Saşa surâzând. Ai văzut vreo cunoştinţă?

— Mă pândeşte cineva…

Şi Foma se uită mai atent la lumea din port; se schimbă la faţă şi adăugă încet:

— Naşul…

Pe mal, strâns între două femei voinice, stătea Iakov Maiakin, fluturându-şi şapca prin aer cu o politeţe plină de venin şi uitându-se în sus cu o faţă de sfânt. Bărbuţa îi tremura, chelia îi strălucea, ochii îl străpungeau ca nişte sfredele.

— Uite şoimul! mormăi Foma, luându-şi şapca şi salutându-l.

Se vede că lui Maiakin i-a făcut plăcere salutul finului său, s-a răsucit tot, a tropăit din picioare şi faţa i s-a luminat de un zâmbet veninos.

— După cum se vede, băiatul are să capete ceva de cheltuială! l-a întărâtat Saşa.

Vorbele ei şi zâmbetul naşului ardeau ca nişte cărbuni în pieptul lui Foma.

— Vom vedea ce-o fi… a spus el printre dinţi, şi deodată l-a cuprins o linişte plină de răutate.

Vaporul trăsese la mal şi lumea năvălea spre debarcader. Strâns de mulţime, Maiakin a dispărut o clipă şi iar a ieşit la iveală, surâzând triumfător. Foma şi-a încruntat sprâncenele, l-a privit fix şi a pornit în întâmpinarea lui, pe ponton, fără grabă. Îl izbeau din spate, îl strângeau pe de lături şi toate acestea îl întărâtau şi mai mult. În fine, când a ajuns la bătrân, acesta l-a întâmpinat cu un salut politicos, întrebându-l: „Încotro călătoriţi, Foma Ighatici?”

— După treburi, i-a răspuns Foma hotărât, fără a-l saluta.

— Eşti demn de laudă, domnul meu! a adăugat Iakov Tarasovici, înseninându-se. Dar doamna cu pene cum îţi vine?

— Amantă, i-a răspuns Foma tare, fără a-şi coborî ochii sub privirile lui tăioase.

Saşa stătea în spatele lui şi-l cerceta calmă pe bătrânelul mic de statură, al cărui cap era mai jos decât bărbia lui Foma. Lumea atrasă de cuvintele spuse tare îi privea, presimţind un scandal. După dispoziţia războinică a finului, Maiakin şi-a dat seama de asta. Rosti împăciuitor, mişcându-şi zbârciturile obrazului:

— Trebuie să stăm de vorbă… Mergi la un restaurant?

— Merg… dar nu pentru multă vreme…

— Carevasăzică, n-ai când? După cum se vede, eşti grăbit să mai sfarmi vreun şlep? a adaus bătrânul, nemaiputându-se stăpâni.

— De ce să nu-l sfarm, dacă se poate sfărâma? i-a răspuns Foma, înţepat şi dârz.

— A, de bună seamă!… De ce să-ţi pară rău? Doar nu l-ai făcut tu. Să mergem… Dar cucoana

asta, n-am putea-o îneca pentru un timp oarecare? l-a întrebat Maiakin încet.

— Saşa, du-te în oraş şi ia o cameră la „Sibirsk”. Vin şi eu îndată! i-a spus Foma şi a adăugat cu bravură întorcându-se către Maiakin: Sunt gata!…

N-au schimbat nicio vorbă până la restaurant; văzând că naşul său nu se poate ţine în pas cu el, Foma mergea anume mai repede, iar faptul că bătrânul nu-l putea ajunge, îi întărea şi-i susţinea revolta abia stăpânită.

— Băiete! a poruncit blând Maiakin, după ce au intrat în sala restaurantului şi se îndreptau spre un colţ mai retras. Adu-mi o sticlă de cvas…

— Mie un coniac, a comandat Foma.

— Ian te uită… Când ai cărţi proaste, să ceri totdeauna atu!

— Dumneata nu-mi cunoşti jocul! i-a răspuns Foma, aşezându-se la masă.

— Cum să nu! Mulţi joacă aşa…

— Eu joc aşa; ori capul de piatră, ori piatra de cap! a adăugat Foma, bătând cu pumnul în masă.

— Nu te-ai dres încă astăzi? l-a întrebat Maiakin, zâmbind.

Foma s-a aşezat mai bine pe scaun şi i-a răspuns:

— Naşule!… Eşti om deştept… te respect pentru înţelepciunea dumitale…

Maiakin s-a ridicat puţin de la masă şi i s-a înclinat:

— Mulţumesc, finule!

— Vreau să-ţi spun că am trecut de douăzeci de ani şi nu mai sunt mic…

— Vezi bine! N-ai trăit puţin, ce să mai vorbim! Dacă ar fi trăit atâta un ţânţar, se făcea mare cât o găină…

— Aşteaptă cu glumele… l-a întrerupt Foma, cu glas atât de liniştit, încât Maiakin se înfioră tot şi zbârciturile de pe faţă îi tremurară.

— Dumneata de ce ai venit aici?

— Te-ai ţinut de blestemăţii… aşa că am venit să văd cât de multe ai făcut. Vezi, sunt rudă cu tine, şi nu mă ai decât pe mine…

— Degeaba te nelinişteşti… Uite ce-i, naşule… Ori îmi dai libertate deplină, ori ia în mâna dumitale toate afacerile mele, totul, până la ultima rublă!

Această izbucnire a fost cu totul neaşteptată chiar pentru Foma, căci nu se gândise niciodată la aşa ceva. Acum, după ce spusese cuvintele acestea, şi-a dat seama dintr-odată că dacă naşul îi va lua averea, va deveni un om cu totul liber, se va putea duce unde va voi, şi va putea face ce-i va plăcea. Până în clipa aceea se simţea încătuşat, dar nu ştia ce-l leagă, nu putea rupe lanţurile; acum ele cădeau singure, atât de uşor şi de simplu. O speranţă plină de nelinişte şi de bucurie îi umplea pieptul; vorbea fără legătură.

— Acesta-i cel mai bun lucru! Ia totul şi gata! Eu plec în patru vânturi!… Aşa nu mai pot trăi!… Parcă duc nişte greutăţi… Vreau să trăiesc liber… Să văd totul… Să-mi caut de viaţă. Ce sunt eu acum? Un ocnaş… Ia, totul… Ducă-se dracului toată averea! Cel fel de negustor sunt eu? Nu-mi place nimic… În felul acesta aş fugi de oameni… aş face ceva… Dar aşa, beau… mă încurc cu femeile…

Maiakin îl privea, îl asculta atent, faţa îi era aspră, nemişcată, ca de piatră. Pe deasupra lor plutea zgomotul surd din restaurant, treceau pe lângă ei oameni, îl salutau pe Maiakin, dar el nu vedea nimic, se uita întruna la faţa neliniştită a finului, plină de un zâmbet rătăcit, de bucurie şi în acelaşi timp jalnică.

— Eh, ce poamă acră eşti! oftă el întrerupându-l. Te-ai rătăcit. Vorbeşti aiurea… nici nu-mi pot da seama din ce cauză: din prostie, ori din cauza coniacului?

— Naşule, s-a mai întâmplat şi altă dată când oamenii s-au lepădat de averi!

— Nu mi s-a întâmplat să văd aşa ceva! Nu erau oamenii mei de aproape, răspunse Maiakin sever, că le-aş fi arătat eu!

— Mulţi s-au pocăit după ce au plecat…

— Hm… Cu mine n-ar fi mers una ca asta!… Şi de ce vorbesc eu cu tine aşa de serios? Pfui…

— Naşule! De ce nu vrei? strigă el însufleţit.

— Ascultă! Dacă eşti hornar, urcă-te pe acoperiş, pui de căţea! Dacă eşti pompier, suie-te în foişor! Orice neam de om trebuie să-şi aibă rostul în viaţă… Doar n-o să urle viţeii ca urşii! Ai viaţa ta, trăieşte-ţi-o! Nu te băga unde nu-ţi fierbe oala! Du-ţi viaţa în felul tău!

Din gura neagră a bătrânului izbucnea vorba vioaie şi sigură ca un torent strălucitor, cunoscut lui Foma de mult. Dar Foma nu-l asculta, preocupat de gândul libertăţii, care-i părea atât de uşor de îndeplinit. Acest gând îi pătrunsese în creier, în piept, întărindu-i dorinţa de a rupe orice legături cu viaţa neliniştită şi plictisitoare, cu naşul său, cu vapoarele, cu tot ce-i înăbuşea viaţa.

Cuvintele bătrânului parcă veneau de departe, amestecându-se cu zgomotul farfuriilor, cu târşâitul picioarelor şi cu strigătele unui beţiv.

— Toate prostiile acestea ţi-au intrat în cap din pricina furiei tinereţii! spunea Maiakin, bătând cu mâna în masă. Vitejia ta nu-i decât o prostie; toate vorbele tale nu sunt nimic. Oare n-ar fi mai bine să intri la mânăştire?

Foma asculta şi tăcea; zgomotul care fierbea în jur parcă se îndepărta din ce în ce. I se părea că se găseşte în mijlocul unei mulţimi de oameni gălăgioşi, care nu ştiu pentru ce se agită, pentru, ce se vără unul în altul cu ochii holbaţi, şi ţipă, cad, se strivesc unul pe altul, îngrămădindu-se într-un singur loc. Se simţea rău între dânşii, fiindcă nu înţelegea ce vor şi nici nu credea în vorbele lor. Dacă s-ar putea smulge dintre ei spre libertate, la capătul lumii, şi de acolo s-ar uita la ei, poate atunci ar înţelege totul şi ar şti unde-i e locul.

— Înţeleg… spunea mai blând Maiakin, văzându-l dus pe gânduri, cauţi fericirea!… Dar ea nu se găseşte atât de repede… Ea e ca şi ciuperca din pădure; trebuie să o cauţi, să te îndoi de spate ca s-o culegi… şi după ce ai găsit-o, să te uiţi: nu cumva-i otrăvitoare?

— Aşadar, ai să mă scapi de afaceri? l-a întrebat Foma, ridicând deodată capul. Maiakin şi-a ferit ochii de privirea lui arzătoare. Lăsaţi-mă să răsuflu… Lăsaţi-mă să mă retrag din toate! Am să privesc cum se petrec lucrurile şi atunci numai… Altfel am să mă dau la băutură…

— Nu vorbi fleacuri! De ce faci pe prostul? strigă Maiakin supărat.

— Ei, bine! i-a răspuns Foma liniştit. Nu vrei? Atunci n-are să se aleagă nimic! Am să irosesc tot! Nu mai avem ce vorbi, rămâi cu bine! De-acum mă apuc de treabă! Praf o să se aleagă!…

Era liniştit şi vorbea convins; i se părea că dacă el a hotărât aşa, naşul său nu-l va putea împiedica. Dar Maiakin i-a răspuns simplu şi calm:

— Dar ştii ce-ţi pot face?

— Fă ce vrei!

— Iată ce vreau; am să mă duc în oraş, am să stărui să fii declarat nebun şi te bag la balamuc…

— Se poate pare una ca, asta? l-a întrebat Foma, cu neîncredere şi spaimă.

— La noi, dragul meu, se poate orice!

„N-are să-i fie milă de mine; are să mă bage la balamuc…” gândea Foma, privindu-l pe sub sprâncene.

— Dacă te prosteşti cu tot dinadinsul, sunt obligat să iau măsuri serioase… Mi-am dat cuvântul tatălui tău că te voi pune pe picioare şi am să te pun! Dacă nu vei sta, am să te prind în fiare. Şi atunci vei sta… Ştiu că totul se datoreşte beţiei… Dacă vrei să risipeşti tot ce a adunat tatăl tău, de dragul nebuniilor, am să te înfund cu cap cu tot… Am să torn un clopot şi am să te închid în el… Cu mine nu-i de glumit!

Creţurile de pe obrazul lui Maiakin se ridicaseră, ochii îi zâmbeau batjocoritor şi rece pe sub pleoapele întunecate. Pe frunte, zbârciturile formau un desen curios ajungând până la chelie. Neînduplecată şi fără milă îi era faţa.

— Prin urmare, n-am nicio ieşire? Îmi închizi toate drumurile?

— Ieşire ai, numai să mergi! Eu te voi îndruma. Şi ai să ajungi acolo unde ţi-e locul…

Încrederea şi lăudăroşenia asta nezdruncinată l-au scos pe Foma din fire. Şi-a vârât mâinile în buzunar pentru a nu-l lovi; s-a îndreptat pe scaun şi i-a spus printre dinţi drept în faţă:

— Ce te tot lauzi? Cu ce te făleşti? Feciorul unde ţi-i? Ce-i fiică-ta? Eh… tu, îndrumătorule! Eşti deştept, toate le ştii, spune-mi pentru ce trăieşti? Crezi că n-ai să mori? Ce ai făcut în viaţa ta? Cu ce te vor pomeni?

Zbârciturile de pe faţa lui Maiakin au tresărit, au coborât şi pe chip i s-a aşternut o durere jalnică. A deschis gura, dar n-a spus nimic; se uita la Foma cu mirare, aproape cu frică.

— Taci, ţâncule! i-a spus încet.

Foma s-a sculat de pe scaun, şi-a aruncat şapca pe cap şi l-a privit cu ură.

— Am să petrec şi am să irosesc tot!…

— Bine, vom vedea!…

— Rămâi cu bine, eroule! a adăugat Foma râzând.

— La revedere, pe curând! i-a răspuns încet! Maiakin, aproape înăbuşindu-se.

Şi Maiakin a rămas singur în restaurant. Stătea plecat asupra mesei şi desena ceva pe tavă muindu-şi degetul tremurător în cvasul vărsat. Capul ascuţit i se pleca tot mai în jos, parcă urmărind cu mirare degetul uscat ce desena.

Pe chelie îi străluceau broboane de sudoare şi, ca de obicei, zbârciturile de pe obraz îi tresăreau des, neliniştit.

— Cât am de plată? întrebă mai apoi pe chelnerul chemat printr-un semn din cap.

X

Până la cearta cu Maiakin, Foma petrecea ca să-şi omoare urâtul; acum; însă, chefuia cu îndârjire, îndrăcit, aproape disperat; era plin de răzbunare şi avea faţă de oameni o purtare atât de obraznică, încât se mira şi el. Vedea că oamenii care-l înconjurau – treji, erau nenorociţi şi proşti, iar beţi erau dezgustători şi încă şi mai proşti. Niciunul dintre ei nu-i trezea vreun interes, nici nu-i întreba cum îi cheamă. După ce făcea cunoştinţă, uita când şi unde i-a cunoscut, având totdeauna dorinţa, de a face şi de a spune ceva ce i-ar ofensa. În restaurantele scumpe, luxoase, îl înconjurau diferiţi aventurieri, cupletişti, scamatori, actori şi moşieri ruinaţi de beţie. Oamenii aceştia îşi luau la început rolul de protectori, se lăudau cu gusturile rafinate, cu cunoştinţele în ale mâncărurilor şi băuturilor iar la urmă se linguşeau pe lângă el, cerându-i bani cu împrumut pe polițe. În cârciumi ieftine roiau în jurul lui, ca şoimii, frizeri, marcatori, funcţionari, cântăreţi. În mijlocul lor se simţea mai bine, mai liber, erau mai puţin desfrânaţi şi-i venea mai uşor să-i înţeleagă; uneori arătau sentimente puternice, sănătoase şi totdeauna aveau ceva mai omenesc. Dar, ca şi „oamenii subţiri” erau lacomi de bani şi-l jumuleau fără ruşine. El consimţea şi-şi bătea joc de dânşii în chip grosolan.

Se înţelege că nu lipseau nici femeile. Sănătos trupeşte, avea şi de cele mai scumpe şi de cele mai

ieftine, unele mai frumoase, altele mai urâte. Le dădea bani mulţi, le schimba aproape în fiecare săptămână şi se purta mai bine cu ele decât cu bărbaţii. Râdea de ele, le jignea, dar niciodată, chiar dacă era beat, nu putea scăpa în faţa lor de un fel de stângăcie. Toate, chiar şi cele mai obraznice şi fără ruşine, i se păreau că sunt nişte copii fără apărare. Totdeauna era gata să bată orice bărbat, dar niciodată n-a lovit o femeie, deşi uneori, când era enervat, le batjocorea urât. Se simţea nemăsurat mai puternic decât femeia care-i apărea cu mult mai nenorocită decât el. Acelea care-şi făceau din desfrâu o bravură şi se făleau cu destrăbălarea, îi trezeau ruşinea şi devenea timid şi stângaci.

Odată, una dintre acele femei obraznice, fiind beată şi stând la masă alături de el, l-a lovit cu o coajă de pepene peste faţă. Foma, aproape beat, a îngălbenit, s-a sculat de pe scaun şi, vârându-şi mâinile în buzunar, i-a spus cu un glas tremurător, furios:

— Pleacă de aici, ticăloaso! Să fi fost altul în locul meu, ţi-ar fi sfărâmat capul!… Ştii că sunt blând şi nu ridic mâna asupra femeilor! Daţi-o dracului afară!

La câteva zile după sosirea ei în Kazan, Saşa a fost luată ca întreţinută de fiul unui fabricant de spirt, care făcea chefuri cu Foma.

— Rămâi cu bine, om bun! i-a spus ea lui Foma înainte de a pleca pe Kama, cu noul ei stăpân. Poate ne vom mai întâlni; avem aceeaşi cale! Te sfătuiesc să nu-ţi dai drumul inimii… Petrece fără să mai priveşti în urmă, dar când ai terminat caşa, trânteşte farfuria de pământ… Cu bine!

L-a sărutat tare, pe gură, ochii i s-au făcut şi mai negri.

Foma era bucuros că pleacă de la el, căci se plictisise de ea, şi nepăsarea ei rece îl speria. A tresărit, totuşi, s-a întors şi i-a spus încet:

— Dacă nu te împaci… poţi veni iar la mine!…

— Mulţumesc! i-a răspuns Saşa râzând înăbuşit, lucru neobişnuit la ea…

Astfel, zi de zi, se scurgea viaţa lui Foma, şi el nutrea mereu speranţa vagă că va putea să se retragă undeva la marginea vieţii, în afara acestei învălmăşeli. Noaptea când rămânea singur, închidea ochii şi-i apărea înainte o masă întunecată de oameni care-l îngrozea prin mărimea ei. Îngrămădită parcă undeva într-o văgăună, învăluită într-un nour ceţos de praf, această mulţime se învârtea pe loc, în tumult, asemenea grăunţelor în coşul morii. Parcă o piatră de moară nevăzută, ascunsă sub picioarele lor, îi măcina, iar oamenii se mişcau aidoma unor valuri, când ducându-se în jos ca să fie măcinaţi mai repede şi să dispară, când smucindu-se în sus pentru a fugi de piatra nemiloasă.

În grămada aceea de oameni Foma zărea şi feţe cunoscute: iată-l pe tatăl său năpustindu-se, izbind cu putere şi doborându-i pe toţi din calea sa, împingând totul cu pieptul şi râzând în hohote… apoi dispărând prăbuşit sub picioarele oamenilor. Iată-l pe naşul său înălţându-se ca un şarpe, sărind când pe umerii oamenilor, când strecurându-se printre picioarele lor, zbătându-se cu trupul lui uscat, vânjos şi mlădios… Liuba strigă şi se frământă venind după tatăl său, rămânând uneori în urmă, alteori apropiindu-se. Pelagheia se duce repede spre cine ştie ce ţintă şi de-a dreptul. Sofia Pavlovna stă cu mâinile lăsate neputincios în jos, aşa cum stătea când a văzut-o pentru ultima oară, acolo, în salonul ei… Ochii îi sunt mari şi plini de spaimă. Saşa, indiferentă, neluând în seamă izbiturile, se vâră de-a dreptul în desimea mulţimii, privind totul liniştită cu ochii ei întunecaţi. Foma auzea zgomote, urlete, râsete, strigătele beţivilor şi discuţii înflăcărate.

Deasupra acestei mulţimi mari şi agitate de trupuri omeneşti strânse în groapă, se ridicau plânsete şi cântece, oamenii se târau şi se striveau

unul pe altul, se urcau unul pe umerii celuilalt, se vârau ca chiorii şi peste tot dădeau de semenii lor cu care se luptau, apoi cădeau şi dispăreau. Banii foşneau, zburând ca liliecii pe deasupra capetelor, iar oamenii întindeau lacomi mâinile, argintul şi aurul sunau, zăngăneau sticlele, pocneau dopurile, cineva plângea cu hohote iar un glas trist de femeie cânta:

Om iubi cum putem, cât nu suntem ţărână,
Iar apoi – potopul să vină!

Acest tablou se întipărise în mintea lui Foma şi de fiecare dată îi apărea în ochi mai limpede, mai viu, mai mare, deşteptându-i un sentiment nedefinit, în care se contopeau ca şi curenţii unui râu: frica, mila, răutatea şi încă multe altele. Toate acestea îi clocoteau în piept până trezeau în el o dorinţă intensă care-l înăbuşea, în ochi îi apăreau lacrimi şi îi venea să strige, să urle ca fiarele, aşa ca să înspăimânte toţi oamenii, oprindu-i din forfota lor fără rost. Voia să reverse în vuietul şi zbuciumul lumii ceva din el; să strige şi să spună cuvinte tari, hotărâtoare, să-i îndrepte pe toţi în aceeaşi parte, să nu mai meargă unul contra celuilalt. Voia să-i apuce cu mâinile de cap, să-i desfacă unul de altul, pe unii să-i bată, pe alţii să-i aline şi pe toţi să-i dojenească şi să-i lumineze ca o flacără…

Dar nu găsea în el nimic – nici cuvintele trebuitoare, nici focul; avea numai dorinţa pe care o înţelegea, dar care nu se putea împlini… Se vedea în afara văgăunii unde fierbe lumea, se simţea bine înfipt pe picioarele lui, dar mut. Ar fi putut striga oamenilor: „Ce fel de viaţă duceţi? Nu vi-e ruşine?” Dar dacă ei, auzindu-i glasul, l-ar întreba: „Cum să trăim?” Înţelegea bine că după o asemenea întrebare, ar fi trebuit să se rostogolească de pe înălţime, în văgăună, sub

picioarele oamenilor, la piatra morii. Iar lumea i-ar fi privit râzând, pierzania…

Uneori i se părea că înnebuneşte din cauza băuturii şi că de aceea îi năvălesc grozăvii în cap. Cu puterea voinţei alunga tabloul acela, dar îndată ce rămânea singur şi nu era beat, îl cuprindea din nou delirul, istovindu-l sub greutatea lui. Dorul de libertate creştea mereu şi se întărea în el, dar nu se putea smulge din lanţurile bogăţiei.

Maiakin, căruia îi dăduse-deplină împuternicire pentru a conduce întreprinderea, lucra în aşa fel încât Foma îşi simţea aproape zilnic greutatea îndatoririlor. Primea mereu cereri pentru diferite plăţi, i se făceau oferte pentru transporturi, personalul i se adresa pentru toate fleacurile care înainte nu-l priveau şi erau îndeplinite de ei pe răspunderea lor. Îl căutau prin restaurante, îl întrebau cum şi ce trebuie să facă; el le vorbea uneori fără să înţeleagă dacă trebuie făcut aşa sau altfel, le vedea dispreţul ascuns şi aproape întotdeauna îşi dădea seama că ei lucrau altfel, mai bine decât le poruncea el. În toate, simţea că lucrează mâna dibace a naşului, că bătrânul îl struneşte în felul acesta, pentru a-l reîntoarce pe calea cea bună. Dar, în acelaşi timp, îşi dădea seama că nu-i el stăpânul afacerilor, ci numai o parte componentă şi lipsită de importanţă. Toate acestea îl supărau, îndepărtându-l şi mai mult de bătrân, îi întărâtau şi mai mult dorinţa de a se smulge din afaceri, chiar cu riscul de a pieri. Risipea banii cu furie, prin restaurante şi case de toleranţă, dar asta n-a durat mult, căci Iakov Tarasovici i-a închis conturile curente de la bănci, ridicând toate depunerile. Curând, Foma a simţit că nici cu poliţe nu i se mai împrumută bani cu atâta uşurinţă ca mai înainte. Asta i-a atins amorul propriu şi l-a revoltat. S-a speriat însă când a aflat că naşul său a răspândit printre negustori zvonul că el nu mai e în toate minţile şi că poate va fi nevoie să fie pus sub tutelă. Foma nu cunoştea cât de

mare e puterea naşului şi nici nu putea să se hotărască să ceară sfatul cuiva asupra acestei chestiuni. Era convins că în cercul negustorilor naşul este o autoritate şi poate face orice. La început, îi era groază să simtă asupra lui mâna lui Maiakin; mai pe urmă s-a împăcat cu situaţia asta şi continua să-şi ducă viaţa destrăbălată de beţiv în care singurul lucru ce-l mângâia erau oamenii. În fiecare zi se convingea din ce în ce mai mult că ei sunt mai răi şi chiar cu mai puţină judecată decât el, că nu sunt stăpânii vieţii, ci slugile ei şi că ea îi suceşte cum vrea, îi îndoaie şi-i frânge după pofta ei.

Trăia tot aşa; ai fi zis că merge printr-o mlaştină, riscând să se împotmolească, la fiecare pas, în noroi şi tină; iar naşul său se învârtea ca o sfârleză pe un locşor solid şi uscat, urmărind de la distanţă, cu priviri agere, viaţa finului său.

După cearta cu Foma, Maiakin s-a întors acasă gânditor şi ursuz. Ochii îi străluceau de un luciu sec şi tot trupul îi era încordat ca o strună. Zbârciturile s-au strâns dureros, faţa-i părea mai mică şi mai întunecată, iar Liubei, când l-a văzut, i s-a părut că-i serios bolnav. Bătrânul se frământă prin cameră tăcut şi nervos, aruncând cuvinte scurte, reci, ca răspuns la întrebările ei, iar la urmă a şi ţipat la ea.

— Dă-mi pace! Nu-mi arde de tine!

Văzându-i privirea tristă şi mâhnită a ochilor verzi şi ageri, i-a fost milă de dânsul; de aceea, când s-a aşezat la masă, s-a dus întinsă la el, i-a pus mâinile pe umeri şi, privindu-l blând, l-a întrebat plină de grijă:

— Tată, nu te simţi bine? Spune!

Îl dezmierda foarte rar şi dezmierdările îl domoleau pe acest bătrân singuratic; cu toate că nu răspundea la ele, totuşi le aprecia. Şi de data asta i-a scuturat mâinile de pe umeri şi i-a spus:

— Du-te, du-te la locul tău… Te-a apucat mâncărimea Evei…

Dar Liuba n-a plecat, i s-a uitat stăruitor în ochi şi l-a întrebat cu obidă:

— Tată, de ce vorbeşti totdeauna cu mine aşa, de parcă aş fi mică sau proastă?

— Pentru că eşti mare dar nu prea deşteaptă… M-da! Asta-i toată povestea! Du-te, aşază-te la masă şi mănâncă…

Ea s-a îndepărtat, tăcută, şi s-a aşezat în faţa lui, strângându-şi supărată buzele. Contrar obiceiului, Maiakin mânca încet, umbla cu lingura prin farfuria cu borş, căutând ceva cu atenţie.

— Dacă mintea ta încuiată ar putea pricepe gândurile tatălui tău! i-a spus el deodată, oftând şuierător.

Liuba şi-a pus lingura la o parte şi l-a întrebat aproape plângând:

— De ce mă jigneşti, tată? Doar vezi că sunt singură! Mereu singură. Doar înţelegi cât mi-e de greu să trăiesc, şi dumneata niciodată nu-mi spui un cuvânt blând… Şi dumneata eşti singur, şi dumitale ţi-e greu,

— Ehei! Ian te uită! A prins glas înţeleapta! a zâmbit bătrânul. Ei? Şi mai departe?

— Prea eşti mândru de înţelepciunea dumitale, tată…

— Şi mai ce?

— Asta nu-i bine!… De ce mă respingi? Doar n-am pe nimeni afară de dumneata…

În ochii ei au răsărit lacrimile; el le-a văzut şi a tresărit.

— Dacă n-ai fi fost fată! Dacă ai fi avut o minte ca a Marfei Posadniţa[13] de pildă, eh, Liubov! Îi dădeam dracului pe toţi… Şi pe Fomka… Hai, nu mai plânge!

Ea şi-a şters ochii.

— Ce-i cu Foma?

— Se răzvrăteşte… Ha, ha! Îmi spunea: „Luaţi-mi toată averea şi daţi-mi libertatea…” Vrea să se

salveze… în cârciumi!… Iată la ce s-a gândit Foma al nostru…

— Ce-o mai fi şi asta?…

— Ce să fie? vorbi el înfierbântându-se şi tresărind. Asta-i ori din beţie, ori, ferească Dumnezeu, vreo moştenire de la maică-sa… de-a staroverilor[14]… Şi dacă asta se trage de la ea, voi avea mult de furcă cu el! M-a înfruntat… mi-a spus nişte obrăznicii mari… E tânăr, nu-i şiret… Mi-a spus: „Am să beau tot!” Lasă că-i dau eu băutură! Maiakin îşi ridică mâna deasupra capului şi făcând-o pumn ameninţă: Cum îndrăzneşti? Cine a adunat şi a mărit averea? Tu? Tatăl tău… a muncit patruzeci de ani şi tu vrei acum să-i distrugi totul? Noi trebuie să fim ca un zid sau să mergem cu băgare de seamă unul după altul, spre ţintă… Noi, negustorii, oamenii de afaceri, am dus secole de-a rândul Rusia pe umeri şi o ducem şi acum. Petru cel Mare a fost un împărat de o înţelepciune dumnezeiască – ne cunoştea valoarea! Cum ne mai susţinea! Tipărea cărţi anume pentru ca să ne înveţe meseria. Am, de pildă, o carte a lui Polidor Virgilius Urbinski, despre inventatori, tipărită în anul 1720 din ordinul lui… Da! Trebuie să-ţi dai seama!… El ne-a deschis calea… Acum, noi stăm pe picioarele noastre… Daţi-ne drum liber. Noi am pus temelia vieţii, ne-am culcat în pământ în loc de cărămizi, acum trebuie să clădim etajele… daţi-ne libertatea de acţiune! Iată încotro trebuie să-şi îndrepte paşii negustorimea. Asta-i problema, dar Foma nu înţelege! Trebuie să înţeleagă şi să continue. Are averea tatălui său… am să crap eu, se mai adaugă şi banii mei: „Lucrează, ţâncule…” dar el îşi face de cap. Mai aşteaptă tu, că am să te ridic eu unde se cuvine!

Bătrânul se înăbuşea de întărâtare; se uita la fiică-sa cu nişte ochi strălucitori, atât de furios, de parcă nu ea ar fi fost în faţa lui, ci Foma. Pe Liuba o înspăimânta întărâtarea.

— Drumul ţi l-au tras părinţii şi eşti dator să-l urmezi. Pentru ce am muncit cincizeci de ani? Copiii mei! Unde-mi sunt copiii? Şi-a lăsat capul în jos, mâhnit, glasul i s-a rupt; spunea încet, înăbuşit, de parcă şi-ar fi vorbit sieşi: Unul s-a prăpădit… altu-i beţiv! Fata… Cui am să-i las munca înainte de moarte? Cel puţin un ginere, dacă… Mă gândeam că poate Foma se va linişti, se va ogoi, i te dădeam şi, odată cu tine, tot ce am – na! Dar Foma nu-i bun de nimic… Altul în locul lui nu văd… Ce fel de oameni sunt acum!… Înainte erau ca de fier, acum n-au nicio tărie… Ce-i asta? De ce oare? Maiakin se uită neliniştit la fiică-sa, dar ea tăcea. Spune: ţie ce-ţi trebuie? Cum ar trebui să trăieşti după părerea ta? Spune, ce vrei? Ai învăţat, ai citit, spune ce-ţi trebuie?

Întrebările curgeau pe capul Liubei neaşteptat, şi ea îşi pierdu firea. Era mulţumită că tatăl ei o întreabă despre toate acestea, dar se temea să-i răspundă, ca să nu scadă în ochii lui. Apoi şi-a adunat puterile ca şi cum s-ar fi pregătit să sară peste masă şi i-a răspuns cu glas nesigur, tremurat:

— Vreau ca toţi oamenii să fie fericiţi… şi mulţumiţi… vreau ca toţi să fie egali… toţi au nevoie de libertate, aşa cum ai nevoie de aer, şi să fie egalitate în toate!

Tatăl său i-a răspuns liniştit şi cu dispreţ:

— Ştiam că ai să spui aşa, proastă poleită ce eşti!

Ea şi-a lăsat capul în jos, dar şi l-a ridicat, adăugând cu tristeţe:

— Şi dumneata vorbeşti de libertate…

— Taci! strigă bătrânul. Nu eşti în stare să vezi nici ceea ce-i limpede la oricare om… Cum pot fi toţi oamenii fericiţi şi egali, dacă fiecare vrea să fie mai presus de celălalt? Chiar şi calicul îşi are mândria lui şi se făleşte totdeauna cu ceva faţă de alţii… Până şi copilul mic vrea să fie întâiul printre tovarăşii lui… Şi niciodată omul nu va ceda omului; numai proştii cred aşa ceva… Fiecare îşi

are sufletul… Numai pe aceia care nu-şi iubesc sufletul îi poţi ciopli după un calapod… Ah! Te-ai făcut tobă de carte şi ţi-au intrat în cap toate prostiile…

Pe faţa bătrânului se vedea o dojană amară, un dispreţ veninos. Şi-a repezit fotoliul, s-a ridicat şi alerga, cu mâinile la spate, cu paşi mărunţi, prin cameră, clătinând din cap şi vorbind singur într-un fel de şoaptă răutăcioasă, şuierătoare… Palidă de emoţie şi de jignire, Liuba se simţea proastă şi fără de putere în faţa lui; îi asculta cu atenţie şoaptele şi inima îi bătea repede.

— Am rămas singur… ca Iov… O, Doamne! Ce să mă fac? Nu sunt eu om deştept? Nu sunt hâtru?

Fetei îi era milă de el până la durere, a cuprins-o o dorinţă puternică de a-l ajuta, voia să-i fie de folos.

I-a spus deodată, cu glas încet, privindu-l cu ochii ei calzi:

— Tată… dragă tată, nu te mâhni… doar îl mai ai pe Taras… Poate el…

Maiakin s-a oprit deodată ca înlemnit, şi-a ridicat încet capul.

— De tânăr, pomul s-a strâmbat, n-a rezistat; la bătrâneţe, cu atât mai mult se va frânge… Dar, cu toate astea… acum şi Taras e un pai pentru mine… Deşi nu cred să preţuiască mai mult ca Foma… Foma are caracter… are ceva din îndrăzneala tatălui său, e în stare să ia multe asupra lui… Taraska însă… mi-ai amintit la timp…

Şi bătrânul, aflat cu o clipă mai înainte în culmea disperării, frământându-se prin cameră ca un şoarece în capcană, s-a apropiat de masă preocupat, dar liniştit şi hotărât şi a tras cu grijă fotoliul lângă masă, spunând:

— Va trebui să-l căutăm pe Taraska!… E la Usolie, într-o fabrică… Mi-au spus nişte negustori; la o fabrică de sodă parcă… Am să aflu totul cu de-amănuntul…

— Tată, dă-mi voie să-i scriu eu! îl rugă Liuba încet, tremurând de bucurie şi înroşindu-se.

— Tu? a întrebat-o Maiakin şi, privind-o, a tăcut; s-a gândit puţin şi după aceea a adăugat: Se poate. E chiar mai bine aşa. Scrie-i… Întreabă-l dacă s-a însurat. Cum o duce? Ce mai gândeşte? Am să-ţi spun eu ce să-i scrii, când va trebui…

— Tată, vreau să-i scriu mai repede!

— Mai repede trebuie să te mărit pe tine… Am pus ochii pe un tânăr roşcovan… Băiatul se pare că nu-i prost… Printre altele, e de fabricaţie străină…

— O fi Smolin? întrebă ea curioasă şi îngrijată.

— Şi dacă ar fi chiar el, ce are a face? a răspuns el cu seriozitate.

— Nu-i nimic. Nu-l cunosc…

— O să vă cunoaşteţi… E vremea, e vremea, Liuba! La Foma, puţină nădejde… deşi nu mă las păgubaş.

— Nici n-am contat pe Foma.

— Foarte rău… Dacă erai mai deşteaptă, poate nici nu-şi ieşea din minţi!… Când vă vedeam împreună, mă gândeam: „O să-l adune ea de pe drumuri!…” N-am nimerit-o…

Ascultându-i vorbele povăţuitoare, ea a căzut pe gânduri. Sănătoasă şi voinică cum era; gândul la căsătorie îi venea mai des în ultimul timp, căci nu vedea altă scăpare din singurătate. Dorinţa de a-şi părăsi tatăl, de a pleca undeva pentru a învăţa sau a munci erau gânduri de mult trăite şi, ca şi alte dorinţe pe care le trăise în singurătate, tot atât de puţin profunde. Din citirea diferitelor cărţi rămăsese cu ceva tulbure şi cu toate că acest ceva era viu, n-avea o formă definită. Din această drojdie luase naştere un sentiment de nemulţumire faţă de viaţa pe care o dusese, o tendinţă spre independenţă, o dorinţă de a ieşi de sub tutela apăsătoare a tatălui, dar n-avea puterea de a-şi înfăptui dorinţele şi nici nu-şi putea închipui cum s-ar putea înfăptui. Dar natura îşi cerea drepturile

şi, când fata vedea mame tinere cu copii în braţe, îşi simţea sufletul îndurerat şi trist. Uneori rămânea în faţa oglinzii, privindu-şi cu tristeţe faţa plină şi tânără, dar cu cearcăne negre în jurul ochilor, şi i se făcea milă de ea. „Viaţa mă ocoleşte, mă uită undeva, la o parte…” Acum, ascultând vorbele tatălui său, se-ntreba cum ar putea fi acel Smolin.

Îl cunoscuse pe când era în liceu, atunci era numai pistrui, cârn, curăţel, cumpătat şi plictisitor. Dansa greu şi stângaci, nu spunea lucruri interesante… De atunci a trecut multă vreme: a fost în străinătate, a studiat acolo; cum o fi arătând acum? De la Smolin, gândul i-a zburat la fratele ei şi se gândi cu strângere de inimă la ce-i va răspunde el la scrisoare. Cum o fi el? Chipul fratelui, aşa cum şi-l închipuia, îl întuneca pe tatăl ei şi pe Smolin şi se hotărî ca până la întâlnirea cu Taras să nu se mărite în niciun caz; dar tatăl ei a strigat deodată:

— Ei, Liubava! Ce-ai căzut pe gânduri? La ce te gândeşti mai mult?

— Mă gândesc că toate trec prea repede… i-a răspuns ea zâmbind.

— Ce trece repede?

— Toate… cu o săptămână în urmă, nici nu puteam vorbi cu dumneata despre Taras, dar acum iată…

— Nevoia, fată! Nevoia e o forţă. Dintr-o vergea de oţel faci un arc, dar oţelul se încăpăţânează! Taras? Vom vedea! Omul trebuie preţuit după felul cum se luptă cu viaţa: dacă ea nu-l doboară, şi o suceşte el cum vrea, atunci înseamnă că-i om şi-i dau toată consideraţia! E-eh, sunt bătrân! Şi cât de puternică-i viaţa acum! Cu fiecare an devine mai interesantă: are tot mai mult gust! Aş tot trăi şi aş tot lucra!…

Bătrânul plescăia din buze, îşi freca mâinile şi ochii îi străluceau plini de lăcomie.

— Voi sunteţi oameni cu sânge spălăcit! Nici n-aţi crescut şi aţi şi îmbătrânit, v-aţi pleoştit ca o ridiche veche. Nu puteţi atinge nimic din ceea ce viaţa are mai frumos… Trăiesc de şaizeci şi şapte de ani pe pământ, sunt la marginea mormântului, totuşi văd! Când eram tânăr, erau mai puţine flori pe pământ şi nici nu erau atât de frumoase… Totul devine mai frumos! Ce clădiri se construiesc acum! Tot felul de maşini pentru negoţ… Vapoare mari! Câtă minte s-a cheltuit cu toate acestea! Te uiţi şi te gândeşti: halal de aşa oameni! Totul e bun, totul e plăcut, numai voi, urmaşii noştri, sunteţi lipsiţi de orice simţire. Orişice şarlatan din clasa de jos e mai isteţ ca voi… Iată, Ejov, ce-i de capul lui? Dar, cu toate acestea, o face pe judecătorul întregii vieţi… are îndrăzneală! Dar voi, pfu! Trăiţi ca nişte cerşetori… dacă v-ar jupui de piele şi v-ar presăra cu sare, atunci poate aţi mai sări!

Iakov Tarasovici, mic, zbârcit şi numai ciolane, cu nişte cioburi negre în loc de dinţi, chel şi negricios, de parcă ar fi fost pârlit şi afumat de focul vieţii, tremura tot de înflăcărare, aruncând vorbe de dispreţ fiicei sale – fată tânără, înaltă şi voinică. Ea se uita la el cu nişte ochi vinovaţi, zâmbea ruşinată şi în inimă îi creştea respectul pentru bătrânul acesta vioi şi dârz în dorinţe.

Iar Foma petrecea întruna şi-şi făcea de cap. Din întâmplare, s-a întâlnit într-unul dintre restaurantele de lux ale oraşului, cu feciorul fabricantului de spirt, care o luase pe Saşa de ţiitoare; acesta l-a îmbrăţişat prietenos.

— Ce întâlnire! De trei zile sunt ca într-o pustietate… N-am găsit în tot oraşul un om de ispravă, şi ieri am făcut cunoştinţă cu nişte gazetari. Nimic de zis, sunt oameni veseli… La început o făceau pe aristocraţii, tot pufneau la mine, dar mai pe urmă s-au îmbătat turta… Am să-ţi fac cunoştinţă cu ei… Unul dintre ei e chiar

foiletonistul care te-a înălţat în slăvi pe dumneata… cum îi zice? E băiat vesel, lua-l-ar dracul!

— Dar ce face Alexandra? l-a întrebat Foma, puţin asurzit de vorbăria gălăgioasă a acestui tânăr înalt, degajat, îmbrăcat cu un costum pestriţ.

— Ştii, Alexandra dumitale e o pacoste de femeie, se încruntă el. E nu ştiu cum, închisă, ţi-e urât cu ea, lua-o-ar dracu! Şi rece ca o broască, brr! Am să-i dau paşaportul…

Foma a căzut pe gânduri.

— Că-i rece, asta-i drept!

— Orice om trebuie să-şi facă meseria cât se poate mai bine! spunea instructiv băiatul fabricantului de spirt. Dacă intri ca ţiitoare, trebuie să-ţi îndeplineşti obligaţiile cât se poate mai bine, dacă eşti femeie cumsecade… Bem câte un rachiu?

Au băut şi desigur că s-au îmbătat.

Spre seară, la restaurant, s-a adunat o societate mare şi zgomotoasă, iar Foma, beat dar liniştit şi trist, vorbea cu limba împleticită:

— Eu, aşa înţeleg: unii oameni sunt ca nişte viermi, alţii sunt ca vrăbiile… Vrăbiile sunt negustorii… Ei ciugulesc viermii… Aşa le e dat… Ei sunt necesari… Pe când eu şi voi toţi nu suntem buni de nimic… Trăim fără nicio justificare. Nu-i nevoie de noi… Dar aceia… şi toţi ceilalţi, la ce sunt buni? Asta trebuie să înţelegem, fraţilor… La ce sunt eu necesar? Nu trebuiesc nimănui… Omorâţi-mă… ca să nu mai fiu pe lume… Vreau să mor…

Plângea cu lacrimi îmbelşugate de om beat. Lângă el se aşezase un om mic, negricios, care îi reamintea ceva, se băga să-l sărute, striga şi dădea cu cuţitul în masă.

— Tăceţi! Are cuvântul sălbăticiunea. Daţi cuvântul elefanţilor şi mamuţilor neorânduielii vieţii! Spune vorbe sfinte, conştiinţă rusă crudă! Urlă, Gordeev, vorbeşte despre toate!…

Şi din nou se agăţa de umerii lui Foma, vârându-i-se în piept, ridicându-şi până în dreptul feţei lui capul rotund, negru, tuns chilug, care i se învârtea neîncetat pe umeri în toate părţile. Foma nu-i putea vedea faţa, se supăra, îl împingea şi striga enervat:

— Nu te băga! Unde ţi-e mutra?

În jurul lor era un hohot de râs beat asurzitor, iar feciorul fabricantului de spirt mugea răguşit către cineva, înecându-se de râs:

— Hai la mine! Îţi dau o sută de ruble pe lună, casă şi masă! Pe onoarea mea! Haide! Pe onoarea mea! Dă-le dracului de gazete, eu îţi dau mai mult!

Şi totul se legăna, dintr-o parte în alta, cu mişcări line, ca nişte valuri. Oamenii ba se îndepărtau, ba se apropiau de Foma, plafonul se lăsa în jos, duşumeaua se ridica în sus, iar lui i se părea că au să-l turtească, au să-l strivească îndată. Simţea că pluteşte parcă undeva pe un râu furtunos şi nemăsurat de larg. A început să strige speriat, legănându-se:

— Încotro plutim? Unde-i căpitanul?

I-au răspuns râsetele tari şi prosteşti ale beţivilor şi strigătul ascuţit şi respingător al omuleţului negricios:

— Adevărat! Unde-i căpitanul?

Foma s-a trezit din coşmar într-o cameră mică cu două geamuri. Primul lucru pe care i-au căzut privirile a fost un pom uscat de lângă fereastră; trunchiul gros şi jupuit de coajă oprea lumina să intre în încăpere; crengile îndoite, negre şi fără frunze, se răsfirau în aer neputincioase şi se legănau scârţâind jalnic. Ploua, apa şiroia pe geamuri, s-auzea cum curge clipocind de pe acoperiş. Zgomotul acesta plângător se amesteca într-un alt zgomot, fin, întrerupt mereu, un scârţâit grăbit de peniţă şi un mormăit.

Întorcându-şi cu efort capul greu, Foma a văzut un om mic şi negricios; sta la masă şi zgâria iute cu peniţa pe hârtie, îşi clătina a aprobare capul

rotund, şi-l sucea în toate părţile, îşi smucea umerii şi tot trupul mic, îmbrăcat numai în cămaşă de noapte şi izmene… Se mişca necontenit pe scaun, de parcă scaunul ar fi fost fierbinte şi nu se putea scula de pe el. Când îşi freca tare fruntea, când făcea în aer nişte semne nedesluşite cu mâna stângă, slabă şi subţire. Picioarele goale şi le freca de podele, la gât i se bătea o vână, şi chiar şi urechile i se mişcau. Când şi-a întors faţa spre Foma, acesta i-a văzut buzele subţiri şopotind ceva, nasul ascuţit şi nişte mustăţi rare, care se ridicau în sus la fiecare zâmbet… Faţa-i era galbenă, brăzdată, iar ochii negri, vioi şi strălucitori, păreau străini pe faţa aceea.

După ce a obosit privindu-l, Foma a început să cerceteze alene camera. Pe pereţi erau bătute nişte cuie mari în care erau înfipte teancuri de ziare, din care cauză pereţii păreau plini de umflături. Plafonul fusese tapiţat odată cu hârtie albă, acum însă era scorojită şi ruptă pe alocurea, atârnând în fâşii murdare; pe podele se tăvăleau haine, cizme, cărţi şi bucăţi de hârtie. Toată camera părea opărită cu apă clocotită.

Omuleţul a aruncat tocul, s-a aplecat asupra mesei şi a prins să cânte încet, cu glas slab, bătând tactul cu degetele:

Ia darabana-n mână ca inima să-ţi salte!
Apoi vivandiera să o săruţi cu foc!
Acesta este tâlcul ştiinţei celei-nalte
Şi al filosofiei, la un loc!

Foma a oftat din greu şi a spus:

— Aş bea nişte apă gazoasă…

— Aha! strigă omuleţul şi sări de pe scaun drept lângă divanul pe care stătea culcat Foma. Sănătate, prietene! Apă gazoasă? Simplă sau cu coniac?

— Mai bine cu coniac… a adaus Foma, uitându-se fix la omuleţ şi strângându-i mâna uscată şi fierbinte…

— Egorovna! a strigat omuleţul spre uşă, apoi s-a întors iar spre Foma.

— Nu mă recunoşti, Foma Ignatici?

— Îmi amintesc… ceva… parcă ne-am mai întâlnit…

— Patru ani a ţinut întâlnirea noastră, dar asta a fost demult! Ejov…

— Doamne! a strigat Foma uimit, ridicându-se de pe divan. Tu eşti oare?

— Eu sunt, frate, uneori nici mie nu-mi vine s-o cred… dar realitatea respinge îndoiala, cum respinge fierul mingea lovită în el.

Faţa lui Ejov se strâmbă caraghios şi începu să-şi pipăie pieptul cu mâinile.

— Da! rosti Foma. Ce-ai mai îmbătrânit! Câţi ani ai?

— Treizeci…

— Parcă ai avea cincizeci… Eşti slab, galben! Se vede că nu ţi-a fost traiul uşor!

Şi i s-a făcut milă văzându-l pe veselul şi vioiul camarad de şcoală, atât de uzat, trăind în cocioaba asta. Se uita la el, clipea trist din ochi şi vedea cum fata lui Ejov tresare, ochii îi ardeau de enervare şi tăcea străduindu-se să destupe sticla cu apă gazoasă, pe care o ţinea între genunchi. Lipsa asta de putere îl mişca pe Foma.

— M-da, te-a supt viaţa… şi ai studiat… spunea el gânditor.

— Bea! i-a răspuns Ejov, dându-i paharul, palid de oboseală.

După aceea şi-a frecat fruntea, s-a aşezat pe divan lângă Foma.

— Lasă ştiinţa! Ştiinţa e o licoare dumnezeiască… Dar deocamdată nu-i bună de întrebuinţat, ca şi rachiul care nu-i curăţat de uleiul de basamac. Ştiinţa, dragul meu prieten, încă n-a ajuns să-l facă pe om fericit… Iar cei ce o folosesc sunt apucaţi de dureri de cap… Întocmai ca şi noi acum… De ce bei aşa fără socoteală?

— Dar ce să fac? întrebă el zâmbind amar.

Ejov îl privi iscoditor, cu ochii întredeschişi.

— Dacă aş pune faţă în faţă întrebarea ta cu ceea ce îndrugai ieri, presimt că nici tu, prietene, nu chefuieşti de prea multă fericire…

— Eh! a oftat Foma din greu, ridicându-se de pe canapea. Ce viaţă? Ceva aşa de… fără rost. Sunt singur… Nu înţeleg nimic… Aş da dracului totul! Şi m-aş căra undeva! Aş fugi de toate!… Mi-e urât!

— Curios! rosti Ejov frecându-şi mâinile şi sucindu-se tot. E interesant, căci, dacă ceea ce spui e adevărat, înseamnă că duhul sfânt al nemulţumirii de viaţă a pătruns şi în dormitoarele negustorilor… În morga sufletelor înecate în borşuri grase, în lacuri de ceai şi în alte lichide… tu spune-mi toate, pe rând. Am să scriu, atunci, măi frate, un roman…

— Mi s-a spus că ai şi scris ceva despre mine? l-a întrebat Foma curios, şi s-a mai uitat o dată atent la vechiul său coleg, neînţelegând ce ar putea scrie, aşa nenorocit cum se afla…

— Am scris! Dar tu ai citit?

— Nu, n-am avut prilejul…

— Dar ce ţi-au spus?

— Că m-ai batjocorit grozav…

— Hm… Nu eşti curios să citeşti? stăruia Ejov cercetându-l cu atenţie.

— Am să citesc! l-a asigurat Foma, simţindu-se prost faţă de Ejov şi dându-şi seama că această atitudine faţă de scrierile lui l-ar putea jigni. De bună seamă că mă interesează, dacă e scris despre mine, a adăugat el, zâmbind binevoitor.

Întâlnirea asta i-a trezit un sentiment de linişte, de bunătate, amintindu-i de copilărie; şi amintirile apăreau ca nişte focuri mici, modeste, luminând speriate din trecutul îndepărtat.

Ejov s-a apropiat de masa pe care fierbea samovarul şi a turnat tăcut două pahare de ceai negru ca păcura.

— Vino, bea ceai şi povesteşte-mi!

— N-am ce-ţi povesti… Viaţa mea-i deşartă! Mai bine povesteşte-mi despre tine… Tu, desigur, ştii mai multe decât mine…

Ejov căzu pe gânduri fără a înceta să se răsucească şi să dea din cap; doar faţa-i era nemişcată; toate zbârciturile i se adunaseră în jurul ochilor, înconjurându-i ca nişte raze şi, din această cauză, ochii păreau şi mai adânciţi.

— M-da, eu, frate, am văzut câte ceva… a început el, clătinând din cap. Poate că ştiu mai mult decât trebuie, dar a şti mai mult decât trebuie e tot atât de rău pentru un om ca şi atunci când n-ar şti nici cât îi trebuie. Să-ţi povestesc cum am trăit? Am să încerc. N-am povestit niciodată, nimănui, despre mine… fiindcă n-am deşteptat curiozitatea nimănui… E foarte dureros să trăieşti pe lume şi să nu trezeşti interesul nimănui…

— Văd după faţă şi după toate că n-ai dus-o bine! l-a întrerupt Foma, simţind o bucurie că nici viaţa colegului lui nu e prea dulce.

Ejov, după ce-şi bău ceaiul, trânti paharul pe farfurioară, îşi puse picioarele pe marginea scaunului, îşi îmbrăţişă genunchii şi-şi sprijini pe ei bărbia. Stând aşa, mic şi mlădios ca o gumă, începu:

— Studentul Sacikov, fostul meu profesor, actualmente doctor în medicină, jucător de vint[15] şi slugă, îmi spunea când învăţam bine câte-o lecţie: „Bravo, Kolea, eşti băiat capabil. Noi, raznocinţii[16], oameni nevoiaşi, care trăim în curtea din dos a vieţii, trebuie să învăţăm, dar să învăţăm aşa ca să trecem înaintea tuturor… Rusia are nevoie de oameni deştepţi şi cinstiţi, străduieşte-te să fii astfel şi vei fi stăpân pe soarta ta, membru folositor societăţii. Pe noi aceştia, pe raznocinţi, se sprijină azi speranţele cele mai mari ale ţării, noi suntem chemaţi să aducem în ea lumina şi adevărul”… şi multe altele. Eu l-am crezut pe dobitocul acela… Şi iată că au trecut de atunci aproape douăzeci de ani. Noi, raznocinţii am

crescut, minte n-am căpătat şi nici viaţa n-am luminat-o. Rusia suferă ca şi mai-nainte de boala ei veche – abundenţă de ticăloşi – şi noi, raznocinţii, cu bucurie le completăm cârdul. Profesorul meu, repet, este un lacheu, o creatură fără personalitate, fără cuvânt, căruia îi dictează primarul, iar eu sunt o paiaţă în slujba societăţii. Eu, măi frate, aici în oraş, mă bucur de faimă… Trec pe stradă şi aud birjarul cum spune tovarăşului său: „Uite-l pe Ejov! Latră tare, mânca-l-ar muştele.” M-da! Şi pentru asta-i nevoie de succes…

Faţa lui Ejov se încreţise, râdea numai cu buzele. Foma n-a înţeles nimic din spusele lui a zis şi el, aşa, la întâmplare:

— Vasăzică, n-ai nimerit unde ai ţintit…

— Da, am crezut că voi ajunge ceva mai mare… Şi aş fi ajuns! Şi Ejov a sărit de pe scaun? alerga prin cameră strigând: Ca să te menţii întreg pentru viaţă e nevoie de o forţă uriaşă!… Şi am avut-o… Am avut şi iscusinţă şi dibăcie, toate acestea le-am consumat ea să pot învăţa ceva… ceva care acum nu-mi foloseşte deloc. Eu, şi ca mine mulţi alţii, ne-am jefuit pentru a strânge ceva pentru viaţă… Gândeşte-te numai, dorind să ajung om de valoare, am făcut totul pentru a mă dezaprecia… pentru ca să pot învăţa şi să nu crăp de foame, a trebuit să dau lecţii şase ani de zile la nişte tâmpiţi şi să suport o mulţime de grosolănii din partea diferitelor mămici şi tătici, care mă înjoseau fără nicio jenă… Câştigând pentru pâine şi ceai, nu mai aveam vreme să câştig şi pentru cizme, de aceea mă adresam societăţilor de binefacere cu fel de fel de cereri respectuoase de ajutor… De-ar putea să-şi dea seama persoanele caritabile cât suflet distrug ei în om, susţinând trupul! De-ar şti ei că fiecare rublă, dată pentru pâine, conţine de nouăzeci şi nouă de copeici otravă pentru suflet! De-ar plesni de prisosul lor de bunătate şi mândrie, mândrie pe care o sug din sfânta lor activitate! Nu-i om mai

rău şi mai scârbos pe pământ, decât cel ce dă de pomană, şi nu e om mai nenorocit, decât acel ce primeşte.

Ejov alerga prin cameră ca un nebun, hârtiile îi foşneau sub picioare, se rupeau şi zburau în bucăţi. Scrâşnea, îşi învârtea capul, mâinile i se bălăbăneau ca nişte aripi frânte. Foma se uita la el, cuprins de un sentiment curios: îl şi compătimea, dar îi şi făcea plăcere să-l vadă cum se chinuie.

În gâtlejul lui Ejov scârţâia ceva ca o balama neunsă.

— Otrăvit de bunătatea oamenilor, am pierit din pricina capacităţii fatale a fiecărui calic care caută să intre în rândul oamenilor; a capacităţii de a se mulţumi cu puţin în aşteptarea a ceva mai mult… Ştii tu că din lipsa autoaprecierii pier mai mulţi oameni decât de oftică? Iată de ce conducătorii maselor servesc, poate, drept comisari.

— Dă-i dracului de comisari! Vorbeşte-mi despre tine!…

— Despre mine? Sunt aici tot! strigă Ejov, oprindu-se în mijlocul camerei şi bătându-se cu pumnii în piept. Tot ce am putut, am făcut… acum am ajuns să distrez lumea… mai mult decât atât nu pot!

— Stai puţin! Spune-mi ce trebuie să faci pentru a trăi liniştit… adică spre a fi mulţumit de tine?

— Pentru asta trebuie să duci o viaţă zgomotoasă şi să fugi ca de o boală grea până şi de putinţa de a fi mulţumit de tine!

Cuvintele acestea nu i-au spus lui Foma nimic, nu i-au atins nicio coardă a inimii, nu i-au trezit niciun gând.

— Trebuie să fii întotdeauna îndrăgostit de ceva pe care nu-l poţi ajunge… Omul creşte mai mult, pentru că tinde cât mai sus…

Nemaivorbind despre dânsul, Ejov avea glas mai liniştit, hotărât şi plin de Siguranţă, faţa îi era aspră şi impunătoare. Stătea în mijlocul camerei,

cu mâna ridicată, cu degetul întins şi vorbea parcă ar fi citit:

— Omul mulţumit de sine e ca o tumoare pe pieptul societăţii… se îmbuibă cu adevăruri ieftine, stropite cu înţelepciune răsuflată şi se aseamănă cu o magazie în care o gospodină zgârcită păstrează fel de fel de boarfe de care nici ea n-are nevoie şi care nu sunt bune de nimic… Dacă ai atinge un astfel de om, dacă ai face în el o uşă, ai simţi deodată un miros de descompunere, miros care ar umple aerul pe care îl respiri cu o putoare grea şi stătută… Aceşti oameni nenorociţi se numesc oameni cu caracter dârz, oameni de principiu şi cu convingeri… Şi nimeni nu vrea să bage de seamă că aceste convingeri nu sunt pentru ei decât nişte pantaloni cu care îşi acoperă goliciunea sufletelor sărace. Pe frunţile înguste ale acestor oameni, luceşte totdeauna inscripţia cunoscută de toţi: „linişte şi moderaţie” – o inscripţie falsă! Freacă frunţile cu o mână puternică şi atunci vei vedea adevărata firmă pe care stă scris: „mărginit şi fără suflet”!

— Câţi oameni de aceştia n-am văzut! striga Ejov, înfuriat şi îngrozit. S-au înmulţit aceste prăvălioare de mărunţişuri! Găseşti în ele pânză pentru giulgiuri, păcură, caramele şi praf pentru distrugerea gândacilor, dar nu vei găsi nimic proaspăt, arzător, nimic sănătos! Vii la ei cu sufletul bolnav, istovit de singurătate, vii însetat să auzi ceva viu, iar ei îţi oferă un fel de rumegătură caldă care a fost rumegată întâi de ei, cu ideile luate din nişte cărţi, înăcrite de vechi ce sunt… Totdeauna, aceste idei seci şi aspre sunt atât de sărace, că pentru exprimarea lor se cere un mare număr de cuvinte răsunătoare şi goale. Când vorbeşte un astfel de om, parcă ar fi o gloabă sătulă dar încinsă, împopoţonată cu zurgălăi care trage o căruţă plină cu gunoi, afară din oraş, şi nenorocita e mulţumită de soartă…

— Înseamnă că şi aceştia sunt nişte oameni de prisos…

Ejov se oprise în faţa lui şi grăia mai departe cu zâmbetul răutăcios:

— Nu, ei nu sunt de prisos! Ei sunt o pildă pentru a ne arăta cum n-ar trebui să fim noi. La drept vorbind, locul lor ar trebui să fie în muzeele de anatomie, unde se păstrează tot felul de monştri, de anomalii… În viaţă, măi frate, nimic nu-i de prisos… Viaţa are nevoie chiar şi de unul ca mine! Numai acei oameni în pieptul cărora, în locul inimii moarte, se află un abces enorm, plin cu netrebnica iubire de sine, numai aceştia sunt de prisos… dar până şi ei sunt necesari, măcar pentru a-mi putea vărsa asupra lor ura…

De dimineaţă şi până seara Ejov a tot clocotit, ocărând oamenii care-i erau nesuferiţi, iar vorbele lui îl molipseau pe Foma de înflăcărarea răutăcioasă, îl molipseau, trezindu-i un dor de luptă. Uneori avea momente de neîncredere faţă de Ejov, şi o dată i-a şi spus-o de-a dreptul:

— Dar… le-ai putea spune aşa ceva oamenilor în faţă?

— Totdeauna, când mi se prezintă ocazia… şi în fiecare duminică în gazetă… dacă vrei, pot să-ţi citesc…

Fără a mai aştepta răspunsul lui Foma, a smuls de pe perete câteva foi de ziar şi, continuând să fugă prin cameră, citea, mugea, zbiera, râdea, rânjea, ca un câine rău care se smuceşte din lanţ cu o furie neputincioasă. Neputând prinde înţelesul scrierii, Foma simţea doar o îndrăzneală obraznică, batjocură veninoasă, răutate arzătoare, care-i făceau bine, ca măturica la baia de aburi…

— Ai nimerit-o, striga el, prinzând câte o frază. Ai spus-o bine!

Prin faţă i se perindau neîncetat nume de comercianţi şi de cetăţeni cu vază, pe care Ejov îi înţepa, când îndrăzneţ şi tăios, când respectuos şi fin ca un vârf de ac.

Aprobarea lui Foma şi ochii lui aprinşi de plăcere îl însufleţeau şi mai mult pe Ejov, şi el striga, urla mai tare, şi ba cădea sfârşit pe divan, ba sărea din nou şi venea lângă Foma în fugă.

— Ia citeşte-mi ce-ai scris despre mine!

Ejov a răscolit un maldăr de ziare, a smuls o foaie, a apucat-o cu amândouă mâinile şi s-a postat în faţa lui Foma, răşchirându-şi picioarele; acesta s-a trântit într-un fotoliu cu fundul prăbuşit şi-l asculta zâmbind.

Articolul începea cu descrierea chefului de pe plute şi Foma simţea că unele cuvinte îl înţeapă ca nişte pişcături de ţânţari. Faţa i-a devenit serioasă, şi-a plecat fruntea şi a tăcut ursuz. Dar ţânţarii se înmulţeau din ce în ce.

— Prea ţi-ai dat drumul! i-a spus el, în sfârşit, stingherit şi nemulţumit. Numai cu ştiinţa de a face omul de râs, n-ai să câştigi mila lui Dumnezeu…

— Taci! Aşteaptă! a strigat scurt Ejov, continuând să citească.

Precizând în articolul său că negustorii se ridică, fără îndoială, mai sus decât reprezentanţii altor pături sociale în arta ticăloşiilor şi a scandalurilor, Ejov se întreba: „De ce?” şi tot el îşi da răspunsul:

„Îmi pare că această înclinaţie spre ieşiri sălbatice decurge atât din lipsa de cultură, cât şi din surplusul de energie şi lipsa de activitate. Nu există nicio îndoială că negustorimea noastră, cu foarte mici excepţii, este pătura care, fiind cea mai bogată în sănătate, este în acelaşi timp şi cea mai puţin muncitoare…”

— Asta-i adevărat! a strigat Foma, dând cu pumnul în masă. Asta aşa-i! Eu am putere de taur şi fac treabă cât o vrabie…

„Unde să-şi risipească negustorul energia? La bursă nu poate cheltui prea multă şi atunci îşi risipeşte prisosul de energie musculară în cârciumi şi petreceri, neînchipuindu-şi că ar putea găsi în viaţă alte scopuri mai productive şi mai de preţ pentru canalizarea puterii lui. El este încă o

fiară, iar viaţa a devenit o cuşcă strâmtă pentru sănătatea şi înclinaţia lui spre evadare. Stingherit de civilizaţie, el se abţine o dată, de două ori, apoi deodată izbucneşte într-o orgie. Orgia negustorului e revolta fiarei încătuşate. Se înţelege că asta-i rău… Dar, vai! Va fi şi mai rău când fiara asta, cu puterea ei, va prinde puţină minte şi o va disciplina! Credeţi-mă că şi atunci va face scandaluri; acestea însă vor fi evenimente istorice. Să ne ferească Dumnezeu de astfel de evenimente! Căci ele se vor produce din cauza năzuinţei de dominare a negustorului, scopul lui va fi atotputernicia unei pături şi nu va alege mijloacele pentru atingerea lui."

— Ei, ce spui, e adevărat? l-a întrebat Ejov, sfârşind de citit şi aruncând gazeta.

— Sfârşitul nu-l înţeleg… i-a răspuns Foma. Dar în ce priveşte forţa, e adevărat!

Pripit şi înflăcărat, îi expunea lui Ejov ideile lui obişnuite despre viaţă, despre oameni şi nedumerirea lui sufletească. Apoi a tăcut, şi s-a întins pe divan.

— M-da-a! a mormăit Ejov. Iată până unde ai ajuns!… Asta-i treabă bună. Cum stai cu cărţile? Citeşti ceva?

— Nu, nu-mi plac! N-am citit…

— Nu-ţi plac, fiindcă n-ai citit…

— Mi-e şi teamă să citesc… Cunosc o fată… la care cititul e mai rău decât beţia! Şi apoi, ce folos ai din carte? Un om născoceşte ceva şi ceilalţi citesc… Dacă-i interesant, atunci e bine. Dar ca să înveţi din cărţi cum trebuie să trăieşti, asta-i ceva caraghios! Doar omul le-a scris, nu Dumnezeu. Ce fel de legi şi de exemple poate să dea omul, pentru el însuşi?

— Dar Evanghelia? Şi ea-i scrisă tot de oameni.

— Au fost apostoli… Acum nu mai sunt…

— Ai răspuns bine, nimic de zis! E drept că nu mai avem apostoli… au rămas numai Iude şi aceştia de proastă calitate.

Foma se simţea bine văzând că Ejov îl ascultă cu atenţie, cântărindu-i parcă fiecare cuvânt. Pentru prima dată în viaţă întâlnea o astfel de atitudine faţă de el. Îşi spunea gândurile cu îndrăzneală, fără a se mai îngriji de cuvinte şi simţea că Ejov îl înţelege pentru că vrea să-l înţeleagă.

— Eşti un tânăr curios! i-a spus Ejov, la vreo două zile după întâlnirea lor. Cu toate că vorbeşti greu, se simte în tine o inimă cutezătoare. Dacă ai cunoaşte puţin rânduielile vieţii, cred că ai vorbi destul de tare… Da!

— Numai cu vorba nu te poţi descătuşa!… i-a răspuns Foma oftând. Tu vorbeai de nişte oameni care-şi închipuie că ştiu şi pot orice… Cunosc şi eu de aceştia… care se prefac, naşul meu de exemplu… Iată, împotriva lor dac-ai scrie ceva în gazetă… pe ei să-i dai în vileag!… Sunt oameni destul de periculoşi.

— Nu-mi pot închipui cum ai să trăieşti tu, Foma, dacă ai să rămâi aşa cum eşti… i-a spus Ejov pe gânduri.

Omul acesta mic şi încercat de viaţă, bea şi el. Începea ziua în felul următor: dimineaţa, la ceai, frunzărea gazetele locale, adunându-şi material pentru foiletonul pe care îl scria chiar atunci, pe un colţ al mesei. Pe urmă dădea fuga la redacţie unde tăia articole din gazetele venite din alte oraşe, alcătuindu-şi din tăieturi „Aspecte provinciale”. Vinerea trebuia să scrie foiletonul pentru duminică. Pe toate acestea primea o sută de ruble pe lună; lucra repede, iar timpul liber îl întrebuinţa pentru „studiu şi privire generală asupra instituţiilor de binefacere”. Cu Foma cutreiera până noaptea târziu cluburile, restaurantele şi hotelurile, adunând de pretutindeni material pentru scrierile sale pe care le numea „perii pentru curăţatul conştiinţei societăţii”. Pe cenzor îl numea „responsabil cu răspândirea adevărului şi dreptăţii în viaţă”, gazetei îi spunea „mijlocitoarea pentru

cunoaşterea ideilor vătămătoare de către cititor”, iar munca lui o numea „vânzarea conştiinţei cu amănuntul”, sau „tentativă de atac împotriva instituţiilor religioase”.

Foma nu prea înţelegea când Ejov glumeşte şi când vorbeşte serios. Vorbea înflăcărat şi cu patimă despre orice, toate le judeca aspru şi asta îi plăcea lui Foma. Deseori, începând să vorbească cu pasiune, se contrazicea cu aceeaşi pasiune, se dezminţea sau termina printr-o ieşire comică. Atunci, lui Foma i se părea că omul acesta n-are nimic sfânt care să fie sădit adânc în el şi să-l conducă. Numai despre el însuşi vorbea cu glas deosebit şi, cu cât vorbea mai înflăcărat, cu atât îi batjocorea mai necruţător pe, toţi şi totul din jurul său. Purtarea lui faţă de Foma era de două feluri – uneori îl încuraja, spunându-i cu înflăcărare:

— Combate şi răstoarnă tot ce poţi! Nimic nu-i mai preţios decât omul! Strigă din toate puterile: libertate! libertate!

Iar când Foma, înflăcărat de scânteile arzătoare ale vorbelor lui, începea să viseze cum va începe să-i contrazică şi să-i răstoarne pe oamenii care nu vor să lărgească orizontul vieţii fiindcă nu le convine, Ejov, deseori, îl întrerupea:

— Lasă! Nu poţi face nimic! Oameni ca tine nu sunt trebuincioşi… Vremea voastră, vremea celor puternici dar proşti a trecut! Ai întârziat… N-ai loc în viaţă…

— N-am? Minţi! striga Foma enervat.

— Ei, spune-mi, ce poţi face?

— Iată, am să te omor pe tine! striga Foma îndrăcit, strângându-şi pumnul.

— Sperietoare! spunea Ejov cu convingere şi compătimire, strângând din umeri. Asta-i treabă? Eu şi aşa sunt schilodit şi pe jumătate mort… Şi, dintr-odată, înflăcărat de răutate, tremurând tot, spunea: Soarta a fost nedreaptă cu mine! De ce oare am muncit eu ca o maşină doisprezece ani de-a rândul? Ca să învăţ… De ce am înghiţit fără

răgaz, timp de doisprezece ani, în liceu şi în universitate, nimicuri seci, plictisitoare, pline de contradicţii, care nu-s bune de nimic? Ca să devin un foiletonist. Ca să distrez lumea de la o zi la alta, făcând pe bufonul şi convingându-mă că aceasta e necesar şi folositor? Mi-am cheltuit toată bogăţia sufletului pe degeaba… Ce credinţă am căpătat eu? Numai credinţa că totul în viaţă nu face nici doi bani şi că totul trebuie să fie sfărâmat şi distrus… Pe cine iubesc eu? Pe mine… şi simt că obiectul dragostei mele nu merită dragoste…

Aproape plângea şi îşi tot zgâria pieptul şi gâtul cu mâinile lui slabe şi subţiri.

Alteori, cuprins de cutezanţă, vorbea altfel:

— Nu, timpul meu n-a trecut încă! Am adunat ceva în suflet; am să lovesc mai rău decât biciul! Aşteaptă, mă las de gazetă, mă apuc de un lucru serios… scriu o carte mică… Am s-o intitulez: *Prohodul;* este o rugăciune care se citeşte la căpătâiul muribunzilor. Şi societatea asta afurisită cu blestemul propriei sale neputinţă va primi, înainte de a crăpa, cartea mea ca pe un mosc…

Urmărindu-l şi comparându-i cuvintele, Foma vedea că Ejov e un om tot atât de slab şi rătăcit, ca şi dânsul. Dar cuvântările lui îi îmbogăţeau limba şi uneori băga de seamă cu bucurie cât de uşor îşi exprimă o idee sau alta.

Nu o dată a întâlnit la Ejov oameni aparte care îi făceau impresia că ştiu şi înţeleg totul, care contraziceau totul, care vedeau în toate numai minciună şi înşelăciuni. Îi observa tăcând, era atent la cuvintele lor; îi plăcea îndrăzneala lor, dar îl stingherea şi îl îndepărta purtarea lor mândră faţă de el. Apoi îi sărea în ochi şi faptul că toţi cei care veneau la Ejov erau mai deştepţi şi mai buni decât oamenii de pe stradă şi din restaurante. Duceau discuţii de interior deosebite, aveau cuvinte şi gesturi de interior şi toate acestea erau înlocuite în afară de casă cu o comportare obişnuită, omenească. Uneori, în casă, ei se aprindeau ca un

foc mare şi Ejov era în mijlocul lor tăciunele cel mai viu, dar flăcările acestui foc luminau prea slab întunericul din sufletul lui Foma Gordeev.

Odată, Ejov i-a spus:

— Astăzi chefuim! Zeţarii noştri au făcut o asociaţie şi vor lua de la editori tot lucrul cu bucata… eu i-am sfătuit… cu ocazia asta fac cinste şi sunt invitat… mergem? Poate-i tratezi şi tu cu ceva bun…

— Se poate… a răspuns Foma.

Îi era totuna cu cine-şi va petrece timpul care-l apăsa.

În seara acelei zile, Foma şi Ejov se găseau afară din oraş, la marginea unei pădurici, în societatea unor oameni cu feţe cenuşii. Erau vreo doisprezece zeţari îmbrăcaţi cuviincios, care se purtau cu Ejov simplu, camaradereşte, şi asta îl cam mira şi-l stânjenea pe Foma, căci în ochii lui, Ejov trecea drept un fel de stăpân, un şef al lor, iar ei numai slugile lui. Ei parcă nici nu-l băgau în seamă pe Gordeev, cu toate că atunci când Ejov le-a făcut cunoştinţă toţi i-au strâns mâna şi i-au spus că sunt bucuroşi să-l vadă… Foma, culcat mai la o parte, sub un tufar de alun, îi urmărea şi se simţea străin în cercul lor. A observat că şi Ejov parcă înadins s-a depărtat de el, dându-i prea puţină atenţie. A văzut de asemenea că micul foiletonist, cântându-le parcă în strună, se învârtea cu ei în jurul focului, desfunda sticle de bere, înjura, râdea în hohote, străduindu-se în fel şi chip să fie la fel cu ei. Era îmbrăcat chiar mai simplu ca de obicei.

— Hei, fraţilor! spunea el cu bravură. E bine cu voi! Doar nici eu nu sunt cine ştie ce. Fiul unui uşier de la tribunal, subofiţerul Matvei Ejov!

„La ce-o fi spunând el asta? se gândea Foma. Nu-i totuna al cui fecior e?… Doar nu ţi se dă cinste după tată, ci după minte…”

Soarele apunea şi pe cer ardea un foc uriaş care învăluia norii în sânge. Din pădure venea iz de umezeală, adia liniştea; la marginea pădurii

forfoteau siluetele întunecate ale oamenilor. Unul dintre ei, slab, nu prea înalt, cu o pălărie mare de paie, cânta la armonică; altul, cu nişte mustăţi negre şi cu şapca dată pe ceafă, fredona încet. Câţiva se foiau lângă coşurile cu mâncare şi sticle de bere; unul înalt, cu o barbă aproape căruntă, arunca vreascuri pe focul învăluit într-un fum gros şi alburiu. Crengile verzi căzute în foc trosneau jalnic, armonica intona o melodie veselă şi glasul subţire al cântăreţului îi întărea şi-i completa cântecul vioi.

Departe de toţi, la marginea unei surpături, stăteau culcaţi trei tineri, iar în faţa lor stătea Ejov vorbind tare:

— Voi duceţi drapelul sfânt al muncii… Şi eu, ca şi voi, sunt soldat din aceeaşi armată; noi toţi slujim măriei-sale Presa şi trebuie să trăim în strânsă prietenie…

Foma nu-i mai asculta cuvintele, fiind atras de altă conversaţie. Vorbeau doi inşi: unul înalt, ofticos, îmbrăcat rău şi cu o privire supărată; altul tânăr, bălan, cu bărbuţă.

— După mine, spunea ursuz, tuşind, cel înalt, asta e o prostie. Cum poate să se însoare unul de-alde noi? Vin copiii, are să-i ajungă pentru ei? Pe femeie trebuie s-o, îmbraci… şi cine ştie peste ce femeie dai…

— Fata-i bună, spunea încet bălanul.

— Acum e bună… dar una-i logodnică şi alta-i nevastă… Însă nu despre asta-i vorba. Nu ajung banii… ai să dai în brânci muncind, ai s-o sleieşti şi pe ea… Căsătoria, e un lucru cu totul imposibil pentru noi… Putem noi să ţinem e familie cu ceea ce câştigăm? Uită-te la mine, sunt însurat numai de patru ani… şi nu mai am mult de trăit!

Începu, să tuşească lung, parcă schelălăind, apoi a adăugat înăbuşindu-se:

— Lasă-te, nu va ieşi nimic…

Celălalt se uita în jos, trist, iar Foma gândea: „Vorbeşte cu socoteală…”

Lipsa lor de atenţie faţă de dânsul îl jignea puţin, dar, totodată, îi trezea un sentiment de respect faţă de aceşti oameni cu feţele întunecate şi îmbâcsite eu praf de plumb. Aproape toţi vorbeau serios despre afaceri, şi-n discuţiile lor sclipeau nişte cuvinte deosebite. Niciunul dintre ei nu se linguşea faţă de el, nu i se vârau în suflet, aşa cum se întâmpla cu cunoscuţii de pe la restaurante, cu prietenii de petreceri; Asta-i plăcea…

„Iată-i cum sunt, gândea el, râzând în sinea sa; îşi au mândria lor…”

— Dar dumneata, Nikolai Matveici, s-a auzit un glas plin de mustrare, nu judeca după cărţi, ci după adevărul viu…

— Daţi-mi voie, prieteni! Ce vă arată experienţa confraţilor noştri?

Foma se uita în partea unde perora Ejov, care-şi scosese pălăria şi o flutura deasupra capului.

— Apropie-te, domnule Gordeev! l-a poftit careva.

În faţa lui era un tânăr scurt şi gros, îmbrăcat în cămaşă; în picioare avea cizme înalte; îi zâmbea şi-l privea binevoitor. Lui Foma i-a plăcut mutra lui lată, rotundă, cu un nas gros; i-a răspuns tot cu un zâmbet:

— Se poate şi mai aproape… Dar n-ar fi timpul să bem câte un coniac?… Am adus cu mine vreo zece sticle, aşa, ca să fie…

— O-ho! După cum se vede, sunteţi un negustor serios… Voi aduce la cunoştinţa societăţii nota dumneavoastră diplomatică…

Apoi râse vesel şi tare de cele spuse. Foma râdea şi el, simţind o adiere de veselie şi căldură care venea dinspre foc sau dinspre tânărul acela.

Ultimele raze ale amurgului păleau încet. Ai fi zis că acolo, la apus, coboară asupra pământului o uriaşă perdea purpurie descoperind adâncimea fără margini a cerului şi strălucirea veselă a stelelor, care clipeau jucăuş. În depărtare, în masa întunecată a oraşului, o mână nevăzută aprindea

luminile; aici, într-o linişte de mormânt, se afla pădurea, ridicându-se spre cer ca un zid negru… Luna nu răsărise încă, pe câmpie se aşternuse un întuneric cald.

Toată societatea se adunase într-un cerc mare, în apropierea focului. Foma şedea lângă Ejov, cu spatele spre foc şi vedea înaintea lui un rând de feţe luminate puternic, simple şi vesele. Toţi erau bine dispuşi datorită băuturii, dar încă nu erau beţi; râdeau, glumeau, încercau să cânte şi beau, mâncând cârnaţi, pâine albă şi castraveţi. Toate acestea aveau pentru Foma un farmec deosebit de plăcut. Cuprins de buna dispoziţie generală, devenise mai îndrăzneţ, simţea dorinţa de a spune acestor oameni ceva bun, de a le fi pe plac prin ceva tuturor. Ejov stătea lângă el, se foia pe pământ, îl izbea cu umărul, mişca din cap, bodogănind ceva nedesluşit…

— Fraţilor! striga tânărul cel gros. Să-i zicem un cântec studenţesc… Haide… Una, două!…

Cineva a şi început cu o voce de bas:

Sunt repezi ca undele…
Zilele vieţii…

— Tovarăşi, le-a spus Ejov, ridicându-se cu paharul în mână.

Se clătina, iar cu mâna cealaltă se sprijinea de capul lui Foma. Cântecul început s-a întrerupt şi toţi şi-au întors capetele spre el.

— Truditori! Daţi-mi voie să vă spun câteva cuvinte… din toată inima… Sunt fericit în mijlocul vostru! Mă simt bine între voi… Asta pentru că sunteţi oamenii muncii, oameni al căror drept de a fi fericiţi nu poate fi pus la îndoială, cu toate că nu-i recunoscut… În mediul vostru sănătos de oameni cinstiţi, care înnobilează sufletul, omul singuratic, otrăvit de viaţă, respiră atât de bine şi de liber…

Glasul îi tremura, capul i se clătina. Foma simţi cum ceva cald îi picură pe mână şi se uită la faţa încreţită a lui Ejov, care vorbea mai departe tresărind din tot trupul:

— Eu nu sunt singur… suntem mulţi, noi, cei prigoniţi de soartă, bolnavi şi distruşi… Noi suntem mai nenorociţi decât voi, fiindcă suntem mai slabi, trupeşte şi sufleteşte, dar suntem mai tari decât voi, fiind înarmaţi cu cunoştinţe… pe care nu avem unde le folosi… Suntem cu toţii gata să venim bucuroşi la voi, să ne dăruim, să vă ajutăm să puteţi trăi… Altceva n-avem de făcut! Fără voi, noi suntem fără vlagă, iar voi, fără de noi, sunteţi fără lumină. Truditori! Soarta însăşi ne-a creat ca să ne completăm unii pe alţii!

„Ce-o fi vrând de la ei?" se gândea Foma, ascultând nedumerit cuvintele lui Ejov. Cercetând feţele zeţarilor, vedea că şi ei se uitau la orator nedumeriţi, întrebători şi plictisiţi.

— Prieteni, viitorul e al vostru! spunea Ejov nehotărât şi trist, dând din cap, parcă regretând viitorul şi cedând acestor oameni, contra voinţei sale, puterea asupra lui. Viitorul e al oamenilor care muncesc cinstit… O muncă gigantică vă aşteaptă! Voi trebuie să creaţi o nouă cultură!… Eu, fiu de soldat, sunt al vostru cu trup şi suflet şi propun: să bem pentru viitorul vostru! Uraaa!

După ce şi-a băut paharul, Ejov s-a lăsat greu la pământ. Zeţarii au reluat cu toţii strigătul frânt care se revărsa acum puternic prin văzduh, clătinând frunzele arborilor.

— Acum, un cântec, a propus tânărul cel gras.

— Haide! l-au susţinut două-trei glasuri.

S-a iscat o discuţie gălăgioasă: ce anume să cânte. Ejov îi asculta, se uita la toţi, sucindu-şi capul în toate părţile.

— Fraţilor! striga el. Răspundeţi… răspundeţi-mi cu două cuvinte la urare…

Toţi au tăcut din nou, unii privindu-l cu oarecare curiozitate, alţii ascunzându-şi zâmbetul, iar alţii

cu o vădită nemulţumire. Ejov se ridicase din nou şi spunea emoţionat:

— Suntem aici doi… oropsiţi de viaţă – eu şi el… amândoi vrem… unul şi aceiaşi lucru… grija pentru om… fericirea de a fi necesari oamenilor. Tovarăşi! Acest om mare şi prost…

— Dumneata, Nikolai Matveici, nu ne ofensa oaspetele! s-a auzit un glas gros şi nemulţumit.

— Da, asta-i de prisos! a adaus tânărul cel gros care-l poftise pe Foma la foc. De ce să spună cuvinte jignitoare?

Al treilea glas spunea tare şi desluşit:

— Ne-am adunat să petrecem şi să ne odihnim…

— Proştilor! a râs uşor Ejov. Oameni buni şi proşti! Vi-e milă de el? Dar ştiţi voi cine-i el? E unul dintre aceia care vă sug sângele…

— Destul, Nikolai Matveici! strigau lucrătorii şi toţi au început să vorbească fără a-i mai da atenţie.

Lui Foma îi era atât de milă de prietenul său, că nici nu s-a supărat. Vedea că oamenii aceştia, care-l apărau, dinadins nu-i dădeau foiletonistului nicio atenţie şi înţelegea că, dacă Ejov va băga de seamă lucrul acesta, îl va durea foarte mult. Ca să-l scutească de această neplăcere, l-a ghiontit într-o coastă, spunându-i binevoitor:

— Ei, zeflemitorule! Haide să bem, sau poate e vremea să plecăm acasă…

— Acasă? Dar unde-i casa celui, ce n-are loc între oameni? întrebă Ejov şi strigă din nou: Tovarăşi!

Strigătul i s-a pierdut fără răspuns în celelalte glasuri. Atunci şi-a plecat fruntea, spunându-i lui Foma:

— Să plecăm de aici!…

— Hai să mergem… Deşi eu aş mai fi stat… E interesant… se poartă frumos, afurisiţii… zău!

— Nu mai pot sta, mi-e frig…

Foma s-a ridicat, şi-a scos şapca salutând zeţarii tare şi vesel:

— Vă mulţumesc, domnilor, pentru ospătare! La revedere!

Toţi l-au înconjurat îndată şi glasuri pline de căldură îi spuneau:

— Mai îngăduiţi! Unde plecaţi? Să cântăm împreună…

— Nu, trebuie să plec… iată, şi prietenul meu nu s-ar simţi bine singur… trebuie să-l conduc… vă doresc petrecere frumoasă!

— Bine ar fi fost dacă mai stăteaţi! strigă tânărul cel gros şi-i şopti: poate să-l conducem numai pe el…

Ofticosul i-a spus şi el încet:

— Rămâi… noi îl conducem până în oraş, acolo îl urcăm într-o trăsură, şi gata!

Foma ar fi vrut să mai rămână, dar se temea de ceva. Ejov se ridicase şi mormăia agăţându-i-se de mâneca paltonului.

— Să mergem… dă-i dracului!

— La revedere, domnilor, plec! a spus Foma şi i-a părăsit, petrecut de vorbele politicoase de regret.

— Ha-ha-ha! râdea Ejov, după ce s-a îndepărtat vreo douăzeci de paşi de la foc. Ne petrec cu regrete, dar în fond sunt bucuroşi c-am plecat… Prezenţa mea îi împiedica să se transforme în animale…

— Adevărat că i-ai împiedicat, spunea Foma. De ce le ţineai cuvântări? Oamenii s-au adunat să petreacă şi tu te milogeşti la ei… Din cauza asta s-au plictisit.

— Taci! Nu pricepi nimic! Crezi că sunt beat? Trupul mi-e beat, dar sufletul mi-e treaz… El e totdeauna treaz şi simte totul… Câte lucruri mârşave, stupide şi de plâns sunt pe lume! Şi oamenii aceştia sunt nenorociţi şi proşti…

S-a oprit, s-a apucat cu mâinile de cap şi a stat o clipă, clătinându-se.

— M-da-a! spunea Foma. Nu seamănă deloc cu ceilalţi… Politicoşi… ca nişte boieri… Judecă

drept… cu înţelegere… şi totuşi, sunt nişte simpli lucrători!…

În urma lor, în întuneric, s-auzea tare un cântec cântat în cor. La început, glasurile erau nesigure, dar apoi au prins a se revărsa în aerul curat al nopţii, peste câmpia goală, ca un val mare şi puternic.

— Ah, Doamne! spunea Ejov, oftând încet şi trist. De cine să te apropii sufleteşte! Cine-ar potoli setea sufletului, setea de prietenie, de frăţie, de dragoste, de muncă cinstită şi sfântă?

— Oamenii aceştia simpli, spunea Foma, rar şi gânditor, fără să audă ce grăieşte Ejov, absorbit în gândurile sale, oamenii aceştia, dacă te uiţi la ei mai bine, nimic de zis! Chiar foarte… Curios… Ţărani… Muncitori… dacă i-ai lua aşa simplu, sunt nişte cai… cară poveri, icnesc…

— Ei duc în spinarea lor toată viaţa noastră! O duc, ca nişte cai… supuşi, orbi… Şi această supunere a lor e nenorocirea noastră, blestemul nostru…

Ejov a mers mult timp clătinându-se, tăcând; deodată a început să recite, cu gesturi largi, cu un glas înăbuşit, surd, care-i ieşea parcă din burtă:

Cumplit amăgitu-m-a viaţa pustie —
Sub câte poveri pe cărarea-i te pleci…

— Acestea, măi frate, sunt versurile mele, a adaus el, oprindu-se şi clătinând trist din cap. Cum e mai departe? Am uitat… Eeh!

În pieptu-mi nicicând n-or să-nvie
Iluziile moarte pe veci…

— Frate! eşti mai fericit decât mine, fiindcă eşti prost…

— Nu scânci! îi spunea Foma, supărat. Ascultă-i cum cântă…

— Nu vreau s-ascult cântecul altora… Am cântecul meu.

Şi a început să urle sălbatic:

În pieptu-mi nicicând n-or să-nvie
Iluziile moarte pe veci…
Şi-s multe acolo!

Începu să plângă cu sughiţuri, ca o femeie. Lui Foma îi era milă şi-i era greu cu el. L-a tras de umăr spunându-i nerăbdător:

— Încetează! Să mergem… Slab de înger eşti tu, măi frate.

Ejov, apucându-se cu mâinile de cap, îşi îndreptă trupul încovoiat şi începu iar să cânte, trist şi sălbatic:

Şi-s multe acolo, prea strâmt li-i
Cavoul, şi-i rece nespus!
Ţesutu-le-am giulgiu de rime…
Şi cântece multe, sublime,
În noapte ades le-am compus!

— Of, Doamne! ofta disperat Foma.

Prin întunericul tăcut ajungea de departe până la ei glasul puternic al corului. Cineva fluiera în tactul refrenului şi fluieratul ascuţit, care-ţi tăia urechile, întrecea valul glasurilor puternice. Foma se uita într-acolo, la zidul înalt şi negru al pădurii, la pata vie a focului, a cărui flacără juca pe zidul acela; în jurul focului se vedeau siluetele întunecate ale oamenilor. Zidul pădurii părea un piept, iar focul – o rană însângerată. Învăluiţi în întuneric, oamenii păreau, pe fondul pădurii, mici ca nişte copii, şi parcă ardeau şi ei, cuprinşi de flăcări, dând din mâini şi cântând tare puternic.

Ejov strigă din nou cu glasul plin de suspinele plânsului:

Acum însă n-am să le tulbur

Cu cântecu-mi somnul lor greu…
Ai milă de sufletu-mi, Doamne,
Că-i bolnav de ani şi de toamne…
Ai milă de sufletul meu!…

Foma tresări la urletul lugubru, iar micul foiletonist scheună isteric, se aruncă la pământ şi izbucni într-un plâns jalnic şi înăbuşit, aşa cum plâng copiii când sunt bolnavi.

— Nikolai, îl ruga Foma, ridicându-l de umeri, încetează! Ce-i asta? Destul… nu ţi-e ruşine?

Dar lui nu-i era ruşine; se zbătea pe pământ ca peştele pe uscat, iar când Foma l-a ridicat în picioare, i s-a lipit strâns de piept, i-a cuprins mijlocul cu braţele lui subţiri, plângând întruna…

— Destul! spunea Foma printre dinţii strânşi tare… Ajunge, dragul meu…

Revoltat de suferinţa acestui om chinuit de strâmtoarea vieţii, plin de obidă, şi-a întors faţa spre oraşul cuprins de întunericul presărat cu luminiţe şi a izbucnit, sfâşiat de durere, într-un geamăt puternic:

— Ah, diavolii!… Afurisiţii!

XI

— Liubavka, i-a spus odată Maiakin, întorcându-se, de la bursă, să te pregăteşti, căci în seara asta ţi-aduc un pretendent! Să ne pregăteşti o gustare mai aleasă… Să pui pe masă cât mai multe tacâmuri de argint vechi, fructiere, să sară în ochi… să vadă că la noi orice lucru e de preţ!

Liuba stătea, la geam şi-i cârpea ciorapii. Capul îi era aplecat asupra lucrului.

— Pentru ce toate, acestea, tată? întrebă ea cu nemulţumire şi obidă în glas.

— Pentru frumuseţe!… Ca să ia ochii… Şi pentru că aşa-i obiceiul… Pentru că fata nu-i cal, nu scapi de ea fără hamuri…

Liuba şi-a dat nervos capul pe spate, a aruncat lucrul şi, roşie de mânie, s-a uitat la tatăl ei; a luat iar ciorapul şi lucra mai departe, aplecată şi mai mult asupra lui. Bătrânul se plimba prin încăpere, mângâindu-şi îngrijorat bărbuţa, ochii lui priveau undeva departe, se vedea că e preocupat de un gând mare şi încâlcit. Fata a înţeles că n-are s-o asculte şi că n-are să vrea să înţeleagă cât de umilitoare sunt pentru ea cuvintele lui. Visurile ei romantice, despre un soţ prieten, om cult, care ar citi cu ea cărţi bune şi care ar ajuta-o să se descurce în dorinţele nelămurite, erau înăbuşite de hotărârea neclintită a tatălui de a o mărita cu Smolin. Toate acestea i s-au aşezat în suflet ca o drojdie amară. Era obişnuită să creadă că-i mai bună şi mai presus de fetele din pătura

negustorilor, care se gândeau numai la găteli şi la măritiş, măritiş aranjat aproape întotdeauna după socotelile părinţilor şi foarte rar după dorinţa inimii lor. Şi iată că acum se mărită şi ea fiindcă e timpul şi pentru că tatăl său are nevoie de un ginere, de un urmaş în afaceri. Poate că tatăl ei socotea că nu-i în stare să atragă atenţia unui bărbat, de aceea voia s-o înfrumuseţeze cu argintărie. De revoltă, îşi înţepa degetele, rupea acele, dar tăcea, ştiind prea bine că orice ar spune, inima tatălui ei va rămâne neînduplecată.

Bătrânul, însă, se plimba prin cameră de acolo-colo, ba cântând psalmi, cu glas scăzut, ori învăţând-o cum trebuie să se poarte faţă de mire. Socotea ceva pe degete, se încrunta, zâmbea…

— Apoi… Judecă-mă, Doamne, şi ţine seama!… Păzeşte-mă de omul nedrept şi linguşitor… M-da-a, Liuba, să te găteşti cu smaraldele mamei tale…

— Destul, tată! Lasă-mă, te rog.

— Nu face mofturi! Ascultă ce te învăţ eu…

Şi din nou se cufunda în socotelile lui, jucându-se cu degetele şi închizându-şi pe jumătate ochii verzi.

— Ar ieşi treizeci şi cinci la sută… Şmecher flăcău… Trimite lumina Ta şi adevărul Tău… Doamne…

— Tată! striga Liuba, cu frică şi cu mâhnire.

— Ce-i?

— Dumneata… Dumitale îţi place?

— Cine?

— Smolin…

— Smolin? M-da-a… şmecherul… e un flăcău priceput… ei, eu am plecat… Tu, vezi de te înarmează…

Rămânând singură, Liuba şi-a aruncat lucrul, s-a rezemat de spătarul scaunului şi a închis ochii. Îşi ţinea mâinile strânse tare pe genunchi şi degetele-i pocneau. Plină de amărăciunea mândriei rănite, simţea o spaimă chinuitoare, şi când se gândea la

viitor, se ruga în gând: „O, Doamne, Dumnezeul meu! Cel puţin dac-ar fi un om de treabă!… Fă, tu, Doamne, să fie un om de treabă… un om de inimă… O, Doamne! Vine un bărbat oarecare, se uită la tine şi te ia pentru foarte mulţi ani… cât e de ruşinos şi de îngrozitor!… Doamne, Doamne!… Măcar de m-aş putea sfătui cu cineva… dar sunt singură… dac-ar fi măcar Taras…”

Aducându-şi aminte de fratele său, îi era şi mai greu şi mai milă de ea. Îi scrisese lui Taras o scrisoare lungă şi plină de bucurie, în care vorbea despre dragostea ce-i poartă, de speranţele ce şi le punea în el, şi-l implora să vină mai repede ca să se întâlnească cu tatăl său, îi descria planurile vieţii în comun, îl încredinţa că tatăl lor e un om deştept care va înţelege totul. Îi povestea despre singurătatea lui, era încântată de vitalitatea lui şi se plângea de purtarea lui faţă de ea.

Două săptămâni aşteptase înfiorată răspunsul, şi când l-a primit şi l-a citit, a izbucnit într-un hohot de plâns isteric de bucurie şi dezamăgire. Răspunsul era scurt şi rece: Taras scria că peste o lună are nişte afaceri pe Volga şi atunci va veni la ei, dacă bătrânul într-adevăr nu are nimic împotrivă. Scrisoarea era rece, ea o citea şi o recitea cu lacrimi în ochi, o mototolea, dar hârtia nu se făcea mai caldă; se umezea doar. Foaia de hârtie aspră, cu scrisul mare şi hotărât, părea că o priveşte ca o faţă zbârcită şi neîncrezătoare, încruntată ca faţa slabă şi colţuroasă a tatălui său.

Maiakin a reacţionat cu totul altfel la scrisoarea fiului. Aflând că Taras a răspuns, bătrânul se cutremură tot şi, plin de însufleţire, cu un zâmbet neobişnuit lui, vorbi repezit:

— Dă-mi-o încoace! Arată-mi-o! Hm! Ia să citim ce scriu înţelepţii… Unde-mi sunt ochelarii?… *„Scumpa mea soră”*… M-da…

Bătrânul a tăcut după aceea, citind în gând solia fiului, apoi a pus scrisoarea pe masă, a ridicat

mirat sprâncenele şi a pornit să se plimbe prin încăpere. Apoi iar a citit-o, şi, ciocănind cu degetele pe masă, cuvântă:

— M-da-a, scrisoarea-i scrisă cu temei… fără cuvinte de prisos… Da! Poate, cu adevărat, omul s-a înăsprit la frig… acolo sunt geruri amarnice… lasă-l să vină… Să-l vedem. Interesant… M-da-a… În psalmul lui David se spune: *„Se va întoarce vrăjmaşul meu îndărăt”…* Am uitat cum spune mai departe… *„Armele duşmanului vor slăbi până la toată urmă… Şi pomenirea lui va pieri cu zgomot”…* Noi o să vorbim fără larmă…

Se străduia să vorbească liniştit, vrând să zâmbească sfidător, dar zâmbetul nu-i reuşea, zbârciturile îi tresăreau nervos, rochii îi luceau într-un fel aparte.

— Să-i mai scrii, Liubavka… *„Dă-i drumul, adică, şi vino mai repede!”*

Liuba i-a mai scris, dar o scrisoare mult mai scurtă şi mai calmă; aştepta de pe o zi pe alta răspunsul, încercând să-şi închipuie cum o fi arătând acest misterios frate? Înainte, se gândea la el cu acelaşi respect, cu aceeaşi veneraţie cu care credincioşii se gândeau la asceţi, la oamenii curaţi sufleteşte; acum însă, se temea de el, deoarece cu preţul unor grele suferinţe, cu preţul tinereţii irosite în deportare, îşi căpătase dreptul de a judeca viaţa şi oamenii… Iată, va veni şi va întreba-o: *„Te măriţi de bună voie, din dragoste?”*

Unul după altul i se perindau prin minte gânduri triste, o tulburau şi o chinuiau. Cuprinsă de o enervare vecină cu disperarea, stăpânindu-şi cu greu lacrimile, a îndeplinit tot ce-i poruncise tatăl său, aproape fără să-şi dea seama. Aranjase pe masă argintăria veche, îşi pusese o rochie de mătase de culoarea oţelului, apoi se aşezase în faţa oglinzii, îşi pusese nişte cercei mari de smarald, bijuteriile de familie ale cneazului Gruzinski, puse amanet la Maiakin împreună cu multe alte lucruri de preţ.

Privindu-şi în oglindă faţa tulburată, cu buzele groase, savuroase, care păreau şi mai roşii din cauza obrajilor palizi, sânii mari, strânşi în rochia de mătase, simţea că-i frumoasă şi demnă de atenţia oricărui bărbat, oricine ar fi el. Pietrele verzi, strălucindu-i în urechi, o jigneau, parcă erau ceva de prisos, cu atât mai mult cu cât i se părea că jocul lor de lumină dă obrajilor o umbră gălbuie. Şi-a scos smaraldele, înlocuindu-le cu nişte rubine mici. Se gândea la Smolin: ce fel de om o fi?

Nu i-au plăcut cearcănele negre de sub ochi şi a început să se pudreze cu grijă, gândindu-se mereu la nefericirea de a fi femeie, reproşându-şi lipsa de voinţă. Când cearcănele i s-au ascuns sub fard, i se părea că ochii nu mai au luciu şi şi-a şters pudra… Ultima privire în oglindă a convins-o că era frumoasă, o frumuseţe sănătoasă şi rezistentă ca de brad. Constatarea asta plăcută o liniştise întrucâtva şi a intrat în sufragerie, cu un mers sigur, de fată bogată, care-şi ştia valoarea.

Maiakin şi Smolin sosiseră.

Liuba s-a oprit o clipă în uşă, mijindu-şi frumos ochii şi strângându-şi cu mândrie buzele. Smolin s-a ridicat de pe scaun, a făcut un pas spre ea şi a salutat-o respectuos. Salutul, ca şi haina ce-i venea bine pe trupul mlădios, i-au plăcut Liubei. Se schimbase puţin; era aproape acelaşi: roşcat, plin de pistrui, cu părul lins, numai mustăţile îi crescuseră lungi şi stufoase, ochii parcă-i erau mai mari.

— Ei, vezi cum s-a schimbat? strigă Maiakin, arătându-i-l.

Smolin i-a strâns mâna şi-a zâmbit spunându-i cu glas limpede de bariton:

— Îndrăznesc să sper că nu l-aţi uitat pe vechiul dumneavoastră prieten?

— Veţi vorbi mai târziu, le-a spus bătrânul, măsurând-o pe fiică-sa. Tu, Liuba, deocamdată aranjează ceva, iar noi ne vom sfârşi vorba începută. Te rog, Afrikan Mitrici, vorbeşte…

— Mă veţi ierta, Liuba Iakovlevna? a întrebat-o Smolin cu gingăşie.

— Vă rog nu vă deranjaţi…

„E politicos”, îşi zise ea în gând, umblând de la masă la bufet, atentă la ce spunea Smolin. Acesta vorbea domol şi convins.

— Aproape patru ani am studiat foarte amănunţit situaţia pieilor ruseşti pe pieţele din străinătate. Acum treizeci de ani, pieile noastre erau date ca exemplu, astăzi însă cererile scad şi, bineînţeles, scade şi preţul. Lucru foarte firesc din lipsă de capital şi de cunoştinţe, toţi micii producători de piei nu pot să ridice producţia la înălţimea cuvenită şi totodată s-o ieftinească… Marfa lor e revoltător de proastă şi de scumpă… Ei sunt vinovaţi faţă de ţară fiindcă i-au stricat reputaţia ca producătoare de cea mai bună piele. În general, micul producător, lipsit de cunoştinţe tehnice şi de capital, este pus în imposibilitate de a îmbunătăţi producţia în aceeaşi măsură cu dezvoltarea tehnică. Un astfel de producător e o nenorocire pentru ţară şi un parazit pentru comerţul ei…

Liuba simţea în cuvintele lui simple ca un fel de îngăduinţă faţă de tatăl ei şi asta o jignea.

— Mm… mormăia Maiakin, privindu-şi cu un ochi oaspetele, cu celălalt urmărindu-şi fiica, înseamnă că ai de gând să construieşti o fabrică mare, aşa, ca să-i înmormântezi pe toţi ceilalţi?

— O, nu! Smolin parcă se scutură de vorbele bătrânului. Scopul meu e să ridic renumele şi preţul pieilor ruseşti peste graniţă; înarmat cu cunoştinţele necesare în această industrie, eu construiesc o fabrică model, dând drumul pe piaţă unei mărfi model… Onoarea comerţului ţării noastre…

— E nevoie de un capital mare? întrebă Maiakin îngândurat.

— Cam de vreo trei sute de mii…

„Atâta n-are să-mi dea tata”, gândea Liuba.

— Fabrica mea va scoate şi piele prelucrată, sub formă de geamantane, încălţăminte, hamuri, curele…

— Şi la ce procent speri? întrebă bătrânul.

— Eu nu sper, eu calculez cu toată precizia posibilă în condiţiile noastre, vorbi Smolin cu convingere. Producătorul trebuie să fie mereu atent ca şi mecanicul care construieşte o maşină… Trebuie să calculezi uzarea celui mai mic şurub, dacă vrei să faci cu seriozitate un lucru. Pot să vă dau o lucrare a mea bazată pe studiul personal despre creşterea vitelor şi întrebuinţarea cărnii în Rusia…

— Uită-te la el! zâmbi Maiakin. Adu-mi lucrarea, sunt curios! După cum se vede, n-ai pierdut vremea degeaba, în Europa… Acum să mâncăm ceva, după obiceiul rusesc…

— Ce mai faceţi, Liubov Iakovlevna? o întrebă Smolin, înarmându-se cu cuţitul şi furculiţa.

— Se cam plictiseşte aici la mine… a răspuns Maiakin în locul ei. N-are când se distra, conduce toată gospodăria.

— Trebuie să adaug că nici n-am unde, a rostit Liuba. Balurile şi seratele negustorilor nu-mi plac.

— Dar teatrul?

— Mă. duc destul de rar… n-am cu cine…

— Teatrul? a intrat în vorbă bătrânul. Spune-mi te rog ce fel de obicei o mai fi şi acesta de a-l arăta pe negustor drept un prost sălbatic? Asta-i comic, dar nu-i limpede… şi de aceea nu-i adevărat. Ce fel de prost sunt eu, dacă sunt stăpân în dumă, dacă sunt stăpân în comerţ şi chiar teatrul e al meu?… Te duci la teatru şi vezi că rolul negustorului nu corespunde cu viaţa! Desigur, dacă se reprezintă ceva istoric, cum ar fi: *Viaţa pentru ţar,* cu cântece şi dansuri, ori *Hamlet, Cearodeika, Vasilisa,* aici nu-i nevoie de adevăr, fiindcă lucrurile s-au petrecut în trecut şi nu ne privesc… Adevărat sau ba, numai să iasă bine… Dar dacă reprezinţi

actualitatea, atunci nu minţi! Arată-l pe om aşa cum e…

Smolin îl asculta cu un zâmbet de politeţă şi o privea pe Liuba parcă ar fi îndemnat-o să-l contrazică ea. Ea a spus, puţin jenată:

— Totuşi, tată, în cele mai multe cazuri, negustorii sunt oameni inculţi şi sălbatici…

— M-da-a, a confirmat Smolin. Din păcate, acesta-i tristul adevăr… Dar dumneata nu faci parte din nicio societate? Aveţi aici multe şi de toate…

— Da, a oftat Liuba. Dar eu trăiesc, nu ştiu cum, departe de toate…

— Gospodăria! a adăugat tatăl ei. Câte nu sunt de făcut, trebuie să ţii socoteală la toate, să fie curat şi în ordine…

Cu o deosebită satisfacţie arătă cu capul spre masa încărcată cu argintărie şi spre rafturile dulapului care gemeau sub greutatea lucrurilor înşirate, de parcă ar fi expuse în vitrina unui magazin. Smolin se uită la toate, cu un zâmbet ironic. Apoi a privit-o pe Liuba drept în faţă, şi ea i-a văzut în ochi ceva prietenos şi compătimitor. O roşeaţă uşoară îi coloră obrajii.

„Slavă Domnului!” şi-a spus ea în gând, cu o sfioasă bucurie.

Lumina lămpii grele, de bronz, parcă lucea mai puternic, reflectându-se în vasele de cristal, şi-n toată încăperea era parcă mai multă lumină.

— Mie mi-e drag oraşul acesta al nostru, vechi şi frumos, continuă Smolin, uitându-se la fată cu un zâmbet prietenos, e frumos, vioi… are în el ceva înviorător care te predispune la muncă… chiar priveliştile te înviorează, nu ştiu cum… Te predispun pentru o viaţă largă… Îţi vine să lucrezi mult şi serios… Afară de asta, e un oraş cu viaţă intelectuală… Uitaţi-vă ce ziar serios apare aici… Bine că mi-am amintit, noi vrem să-l cumpărăm…

— Cine, noi? l-a întrebat Maiakin.

— Iată eu… Urvanţov, Şciukin.

— Asta-i demn de laudă! răspunse bătrânul lovind cu mâna în masă. E vremea să li se astupe gura. De mult e vremea! Şi mai cu seamă e acolo, unul Ejov… un colţos… Să-l mai struniţi! Dar binişor!…

Smolin i-a zâmbit iar fetei şi din nou inima ei a tresărit de bucurie.

— Pe cât înţeleg, Afrikan Dmitrievici cumpără gazeta nu pentru ca să-i închidă gura, aşa cum spui dumneata… spuse ea înroşindu-se, adresându-se aparent tatălui, dar în fond lui Smolin.

— Dar ce să facă cu ea? Ce ai de pe urma ei? Vorbe goale şi zâzanie… Desigur, dacă omul de afaceri sau chiar negustorul s-ar apuca să scrie…

— Editarea unei gazete, a răspuns Smolin, întrerupându-l, privită chiar numai din punct de vedere comercial, poate fi o afacere foarte rentabilă. Dar, în afară de asta, o gazetă are un scop mult mai important: apărarea dreptului personal şi a intereselor industriei şi comerţului…

— De aceea şi spun, dacă ar conduce gazeta chiar negustorii, atunci ar fi necesară…

— Dă-mi voie, tată…

Liuba simţea nevoia să-şi spună părerea faţă de Smolin, voia să-l convingă că-şi dă seama de importanţa cuvintelor lui, că ea nu-i o simplă fată de negustor, care-şi pierde timpul în găteli şi petreceri. Îi plăcea Smolin. Pentru prima oară vedea un negustor care a stat mult în străinătate, care judecă atât de temeinic, se ţine cuviincios, se îmbracă cu gust şi vorbeşte cu tatăl său, omul cel mai deştept din oraş, cu un ton în care se simte indulgenţa unui om matur faţă de un copil.

„După nuntă, am să-l conving să mă ducă în străinătate”, se gândi ea, însă s-a ruşinat la acest gând, aşa că a uitat ce voise să-i spună lui Maiakin. Se înroşise, tăcea de câteva clipe şi se temea ca nu cumva tăcerea ei să fie tălmăcită de Smolin nu prea măgulitor pentru dânsa.

— Luându-te cu vorba, ai uitat să-i oferi ceva musafirului… şi-a revenit ea după câteva clipe de tăcere stânjenitoare.

— Asta-i datoria ta… tu eşti gospodina… i-a răspuns tatăl său.

— O, vă rog, nu vă deranjaţi! a spus cu vioiciune Smolin. Eu aproape că nu beau…

— Aşa o fi? se miră Maiakin.

— Vă asigur! Uneori, un pahar, două, când sunt obosit, ori când nu mă simt bine… Nu înţeleg să beau vin de plăcere. Sunt alte lucruri mult mai vrednice de un om cult…

— Femeile, poate? l-a întrebat bătrânul făcându-i cu ochiul.

— Teatrul, cărţile, muzica!… i-a răspuns Smolin rece.

Auzindu-l, Liuba parcă înflorea de bucurie.

Bătrânul privi pe sub sprâncene la tânărul acesta plin de demnitate, surâse şiret şi deodată trânti:

— Eh, viaţa merge înainte! Mai de mult, căţelul se mulţumea cu o coajă, astăzi nu-i place nici caimacul… Scuzaţi-mă, stimate domn, pentru cuvintele acestea cam acre… totuşi cuvintele sunt foarte la locul lor! Nu se referă la dumneavoastră, vorbesc în general…

Liuba se făcuse palidă şi se uita la Smolin cu spaimă.

Acesta şedea liniştit, cerceta o solniţă veche în formă de corabie, lucrată în email, îşi sucea mustăţile, parcă nici n-ar fi auzit cuvintele bătrânului. Totuşi, privirea i se întunecase, buzele îi erau atât de strânse încât bărbia rasă îi ieşea îndărătnic înainte.

— Vasăzică, domnule viitor fabricant, continuă Maiakin, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, trei sute de mii de ruble şi afacerea va lua un avânt straşnic?

— Peste un an şi jumătate voi scoate primele mărfuri care mi se vor smulge cu mâini cu tot, i-a

răspuns Smolin cu încredere nezdruncinată, uitându-se rece şi dur în ochii bătrânului.

— Prin urmare: va fi firma „Smolin şi Maiakin" şi mai mult nimic. Aşa… crezi că nu-i târziu pentru mine să încep afaceri noi? Ce spui? Se presupune că pentru unul ca mine, sicriul de mult e gata, tu ce zici despre asta?

În loc de răspuns, Smolin a izbucnit într-un râs plin, dar indiferent şi rece:

— Lăsaţi asta…

Bătrânul tresărise la râsul lui, se dăduse puţin speriat înapoi. Apoi au tăcut tustrei.

— M-da-a… a reluat Maiakin, fără să-şi ridice capul aplecat mult în jos. Trebuie să mă mai gândesc asupra acestei chestiuni, trebuie să mă mai gândesc. Apoi, ridicându-şi capul, se uită ţintă la Liuba şi la Smolin şi, sculându-se de pe scaun, spuse ursuz şi grosolan: Mă duc la mine în cabinet, pentru un minut…

Îşi târa greu picioarele, mergea îndoit de şale, cu capul plecat…

Rămaşi singuri, tinerii au mai schimbat câteva fraze goale şi, simţind pe semne că asta îi îndepărtează unul de altul, au căzut într-a tăcere grea, stângace, plină de aşteptare. Liuba începuse să cureţe o portocală, cu o atenţie exagerată, Smolin îşi potrivi mustăţile, şi le netezi minuţios cu mâna stângă, se jucă cu cuţitul, apoi, o întrebă deodată, cu glas coborât:

— Vă rog să-mi iertaţi îndrăzneala, dar probabil că vă vine într-adevăr greu să staţi cu tatăl dumneavoastră… e un om de modă veche şi, scuzaţi-mă, cam dur!

Liuba a tresărit şi uitându-se cu recunoştinţă în priviri la omul acesta roşcat, i-a răspuns:

— Nu-i uşor, dar m-am deprins… Are, însă, şi merite…

— Fără îndoială, dar dumneata, tânără, frumoasă, cultă, cu ideile dumitale…

Zâmbea amabil şi compătimitor, glasul îi era atât de cald… În încăpere plutea o căldură care-ţi încălzea sufletul. În inima fetei s-aprindea tot mai viu o nădejde timidă de fericire…

XII

Foma era la Ejov şi asculta noutăţile din oraş din gura tovarăşului său. Ejov stătea pe masa încărcată cu gazete şi povestea bălăbănindu-şi picioarele:

— A început campania electorală, negustorimea pune candidatura naşului tău pentru locul de primar, dracul cel bătrân! E nemuritor… Probabil că are o sută cincizeci de ani! Pe fiică-sa o mărită cu Smolin, ţi-aminteşti de roşcatul acela? Se spune că ar fi om cumsecade. În vremurile de azi, chiar mizerabilii, dacă sunt deştepţi, sunt socotiţi oameni de treabă, fiindcă nu sunt oameni! Afrikaşka pozează în om cult, a şi reuşit să se bage în societatea cultă şi a luat locul de frunte. Dacă am judeca după mutră, pare să fie un şmecher de prima calitate, dar, după cum se vede, va juca un rol important, fiindcă are simţul măsurii. M-da-a, frate, Afrikaşka e liberal… Negustor liberal, asta-i combinaţie dintre lup şi porc…

— Să-i mănânce câinii! Ce am eu cu ei? Tu ce faci, bei mereu?

— De ce n-aş bea?

Ciufulit şi pe jumătate îmbrăcat, Ejov semăna cu o găină jumulită care abia ieşise din luptă şi încă nu-şi revenise din emoţia bătăliei.

— Beau pentru că am nevoie să-mi sting din când în când focul inimii. Dar tu, buştean verde, mocneşti?

— Trebuie să mă duc la bătrân, a spus Foma, încreţindu-şi faţa.

— Curaj!

— Nu prea vreau…

— Atunci, nu te duce!…

— Trebuie…

— Atunci, du-te!…

Foma era nemulţumit.

— Ce tot pălăvrăgeşti? Parcă ai fi într-adevăr vesel…

— Zău, sunt vesel! exclamă el, sărind jos de pe masă. Să fi văzut cum l-am mai scuturat aseară pe un domnişor la gazetă! Am auzit şi o anecdotă plină de înţelepciune: Câţiva oameni, stând pe malul mării, filosofau asupra vieţii. Un evreu le-a spus: „Domnilor! Pentru ce atâtea vorbe? Eu vă pot spune totul într-o singură frază: viaţa noastră nu face nici două parale, ca şi marea asta care urlă!…”

— Du-te încolo. La revedere!

— Du-te! Azi sunt bine dispus şi n-am chef să oftez cu tine, cu atât mai mult cu cât tu nu oftezi, ci grohăi.

Foma l-a lăsat cântând în gura mare:

Ia darabana-n mână ca inima să-ţi salte…

„Chiar că e o tobă…” gândi Foma enervat.

La Maiakin, i-a ieşit înainte Liuba. Era emoţionată şi înviorată. I-a spus repede:

— Tu? O, Doamne! Ce palid eşti… Cum ai slăbit… Se vede că duci o viaţă bună!

Faţa i se umpluse de grijă. Îi şoptea:

— Ah, Foma! Tu nu ştii… iată! Auzi? Sună! Poate-i el…

Apoi a fugit din cameră, lăsând în urmă-i un foşnet de mătase şi pe Foma uimit; acesta nici n-apucase s-o întrebe unde era naşul. Iakov Tarasovici era acasă; îmbrăcat în mare ţinută, cu haina lungă, cu decoraţiile pe piept, stătea în uşă,

cu mâinile desfăcute ţinându-se de uşori. Îl sfredelea pe Foma cu ochii lui verzi; simţindu-i privirea, Foma şi-a ridicat fruntea, ochii li s-au întâlnit.

— Bună ziua, domnul meu!… i-a spus bătrânul, cu mustrare. De unde binevoiţi a veni? Cine v-a supt grăsimea? Nu cumva porcul caută băltoacă şi Foma locul cel mai rău?

— N-aveţi alte cuvinte pentru mine? l-a întrebat Foma ursuz, privindu-l ţintă.

Dar, deodată, bătrânul a tresărit, picioarele au început să-i tremure, ochii-i clipeau des, mâinile i s-au înfipt în uşori. Foma s-a apropiat, crezând că i s-a făcut rău, însă Iakov Tarasovici i-a poruncit cu glas supărat:

— Dă-te la o parte!…

Foma s-a tras în lături şi s-a trezit lângă un om nu prea înalt, grăsuţ. Înclinându-se în faţa bătrânului, acesta spunea cu glas răguşit:

— Bună ziua, tată!

— Bună ziua, Taras Iakovlevici, bună ziua… i-a răspuns bătrânul fără să-şi ia mâinile de pe uşori şi zâmbi strâmb, picioarele îi tremurau.

Foma se trăsese mai la o parte, înlemnit de curiozitate.

Stând în uşă, Maiakin îşi legăna trupul slab, ţinându-se mereu de uşori şi se uita tăcut la Taras, cu capul plecat pe o parte. Acesta stătea în faţa lui cu capul sus, încruntându-şi sprâncenele ce-i umbreau ochii întunecaţi şi mari. Bărbuţa neagră şi ascuţită, mustăţile mici tresăreau pe faţa lui uscată, cu nas zgârcios ca al tatălui. În spatele lui, Foma a văzut-o pe Liuba, palidă, speriată, dar fericită; se uita la tatăl ei rugătoare şi părea gata să strige. Câteva clipe, toţi au tăcut nemişcaţi, striviţi de puterea simţămintelor. Apoi, tăcerea a fost întreruptă de glasul încet şi curios de uscat al lui Maiakin:

— Ai cam îmbătrânit, Taras…

Fiul a zâmbit tăcut, măsurându-l din cap până-n picioare.

Smulgându-şi mâinile de pe uşori, tatăl a pornit spre fiul său, însă s-a oprit deodată, încruntându-se. Atunci Maiakin a făcut un pas mare, a venit în faţa lui şi i-a întins mâna.

— Să ne sărutăm a rostit încet bătrânul.

S-au îmbrăţişat spasmodic, s-au sărutat puternic, apoi s-au îndepărtat unul de altul. Zbârciturile bătrânului tresăreau, faţa tânărului era nemişcată, aproape aspră. Liuba lăcrăma de bucurie. Foma se sucea stângaci pe scaun, simţind că i se taie respiraţia.

— Ei, copii! Voi sunteţi o rană pentru inimă, nu o bucurie! spunea tânguindu-se Iakov Tarasovici şi poate că aceste cuvinte l-au costat mult, pentru că îndată s-a înseninat, şi-a recăpătat curajul.

— Ei, te-ai muiat de bucurie! a strigat spre Liuba. Haide, găseşte ceva pentru noi… să ospătăm pe fiul rătăcitor! Tu, bătrânelule, ăi fi uitat ce fel de tată ai?

Taras Maiakin îşi cerceta părintele în tăcere, zâmbind gânditor. Eră îmbrăcat în nişte haine negre care-i scoteau şi mai mult la iveală părul şi barba căruntă…

— Haide, şezi! Spune-mi cum ai dus-o, ce ai făcut?… Unde te uiţi?… Acesta-i finul meu, Foma, fiul lui Ignat Gordeev. Ţi-aduci aminte de Ignat?

— Îmi amintesc de toate, i-a răspuns Taras.

— Oh, asta-i bine… dacă nu cumva te lauzi!… Eşti însurat?

— Sunt văduv…

— Copii ai?

— Am avut doi… au murit…

— Păcat… aş fi avut nepoţi…

— Pot să fumez?

— Cum să nu!… Vasăzică fumezi?…

— Dumitale nu-ţi plac?

— Pentru mine-i totuna… Dar socotesc că ţigara-i lucru boieresc… Am zis şi eu aşa, îmi vine-a râde… Eşti un bătrânel prezentabil, barba după moda din Apus, ţigară boierească în gură… Cine-o fi? E oare fiul meu? He-he-he!

Bătrânul l-a ghiontit peste umăr, dar s-a îndreptat îndată parcă s-ar fi speriat. Oare se bucură prea devreme, oare aşa trebuie să se poarte cu omul acesta aproape cărunt? Îl privea bănuitor, cu luare-aminte, drept în ochii mari, cu pungi galbene.

Taras îl privea cu blândeţe, şi-i spunea îngândurat, zâmbind cald:

— Tot aşa ai rămas cum te ţin minte: vesel, vioi… Aproape că nu te-ai schimbat deloc în vremea asta!…

Bătrânul se bătea cu pumnul în piept, ţanţoş.

— Eu n-am să mă schimb niciodată! Pentru că nu viaţa-i stăpână pe omul care-şi cunoaşte preţul!

— Oho! Ce mândru eşti!…

— Pesemne că semăn cu fiul meu! i-a răspuns bătrânul cu viclenie. Fiul meu, frate dragă, a tăcut din mândrie şaptesprezece ani…

— Asta s-a întâmplat fiindcă tatăl său nu voia să-l asculte, îi aminti Taras,

— Să lăsăm asta! Numai Dumnezeu ştie cine-i vinovat… El e drept şi-ţi va arăta, ai răbdare! Nu-i timpul să vorbim acum despre asta… Mai bine să-mi spui cu ce te-ai ocupat în anii aceştia? Cum ai nimerit la fabrica de sodă? Cum ai răzbit în viaţă?

— Povestea-i lungă, i-a răspuns Taras. Oftând şi scoţând rotocoale de fum, începu fără grabă: Când mi s-a dat voie să trăiesc liber, am intrat ca funcţionar la administratorii minelor de aur „Remezov”…

— Îi ştiu!… Sunt trei fraţi, îi cunosc pe toţi trei! Unul e monstru, al doilea prost şi al treilea un zgârcit…

— Am lucrat acolo timp de doi ani, după aceea m-am căsătorit cu fiica lui… povestea el cu glas

răguşit.

— Aşa… N-ai fost prost.

Taras tăcuse, pe gânduri. Bătrânul îi privea faţa tristă.

— Carevasăzică, cu nevasta ai trăit bine?… Ce să-i faci? Morţii cu morţii, viii cu viii!… Doar nu eşti aşa de bătrân… De mult eşti văduv?

— De trei ani…

— Dar la fabrica de sodă cum ai nimerit?

— E fabrica socrului meu…

— Aha… cât primeşti?…

— Aproape cinci mii…

— Te-ai învârtit! M-da-a! Uite ocnaşul!

Taras l-a privit hotărât, aspru.

— În legătură cu asta… de unde aţi scos că am fost la ocnă?

Mirarea bătrânului s-a transformat în bucurie.

— Cum… N-ai fost? Ei, bată-vă norocul! Vasăzică, cum aşa? Nu te supăra! Cine să mai priceapă? Am auzit de Siberia! Şi acolo se ştie că-i ocnă!

— Ca să se sfârşească o dată pentru totdeauna cu povestea asta, continuă Taras cu seriozitate şi convingere, lovindu-se cu palma peste genunchi, vă voi istorisi chiar acum cum s-au petrecut lucrurile. Am fost exilat în Siberia pe şase ani, şi-n tot timpul deportării am stat în districtul minier de pe Lena… La Moscova am stat în închisoare aproape nouă luni, asta-i totul…

— Aşa-a! Păi cum vine asta?… bâiguia Iakov Tarasovici fâstâcit şi fericit.

— Aici s-a răspândit zvonul acesta absurd…

— Cu adevărat absurd!

— Într-un rând, m-au pus într-o mare încurcătură…

— Ce spui? Cum aşa?

— Da… începusem nişte afaceri de-ale mele…

Foma, stând într-un colt, asculta cu atenţie convorbirea celor doi Maiakini şi se uita stăruitor la noul-venit, clipind nedumerit din ochi.

Aducându-şi aminte de atitudinea Liubei faţă de Taras, de istorisirile care-l însufleţiseră şi pe el, se aştepta să vadă în Taras ceva neobişnuit, fără asemănare cu oamenii de rând. Credea că Taras trebuie să vorbească într-un fel aparte, să se îmbrace altfel şi, în general, să nu semene cu oamenii. Or, în faţa lui stătea un om serios, îmbrăcat sobru, care semăna foarte mult cu tatăl său, deosebindu-se de el doar prin ţigară. Vorbea scurt, serios, despre lucruri obişnuite. Atunci unde era acel ceva deosebit? Acum de pildă, vorbea despre rentabilitatea producţiei de sodă. La ocnă n-a stat… minţise Liuba!

Aceasta intra mereu în încăpere; faţa-i strălucea de fericire şi se uita cu încântare la Taras, care era îmbrăcat cu un surtuc de postav gros, cu nasturi mari şi două buzunare pe părţi. Umbla numai în vârful picioarelor, întinzându-şi mereu gâtul spre fratele ei. Foma se uita la ea întrebător, dar Liuba nu-l lua în seamă, trecând mereu prin dreptul lui cu mâinile pline de farfurii şi sticle.

A intrat iar, tocmai când Taras povestea tatălui despre ocnă. A încremenit cu tablaua în mâinile întinse, ascultând tot ce spunea despre pedeapsa suferită. Apoi, s-a strecurat încet afară, fără să vadă privirea nedumerită şi ironică a lui Foma care sta gândindu-se la Taras şi era oarecum jignit că nimeni nu-i dă nicio atenţie şi că nimeni nu l-a privit măcar o dată. A încercat să mai asculte vorba celor doi Maiakini; deodată, a simţit că cineva îl apucă de umăr; el a tresărit şi a sărit în picioare, aproape dărâmându-l pe naşul său.

— Iată-l, priveşte-l! Ăsta-i Maiakin! L-au fiert în şapte cazane şi cu toate acestea e încă viu! Şi bogat! Ai înţeles? Şi-a croit drum singur, fără ajutor! Asta înseamnă Maiakin! Maiakin este omul care-şi ţine soarta în mâini. Ai înţeles? învaţă şi tu! Nu găseşti unul la o sută, caută-l într-o mie… Aşa să ştii: Maiakin e un om pe care nu-l poţi preface nici în drac, nici în înger, oricât l-ai suci…

Buimăcit de atacul vijelios, Foma s-a zăpăcit, nemaiştiind ce să răspundă la lauda asta zgomotoasă. Vedea că Taras îşi fumează liniştit ţigara, privindu-şi tatăl zâmbind. Faţa lui arăta o mulţumire îngăduitoare, avea în ţinută mândrie boierească şi ai fi zis că bucuria bătrânului îl distra…

Iar Iakov Tarasovici îi spunea lui Foma, îmboldindu-l cu degetul în piept:

— Eu nu-l cunosc pe fiul meu, el nu şi-a deschis sufletul faţă de mine şi poate că între noi e o deosebire atât de mare, că nici vulturul nu o poate trece în zbor şi nici dracul nu o va putea sări… Poate că sângele lui a fiert atât de mult, încât din sângele tatălui său n-a mai rămas niciun iz… şi, cu toate astea, el e un Maiakin! Şi asta am simţit-o deodată… o simt şi spun: „acum slobozeşte, Doamne, pe robul tău!…”

Bătrânul tremura de încântare, ca scuturat de friguri, şi parcă ţopăia stând în faţa lui Foma.

— Linişteşte-te, tată! i-a spus Taras, sculându-se încet de pe scaun şi apropiindu-se de el. Să stăm jos…

Apoi a zâmbit rece spre Foma, l-a luat pe tatăl său de braţ şi l-a dus până la masă…

— Cred în puterea sângelui! spunea Iakov Tarasovici. În sânge stă toată puterea! Tatăl meu îmi spunea: „Iaşka! tu eşti sângele meu adevărat!” Sângele Maiakinilor e gros şi nicio femeie nu-l va subţia… Dar nu bem şampanie? Bem? Spune-mi… vorbeşte-mi despre tine… cum e, acolo, în Siberia?

Şi din nou îşi pironi privirile iscoditoare asupra lui Taras, parcă speriat, înviorat de un gând. După câteva clipe, răspunsurile scurte dar chibzuite ale lui Taras i-au stârnit un alt văl de bucurie zgomotoasă. Foma asculta cu atenţie, stând liniştit în colţul lui.

— Minele de aur, se înţelege, sunt o afacere mare, spunea Taras, liniştit şi cu importanţă, dar o

afacere riscantă care cere un capital mare… E foarte rentabil să lucrezi cu indigenii. Comerţul cu ei, oricum ar fi, dă un procent enorm. E o afacere sigură… Dar plictisitoare. Nu-i nevoie de prea mult cap, fiindcă omul nu-şi poate arăta deşteptăciunea, mai ales dacă e un om cu iniţiative îndrăzneţe…

A intrat Liuba şi i-a poftit pe toţi în sufragerie. Când cei doi Maiakini au ieşit, Foma a tras-o pe Liuba de mânecă şi, după ce au rămas singuri, ea l-a întrebat repede:

— Ce vrei?

— Nimic!… i-a zâmbit Foma. Vreau să te întreb: eşti bucuroasă?

— Sigur că da!

— Dar de ce?

— Ce om ciudat eşti! i-a răspuns ea, privindu-l mirată. Nu vezi de ce?

— Vai de capul tău! tărăgănă Foma cu compătimire dispreţuitoare. Parcă din tatăl tău, din noi negustorii se poate naşte ceva bun? Iar tu, mă minţeai: Taras aşa, Taras pe dincolo! E un negustor, ca toţi negustorii… Are şi burtă de negustor…

Şi era mulţumit văzând că Liuba îşi muşca buzele, făcând feţe-feţe, indignată de cuvintele lui.

— Tu… Tu, Foma… rosti ea deodată, parcă înăbuşindu-se, şi deodată bătu din picior. Să nu mai îndrăzneşti să vorbeşti cu mine! Şi a adăugat din prag, întorcând spre el o privire plină de mânie: U-u, vrăjmaşule!

Foma râse. N-avea chef să stea la masă cu cei trei oameni fericiţi. Auzindu-le glasurile, râsul mulţumit, zgomotul de veselie, a înţeles că el, care avea o greutate pe. inimă, nu-şi are locul printre ei Şi nicăieri nu-şi are loc. Rămas singur în mijlocul încăperii, s-a hotărât să plece din casa unde oamenii se bucură. Ajuns în stradă, a simţit o durere în suflet. Maiakinii îi erau totuşi oamenii cei mai apropiaţi. Vedea faţa naşului luminată de

sclipirea plină de mulţumire a ochilor verzi, cu ridurile tremurând de emoţie.

„În întuneric, şi putregaiul luminează”, gândea el cu răutate. Revedea faţa liniştită şi serioasă a lui Taras, iar alături de el o vedea pe Liuba într-o pornire încordată spre el. Lucrul acesta trezea în el invidie şi tristeţe. „Cine-ar putea să se uite şi la mine aşa?”

S-a trezit din gânduri tocmai în port, pe mal, adus la realitate de glasurile oamenilor care munceau. Pretutindeni se duceau şi se cărau fel de fel de lucruri şi mărfuri; oamenii se mişcau grăbiţi şi îngrijoraţi, îndemnau caii şi strigau supăraţi unii la alţii, umplând strada cu o învălmăşeală fără rost şi ridicând un vuiet de muncă grăbită. Se frământau pe o fâşie îngustă de pământ pietruită, mărginită de o parte cu nişte case înalte, iar de cealaltă de malul abrupt al fluviului. Forfota clocotitoare îi făcea lui Foma impresia că ei se pregătesc să fugă de munca aceasta murdară în strâmtoare şi zgomot, că s-au adunat ca să fugă şi se grăbesc să sfârşească mai repede lucrul neterminat, care-i mai ţinea pe loc. La mal îi aşteptau vapoare mari, scoţând trâmbe de fum. Apa tulbure, ticsită de vase, plescăia încet şi jalnic, lovindu-se de mal, parcă s-ar fi rugat să i se dea şi ei o clipă de linişte şi odihnă.

De la unul dintre debarcadere se auzea de mult cântecul vesel *Dubinuşka.* Hamalii făceau o treabă care cerea mişcări repezi şi se îndemnau cântând în ritmul lor:

Colo-n crâşme negustorii
Beau tot vinuri de podgorii…

Solistul cânta şi întregul grup îl însoţea:

Hei, mai zi, mai zi-i, fârtate!

Iar vocile de bas răsunau puternic:

He-ei rup…

şi-i secondau tenorii:

He-ei rup…

Ascultând cântecul, Foma s-a îndreptat spre debarcader. Acolo hamalii aşezaţi pe două rânduri scoteau cu ajutorul unor frânghii nişte butoaie mari din cala vaporului. Murdari, îmbrăcaţi în nişte cămăşi roşii, desfăcute la piept, cu mănuşi, cu mânecile suflecate până la cot, stăteau deasupra calei, glumind. Trăgeau de odgoane, toţi deodată, după tactul cântecului:

Iar gâtlejul de sărac
N-are votcă nici de leac…

Şi întregul grup cânta apoi cu glas tare, oftatul ieşea deodată, ca dintr-un singur piept:

Hei, mai zi, mai zi-i, fârtate!

Foma se uita cu plăcere la munca asta armonioasă ca o muzică. Feţele mânjite ale hamalilor zâmbeau senin, munca era uşoară şi cu spor, solistul era la înălţime. Foma se gândea cât de plăcut trebuie să fie lucrul cu nişte tovarăşi buni, în tactul cântecului vesel, să oboseşti muncind, să bei un pahar de rachiu, să mănânci un borş gras, pregătit de mama sprintenă şi vioaie a artelului…

— Mai iute, băieţi, mai iute! se auzi lângă el un glas răguşit şi respingător.

Foma s-a întors. Un om gras, cu o burtă mare, lovea cu bastonul în puntea pontonului, uitându-se la hamali cu nişte ochi mici. Faţa şi gâtul îi erau asudate, se ştergea mereu cu mâna stângă şi răsufla atât de greu, de parcă urca un munte.

Foma gândea privindu-l duşmănos: „Oamenii lucrează şi el asudă… Iar eu sunt şi mai rău ca dânsul…”

Din orice imagine îi apărea îndată gândul sâcâitor despre incapacitatea lui de a trăi. Tot ce-i atrăgea atenţia, avea pentru el ceva jignitor şi jignirea asta îi apăsa pieptul.

Seara, s-a dus iar la Maiakini. Bătrânul nu era acasă, iar Liuba şi cu fratele ei beau ceai în sufragerie. Apropiindu-se de uşă, Foma a auzit glasul răguşit al lui Taras:

— Ce-l face pe tata să se ocupe de dânsul?

A tăcut însă cum l-a văzut pe Foma şi i-a aruncat o privire cercetătoare şi serioasă. Pe faţa Liubei s-a arătat jena şi, parcă cerându-şi scuze, i-a spus lui Foma:

— A! Tu eşti…

„Despre mine vorbeau!” a înţeles Foma şi s-a aşezat la masă.

Taras şi-a întors privirea de la el şi s-a aşezat mai adânc în fotoliu. A urmat o tăcere stânjenitoare, ca de un minut, care-i făcu plăcere lui Foma.

— Ai să te duci la masă? l-a întrebat Liuba în cele din urmă.

— La care masă?

— Nu ştii? Kononov face o sfeştanie la vaporul cel nou… Are să fie şi o slujbă religioasă, iar după asta, vor pleca toţi în sus, pe Volga…

— Pe mine nu m-au invitat.

— N-a invitat pe nimeni în mod special… a făcut invitaţiile la bursă. Cine doreşte să-l onoreze, să poftească!

— Nu doresc…

— Da? Ai grijă, are să fie o petrecere grandioasă… a spus Liuba, privindu-l pieziş.

— Eu, dacă vreau, pot să mă îmbăt şi cu banii mei…

— Ştiu! a răspuns ea, dând cu tâlc din cap.

Taras îi privea pe sub sprânceană, jucându-se cu o linguriţă, învârtind-o printre degete.

— Dar unde-i naşul?

— A plecat la bancă… Astăzi au şedinţă… Vor fi alegerile…

— Îl vor alege din nou?

— Bineînţeles…

Vorba s-a întrerupt iar. Taras şi-a băut ceaiul, liniştit, cu înghiţituri mari şi în tăcere, apoi a împins paharul zâmbind spre soră-sa. Ea i-a răspuns la zâmbet bucuroasă şi fericită, a luat paharul şi a început să-l spele cu râvnă. După aceea, faţa ei deveni încordată, atentă; îl întrebă pe Taras, încet, cu pioşenie:

— Putem vorbi mai departe?

— Poftim!

— Ai spus – poate n-am înţeles – cum vine asta? Eu te-am întrebat dacă toate acestea – utopii după tine – sunt imposibile… sunt nişte iluzii… atunci ce-i rămâne omului, dacă viaţa nu-l mulţumeşte?

Îl privea ţintă, cu o aşteptare încordată în priviri. El s-a foit în fotoliu şi, plecându-şi capul, i-a răspuns liniştit şi convingător:

— Trebuie să ne dăm seama de unde provine nemulţumirea faţă de viaţă. Ea poate veni din neştiinţa de a munci, din lipsa de respect pentru muncă, sau dintr-o apreciere greşită a puterilor proprii… Nenorocirea celor mai mulţi oameni stă în faptul că se socotesc mai capabili decât sunt în realitate… De fapt, oamenilor nu li se cere prea mult: fiecare trebuia să-şi aleagă o muncă după puterile lui şi s-o ducă la capăt cât mai bine… Trebuie să-ţi placă ceea ce faci şi atunci munca, fie ea chiar cea mai brută; se poate ridica până la creaţie… Un scaun făcut cu plăcere va fi totdeauna bun, frumos şi durabil… Aşa-i în toate… Citeşte-l pe Smiles{17} – nu l-ai citit? O carte foarte bună şi sănătoasă… Citeşte *Bucuriile vieţii,* de Lubbock{18}. Să ştii că, în general, englezii sunt naţia cea mai aptă pentru muncă, ceea ce explică succesul atât de

uimitor în domeniul industriei şi comerţului. La dânşii, munca e aproape un cult. Gradul de cultură e în raport direct cu dragostea de muncă… Şi cu cât cultura e mai înaltă; cu atât sunt mai adânc satisfăcute nevoile oamenilor şi piedicile în calea viitoarei dezvoltări a necesităţilor omului sunt cu atât mai puţine. Fericirea cea mai deplină stă în împlinirea trebuinţelor omului… Iată, după cum vezi, fericirea omului e condiţionată de atitudinea lui faţă de muncă…

Taras Maiakin vorbea atât de încet şi tărăgănat, de parcă se plictisise şi îi era neplăcut, să vorbească. Iar Liuba, cu sprâncenele încruntate, întinsă toată spre el, îi asculta vorbele lacomă, gata de a primi şi absoarbe cu sufletul ei orice.

— Dar dacă unui om nu-i place nimic? vorbi Foma.

— Ce anume nu-i place? îl întrebă Maiakin fără să-l privească.

Foma s-a aplecat, s-a rezemat cu mâinile de masă şi a continuat să se explice:

— Totul, nimic nu-i e pe plac… afacerile… munca… oamenii… Dacă eu, să zicem, văd că totul nu-i decât o înşelăciune… Nu sunt afaceri, ci, aşa, o umplutură… Astupăm golul din suflet… Unii lucrează, alţii asudă numai poruncind… dar primesc pentru asta mai mult… de ce aşa?

— Nu-ţi pot înţelege gândul! i-a spus Taras, după ce Foma s-a oprit, simţind privirea dispreţuitoare şi supărată a Liubei.

— Nu înţelegi? a reluat Foma şi-l privea zâmbind. Să zicem aşa: un om merge cu luntrea pe un râu… Luntrea poate că e bună dar sub ea e totuşi o mare adâncime… Luntrea-i solidă… dar dacă omul simte sub dânsul adâncimea întunecată… nicio luntre nu-l poate salva…

Taras îl privea calm şi indiferent, tăcea şi bătea încet cu degetele în masă. Liuba se sucea pe scaun neliniştită. Pendula număra secundele, ticăind scurt, parcă oftând. Inima lui Foma bătea şi ea

încet şi greu, parcă simţind că nimeni nu-i va răspunde cu vorbe calde la nedumeririle apăsătoare.

— Munca nu-i totul pentru om… spunea Foma, mai mult pentru sine. Nu e adevărat că-n muncă găsim o justificare… Unii oameni nu fac nimic o viaţă întreagă, nu muncesc, dar o duc mai bine decât cei ce lucrează… De ce? Iar cei ce muncesc sunt ca nişte cai nenorociţi! Îi călăresc, ei rabdă, şi mai mult nimic! Dar ei au ce răspunde în faţa lui Dumnezeu… Când îi va întreba: „Voi pentru ce aţi trăit?” ei vor răspunde: „N-am avut vreme să ne gândim la asta… noi am muncit toată viaţa!” Dar eu ce justificare am? Şi toţi oamenii care poruncesc, cum se vor justifica? Pentru ce au trăit? Eu, însă, cred că fiecare om trebuie să ştie neapărat pentru ce trăieşte! A tăcut, apoi dându-şi capul pe spate a reluat cu glas surd: Oare omul se naşte numai ca să muncească, s-adune bani, să-şi clădească o casă, să facă copii şi să moară? Nu se poate! Viaţa înseamnă totuşi ceva… Omul se naşte, trăieşte, moare, pentru ce? Trebuie să judecăm – pentru ce trăim? Viaţa noastră n-are niciun sens… Apoi, nu-i egalitate!… Asta se vede dintr-odată. Unii sunt bogaţi, au avere cât pentru o mie de oameni… trăiesc fără să muncească… alţii, o viaţă întreagă îşi rup oasele muncind şi n-au nicio leţcaie… Cu toate acestea, deosebirea dintre oameni e prea mică… Unul n-are nici pantaloni, dar judecă de parcă ar fi îmbrăcat în mătase…

Foma, năpădit de gânduri, ar fi continuat să şi le expună, dar Taras s-a ridicat de la masă, împingând fotoliul, şi, oftând, a spus încet:

— Nu, mulţumesc!… Nu mai vreau.

Foma s-a întrerupt brusc, a ridicat din umeri şi s-a uitat la Liuba zâmbind zeflemitor.

— De unde ai luat filosofia asta? l-a întrebat ea sec, cu neîncredere.

— Asta nu-i filosofie… Asta-i o năpastă! Deschide ochii, priveşte în jur, şi toate îţi vor intra

în cap singure…

— Apropo, Liuba, ia aminte, i-a spus Taras, stând cu spatele spre masă şi uitându-se la pendulă, pesimismul e cu totul străin de rasa anglo-saxonă. Ceea ce numim pesimismul lui Swift şi al lui Byron nu-i decât un protest arzător, muşcător, împotriva imperfecţiunii omului şi a vieţii… Dar un pesimism calm, raţional şi pasiv nu întâlneşti la dânşii…

Mai pe urmă, parcă amintindu-şi de Foma, s-a întors spre dânsul, şi-a dus mâinile la spate şi dând din picior, vorbi:

— Dumneata ai ridicat chestiuni foarte importante. Unii le consideră copilării… dacă ele te preocupă în mod serios, atunci trebuie să citeşti… În cărţi vei găsi multe idei preţioase asupra rostului vieţii… Citeşti ceva?

— Nu! i-a răspuns scurt Foma. Nu-mi place…

— Şi cu toate acestea, cărţile ar putea să te ajute întrucâtva… a mai adăugat Taras şi un zâmbet îi lunecă pe buze.

— Dacă oamenii nu mă pot ajuta în gândurile mele, cărţile nici atâta! rosti Foma posomorât.

Foma începu să se plictisească cu acest om nepăsător; ar fi vrut să plece, dar în acelaşi timp, ar fi vrut să-i spună Liubei ceva jignitor despre fratele ei şi aştepta ca acesta să iasă din încăpere. Liuba spăla vasele, faţa îi era îngândurată şi concentrată, mâinile i se mişcau fără vlagă. Taras se plimba, se oprea în faţa vitrinei cu argintării, fluiera, bătea cu degetele în sticlă şi cerceta lucrurile micşorându-şi ochii. Foma a surprins privirile întrebătoare, neprietenoase şi nerăbdătoare ale fetei şi a înţeles că o stinghereşte.

— Am să dorm la voi… i-a spus el zâmbind. Trebuie să vorbesc cu naşul. Apoi mi-e şi urât singur acasă…

— Atunci du-te şi spune-i Marfuşei să-ţi pregătească patul în camera din colţ… l-a sfătuit Liuba.

— Mă duc…

Cum a ieşit din sufragerie, l-a şi auzit pe Taras întrebând-o pe soră-sa ceva, încet.

„Vorbesc despre mine, gândi Foma, şi deodată îl fulgeră un gând urât: S-ascult ce vorbesc oamenii deştepţi…”

A trecut încetişor în altă încăpere, vecină cu sufrageria. Acolo era întuneric; prin uşa întredeschisă se strecura numai o fâşie îngustă de lumină, care se aşternuse pe duşumeaua întunecată. Foma s-a apropiat de uşă, încet, cu sufletul la gură…

— Dificil om… s-a auzit glasul lui Taras.

— Tot timpul s-a ţinut de chefuri… s-auzea glasul încet al Liubei. Şi-a făcut de cap… îngrozitor! A început-o aşa, deodată… La început, l-a bătut pe ginerele viceguvernatorului… Tata a avut mult de furcă până a înăbuşit scandalul. Noroc că cel bătut era un om cu reputaţie proastă… Totuşi, pe tata l-a costat peste două mii de ruble afacerea asta… Şi în timp ce tata umbla să înăbuşe primul scandal, Foma era să înece în Volga o întreagă societate!

— Ce monstru! Şi încă se mai ocupă de problemele rostului vieţii…

— Altă dată era pe vapor, împreună cu o ceată de cheflii de aceeaşi teapă cu el şi deodată le-a spus: „Rugaţi-vă lui Dumnezeu. Am să vă arunc pe toţi în apă!” E grozav de voinic… Aceia au început să strige… Dar el le-a spus: „Vreau să-mi servesc patria, vreau să curăţ pământul de nişte oameni de nimic…”

— Asta-i o glumă spirituală!

— E un om groaznic! Câte ieşiri sălbatice a avut în ultimii ani… Câţi bani n-a cheltuit!

— Spune-mi, în ce condiţii, îi conduce tata afacerile? Nu ştii?

— Nu ştiu! Are procură generală… Dar de ce?

— Aşa… E o întreprindere serioasă… Desigur că e organizată ruseşte – groaznic, cu toate acestea

e o întreprindere minunată! Dacă te-ai ocupa de dânsa cum se cuvine…

— Foma nu face absolut nimic… Totul e în mâinile tatii…

— Da?

— Ştii, uneori îmi pare că înclinaţia lui spre meditare şi cuvintele îi sunt sincere şi că poate fi un om foarte cumsecade! Numai că nu pot împăca viaţa lui scandaloasă cu vorbele şi cugetările…

— Dar nici nu merită să te îngrijeşti de asta… Un neisprăvit şi un leneş care-şi caută o justificare a lenei…

— Nu, vezi tu, uneori e ca un copil…

— Dar ţi-am spus: e un neisprăvit. Face să vorbim atât despre un sălbatic şi un incult, care vrea să rămână sălbatic şi incult? Nu vezi? Judecă la fel cu ursul din fabulă, care îndoia hulubele…

— Prea eşti aspru…

— Da, sunt aspru! Asta o cer oamenii… Noi, ruşii, suntem toţi nişte nesăbuiţi… Noroc că viaţa-i alcătuită în aşa fel încât, vrând-nevrând, ne dăm cu încetul după lume, ne disciplinăm… Iluziile sunt pentru fete şi băieţi, pentru oamenii serioşi sunt afacerile serioase…

— Uneori mi-e tare milă de Foma… Ce se va alege din el?

— Nu se va alege nimic deosebit: nici bun, nici rău… Îşi va cheltui banii, se va ruina… Dă-l încolo! Oameni ca dânsul se întâlnesc rar în ziua de azi. Acum până şi negustorii au înţeles nevoia cărţii… Dar el, fratele tău de lapte, o să piară…

— Aşa e, boierule! a rostit Foma, ivindu-se în prag. Palid, cu sprâncenele încruntate, cu gura strâmbată, se uită ţintă la Taras şi vorbi surd: E drept! Mă voi pierde şi amin! Numai de m-aş pierde cât mai repede…

Liuba a sărit de pe scaun înspăimântată şi a fugit spre Taras, care sta calm în mijlocul încăperii cu mâinile în buzunare.

— Foma! Ah, ce ruşine! Ai ascultat la uşă, ah, Foma! spunea încurcată Liuba.

— Taci, oaie ce eşti!

— M-da, nu-i frumos să asculţi la uşă! a adăugat Taras fără să-şi ia privirea dispreţuitoare de la Foma.

— Las' să fie urât! răspunse el, dând din mână. Dar ce vină am eu, dacă nu poţi auzi adevărul decât de după uşi?

— Pleacă, Foma! Te rog! îl ruga Liuba, lipindu-se de fratele său.

— Poate vreţi să-mi spuneţi ceva? l-a întrebat Taras liniştit.

— Eu? Ce-aş putea să vă spun? Nu pot spune nimic!… Numai dumneavoastră, numai dumneavoastră puteţi totul…

— Vasăzică, n-aveţi nimic de vorbit cu mine? întrebă Taras din nou.

— Nimic.

— Asta-mi face plăcere… Şi Taras s-a întors spre Liuba. Cum crezi, tata va veni repede?

Foma îl privea şi simţea pentru el ceva ce semăna a respect; a ieşit apoi tiptil din casă. Nu voia să plece la casa lui, mare şi pustie, unde fiecare pas trezea un ecou răsunător; a ieşit în strada învăluită în amurgul cenuşiu şi trist de toamnă târzie. Se gândea la Taras Maiakin: „E dârz… Seamănă cu tatăl său… nu se repede însă ca dânsul… Probabil că-i tot aşa de hrăpăreţ… Şi Liuba îl socotea aproape un sfânt, proasta! Cum mă mai descânta! Judecătorul… Ea e bună cu mine!"

Dar toate gândurile astea nu-i trezeau nici supărare faţă de Taras şi nici simpatie faţă de Liuba.

Trăpaşul naşului său a trecut în fugă pe lângă el. Foma a zărit figura măruntă a lui Maiakin, dar nici el n-a trezit nimic în sufletul său. Un fanaragiu i-a luat-o înainte, în fugă, şi-a potrivit scara şi s-a suit pe ea. Însă scara a alunecat sub greutatea lui şi

fanaragiul a îmbrăţişat stâlpul, înjurând straşnic. O fată l-a atins pe Foma în coastă cu o boccea.

— Vai, scuzaţi… a rostit ea.

El s-a uitat la ea fără să-i răspundă. Din cer se cernea chiciură; picături mici de umezeală aproape nevăzute acopereau luminile felinarelor şi ferestrele magazinelor cu o pulbere cenuşie. Foma răsufla greu din pricina fulguielii.

„Oare să mă duc să dorm la Ejov? Să beau cu el?" gândea Foma şi s-a dus la Ejov, deşi nu voia să-l vadă şi nici să bea…

La Ejov şedea pe canapea un om cu părul zbârlit, îmbrăcat în cămaşă şi pantaloni cenuşii. Faţa-i neagră părea afumată, privirea îi era fixă, ochii răutăcioşi, iar pe buzele mari îi atârnau nişte mustăţi aspre ca de soldat. Şedea pe divan, cu picioarele strânse, cuprinse cu braţele lungi, iar bărbia şi-o sprijinea pe genunchi. Ejov sta aşezat cu picioarele peste braţul fotoliului. Pe masă, printre cărţi şi hârtii, era o sticlă cu votcă, în încăpere mirosea a peşte sărat.

— Hoinăreşti? l-a întrebat Ejov pe Foma, şi după aceea, arătându-l cu capul omului de pe divan, i-a spus: Gordeev!

— Krasnoşciokov… s-a prezentat acesta, cu glas tăios.

— Am venit să dorm la tine… a spus Foma către Ejov.

— Ei, şi ce-i cu asta? Vorbeşte mai departe, Vasili…

Krasnoşciokov l-a privit pe Foma pieziş, apoi a reluat cu glas scârţâit:

— După părerea mea, în zadar vă repeziţi asupra oamenilor proşti. Mazaniello[19] a fost un prost, dar ce a trebuit să facă a făcut cât se poate de bine. Şi un oarecare Winkelried[20], cu siguranţă, tot un prost… dar totuşi dacă nu şi-ar fi băgat în piept baionetele imperiale, elveţienii ar fi mâncat bătaie. Puţini proşti sunt de felul lui? Şi totuşi, sunt eroi. Omul deştept e fricos… Când trebuie să

lovească cu toată puterea în obstacol el se gândeşte: „Cum va fi şi ce va ieşi din asta? Nu care cumva să pier degeaba.” Şi stă în faţa piedicii, ca un stâlp… până crapă. Prostul e curajos! Se dă cu capul de perete, poc! Îşi sparge căpăţâna! Ei, şi ce-i cu asta? Capetele viţeilor nu-s scumpe… Dar dacă reuşeşte să facă o crăpătură în perete, cei deştepţi o lărgesc până fac o poartă prin care intră, şi apoi primesc toate onorurile!… Eh, Nikolai Matveici, bravura-i bună şi fără minte…

— Vorbeşti prostii, Vasili! i-a spus Ejov întinzându-i mâna.

— A, desigur! Aşa ceva nu-i de mine!… Totuşi, nu sunt orb şi de aceea văd: minte multă, folos puţin…

— Mai stai puţin!

— Nu pot. Azi sunt de serviciu. Şi aşa cred c-am întârziat… Voi veni mâine. Se poate?

— Vino! Te voi face praf…

— Asta vi-i meseria…

Şi Vasili s-a îndreptat, s-a ridicat de pe canapea, a apucat în laba lui mare şi neagră mâna mică, galbenă şi uscată a lui Ejov:

— Rămâneţi sănătoşi!

După aceea, făcând un semn din cap spre Foma, a ieşit pe uşă parcă pieziş.

— L-ai văzut? îl întrebă Ejov pe Foma, arătând cu capul spre uşa de după care se mai auzeau paşii grei.

— Ce fel de om e?

— E Vasea Krasnoşciokov, ajutor de mecanic… Ia pildă de la el: a început să înveţe carte la cincisprezece ani, iar până la douăzeci şi opt a citit atâtea cărţi bune, că nici dracul nu le mai ştie; ba pe deasupra a mai învăţat şi două limbi străine la perfecţie. Se va duce şi în străinătate…

— Pentru ce?

— Ca să înveţe, ca să vadă cum trăiesc oamenii pe acolo… Iar tu… te mucegăieşti…

— Bine a vorbit despre proşti! rosti Foma îngândurat.

— Nu ştiu, căci eu nu sunt prost…

— E bine zis! Omul prost trebuie să lucreze repede… Se năpusteşte… răstoarnă…

— Ai şi început a trăncăni! Mai bine mi-ai spune dacă-i adevărat că s-a întors feciorul lui Maiakin…

— Adevărat… De ce?

— Aşa!

— După mutra ta, văd că e ceva…

— Îl ştiu eu pe… băiatul acesta, am auzit de el… Seamănă cu tatăl său?

— E mai rotofei… mai serios… un om aşa de rece!

— Tu, măi frate, să fii cu ochii în patru! Căci or să te jumulească… Acest Taras mi l-a jumulit straşnic pe socrul său din Ekaterinburg…

— Las' să mă jumulească şi pe mine, dacă vrea. N-am să-i spun decât mulţumesc…

— Tot povestea veche? Ca să devii liber? Lasă asta! Pentru ce: ţi trebuie libertate? Ce-ai să faci cu ea? Nu eşti capabil de nimic, eşti un analfabet… Eu, dac-aş putea să mă descătuşez de nevoia de a bea rachiu şi a mânca pâine! Ejov sări în picioare şi, postându-se în faţa lui Foma, începu să vorbească cu glas ridicat, de parcă ar fi declamat: Eu mi-aş aduna rămăşiţele, sufletului sfâşiat şi cu tot sângele inimii mele aş scuipa în faţă pe intelectualii noştri, lua-i-ar dracu! Le-aş spune: „Viermilor! Voi sunteţi vlaga cea mai bună a ţării mele! Existenţa voastră e plătită cu sângele şi lacrimile zecilor de generaţii ale poporului rus! O, paraziţilor! Cât de scump plăteşte ţara pentru voi! Ce faceţi voi pentru ea în schimb? Aţi transformat voi lacrimile trecutului în perle? Ce aţi dat voi vieţii? Ce aţi făcut? V-aţi lăsat învinşi? Ce faceţi? Vă lăsaţi batjocoriţi…" Bătea furios din picioare, scrâşnea, se uita la Foma cu priviri arzătoare, pline de răutate, ca o fiară cuprinsă de furie. Le-aş

spune: „Voi gândiţi prea mult, dar sunteţi prea puţin deştepţi şi cu totul neputincioşi; sunteţi cu toţii nişte laşi! Inima vi-e plină de morală şi de intenţii bune, dar e caldă şi moale ca o saltea de puf, spiritul creator doarme somn adânc, liniştit, inima nu mai bate, ci numai se leagănă, încet ca un leagăn.” Muind degetul în sângele inimii mele, le-aş pune pe frunţi pecetea mustrărilor mele şi ei, săraci cu duhul, nenorociţi în mulţumirea lor de sine, ar suferi… O, de-abia atunci ar suferi! Biciul meu e subţire şi mâna tare! Iubesc prea mult ca să mai am şi milă! Acum ei nu sufăr, căci vorbesc prea mult, prea des, şi-şi strigă prea tare suferinţele. Mint! Adevărata suferinţă e mută, adevărata pasiune nu cunoaşte nicio îngrădire! Pasiuni, pasiuni! Oare când vor renaşte ele în inimile oamenilor? Suntem cu toţii nenorociţi, pentru că ne lipsesc pasiunile…

Şi Ejov se înecă şi începu să tuşească, tuşi mult timp alergând prin cameră şi gesticulând ca un nebun. S-a aşezat iar în faţa lui Foma, palid, cu ochii injectaţi de sânge. Răsufla greu, buzele îi tremurau lăsând să i se vadă dinţii mărunţi şi ascuţiţi. Cu părul scurt şi zbârlit, semăna cu un ghigorţ, scos din apă… Foma nu-l vedea prima oară în starea asta, şi, ca totdeauna, se molipsea şi el de înflăcărarea lui. Asculta în tăcere vorbele clocotitoare ale omuleţului acestuia fără a căuta să le cuprindă înţelesul, nevoind să ştie împotriva cui sunt îndreptate, absorbindu-le doar puterea. Cuvintele lui Ejov erau ca nişte stropi de apă clocotită, care-i încălzeau sufletul.

— Cunosc măsura puterilor mele, ştiu, îmi vor striga: „Taci!” Vor striga: „Astupă-ţi gura!” Vor spune-o cu tâlc, liniştit, în bătaie de joc… Vor vorbi de la înălţimea măririi lor… Îmi dau seama, sunt o biată păsărică, o, nu sunt privighetoare! Sunt un ignorant în comparaţie cu ei, nu sunt decât un biet foiletonist, un om care distrează publicul… Las’ să strige, las’ să mă întrerupă! Mă vor lovi cu

palma peste obraz, dar inima îmi va bate înainte. Iar eu le voi spune: „Da, sunt un incult! Şi primul meu avantaj faţă de voi e că nu cunosc niciun adevăr din cărţi, care să preţuiască pentru mine mai mult decât omul! Omul e universul, şi trebuie să trăiască în veci, căci el cuprinde în sine întreg universul, iar voi, pentru un cuvânt pe care nu totdeauna îl înţelegeţi, adesea vă bateţi, vă răniţi, vă împroşcaţi cu fiere, siluiţi conştiinţele… Pentru asta viaţa vă va cere o aspră socoteală, credeţi-mă; va veni furtuna care vă va mătura şi vă va spăla de pe pământ, aşa cum spală ploaia şi vântul pulberea de pe arbore!… În limba norodului e un singur cuvânt al cărui înţeles e limpede şi scump şi acest cuvânt sună aşa: libertate!”

— Zdrobeşte! urlă Foma, sărind de pe divan şi apucându-l de umeri. Îl privea cu nişte ochi strălucitori şi plini de tristeţe şi amărăciune; aproape gemea. O-oh, Nikolka… Milă mi-e de tine, dragul meu! Nici nu pot spune cât mi-e de milă…

— Ce-i?! Ce-i cu tine? strigă Ejov, respingându-l, surprins şi zăpăcit de pornirea neaşteptată şi de cuvintele lui ciudate.

— Of, măi frate! spunea Foma, cu glas coborât din care pricină părea mai convingător şi mai îngroşat. Eşti un suflet viu; de ce te prăpădeşti?

— Cine? Eu? Mă prăpădesc? Nu-i adevărat!

— Dragul meu! Tu nu vei spune nimănui nimic! N-ai cui spune! Cine te va auzi? Doar eu…

— Du-te la dracu! i-a strigat Ejov cu răutate, îndepărtându-se de el ca ars.

Dar Foma continuă convingător şi cu adâncă tristeţe:

— Vorbeşte! Vorbeşte-mi mie! Şi eu voi duce vorbele tale unde trebuie… Eu le înţeleg… şi ah, cum am să-i mai ard!… Aşteaptă! Va veni ea vremea!

— Pleacă! strigă Ejov isteric, lipindu-se cu spatele de perete.

Stătea pierdut, strivit şi furios, apărându-se de mâinile lui Foma întinse spre dânsul. În clipa aceea, uşa camerei s-a deschis şi în prag s-a ivit o femeie negricioasă. Faţa ei arăta răutate şi indignare, falca îi era legată cu o batistă. Şi-a repezit capul pe spate, a întins mâna spre Ejov, grăind cu glas sâsâit şi şuierător:

— Nikolai Matveici! Scuzaţi-mă, dar nu se mai poate! Nu mai pot îndura! Urlete de fiară, răgete… În fiecare zi, musafiri… vine poliţia… Nu, nu mai pot! Am şi eu nervi… Vă rog să-mi eliberaţi mâine camera!… Doar nu sunteţi în pustietate, în jurul dumneavoastră sunt oameni! Oamenii au nevoie de linişte… Am dureri de dinţi… Vă rog, chiar mâine…

Vorbea iute şi cele mai multe cuvinte i se pierdeau într-un fel de sâsâieli şi şuierături. Se înţelegeau doar vorbele pe care le pronunţa cu glas ţipător, enervat. Capetele basmalei, înnodate pe vârful capului, păreau nişte corniţe mici, care tremurau la fiecare mişcare a fălcilor. După ce i-a privit faţa enervată şi caraghioasă, Foma s-a aşezat pe divan. Ejov îşi freca fruntea şi o asculta cu încordare.

— Să ştiţi! strigă ea, de după uşă. Chiar mâine! Asta-i obrăznicie…

— Drace! a spus Ejov încet, uitându-se buimac în urma ei.

— M-da-a! Nu-i de glumit! rosti Foma privindu-l mirat.

Ejov s-a apropiat de masă, şi-a turnat o jumătate de pahar de votcă, l-a înghiţit şi s-a aşezat plecându-şi mult capul. Au tăcut aproape un minut. Apoi Foma vorbi încet şi sfios:

— Cum s-a întâmplat asta… nici n-am apucat să clipim din ochi şi iată ce a ieşit… a?

— Tu să taci! a început iar Ejov, încet, privindu-l pe Foma cu răutate şi sălbăticie. Tu să taci, luate-ar dracu… Culcă-te şi dormi!… Monstrule… Ce coşmar… Of!

L-a ameninţat cu pumnul. Pe urmă şi-a turnat iar votcă…

Peste câteva minute Foma era dezbrăcat şi culcat pe divan şi-l urmărea printre gene. Ejov sta nemişcat, parcă frânt în două, lângă masă. Se uita în duşumea şi buzele i se mişcau încet… Foma se mira, nu înţelegea de ce se supărase pe dânsul. Doar nu pentru că-l scoteau din casă. Ţipase şi el.

— O, drace! şoptea Ejov, scrâşnind.

Foma şi-a ridicat încetişor capul de pe pernă. Când Ejov şi-a întins din nou mâna spre sticlă oftând adânc şi tare, Foma i-a spus încet:

— Să mergem mai bine le vreun restaurant… încă nu-i târziu…

Ejov l-a privit cu un zâmbet straniu, apucându-şi capul cu mâinile.

— Îmbracă-te! i-a poruncit scurt, ridicându-se. Dar îmbracă-te mai repede… Buturugă afurisită!… a strigat cu răutate şi nerăbdare, văzând cât de încet şi stângaci se foieşte Foma pe canapea.

— Nu mai înjura!… îl rugă Foma, zâmbind împăciuitor… Face să te superi din pricina măcăitului unei babe?

Ejov l-a privit, a scuipat, şi a izbucnit în hohote puternice de râs.

XIII

— Sunt toţi aici? întreba Ilia Efimovici Kononov, stând la prora vaporului său nou şi cercetând cu ochi strălucitori mulţimea de oaspeţi. Mi se pare că au venit toţi!

Şi-a ridicat după aceea faţa grasă; roşie şi fericită, către căpitan, care se şi afla pe puntea de comandă, lângă portvoce:

— Dă-i drumul, Petruha!

— Gata!…

Căpitanul şi-a descoperit capul chel, a privit cerul, şi-a făcut semnul crucii, şi-a netezit barba neagră, lată, a tuşit şi a dat comanda:

— Înapoi! Încet!

Urmând exemplul căpitanului, oaspeţii au început a-şi face semnul crucii; şepcile şi jobenele se mişcau în aer ca un stol de păsări negre.

— Doamne, binecuvântează! spunea cu umilinţă Kononov.

— Ridică ancora! Înainte! comanda căpitanului.

Măreţul „Ilia Muromeţ” aruncă spre marginea debarcaderului un nour des de aburi albi parcă oftând, şi porni lin ca o lebădă, împotriva curentului.

— Ian te uită cum a mai pornit! spunea cu admiraţie consilierul comercial Lup Reznikov, un om înalt, slab, cu înfăţişare plăcută. Nicio smucitură! Ca o cucoană la dans…

— Leviatan! spunea cucernic Trofim Zubov, epitropul de la catedrală; un om ciupit de vărsat şi

adus de spate, cel mai mare cămătar din târg.

Ziua era cenuşie; cerul, acoperit cu nouri deşi de toamnă, dădea apelor o strălucire rece, plumburie. Vaporul proaspăt vopsit plutea strălucind pe fondul uniform al fluviului, ca o enormă pată lucitoare; fumul negru se ridica spre cer ca un nour greu. Alb, cu zbaturile roşu-deschis, vaporul tăia uşor, cu prora, apa rece, gonind-o spre maluri. Geamurile de la ferestrele rotunde ale bordului şi de la cabina căpitanului străluceau puternic, parcă zâmbeau cu mulţumire triumfătoare.

— Domnilor şi onorată adunare! striga Kononov, luându-şi pălăria din cap şi salutându-i plecat pe oaspeţi. Întrucât i-am dat, ca să zic aşa, lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu, daţi voie muzicii să-i dea cezarului ce-i ai cezarului! Şi fără să mai aştepte răspunsul musafirilor, cu mâna pâlnie strigă: Muzica! Să cânte: *Slăvit fie!*

Orchestra militară aflată înapoia maşinilor porni marşul.

Makar Bobrov, directorul băncii comerciale, fredona cu glas plăcut de bas, bătând tactul pe pântecele său enorm:

— Slăvit fie, slăvit fie; ţarul nostru rus, tra-ta-ta! Bum!

— Vă rog, domnilor, poftiţi la masă! Poftiţi! Gustaţi din ce a dat Dumnezeu… Vă rog respectuos… îi invita Kononov făcându-şi loc prin grupul strâns al musafirilor.

Erau ca la vreo treizeci de persoane, tot oameni de vază, fruntea negustorilor din oraş. Cei mai în vârstă, cheli şi cărunţi, erau îmbrăcaţi în surtuce, şepci şi cizme demodate. Dar aceştia erau puţini; predominau jobenele, ghetele şi jachetele moderne. Stăteau toţi grămadă, la prora vasului şi, cedând treptat invitaţiei lui Kononov, se îndreptau spre pupă, deasupra căreia erau întinse nişte prelate, unde erau aranjate mese cu gustări. Lup Reznikov mergea la braţ cu Maiakin căruia îi şoptea ceva la ureche, iar acesta asculta şi zâmbea

uşor. Foma, pe care naşul său îl adusese după multe stăruinţe, nu-şi găsise niciun tovarăş printre oaspeţii aceştia care nu-i plăceau, şi stătea retras, palid şi posac. În ultimele două zile băuse mult cu Ejov, şi acum simţea că-i crapă capul de mahmur ce era. Nu se simţea la largul lui în societatea asta atât de serioasă; vuietul glasurilor, tunetul muzicii şi zgomotul vaporului îl enervau.

Simţea o nevoie grozavă de a se drege şi nu-i dădea pace gândul: de ce naşul său a fost atât de prietenos azi cu el, de ce l-a adus aici, în societatea celor mai mari negustori din oraş? De ce a insistat, de ce l-a rugat atât de stăruitor să vină la *te-deum* şi la masa lui Kononov?

Sosise pe vapor tocmai în timpul slujbei religioase, stătuse mai la o parte şi tot timpul privise negustorii.

Toţi păstrau o tăcere cucernică, feţele le erau gânditoare, pline de evlavie, se rugau sârguitor, cu râvnă, oftau adânc, plecându-se şi ridicând umili ochii spre cer. Iar Foma, uitându-se ba la unul, ba la altul, îşi amintea tot ce ştia despre fiecare.

Iată, Lup Reznikov şi-a început cariera ca patron al unei case de toleranţă, îmbogăţindu-se deodată, nu se ştie cum. Se spune că l-ar fi sugrumat pe unul dintre clienţii lui, un siberian bogat… Zugov s-a ocupat în tinereţe de achiziţionarea firelor toarse de ţărani. A dat faliment de două ori… Kononov, acum douăzeci de ani, a fost dat în judecată pentru incendiere, iar în prezent e anchetat pentru că a deflorat o minoră. Odată cu dânsul, pentru a doua oară şi pentru aceeaşi vină, e tras la răspundere şi Zahar Kirillov Robustov, un negustor scurt, gros, cu faţa rotundă şi cu nişte ochi veseli, albaştri… Între oamenii aceştia nu era aproape niciunul despre care Foma să nu ştie ceva criminal.

Ştia că toţi invidiază succesul lui Kononov, care-şi măreşte în fiecare an numărul vapoarelor. Mulţi sunt certaţi între ei şi nu se cruţă unul pe

altul în lupta ce o dau ca negustori; fiecare ştie faptele urâte şi necinstite ale celuilalt… Dar acum, adunaţi în jurul lui Kononov, care era fericit şi victorios, s-au contopit într-o masă întunecată, strâns unită, care stă şi respiră ca un singur om, într-o tăcere încordată, înconjuraţi de ceva nevăzut dar sigur, de ceva care-l respinge pe Foma, trezindu-i un fel de timiditate.

„Nişte mincinoşi”… se gândea el, făcându-şi curaj.

Aceştia tuşeau încet, îşi făceau semnul crucii, oftau şi se închinau, formând în jurul preoţilor un zid strâns, stând neclintiţi şi tari ca nişte pietre mari şi negre.

„Se prefac!” îşi spunea Foma, în gând. Pavlin Guşcin, cel cocoşat şi chior, stătea chiar lângă dânsul; acesta lăsase pe drumuri nu demult pe copiii fratelui său, un dement; acum, şoptea, ridicându-şi spre cerul trist, singurul ochi:

— „Do-oamne! nici cu mânia Ta să mă mustri pre mine, nici cu iuţirea Ta să mă cerţi…”

Şi Foma simţea că omul acesta îl roagă pe Dumnezeu cu credinţă adâncă şi nestrămutată în mila lui.

— „Doamne, Dumnezeul părinţilor noştri, care ai poruncit robului tău Noe să-şi facă o corabie pentru mântuirea lumii… spunea cu glas adânc preotul, ridicând mâinile spre cer, „păzeşte şi acum corabia aceasta şi dă-i un înger bun, paşnic, şi pre cei ce voiesc a călători întru ea păzeşte-i…”

Toţi negustorii îşi făceau semnul crucii cu mişcări largi, şi feţele tuturor arătau un singur sentiment: credinţa în puterea rugăciunii…

Toate acestea s-au întipărit în mintea lui Foma, trezindu-i o nedumerire faţă de aceşti oameni care puteau crede atât de mult în mila lui Dumnezeu şi care, totuşi, erau atât de cruzi faţă de semenii lor…

Îl supăra tăria lor impunătoare şi unanima lor încredere în sine, feţele triumfătoare, glasurile tari şi râsul. S-au aşezat la masa încărcată cu gustări,

privind cu lăcomie şi admiraţie nisetrul enorm, împodobit cu verdeaţă, şi racii mari. Trofim Zubov, legându-şi şervetul la gât, privea peştele monstruos cu nişte ochi dulci şi fericiţi, spunând vecinului său, morarul Iona Iuşkov:

— Iona Nikiforâci! Ia te uită, parcă-i o balenă! S-ar potrivi ca o teacă persoanei dumitale… ce zici? Ai intra, ca un picior într-o cizmă, a? He-he!

Mic şi rotund, Iona întinsese cu băgare de seamă mâna scurtă spre vasul de argint cu icre moi, plescăia lacom din brize şi se uita chiorâş la sticlele din fata lui, temându-se să nu le răstoarne.

În faţa lui Kononov stătea pe nişte capre de lemn un butoiaş cu votcă veche, adus de el din Polonia. Într-o scoică mare, îmbrăcată în argint, se găseau stridii şi deasupra tuturor acestor bunătăţi se înălţa un pateu în formă de turn în diferite culori.

— Domnilor! Poftiţi! Luaţi ce vă place! striga Kononov. Am pus toate odată; luaţi ce doriţi… Sunt şi mâncări de-ale noastre, ruseşti, atât de scumpe nouă; sunt şi mâncări străine, aduse de peste graniţă… Le-am pus toate laolaltă! Aşa-i mai bine!… Să ia fiecare ce-i place! Cine doreşte stridii, scoici de acestea, a? Se zice că ar fi aduse din India…

Iar Zubov îi spunea lui Maiakin, cu care era vecin:

— Rugăciunea care se spune la „Sfinţirea corăbiilor” nu se potriveşte şi la sfinţirea unui remorcher sau vas fluvial, adică nu că nu se potriveşte, dar nu-i destul!… Un vas fluvial e şi locuinţă permanentă pentru echipaj şi deci poate fi socotit drept o casă. Ar trebui, prin urmare, în afară de rugăciunea care se spune la „Sfinţirea corăbiilor”, să se mai citească şi rugăciunea ce se cântă la „Sfinţirea caselor”… Tu ce bei?

— Eu nu sunt omul vinului, toarnă-mi rachiu de chimion!… i-a răspuns Iakov Tarasovici.

Foma stătea la coada mesei, printre nişte oameni modeşti şi timizi, simţind mereu privirile tăioase ale bătrânului aţintite asupra sa.

„Se teme să nu fac scandal…” gândea el.

— Fraţilor! s-a auzit deodată glasul răguşit al lui Iaşciurov, un proprietar de vapoare, respingător de gras. Eu nu pot fără scrumbie! Eu încep neapărat cu scrumbie… aşa-i felul meu!…

— Muzica! Să cânte: *Marşul persan!*

— Stai! Mai bine: *Slăvit fie!*

— Să-i zică: *Slăvit fie…*

Gemetele maşinilor, zgomotul zbaturilor contopite cu sunetele muzicii semănau cu vuietul sălbatic al unui viscol. Şuierul flautului, sunetele stridente ale clarinetelor, mugetul ursuz al başilor, bâzâitul tobei mici şi bubuitul celei mari se izbeau de zgomotele surde ale zbaturilor care spărgeau apa; toate se auzeau prin aer ca o furtună, acoperind larma glasurilor, încât vaporul părea urmărit de un vifor; oamenii trebuiau să ţipe cât îi ţineau gurile. Câteodată, s-auzea la maşini şuierul furios al aburilor; şi şuierul acela, furişat în haosul urletelor şi strigătelor, avea în el ceva mânios şi plin de dispreţ.

— Iar că ai refuzat să-mi girezi poliţa, n-am s-o uit nici în mormânt! striga cineva cu glas turbat.

— Ajunge! Aici ţi-ai găsit locul de răfuială? se auzi basul lui Bobrov.

— Fraţilor! Trebuie să începem cuvântările!

— Muzica! Linişte!

— Să vii la mine la bancă, acolo am să-ţi explic de ce nu ţi-am girat poliţa…

— Cuvântările! Linişte…

— Mu-uzica, o-opreşte!

— Să cânte: *În luncă!…*

— *Madame Angot!*[21]…

— Nu trebuie! Vă rugăm, Iakov Tarasovici…

— Asta se cheamă plăcintă de Strasbourg…

— Vă rugăm, vă rugăm!

— Plăcintă? Nu seamănă… dar cu toate acestea am să mănânc!…

— Tarasîci! Dă-i drumu'!…

— Fraţilor! Tare-i vesel! Zău!…

— Iar în *Frumoasa Elena*[22], ea, dragul meu, apare pe scenă aproape goală… a străpuns deodată prin zgomot glasul subţire şi înduioşat al lui Robustov.

— Staţi! Iacov l-a tras pe sfoară pe Isaac? Aha!

— Tarasîci! Haide, nu face mofturi!

— Linişte, domnilor! Iakov Tarasovici are cuvântul!

Şi, tocmai când se făcuse linişte, s-a auzit un glas puternic şi indignat:

— Şi când m-a pi-işcat o dată…

— În ce loc? întrebă Bobrov cu glasul lui gros.

A pornit un hohot de râs, dar s-a întrerupt repede, căci Iakov Tarasovici Maiakin se ridicase în picioare; tuşea şi-şi netezea chelia, se uita la toţi cu o privire serioasă care cerea atenţie.

— Ei, fraţilor, ciuliţi urechile! strigă Kononov mulţumit.

— Domnilor negustori! a început Maiakin zâmbind. Se află în limbajul oamenilor învăţaţi şi culţi un cuvânt străin, care se cheamă „cultură". Despre cuvântul acesta vă voi vorbi ca un om simplu ce sunt…

— Linişte!…

— Onoraţi oaspeţi! continuă Maiakin, ridicându-şi glasul. Se scrie mereu în ziare cum că noi, negustorii, suntem străini de cultură, că n-o dorim şi că n-o pricepem. Ni se zice oameni sălbatici… Ce-i aceea cultură? Ca om bătrân, mă simt jignit să aud asemenea vorbe şi de aceea m-am apucat o dată să cercetez acest cuvânt – ce înţeles are şi ce cuprinde. S-a întrerupt, a privit în jur şi a continuat răspicat zâmbind victorios: După cercetările mele am găsit că acest cuvânt înseamnă dragoste, dragoste înaltă pentru muncă şi ordine în viată. „Aha! m-am gândit eu. Înseamnă că om cult

este acel care iubeşte munca şi ordinea… cel care, în general, organizează viaţa, căruia îi place să trăiască şi cunoaşte preţul lui şi al vieţii… Bine!”

Iakov Tarasovici a tresărit deodată, ochii îi zâmbeau, zbârciturile de pe faţă i se strângeau spre buze, capul chel îi semăna cu o stea întunecată.

Atenţi şi tăcuţi, negustorii i se uitau drept în gură şi toate feţele erau încordate de atenţie. Încremeniseră toţi în poziţiile în care îi apucase cuvântarea.

— Dar dacă-i aşa, şi tocmai aşa trebuie tălmăcit acest cuvânt, dacă-i aşa, atunci oamenii care ne numesc inculţi şi sălbatici ne hulesc! Căci lor le place numai cuvântul, nu şi înţelesul lui, pe când noi iubim sensul cuvântului, îi iubim miezul, iubim viaţa, noi nu ei. Ei au îndrăgit numai gândul, noi acţiunea… Şi iată, domnilor negustori, un exemplu al culturii noastre, al dragostei de muncă: Volga! Măicuţa noastră bună! Ea poate întări cu fiecare strop cinstea noastră şi poate dezminţi toată hula ce ni s-aduce… Domnii mei, au trecut abia o sută de ani de când împăratul Petru cel Mare a lansat pe fluviu corăbii mari cu pânze, şi astăzi pe acest fluviu trec mii de vapoare… Cine le-a construit? Mujicul rus, un om cu totul neinstruit! Toate vapoarele acestea mari, toate şlepurile, ale cui sunt? Ale noastre! Cine le-a născocit? Noi! Aici, totul e al nostru, totul de aici e rodul mintii noastre, al priceperii ruse, al dragostei mari pentru muncă! Nimeni nu ne-a ajutat cu nimic! Noi singuri am stârpit hoţiile de pe Volga, noi singuri cu rublele noastre am tocmit drujinile[23] care se luptau cu bandiţii, am nimicit banditismul şi am dat drumul pe Volga, pe toată lungimea ei de mii de kilometri, la mii de vapoare şi alte felurite vase. Care oraş de pe Volga e cel mai frumos? Acela în care sunt cei mai mulţi negustori. Ale cui sunt cele mai bune case din oraşe? Ale negustorilor! Cine are mai multă grijă de săraci? Negustorul! El adună ban cu ban, face sute de mii şi apoi îi

dăruieşte! Cine a ridicat bisericile? Tot noi! Cine dă cei mai mulţi bani statului? Negustorii! Domnilor, numai nouă ni-i dragă munca de dragul muncii, din dragostea ce-o avem pentru făurirea vieţii, numai nouă ne place ordinea şi viaţa. Iar cine ne bârfeşte, acela vorbeşte… (aici Maiakin a rostit cu plăcere un cuvânt obscen) şi mai mult nimic! Bate vântul – salcia foşneşte, se opreşte vântul – tace şi salcia şi n-o să iasă din salcie nici hulube, nici mătură – e lemn fără folos! Din cauza zădărniciei vine şi zgomotul. Ce au făcut ei, judecătorii noştri, cu ce au înfrumuseţat ei viaţa? Nu ştim! Dar munca noastră se vede! Domnilor negustori, socotindu-vă oameni de frunte ai societăţii, cei mai muncitori şi mai îndrăgostiţi de munca voastră, văzând în voi oameni care au înfăptuit totul şi care pot să înfăptuiască totul, din toată inima, cu dragoste şi respect, ridic paharul în cinstea negustorimii ruse, vestită, tare sufleteşte şi muncitoare… Să trăiţi mulţi ani, pentru prosperitatea patriei, pentru mama noastră Rusia! Ura-a-a!

Strigătul lui pătrunzător, tremurător, a stârnit un urlet asurzitor, entuziast. Cu trupurile lor mari şi cărnoase, înfierbântaţi de vin şi de discurs, negustorii au început să se foiască, şi din mulţimea piepturilor a izbucnit un strigăt atât de unit, atât de puternic, încât părea că totul din jur se cutremură.

— Iakov, tu eşti trâmbiţa lui Dumnezeu! striga Zubov, întinzându-şi paharul spre Maiakin.

Şi toţi căutau să s-apropie de el, cu paharele în mână; răsturnau scaunele, împingeau mesele, sticlele zăngăneau şi cădeau, toţi erau însufleţiţi, bucuroşi, unii lăcrimau.

— Ce s-a spus aici? întrebă Kononov, apucându-l şi zgâlţâindu-l pe Robustov de umăr… Înţelegi? S-au spus vorbe mari!

— Vin’ să te sărut, Iakov!

— Să-l ridicăm în sus…

— Să cânte muzica…

— Fanfara! *Marşul persan…*

— Nu! Dă-o la dracu de muzică!

— Iată muzica! Ah, Maiakin!

— Fraţilor, puţini ne preţuiesc… dar suntem deştepţi!

— Minţi, Trofime!

— Iakov! Păcat că ai să mori curând, păcat! Nici n-am cuvinte să-ţi spun ce păcat!

— E-he, şi ce mai înmormântare o să aibă!

— Să strângem un capital, care să poarte numele lui Maiakin! Dau o mie de ruble!

— Taci! Aşteaptă!

— Domnilor, a început iar Iakov Tarasovici, tresărind tot, de aceea mai suntem noi oameni de frunte şi stăpâni adevăraţi în patria noastră, pentru că ne tragem din mujici!

— Aşa-i!

— Aşa-i! Maică preacurată! Halal moşneag!

— Lasă-l să vorbească…

— Noi suntem ruşi de baştină şi tot ce se trage din noi e cu adevărat rusesc, cel mai folositor, cel mai trebuincios…

— Ca de două ori doi…

— Simplu de tot!

— Înţelept ca şarpele!

— Şi blând ca…

— Uliul! Ha-ha!

Strânşi în jurul oratorului, negustorii îl priveau cu ochi unsuroşi şi nu-i mai puteau asculta cuvântarea în linişte, din cauza înflăcărării. Glasurile se făceau-una cu urletul maşinilor şi vuietul zbaturilor, pornind un tumult de sunete, acoperind glasul bătrânului. Unul răcnea extaziat:

— *Kamarinskaia*[24]!

— Toate acestea noi le-am făcut! strigă Iakov Tarasovici, arătând spre fluviu. Totul e al nostru. Noi am construit viaţa!

Deodată s-a auzit un glas puternic, dominând toată larma.

— A! Voi? Ah… şi a urmat o înjurătură mârşavă.

Toţi au auzit-o şi au tăcut o clipă, căutând să afle cine-i înjurase. Nu s-auzeau decât gemetele grele ale maşinilor şi scârţâitul lanţurilor de la cârmă…

— Cine latră? întrebă Kononov, încruntându-şi sprâncenele.

— Eh, nu se poate fără scandal! spunea Reznikov, oftând amărât.

Feţele negustorilor arătau nelinişte, curiozitate, mirare, mustrare şi toţi umblau fără rost. Numai Iakov Tarasovici stătea liniştit şi chiar mulţumit de cele ce se petreceau. Se ridicase în vârful picioarelor, îşi ţinea gâtul întins, uitându-se spre capătul mesei, şi ochii îi străluceau ciudat, parc-ar fi văzut acolo ceva care-l mulţumea.

— Gordeev… a spus încet Iona Iuşkov.

Toate capetele s-au întors în partea unde se uita Iakov Maiakin.

Acolo, sprijinit cu mâinile de masă, stătea Foma. Rânjea şi se uita tăcut la negustori cu ochii arzători larg deschişi. Falca de jos îi tremura, umerii îi tresăreau, degetele înfipte în marginea mesei zgâriau spasmodic faţa de masă; chipul lui cu priviri ca de fiară i-a făcut pe negustori să tacă pentru o clipă.

— Ce vă holbaţi aşa? i-a întrebat Foma, însoţindu-şi întrebarea cu o înjurătură straşnică.

— S-a îmbătat! a spus Bobrov clătinând din cap.

— De ce l-aţi invitat? întrebă încet Reznikov.

— Foma Ignatici! i-a spus grav Kononov. Nu trebuie să faci scandal… Dacă… cumva… ţi se învârteşte capul, du-te, frate, în linişte şi pace şi culcă-te în cabină! Culcă-te, dragul meu… şi…

— Taci tu! a răcnit Foma, ţintuindu-l cu ochii. Să nu vorbeşti cu mine. Nu sunt beat. Sunt mai treaz decât voi toţi. Ai înţeles?

— Dar, ian ascultă, drăguţă, pe tine cine te-a chemat aici? l-a întrebat Kononov, roşu de

supărare.

— Eu l-am adus! s-a auzit glasul lui Maiakin.

— Ei, atunci desigur… Scuzaţi, Foma Ignatici. Dar Iakov, cum l-ai adus, aşa să-l linişteşti… Că nu-i bine…

Foma tăcea şi zâmbea. Şi negustorii tăceau, uitându-se la el.

— Oh, Fomka! a strigat Maiakin. Iar îmi faci bătrâneţile de râs?…

— Naşule! a rânjit Foma. Încă n-am făcut nimic, prin urmare mustrările vin prea devreme… Nu sunt beat, n-am băut, am ascultat totul… Domnilor negustori! Îmi daţi voie să vă ţin şi eu o cuvântare? Iată, naşul meu stimat a vorbit… acum ascultaţi-l şi pe finul său…

— Ce cuvântare? l-a întrebat Reznikov. Pentru ce atâta vorbă? Ne-am adunat ca să petrecem…

— Mai bine lasă, Foma Ignatîci…

— Mai bine bea ceva…

— Hai să bem! Ah, Foma… eşti feciorul unui om cumsecade.

Foma s-a îndepărtat de masă şi, mereu zâmbind, asculta vorbele blânde şi împăciuitoare. Printre ei, el era cel mai tânăr şi cel mai frumos. Trupul lui zvelt, strâns într-o haină care-i venea bine, se deosebea din mulţimea asta de oameni pântecoşi şi graşi. Faţa lui smeadă, cu ochii mari, era limpede şi fragedă între feţele acelea roşii şi puhave. Îşi scosese pieptul înainte, îşi strânsese dinţii, şi-a dat poalele surtucului la o parte şi şi-a vârât mâinile în buzunare.

— Cu linguşiri şi giugiuleli n-o să-mi închideţi gura! a spus el hotărât şi ameninţător. Fie că mă veţi asculta fie că nu, eu tot voi vorbi… N-aveţi unde mă goni de aici… Şi a clătinat din cap, apoi şi-a îndreptat umerii şi a spus liniştit: Dar dacă cineva va îndrăzni să mă atingă măcar cu un deget, îl voi omorî! Jur pe Dumnezeul meu, că voi omorî atâţi câţi voi putea.

Pâlcul de oameni din faţa lui se clătină ca o tufă în bătaia vântului. S-auzi un murmur neliniştit. Faţa lui Foma se întunecase, ochii îi deveniseră rotunzi.

— S-a spus aici că voi aţi organizat viaţa… că voi aţi făurit lucruri bune şi adevărate.

Oftă adânc, apoi se uită la feţele din jur care se buhăiseră deodată de parcă s-ar fi umflat… Negustorii tăceau vârându-se unul în altul, cât mai strâns. În rândurile din urmă se auzea un glas bodogănind…

— Despre ce vorbeşte? A? Citeşte din ceva, ori spune din cap?

— O-o! Canaliilor! a strigat Foma. Ce aţi făcut voi? N-aţi zidit viaţă, ci închisoare… N-aţi făcut rânduială, aţi ferecat oamenii în lanţuri… Te înăbuşi, e prea strâmt, n-are cum se mişca niciun suflet viu!… Piere omul… Sunteţi nişte distrugători de suflete… Nu pricepeţi că trăiţi numai datorită răbdării celorlalţi oameni?

— Dar ce înseamnă asta? strigă Reznikov, indignat şi mânios, frângându-şi mâinile. Nu pot s-ascult astfel, de vorbe!…

— Gordeev! strigă Bobrov. Ia seama, vorbeşti prostii…

— Pentru o astfel de cuvântare, vai, vai! a adaus Zubov cu convingere.

— Taci!… urlă Foma, aspru, cu ochii înroşiţi deodată. Aţi început a grohăi…

— Domnilor, s-a auzit glasul liniştit şi prevestitor de rău al lui Maiakin, ca scârţâitul unei pile pe fier. Vă rog respectuos, nu vă împotriviţi! Lăsaţi-l să latre, lăsaţi-l să se distreze… Nu pierdeţi nimic ascultându-i vorbele…

— Vă mulţumim respectuos, dar asta nu se poate! strigă Iuşkov.

Alături de Foma stătea Smolin, care-i şoptea la ureche:

— Încetează, frate! Ai înnebunit, ce-i cu tine?

— Dă-te la o parte! i-a răspuns Foma hotărât, fulgerându-l cu o privire furioasă. Du-te la Maiakin, linguşeşte-l, poate-ţi cade vreun os!

Smolin s-a îndepărtat şuierând printre dinţi.

Unul câte unul, negustorii au început a se împrăştia pe vapor. Asta-l enervă pe Foma şi mai tare. Ar fi vrut să-i ferece pe loc cu vorbele lui, dar nu găsea în el cuvinte atât de puternice.

— Voi aţi făcut totul? striga el. Cine sunteţi voi? Nişte şarlatanii nişte hoţi…

Câţiva s-au întors spre dânsul, de parcă ar fi fost strigaţi.

— Kononov, curând vei fi judecat pentru fetiţă! Are să te osândească la ocnă, adio Ilia! Degeaba ai făcut atâtea vapoare… În Siberia te vor duce, cu un vapor al statului…

Kononov s-a lăsat pe scaun, faţa i s-a congestionat, tăcea şi ameninţa cu pumnul. Mai pe urmă a spus cu glas răguşit:

— Bine… bine… asta n-am s-o uit…

Foma i-a văzut faţa schimonosită, buzele tremurânde şi a înţeles care era arma cea mai puternică împotriva lor.

— Făuritorii vieţii! Guşcin, mai dai ceva de pomană nepoţilor? Dă-le măcar o copeică pe zi… destul ai furat de la ei… Bobrov! De ce ţi-ai pârât ibovnica, învinuind-o că te-a furat şi ai băgat-o în temniţă? Dacă te-ai săturat de ea, s-o fi dat fiului tău, tot s-a încurcat cu altă amantă de-a ta… A, n-ai ştiut! Eh, porc bătrân… Iar tu, Lup, mai deschide o casă veselă şi jupoaie-ţi clienţii, cum jupoi teiul de coajă… Pe urmă, au să te jupoaie şi pe tine dracii, ha-ha!… Cu mutra ta evlavioasă, e uşor să fii escroc!… Pe cine ai omorât atunci, Lup?

Foma vorbea, se întrerupea izbucnind în hohote de râs şi vedea că vorbele lui îşi ating ţinta. La început, când se adresa tuturor, ei îi întorceau spatele, se îndepărtau, strângându-se în grupuri şi se uitau la el, din depărtare, cum îi înfruntă, cu

priviri răutăcioase şi grele de dispreţ. Vedea pe feţele lor zâmbete şi simţea în fiecare mişcare a lor o sfidare. Înţelegea că vorbele lui, deşi îi înfurie, nu-i ating atât de adânc cum ar fi vrut el. Toate acestea îi domoleau mânia, şi el îşi dădea seamă cu amărăciune de nereuşita atacului… Dar de îndată ce a început a vorbi despre fiecare în parte, purtarea negustorilor s-a schimbat deodată,

Când Kononov s-a aşezat greoi pe scaun ca şi cum n-ar fi suportat greutatea cuvintelor aspre, Foma a văzut că pe feţele unora licăreau zâmbete răutăcioase şi usturătoare. Auzea chiar şoapte de aprobare şi de mirare:

— Da… îi atinge zdravăn!

Şoaptele, acelea l-au întărit şi a început să-şi arunce batjocurile şi înjurăturile cu multă siguranţă asupra celor ce îi cădeau sub ochi. Scotea gemete de bucurie, văzându-şi puterea cuvintelor. Ascultau toţi, tăcuţi şi atenţi. Câţiva se apropiaseră de el.

S-auzeau strigăte scurte de protest, nu prea tari, însă de câte ori Foma rostea numele cuiva, toţi tăceau, ascultau şi se uitau cu o bucurie ascunsă spre cel demascat.

Bobrov râdea oarecum jenat, dar ochii lui mici îl sfredeleau pe Foma ca nişte ace, iar Lup Reznikov da din mâini, sălta caraghios şi spunea gata să se înăbuşe:

— Vă pun martori… asta n-am s-o iert! Eu, la judecător. Ce înseamnă asta! Şi deodată a ţipat întinzând mâinile spre Foma: Să fie legat…

Foma a izbucnit în hohote de râs.

— Mincinosule! Adevărul nu poate fi legat!…

— Bine-e! a spus Kononov, cu glas tărăgănat, surd.

— Iată, domnilor, negustori! s-a auzit glasul lui Maiakin. Vă rog, admiraţi-l! Iată-l cum e!

Negustorii s-apropiau unul câte unul de Foma şi el le vedea pe faţă mânia, curiozitatea, bucuria plină de răutate şi teama… Unul dintre oamenii modeşti printre care şedea i-a şoptit:

— Bine le faci! Zi-i înainte! Acestea se vor lua în seamă.

— Robustov! striga Foma. De ce râzi? De ce te bucuri? Ai să înfrunţi şi tu ocna…

— Să-l ducă pe mal! urlă Robustov, sărind în picioare, iar Kononov porunci căpitanului:

— Înapoi! În oraş! La guvernator!…

— Asta-i pusă la cale anume… Cu un scop anumit… L-au pus la cale… L-au îmbătat, ca să aibă mai mult curaj… spunea altul, cu glas tremurat de enervare.

— Nu, asta-i o răscoală!

— Legaţi-l! Pur şi simplu legaţi-l!

Foma pusese mâna pe o sticlă de şampanie şi o învârtea prin aer.

— Veniţi încoace! Nu, pe semne că v-a fost dat să mă ascultaţi…

Şi a început din nou a-i striga pe nume şi a-i înjura cu o furie veselă; era nebun de bucurie, văzându-i cum se frământă şi se zvârcolesc sub loviturile cuvintelor lui. Murmurul de indignare se domolise iar. Oamenii pe care nu-i cunoştea îl priveau cu o lacomă curiozitate, aprobator, unii chiar bucuroşi şi miraţi. Un bătrân cărunt, mic, cu obraji roşii, cu ochi de şoarec, a spus deodată către negustorii jigniţi, cu un glas dulceag:

— Aceste cuvinte pornesc din conştiinţă! Nu-i nimic! Trebuie să răbdăm… E o înfruntare profetică!… Doar suntem păcătoşi!… La drept vorbind, noi preaaa…

L-au făcut să tacă, iar Zubov l-a şi împins de umeri. El s-a înclinat şi a dispărut în mulţime…

— Zubov! striga Foma. Câţi oameni ai lăsat pe drumuri? Îl vezi tu oare pe Ivan Petrov Miakinikov, care s-a spânzurat din pricina ta? E adevărat că furi la fiecare liturghie câte zece ruble din cutia milelor?

Neaşteptându-se la atac, Zubov a încremenit pe loc, cu mâna în sus. Pe urmă a scâncit ţopăind pe loc într-un fel straniu:

— Aha! Şi pe mine! Şi-i-i pe mi-ine? Furios, cu obrajii umflaţi, îl ameninţa cu pumnul, spunând rar, piţigăiat: Zise nebunul în inima sa: „Nu este Dumnezeu!…” Mă voi duce la arhiereu! Farmazonule! La ocnă!

Învălmăşeala de pe vapor creştea. Foma se uita la aceşti oameni îndârjiţi, zăpăciţi, jigniţi de el, i se părea că el e viteazul din poveste, ce omoară balaurii. Toţi se foiau, dădeau din mâini, vorbeau unul cu altul, unii aprinşi de mânie, alţii palizi, dar toţi la fel de neputincioşi de a opri ploaia de batjocuri.

— Mateloţii! striga Reznikov, scuturându-l de umăr pe Kononov. Ce-i asta, Ilia? Ne-ai poftit aici ca să fim batjocoriţi?

— Din pricina unui ţângău! ţipa Zubov.

În jurul lui Maiakin care clătina din cap cu răutate şi hotărâre se adunase un grup ce-i asculta vorbele spuse încet.

— Haide, Iakov începe! spunea tare Robustov. Noi toţi îţi vom fi martori. Dă-i drumul!

Iar pe deasupra vacarmului se auzea glasul puternic al lui Foma.

— Voi n-aţi organizat viaţa, ci aţi săpat o groapă pentru lături. Toate afacerile voastre au prăsit numai murdărie şi duhoare. Aveţi voi conştiinţă? Vă gândiţi voi la Dumnezeu? Banul e Dumnezeul vostru. Conştiinţa aţi alungat-o… Unde aţi gonit-o? Vampirilor! Trăiţi din truda altora… lucraţi cu braţele altora! Câţi oameni au plâns cu lacrimi de sânge de pe urma marilor voastre fapte! Ticăloşilor, nici iadul nu vă mai poate primi după faptele voastre… Nu în foc nestins, ci în noroi clocotitor veţi fi fierţi. Multe veacuri va trebui până să vă ispăşiţi păcatele…

Râdea tare, în hohote, îşi pusese mâinile în şolduri, se legăna, şi-şi ţinea capul sus.

În clipa aceea, câţiva oameni, s-aruncară deodată asupra lui, strângându-l între ei. S-a iscat o învălmăşeală…

— L-au prins! striga unul cu glas sugrumat.

— A-a? Ăştia-mi sunteţi? urla răguşit Foma.

Ca jumătate de minut, o grămadă mare de trupuri negre s-a vânzolit pe acelaşi loc, tropăind greu; s-auzeau glasuri înăbuşite:

— Trânteşte-l la pământ!

— Ţineţi-i mâinile… mâinile! O-o…

— De barbă?

— Să nu baţi, să nu îndrăzneşti să baţi…

— Gata!

— Dar voinic e!

L-au rostogolit spre bord, lângă peretele cabinei căpitanului; apoi îndepărtându-se, şi-au aranjat hainele, îşi ştergeau feţele de sudoare. Obosit de luptă, istovit de înfrângere, Foma stătea culcat, cu hainele rupte, murdărite, legat strâns de mâini şi de picioare cu nişte şervete.

Acum venise rândul lor să-şi bată joc. A început Zubov. S-a apropiat de el, l-a izbit cu piciorul în coastă şi l-a întrebat cu glas mieros, tresărind tot de plăcerea răzbunării:

— Ce-i, profetule! A venit vremea să guşti şi tu dulceaţa captivităţii Babilonului, he-he-he!

— Aşteaptă… i-a răspuns Foma răguşit, fără a-l privi. Aşteaptă… să mă odihnesc… Limba nu mi-aţi legat-o…

Dar îşi dădea seama că de acum înainte nu va mai putea face nimic şi nici nu va putea spune nimic, asta nu pentru că era legat, ci pentru că ceva se stinsese în el; simţea cum îl cuprinde pustiul şi întunericul…

Reznikov s-apropiase de Zubov, apoi, unul câte unul, s-au apropiat toţi… Bobrov, Kononov şi alţi câţiva s-au dus în cabina căpitanului împreună cu Iakov Maiakin, grăind încet.

Vaporul plutea spre oraş, cu toată viteza. Din pricina zdruncinului sticlele de pe mese tremurau şi zăngăneau şi Foma nu auzea decât acest sunet jalnic al sticlelor. O mulţime de oameni stăteau în

jurul lui şi-i spuneau fel de fel de vorbe jignitoare şi răutăcioase.

Dar el abia le zărea feţele, ca printr-o ceaţă; vorbele lor nu-l atingeau. Simţea cum din fundul sufletului îi creşte o durere amară şi, urmărind-o cum creşte, deşi nu-şi dădea încă seama ce e, simţea ceva trist şi umilitor.

— Ia gândeşte-te, şarlatanule! Ce ai făcut din tine? îi spunea, Reznikov. Ce viaţă ai să duci de-acum? Nimeni dintre noi nu şi-ar mai da pe tine nici scuipatul!

„Ce-am făcut eu?" se străduia Foma să înţeleagă. Negustorii stăteau în jurul lui ca o masă compactă şi întunecoasă.

— Da, spunea Iaşciurov, de-acum, Fomka, s-a sfârşit cu tine…

— Noi te… mormăi Zubov, încet.

— Dezlegaţi-mă!

— Mulţumim respectuos! Dar asta nu se poate!

— Chemaţi-l pe naşul meu…

Dar Iakov Maiakin venea singur. S-a apropiat de el, i-a aruncat o privire aspră şi a spus, oftând adânc:

— Eh, Foma!

— Porunceşte să mă dezlege! se ruga Foma, cu glas stins.

— Ca să mai faci scandal? Nu, mai stai culcat… i-a răspuns naşul.

— N-am să mai spun nicio vorbă! Jur! Dezlegaţi-mă; mi-e ruşine! Doar nu sunt beat…

— Juri că ai să te astâmperi? l-a întrebat Maiakin.

— Ah, Doamne! N-am să mai… gemea Foma.

I-au dezlegat picioarele, dar mâinile i le-au lăsat legate. Foma s-a ridicat, îi privea pe toţi cu un zâmbet jalnic.

— Aţi biruit… a rostit el, încet, stins.

— Noi vom birui totdeauna! i-a răspuns naşul, cu un zâmbet aspru.

Încovoiat, cu mâinile legate la spate, Foma s-a dus tăcut spre masă, fără a se uita la nimeni. Se făcuse mai mic, mai slab, părul zbârlit îi cădea pe frunte şi pe tâmple, cămaşa ruptă şi boţită îi ieşea de sub vestă, gulerul îi acoperea buzele. Îşi învârtea mereu capul, ca să-şi dea gulerul la loc, dar nu izbutea. Atunci s-a apropiat de el bătrânelul cu părul cărunt, i-a îndreptat gulerul, l-a privit drept în ochi şi i-a spus zâmbind:

— Trebuie să rabzi până la capăt…

Acum, faţă de Maiakin, oamenii care-şi bătuseră joc de Foma tăceau, se uitau întrebător la bătrân, plini de curiozitate, aşteptând parcă ceva de la el. Maiakin era liniştit, însă ochii îi luceau nu prea potrivit cu întâmplarea, căci erau prea senini.

— Daţi-mi votcă… le-a cerut Foma, aşezându-se la masă şi sprijinindu-se cu pieptul de marginea ei.

Trupul lui încovoiat era jalnic şi neputincios. Cei din jur vorbeau în şoaptă şi umblau cu băgare de seamă. Se uitau când la dânsul, când la Maiakin, care şedea în faţa lui. Bătrânul nu i-a dat votcă îndată. Mai întâi s-a uitat cu atenţie la el, apoi a turnat votca în pahar şi, în sfârşit, l-a dus tăcut la buzele lui Foma.

— Mai dă-mi! a cerut Foma după ce a supt votca.

— Destul! i-a răspuns Maiakin.

O clipă a domnit o tăcere desăvârşită, grea pentru toţi. S-apropiau de Foma încet, se înălţau în vârful picioarelor, întindeau gâtul să-l vadă.

— Ei, Fomka, îţi dai seama ce ai făcut? l-a întrebat Maiakin.

Îl întrebase încet, dar l-au auzit toţi.

Foma tăcea şi clătina din cap.

— Purtarea ta n-are iertare, nu! continuă Maiakin hotărât, ridicând glasul. Suntem creştini cu toţii, totuşi la noi nu poţi găsi iertare. Aşa să ştii…

Foma a ridicat capul şi a spus dus pe gânduri:

— Dar de dumneata, naşule, am uitat… aşa că n-ai auzit nimic din gura mea!

— Uitaţi-vă! strigă plin de amărăciune Maiakin, arătând cu mâna spre Foma. Vedeţi?

Se auzi un murmur surd de protest.

— De-acum e totuna! continuă oftând Foma. Totuna! Nimic… niciun folos n-a ieşit!…

Şi se plecă din nou peste masă.

— Dar ce voiai tu? l-a întrebat Maiakin cu asprime.

— Ce? şi Foma şi-a ridicat capul, s-a uitat la toţi negustorii, apoi a spus încet, zâmbind: Voiam să…

— Beţivule! Ticălosule!

— Eu nu sunt beat! s-a opus el posac. Am băut numai două păhăruţe… Eram treaz de-a binelea…

— Atunci, spunea Bobrov, înseamnă că ai dreptate Iakov Tarasovici! Nu e în toate minţile!…

— Eu? a întrebat Foma.

Dar vorbele nu i-au fost luate în seamă. Reznikov, Zubov şi Bobrov vorbeau încet, aplecaţi spre Maiakin.

Foma a auzit un cuvânt… „tutelă”.

— Sunt în toate minţile! le-a spus el, rezemându-se de speteaza scaunului şi privindu-i cu ochii tulburi. Îmi dau seama de ceea ce voiam să fac. Am vrut să spun adevărul… Am vrut să vă demasc…

Din nou l-a cuprins tulburarea, şi-a smucit brusc mâinile, încercând să şi le dezlege.

— Ehe! Aşteaptă! strigă Bobrov, înhăţându-l de umeri. Ţineţi-l!

— Ţineţi-mă! a răspuns Foma, cu glas plin de tristeţe şi amărăciune. Ţineţi-mă…

— Să stai liniştit! strigă aspru Maiakin.

Foma a tăcut. Tot ce săvârşise nu dăduse niciun rezultat, vorbele lui nu-i clintiseră pe negustori. Iată-i, îl înconjură toţi ca un grup compact şi el nu mai poate vedea din pricina lor nimic. Stau liniştiţi, puternici, şi se poartă cu el ca şi cum ar fi un tulburător al odihnei, şi toţi pun la cale ceva

împotriva lui. Se simţea strivit de masa asta întunecată de oameni deştepţi, plini de tărie sufletească. Părea străin, chiar pentru el însuşi; nu înţelegea ce le făcuse acestor oameni, nici pentru ce făcuse scandalul. Se simţea înjosit şi-i era ruşine de el, faţă de sine însuşi. Simţea o mâncărime în gât şi în piept, i se părea că o pulbere îi acoperise inima şi ea se zbătea greoi şi inegal.

— Am vrut să vă spun adevărul… repeta Foma, rar, pe gânduri, fără să privească la nimeni.

— Prostule! i-a răspuns Maiakin cu dispreţ. Ce adevăr poţi tu să spui? Ce ştii tu?

— Inima mea suferea de multă vreme… simţeam adevărul!

Şi cineva i-a răspuns:

— Se vede după vorbe că i s-au tulburat minţile…

— Nu oricui i-e dat să spună adevărul! a continuat vorba Iakov Tarasovici, aspru şi convingător, cu braţul ridicat. Că simţeai tu, asta-i un fleac! Şi vaca simte când i se smulge coada. Dar tu trebuie să înţelegi! Să înţelegi totul! Până şi pe duşman să-l înţelegi!… Să ghiceşti chiar şi ce visează şi numai atunci să începi!

Ca de obicei, Maiakin s-a pierdut în dezvoltarea filosofiei lui; s-a oprit, dându-şi seama că era de prisos să-l mai înveţe pe cel învins cum să lupte. Foma clătina din cap, ciudat, privindu-l tâmp…

— Lasă-mă-n pace! i-a spus el, trist, cu glasul plin de rugă. Aţi învins! Ce mai vreţi?

Toţi îi ascultau vorbele atent, şi în atenţia asta era ceva ca o pornire, ca o prevestire rea.

— Am trăit, spunea Foma cu glas surd. Am privit… Am făcut un buboi în inimă. Şi iată, a spart buboiul… Acum mă simt istovit! Parcă mi s-a scurs tot sângele…

Vorbea monoton, şters, parcă delira.

Iakov Tarasovici a râs.

— Te-ai gândit că ai să poţi dărâma singur muntele? Ai adunat venin cât o ploşniţă şi ai pornit să te lupţi cu ursul!… Aşa? Smintitule! De te-ar vedea tată-tău, vai!

— Cu toate astea, i-a răspuns dintr-odată Foma, tare şi sigur, ochii i se aprinseseră iar, cu toate astea, numai a voastră-i vina! Voi aţi stricat viaţa! Pe toţi i-aţi strâmtorat! Voi îi apăsaţi… Voi… Şi oricât de slab ar fi adevărul pe care vi l-am spus, rămâne totuşi adevăr. Blestemaţilor! Să fiţi afurisiţi cu toţii!

Se zbătea pe scaun, cercând să-şi dezlege mâinile, striga furios, fulgerându-i cu ochii:

— Dezlegaţi-mi mâinile!…

Dar ei s-au strâns mai tare în jurul lui; feţele lor erau aspre.

— Nu face gălăgie! i-a spus hotărât Reznikov. Nu te agita! Îndată vom ajunge în oraş… Nu te face de râs, nu ne mai compromite… Doar nu te-om duce din port de-a dreptul la casa de nebuni…

— Da-a? l-a întrebat Foma. Vasăzică mă duceţi la casa de nebuni?

Nu i-a răspuns nimeni. Foma i-a privit şi şi-a lăsat capul în jos.

— Dacă stai liniştit, te dezlegăm!… i-a spus cineva.

— Nu-i nevoie! a răspuns încet Foma. Mi-e totuna… Şi parcă iar delira: Sunt pierdut… ştiu! Însă, nu din pricina puterii voastre, ci din slăbiciunea mea… da! Toţi nu sunteţi decât nişte viermi înaintea lui Dumnezeu. Şi, mai aveţi răbdare! O să vă înăbuşiţi!… Eu sunt pierdut… din cauza orbirii mele… Am văzut prea multe şi am orbit… Ca bufniţa… Când eram mic, mi-aduc aminte cum am gonit o bufniţă într-o râpă… ea zbura şi se lovea… o orbise soarele… S-a lovit şi a murit… Tata-mi spunea atunci: „Da, aşa se întâmplă şi cu unii oameni: se zbuciumă, se zbuciumă, se zbat, şi după ce slăbesc, se aciuiază

unde nimeresc… numai să se odihnească!” Ah! Dezlegaţi-mi mâinile…

Faţa i se îngălbenise; îşi închisese ochii; îi tresăreau umerii. Se clătina pe scaun, cu hainele rupte, mototolite, lovindu-se cu pieptul de marginea mesei; şoptea ceva.

Negustorii se uitau cu înţeles unii la alţii. Unii îşi dădeau coate, în tăcere, arătând cu capul spre Foma. Faţa lui Maiakin era întunecată, nemişcată, parcă cioplită în piatră.

— Să-l dezlegăm? a întrebat încet Bobrov.

— Nu… Nu trebuie… i-a răspuns Maiakin, încet. O să-l lăsăm aici… cineva să trimită după ambulanţă… De-a dreptul la spital…

S-a dus apoi spre cabina căpitanului.

— Luaţi seama… Nu cumva să se arunce în apă…

— Eh! Păcat de băiat! spunea Bobrov, urmărindu-l cu ochii.

— Nu-i nimeni vinovat de nebunia lui! spunea. posomorât Reznikov.

— Şi Iakov? întrebă Zubov, în şoaptă, arătând cu capul spre Maiakin.

— Ce-i cu Iakov? El nu pierde nimic din istoria asta…

— Da-a-a… are să-i ia totul…

Şoaptele şi râsetele lor se contopeau cu zgomotul maşinilor şi pesemne că nu mai ajungeau la urechile lui Foma; el se uita drept înainte cu o privire tulbure şi numai buzele îi tremurau uşor…

— I-a venit feciorul… şoptea Bobrov.

— Îl cunosc, a răspuns Iasciurov. L-am întâlnit la Perm…

— Ce fel de om e?

— Afacerist… Conduce o mare întreprindere din Usolie…

— Vasăzică, Iakov nu mai are nevoie de Foma… M-da… aşa stau lucrurile!

— Uitaţi-vă! Plânge…

— Ce?

Rezemat de speteaza scaunului, cu capul plecat pe un umăr, cu ochii închişi, Foma plângea; lacrimile îi picurau una câte una de sub gene, se scurgeau pe obraji, pe mustăţi… Buzele îi tremurau spasmodic şi de pe mustăţi lacrimile îi cădeau pe piept. Stătea tăcut, nemişcat, numai pieptul i se tot ridica şi cobora greu, inegal. Negustorii îi priveau faţa palidă, plină de durere, slăbită, udă de lacrimi, cu colţurile buzelor căzute; şi încet, unul câte unul, au început să se depărteze de el…

Şi astfel, cu mâinile legate la spate, în faţa mesei plină de farfurii murdare şi fel de fel de resturi de-ale ospăţului, Foma rămăsese singur. Din când în când îşi ridica pleoapele umflate şi grele şi ochii lui trişti şi spălăciţi priveau printre lacrimi masa pe care totul era răsturnat, sfărâmat…

Au trecut trei ani.

Iakov Maiakin murise cu un an în urmă. A murit cu totul conştient, credincios sieşi. Cu câteva ceasuri înainte de moarte, a spus către fiul, către fiica şi către ginerele său:

— Copii, să trăiţi în Belşug! Iakov a gustat din toată dulceaţa vieţii; i-a sosit vremea să plece dintre cei vii… Vedeţi – mor, dar nu mă tânguiesc… Dumnezeu va ţine seama de asta… Eu pe Dumnezeu nu l-am supărat decât cu glume şi niciodată cu vaiete ori cu plânsete! Doamne! Mă bucur că am ştiut să grăiesc după voia ta. Copii… rămâneţi cu bine… Trăiţi în unire… dar să nu faceţi prea multă filosofie… Să ştiţi că nu-i un sfânt cel ce temându-se de păcat, fuge, s-ascunde şi trăieşte în linişte… Frica nu te apără de păcat; despre asta se spune şi-n parabola cu talanţii… Cine vrea să scoată ceva cu rost din viaţa, acela nu se teme de păcat… Dumnezeu îi va ierta greşeala… Dumnezeu l-a lăsat pe om să-şi făurească viaţa singur, dar nu i-a dat prea multă

minte şi deci nu-i va lua în seamă toate greşelile!… Căci sfânt şi prea milostiv este el…

A murit după o scurtă dar foarte grea agonie.

Curând după întâmplarea de pe vapor, Ejov a fost expulzat.

În oraş s-a înfiinţat o nouă casă mare de comerţ, cu firma: „Taras Maiakin şi Afrikan Smolin”.

În toată vremea asta, despre Foma nu s-a mai auzit nimic. Se spunea că după ce a ieşit din spital, Maiakin l-a trimis undeva în Ural, la nişte neamuri dinspre mamă…

Nu demult, Foma a apărut iar pe străzile oraşului. Era parcă ros, boţit şi părea aproape nebun. Era mai totdeauna băut, uneori ursuz, încruntat şi cu capul ghemuit în piept, alteori avea un zâmbet trist, de umilinţă, zâmbet de tâmp. Câteodată se înfuria, dar asta se întâmplă rar. Locuia la sora lui de lapte, într-o căsuţă din curte…

Negustorii şi orăşenii care-l cunoşteau îşi băteau deseori joc de el. Uneori, când mergea pe stradă, îl striga câte cineva:

— Hei, prorocule! Vino-ncoa!

Dar Foma s-apropia foarte rar de cel ce-l chema: fugea de oameni şi nu-i plăcea să stea de vorbă cu ei. Când însă se apropia, ei îi spuneau:

— Hei, prorocule, mai spune-ne ceva despre haos… Pro-orocule!

Şi izbucneau în hohote de râs…

Sfârşit

{1} *Molocan* — membru al sectei religioase care a apărut în Rusia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Molocanii propovăduiau „autoperfecţionarea” morală şi nu recunoşteau riturile bisericeşti.

{2} E vorba de Ecaterina a II-a ţarină a Rusiei între 1762—1706.

{3} Personaj din basmele populare ruse.

{4} Legenda spune că în timpul năvălirii, tătarilor oraşul se cufundase sub pământ, iar în locul lui a apărut un lac.

{5} *Zemstvă* — organ al administraţiei locale, în Rusia ţaristă.

{6} Plantă decorativă, originară din regiunile ecuatoriale, cu rădăcini aeriene, şi cu frunze mari, late şi adânc crestate.

{7} Personaj din mitologia greacă. Legenda spune că Tantal a fost osândit de zei să sufere veşnic de foame şi sete.

{8} *Ariston* — aparat muzical care, acţionat cu o manivelă, execută mecanic ariile înregistrate pe nişte discuri.

{9} *Feredeu* — baie, cadă pentru îmbăiat.

{10} Râu în Kazahstan.

{11} În mitologia greacă, zeiţa răzbunării.

{12} Curtezană greacă pe care sculptorul Praxitele (390 î.e.n.) a folosit-a ca model pentru statuile Afroditei. Acuzată de sacrilegiu, membrii tribunalului suprem din Atena au achitat-o totuşi, datorită frumuseţii ei desăvârşite.

{13} Figură istorică din vechiul Novgorod, soţia posadnicului (celui ce ţinea locul unui cneaz la cârmuirea cnezatului) Boreţki. După moartea soţului său, Marfa Posadniţa, sprijinindu-se pe un grup de boieri reacţionari, a luptat împotriva unirii pământurilor ruseşti sub supremaţia Moscovei. În 1478, după alipirea Novgorodului la cnezatul Moscovei, ea a fost închisă într-o mânăstire.

{14} *Starover,* adept al sectei religioase de rit vechi, în Rusia ţaristă.

{15} Joc de cărţi.

{16} Reprezentanţi culţi ai burgheziei liberale şi democrate din Rusia, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care aparţineau funcţionărimii, micii burghezii, clerului, negustorimii şi ţărănimii.

{17} *Smiles Samuel* (1816—1904) — scriitor şi publicist englez cunoscut prin scrierile sale cu caracter popular-moralizator.

{18} *Avebury sir John Lubbock* (1834—1913) — scriitor, om politic şi naturalist englez.

{19} *Mazaniello Tomazo Aniello* (1623—1647) — pescar italian, conducătorul răscoalei din 1647 din Neapole, îndreptată împotriva

dominaţiei spaniole. Mazaniello a fost ucis din ordinul viceregelui Spaniei.

{20} *Arnold de Winkelried,* erou elveţian semilegendar. În timpul luptelor de eliberare de sub dominaţia habsburgică, Winkelried şi-a jertfit viaţa (1386).

{21} Arie din opera *La Fille de Madame Angot,* de compozitorul francez Charles Lecocq (1832—1918).

{22} Operetă de compozitorul francez Jacques Offenbech (1819—1880).

{23} *Drujină,* detaşament, ceată de oşteni.

{24} Cântec şi dans popular rus.

Cuprins

Prefață
Tabel cronologic
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII

Table of Contents

Prefaţă	3
Tabel cronologic	31
I	44
II	58
III	82
IV	134
V	161
VI	170
VII	182
VIII	209
IX	223
X	256
XI	294
XII	306
XIII	332